

OSZK

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

248178

RADÓ
GÖRÖG
KÖLTÖK

~~A. gr.~~
~~1598.~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IRODALOMTÖRTÉNETI ANTHOLOGIA II.

GÖRÖG KÖLTŐK.

SZEMELVÉNYEK MAGYAR FORDÍTÁSBAN.

AZ IRÓKAT S MŰVEIKET ISMERTETŐ BEVEZETÉSEKKEL

IRTA

Dr RADÓ ANTAL.

ATHENAEUM
IRODALMI ÉS NYOMDAI
RÉSZVÉNYTÁRSULAT

BUDAPEST,

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

MDCCCLXXXVI.

Ára 1 frt 80 kr.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

248178

Budapest. 1885. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

IRODALOMTÖRTÉNETI ANTHOLOGIA II.

GÖRÖG KÖLTŐK.

SZEMELVÉNYEK MAGYAR FORDÍTÁSBAN.

AZ IRÓKAT S MŰVEIKET ISMERTETŐ BEVEZETÉSEKKEL.

IRTA

D^r. RADÓ ANTAL.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

MDCCCLXXXVI.

ELŐSZÓ.

»Irodalomtörténeti Anthológiám«-nak íme második kötete, mely a görög költőket van hivatva hasonló módon bemutatni, mint az első kötet bemutatta a latin költőket. Talán vizásnak fog látszani e sorrend — s egy igen tisztelt bírálómnak fel is tűnt — mert hiszen az természetes, hogy mind az értéket, mind a kort tekintve, a görög irodalmat illette volna az elsőség. Ámde én ez anthologia tervének megállapításánál abból indultam ki, hogy azt leginkább a tanuló ifjúság fogja használni, s ezért ama sorrendet véltem követendőnek, melyben gymnásiumaink e két irodalmat tárgyalják. Ugyane szempont vezérelt a többi kötet anyagának beosztásánál is; mint-hogy középiskoláink legfelső osztályaiban előbb az époszt, aztán a lyrát, végre pedig a drámát tanulják: ez anthologia modern része szintén ilyen három részből fog állani.

Főladatom a jelen kötetnél sokkal nehezebb volt, mint a latin költők anthológiája szerkesztésénél. Amott az anyag, melyből válogatni lehetett és kellett, aránylag csekély terjedelmű. Hisz Augustus kora előtt és után alig egynehány jelentékeny névvel találkozunk, s igazán bőven csak Vergiliussal és Horatiussal

s némileg Ovidiussal kellett foglalkozni. Emitt több mint ezer év irodalma volt előttem, mert hisz Homerosztól Musaeusig, a »Hero és Leander« költőjéig, legalább is tizennégy század folyt le. S hány valóban nagy név! Az Ilias alkotója mellett ott áll a színpad négy gígása, Aeschylos, Sophocles, Euripides és Aristophanes — mind olyanok, a kiket a legkimerítőbben kellett tárgyalnom.

Azt hiszem, ama nehézségek mellett, melyeket ily körülmények között e mű térfogata elém gördített, légczélyszerűbben jártam el akkor, midőn csak a valóban legnagyobbakat vettem föl könyvembe, azoknak lehetőleg sok teret szánva, a másod- és harmadrendűeket pedig részint mellőztem, részint pedig csak annyira foglalkoztam velök, a mennyire a görög költői irodalom képének teljessé tételére elkerülhetetlenül szükségesnek látszott. Ezzel adom okát annak, miért szenteltem íveket *Homeros*nak és miért csak néhány oldalt például *Anacreon*nak.

Talán fog akadni, a ki szememre hányja, hogy általában mostohán vannak nálam képviselve a görög lírikusok. Az ember az iskolában annyit hall Alkaeusról, Alkmanról, Asklepiadesről, Mimmernosról, hogy, tudom, a laikus publikum nagy része keresni fogja e neveket az én tartalom-mutatómban is. Ezek számára jegyzem meg, hogy a görög lírikusok legnagyobb részétől csak töredékek maradtak ránk, melyek érdekesek lehetnek a classicus philologusra nézve, de kevés gyönyört szereznek annak, a ki a versben tisztán aesthetikai élvezetet keres. Bízvást

átengedem a németeknek azt a dicsőséget, hogy még egy kétsoros, semmitmondó fragmentumocskát is metricé átültetnek nyelvükre: én azt hiszem, hogy szentségtörést követnék el ama nagyok ellen, ha a midőn őket be akarom mutatni, előállok holmi csonka strófával, vagy legjobb esetben egy véletlenül fenmaradt, de egészen középszerű versikével, és azt mondom olvasóimnak: »Íme, ez a vers Alkaeusé, íme az Erinnáé!« de aztán hozzá teszem, hogy »az istenért! senki ebből meg ne ítélje sem Alkaeost, sem Erinnát, mert különben furcsa nézetek támadnának a görögök lírai ízlése felől!« Volna az ilyen eljárásnak czélja?

Kifogásolhatnák talán azt is, hogy a görög líra amaz egyetlen nagyjától, a kitől számos verstünk maradt fenn, Pindarostól aránylag nem sokat vettem föl anthologiámba. A ki ösmeri a »győzelmi hymnuszok« sajátos szerkezetét, a ki tudja, mennyire túl vannak azok terhelve kommentálandó helyekkel: tisztában lesz afelől, hogy Pindarosból laikus olvasónak csak töredékeket lehet nyújtani, hogy bennök valódi élvezetet találjon. A legtöbb anthologia szerző (pl. Merlet, Mähly) csakugyan akkép jár is el, hogy közli egy-egy himnus elejét meg végét, a közbenső részt pedig, mely majd kivétel nélkül czélzásokkal tele, mythikus elbeszélést tartalmaz, elhagyja. Csakhogy lírai vers *töredéke* ritkán élvezetes olvasmány, és óda-fragmentumokból alig fog valaki képet alkothatni az illető költő értékéről. Ennek a nehéz szituációnak sokan akként vágták ketté a csomóját, hogy egyáltalában semmit sem adnak Pindarosból. Így tett pld.

Geibel a »Classisches Liederbuch«-ban. Én részemről két *egész* hymnust adok (egy nagyobbat és egy kisebbet), továbbá egy hosszabb, de meglehetősen önálló töredéket. Fordításukban arra iparkodtam, hogy lehetőleg elkerülhessem azt a sok jegyzetezést, mely kivált vers-olvasásnál annyira boszantó. S azért épen nem vettem bűnnek, hogy ott, a hol az egész passus világossá lesz, ha csak *egy* olyan szót szúrok is bele, mely az eredetiben nincsen meg: ezt csakugyan meg ne is tegyem. Mert mi a fordítás célja, ha nem az, hogy a verset más nyelvű közönség is megértse? Nos, ha annak a más nyelvű közönségnek egy szóval többet kell mondanom, mert különben vagy lexicont kell olvasás közben forgatnia, vagy pedig egyre csillagos megjegyzésekre kell le-felugrándoznia: én azt a szót minden lelkiismereti furdalás nélkül kimondom.

A mi könyvem drámai részét illeti, azt hiszem, mindenki helyeselni fogja, hogy itt sem adok töredékeket, hanem lehetőleg teljes, egész darabot. Hogy kihagyásokat mégis kellett eszközölnöm, művem nagyságánál fogva természetes. De mindig csak egy-egy csekélyebb fontosságú részt hagytam el, annak is mindjárt bent a szövegben lehetőleg bőven elmondom kivonatát, úgy, hogy az olvasó a fonalat azért mégsem veszti el.

A homeri eposzoknál persze nem követhettem ez eljárást. De itt meg a mesét iparkodtam nagyon kimerítően elmondani, és olyan, lehetőleg hosszas szemelvényeket választani, melyek önmagukban egé-

szen befejezett egészét képeznek. Így pld. adom az Odysseá-ból az egész Nausicaa-epizódot, azaz a teljes VI. éneket.

A tanköltészetnek csak nagyon szűken oszthatam a teret. Nézetem szerint a Hesiodos Theogoniája pl. inkább való egy olyan könyvbe, mely a régi görögök vallásával foglalkozik, mint olyanba, mely azok költészetét tárgyalja. Ugyan ilyenemű szempontok vezéreltek, midőn a politikus verseket, kivált pedig Solon-éit, egészen mellőztem.

Fordításaimra nézve nem sok megjegyezni való van. Én a művelt *nagy közönség* kezeiben szeretném látni e könyvet, s azért nem tartottam czélszerűnek, akár a pindari ódák, akár a drámai karok magyar fül számára úgys alig élvezhető mértékeik alkalmazni. Ez eljárást különben már az ilyenekben túlságosan lelkiismeretes németek is elvetik. Gyakran használok modern formákat nemcsak azért, mert latin anthologiám bírálói is főkép enemű fordításaimat dicsérték, hanem főkép az okból, mert magam is tapasztaltam, hogy a művelt olvasók zöme — nálunk is, egyebütt is — klasszikus formát alig bír élvezni. Mint-hogy azonban a görög költőkből eszközölt műfordításaink legnagyobbbrészt antik formájúak: e művembe idegen fordítások nem kerültek. Más alakban fordítottam Aristophanest, mint Arany, Sophoclest, mint Csiky, Anakreont, mint Thewrewk Emil; műveik különben, mint alakhű fordítások, oly nagybecsűek, hogy ugyanama szerzőket ugyancsak alakhíven még egyszer lefordítani felesleges idővesztegetés volna.

Megjegyzem különben, hogy Arany és Csiky fordításait már csak azért sem közölhettem, mert az erre szükséges beleegyezést nem nyerhettem meg.

Nem lehet különben szándékom, e helyütt előadnom mindama szempontokat, melyek e vagy ama dologban vezéreltek. A szakember észre fogja azokat venni: hadd igazolják önnönmagukat.

Ezzel útnak bocsátom könyvemet, kívánva, hogy részesüljön ugyanolyan szíves fogadtatásban, aminőnek a »Latin költők« örvendtek.

DR. RADÓ ANTAL.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A görög költői irodalom átnézete.

Míg a római népnél az irodalom eleinte csak prózai műveket termelt és a költészet csak a város létezésének negyedik-ötödik századában kezdett művelőkre találni: addig a görög nemzet már úgynevezett őskorában hozta létre az egész világ eposz-irodalmának legszebb alkotásait: a **homerosi** remekeket. Sőt még Homeros kora *előtti* dalnokokról is van tudomásunk, s a görög hagyomány kegyelettel őrizte Orpheus, Linos s még sok más »hegedős« emlékét.

Míg Homeros létezésének korát általában a Krisztus előtti tizedik vagy tizenegyedik századra teszik, a tanköltő **Hesiodosról** azt vélik, hogy egy vagy két századdal élt Homeros után. E két költőt szokták ennél fogva a görög irodalom legrégibb, *első* korszakába sorozni.

A *második* korszak, mely körülbelül 700-tól 480-ig Kr. e. tart, jobbra a lyrikusokat öleli fel. Ez időben született meg a görög *elégia*-költészet, mely elnevezés azonban nem az illető versek tárgyára, hanem azoknak egyenlőtlen sorú versformájára vonatkozik. 700 táján írták **Kallinos** és **Tyrtaeus** lelkesítő csatadalaikat s Archilochos satiráit; valamivel később teremtette meg Mimnemos a szerelmi elégiát, Solon a politikait; **Theognis** és Phokylides is ez idő tájt művelték a tanköltészetet. Lesbos-sziget adta Görögországnak Alkaeost, kinek ódáit Horatius mintaként tartotta szemei előtt, ott született **Sappho** is, a híres költőnő, kit hona »a tizedik múzsa« névvel tisztelt meg. A dór törzsből származott lyrikusok közül Alkmant és Stesichorost becsülték nagyra, míg az ionok **Anakreont** vallották a magokénak, mellette pedig Simonidest, az elégia és epigrammirót. E korszak legnagyobb költője kétségkívül **Pindaros**, a ki a görög lyra csúcspontját jelezi.

A *harmadik* korszak (484—263 Kr.e.) Görögország irodalmának aranyideje. Ebben alkották halhatatlan remekműveiket **Aeschylos, Sophocles, Euripides és Aristophanes**, az első három tragédia-író, az utóbbi az úgynevezett *régi* vigjáték legkiválóbb művelője. Az *újabb* vigjátékot, melynek nyomán a latin vigjáték-irodalom is fejlődött, csak töredékekből ismerjük. Legjobb költői Philemon, Diphilos és Menander voltak; az utóbbi 290 körül halt meg. Még ebbe a korszakba szokták sorolni **Theokritost**, az idyll-költőt is, bár némelyek már őt is az *alexandriai korszakba* teszik át.

Alexandriainak nevezik a görög irodalom *utolsó* korszakát azért, mert a nemzet hanyatlása idején a görög tudományos és költői irodalom az egyiptomi Alexandriában ütötte fel székhelyét. E korszak a Krisztus utáni VI. századig tartott ugyan, de a mit a szépirodalom terén alkotott, nem nagy jelentőségű. Legbecsesbek amaz apró, epigrammatikus versei, melyek különböző szerzőktől eredve, későbbi időkben az úgynevezett **Anthologia graeca**-ba gyűjtettek össze. Könyvünket az ebből vett mutatványok zárják be.

HOMEROS.

(1000. Kr. e. ?)

Görög „hegedősök“. Századok multak volt el ama háború óta, melyben az összes hellen törzsek szövetkezve indultak kis-ázsiai fajrokonaik, a trójaiak ellen. És mennél inkább belemerült a harcz a távolság ködébe, annál nagyobbyszerűnek, annál dicsőségesbnek tűnt fel a görög nép képzeletében. A történelmi hűség mindinkább veszendőbe ment, s az Ilion előtt folyt küzdelem emlékei lassan-lassan a regék bűvös honába vándoroltak át; s a dalnokok, a kik hallották e regéket őszbe borult harczosok ajkairól, nem énekelték többé pusztán az Olympos isteneit, nem zengettek többé, mint Orpheus, Linos és annyi más, pusztán hymnusokat a föld urainak: hanem végezve Zeus és Here magasztalásával, megszólaltatták az ékesszavu »phorminx«-on Paris királyfi ítéletét s bőszen haragját a »Peleusfi leventé«-nek, a ki az achajaiak boszutálló hadseregének egetvívó hősza volt.

Mindenütt, merre görög szó hallatszott, áhitattal lesték az ókor e »hegedős«-einek, ez »aódos«-oknak csudás dalait. S ezek aztán annál nagyobb buzgalommal szedték versbe a nemzet daliáinak hőstetteit, gyönyörére az aggnak, buzdítására a fiatalnak. S mint ahogy Priscus rhetor elbeszéli, hogy a nagy hun király udvarában ebéd alatt zengett a koboz: így az a számos kis hellen fejedelem is örömmel vendégelte meg a lakába érkező dalnokot, sokszor pedig nagy időre ottfogta, vendégei s a maga gyönyörködtetésére. Nem nézték őt szolgának, hanem tisztelték, mint a múzsák és Apollo kegyenczét, és midőn Odysseus, hazatérve Trójából, felkonczolja majdnem egész háznépét: a dalnokot — zengi Homeros — rossz szóval sem illeti.

Igy, e dalnokok útján, támadtak lassanként egész körei, egész cyclusai, a hellen nép őskorára vonatkozó mondák-

nak. Mi négy ilyen cyclusról birunk tudomással; az argonautákat, az Oedipus családját, a trójai hadjáratot és a Trójából visszatérő hősök kalandjait zengik e cyclusok egyes mondái, melyek már aféle hősköltemény-embryoknak nevezhetők. E cyclusok — leginkább pedig a két utóbbinak — szétszórt, összefüggéstelen elemeiből kellett létesülnie a görög nemzet két nép-époszának: az »Iliás«-nak és az »Odysseá«-nak. Azt az óriási szellemet pedig, a ki bámulatos teremő erejével megalkotta e két, soha utol nem ért remekét az eposz-költészetnek, *Homeros*-nak hívják.

A vak Maeonida. Egy csomó mese, melyeket régi »grammaticusok« mindenféle ferdített szájhagyomány után összegyvalékoltak: ime ez minden, amit az ókor legnagyobb költőjéről életrajz címén elmondhatni. S ha itt e tradíciók legelterjedtebbjét mégis szükségesnek tartom röviden fölemlíteni: történelmi becsét ne tulajdonítson neki senki. *Homeros* — így mesélik — Kis-Ázsiában, Smyrnában született, a hol apja, *Maeon*, görög gyarmatos volt. Különben hét város is tartotta magát *Homeros* születéshelyének: Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athene. Ami születési idejét illeti, általában a Krisztus előtti tizedik századot szokták felvenni, bár vannak, a kik jóval későbbre is teszik. Tanítóit állítólag *Phe-mius*nak meg *Propanides*nek hitták, a kiktől miután elsajátította a költészet szabályait, egy *Mentes* nevű hajóssal utazni ment. Bejárta nemcsak egész Görögországot, hanem Phöni-ciát meg Egyptomot is, de útközben Ithacában elvesztette szeme világát és visszament szülővárosába. Itt nevezték el »*Home-ros*«-nak is, a mi »vak«-ot jelentett. Később Chiosba ment, a hol dalnok-iskolát alapított, majd elment Samosba is, innen pedig Athénbe készült. De ez útja közben Ios (most Nio) szigetén megbetegedett és meg is halt. Regélik azt is, hogy mindig koldulással tengette életét, de hát ez még valószínűlenebb, mint amaz adat, hogy vakon is született. Műveinek akárhány színtestése megczáfolja e véleményyt. — Mind e regényes és gyakran komikus verziókból csak annyit lehet elfogadni, hogy *Homeros* valóban Kis-Ázsiában született, hogy sokat utazott mint vándor lantos, és végül tán azt is, hogy aggkorára világtalan lett.

Homeros művei. Ami a Homerosnak tulajdonított munkákat illeti, azokból a következők maradtak fenn: az »Ilias« és az »Odyssea«, mind a kettő 24 énekre terjedő hősköltemény, a »Batrachomyomachia« (»Békaegérharc«), az »Ilias«-nak egy 1 énekre terjedő travestiája, végül néhány Hymnus és epigramm. Huszonnégy más munkája állítólag elveszett. A felsorolt munkák közül azonban csak az »Ilias«-t és az »Odysseá«-t tarthatjuk valóban Homeros műveinek; a »Batrachomyomachia« sokkal későbbi eredetre vall és az irodalomtörténeti kritika nem is ösmeri el Homerosénak; hasonlóképp viselkedet a többi apróbb költeményeket is, melyek nagyobbrészt csak töredékei régebbi cyclicus-költeményeknek vagy pedig egyes dalnokok »előjáték«-ai. Nem is fogunk tehát e művekkel foglalkozni; tárgyunk csupán az »Ilias« meg az »Odyssea« lesz. Kezdjük meg tehát e remekművek elsejének taglalását és adjuk mindenekelőtt az »Ilias« részletes tartalmi kivonatát.

Az Ilias ¹⁾ meséje. A Tróját ostromló görög hadsereg, ama portyázgatásai közben, melyeket a Trója körüli városok ellen intézett, sok rabnót is ejtett birtokába, kiket aztán elosztottak az egyes vezérek között. Ilyen osztály alkalmával egy ízben Apollo egy papjának, Chrysesnek a leányát Agamemnon, az egyesült görög hadak fővezére kapta meg. A leány apja elment a táborba, váltságdíjat vinni a szép Chryseisért, de Agamemnon csúfosan visszakergette. Apollo most megharagudott papja e bántalmazása miatt s iszonyu dögvészt bocsátott a hadseregbe. Megtudni, mi a pestis oka, Achilles népgyűlést hí egybe s itt aztán a jós Kalkhas kinyilatkoztatja, hogy a veszedelem előbb nem mulik el, míg Apollo papjának vissza nem adják a lányát. Ezen haragra gyúl a fővezér, s midőn Achilles felszólítja, hogy kövesse gyorsan a jósló intelmét: kettőjük közt mind szenvedélyesbbé váló szóharcz támad, melynek folyamában Achilles már-már kardot ránt, ha Pallas-Athéne vissza nem tartóztatja. De azt mégis kijelenti a hős,

¹⁾ Az »Ilias« szó, melyet csak a mű későbbi fejtegetői kezdtek czímül használni, voltaképp melléknév és annyit tesz: az iliumi (t. i. költemény).

hogy ő már most elszakad a seregtől; ily bántalom után ő nem vesz részt többé a háboruban, hanem visszatér honába, Phthiába. Agamemnon már most elküldi ugyan Chryseist édes apjának, de mint fővezér, rögtöni kárpótlásra tart számot, s Achilles elleni dühében épen ennek a rabnőjével akarja magát kárpótolni. El is küld a vitéznek sátrába s onnan a szép Briseist elhozatja magához.

A vérig sértett fejedelem a tenger partjára ül s kéri anyját, Thetist, Nereus víz-isten lányát, álljon boszut a görög hadon. Thetis fölmerül a habok közül, s miután fia elpanaszolta neki a bántalmat, melyben részesült, igéri, hogy meg fogja kérni Zeust, ne engedje többé győzni az achajokat. — Ezalatt Agamemnon küldöttei, élükön Odysseussal, elérnek Chrysébe, visszaadják a búslakodó apának leányát, engesztelő áldozatot mutatnak be Apollónak és ájtatos imadalokban kegyét kéri.

Tizenkét nappal ezután — mert időközben az istenek Aethiópiában mulattak — Thetis fölsiet az Olympusra s Zeus meg is igéri neki, hogy addig, míg Achilles elégtételt nem nyert, mindig a trójaiak fognak győzni. (1. ének.)

A rákövetkező éjjelen Zeus elküldi Agamemnon sátrába az Álmot, mely az agg Nestor képében a királyt arra szólítja fel, rontson azonnal harczba, mert övé lesz a győzelem. Másnap reggel Agememnon gyűlést hí egybe, s ott, hogy kipuhatolja a tábor érzületét, azt ajánlja, hagyjanak fel a sikert ugy sem ígérő ostrommal s térjenek inkább vissza honukba. A nép csakugyan hajt is e szóra s rögtön megerednek, hogy elinduljanak Trója alól. De Odysseus erélyesen közbelép és rábeszélő tehetségének sikerül is a távozókat a gyűlésbe visszaterelni. Csak a rút Thersites mer még felelni; de Odysseus nemcsak szóval, hanem tettel is hallgatásra bírja. Agamemnon már most csatára szólítja fel a tábort. Mielőtt azonban ütközetre indulnának, Zeusnak áldozatot mutatnak be s csak azután készülnek harczra. Most az ugynevezett »hajószemle« következik, melyben mindkét sereg vezérei és néptörzsei vannak felsorolva. (2. ének.)

A két sereg találkozik egymással. Paris azonnal kilép a hadsorokból és párbajra hívja a görögök legvitézebbjeit. Fel-

szólítására rögtön elő is áll Menelaus, a kitől azonban Paris annyira megrémült, hogy visszahátrál a hadsorok közé. Midőn aztán ezért fiére Hektor keményen rátámad, Paris, megbánva futását, arra ajánlkozik, hogy ismét kiáll a térre, megvívni Menelaussal, s hogy ez a küzdelem döntse el a háboru eredményét. A ki győz: azé legyen Helena, azé Helena kincse. Menelaus rááll a javaslatra s csak azt kívánja, hogy a szerződést Priamus király is esküvel erősítse. Priamus azonban ott ült a scajai kapui fölötti bástyán, a hova csak nem rég jött el Helena is, a ki megmutogatja neki a görög tábor nevezetesebb hőseit. Jönnek a hírnökök, hogy Priamust elhívják a szerződés kötésre, a mely miután ünnepélyes szertartásokkal végbe ment, megkezdődik a párbaj. Menelaus legyőzi ugyan Parist, de midőn ezt sisak-szijánál fogva a görög tábor felé vonszolja, Aphrodite kiragadja kezéből és láthatlanul elviszi haza, trójai lakába. Agamemnon már most felszólítja a görögöket, tegyenek eleget a kötött frigynek és adják ki Helenát és kincseit. (3. ének.)

Az istenek tanácsa elhatározza Trója vesztét és ennél fogva Zeus leküldi Athénét az iliumi táborba, hogy az birja rá a trójaiak valamelyikét a szerződészerű fegyverszünet megkötésére. Athene, természetesen ember képében, rá is beszél a vitéz Pandarost, lőjjön rá Menelausra. A nyíl csak felbőrébe hatolt ugyan a hősnek, de azért mégis szükség van a bölcs Machaon orvosi segélyére, a ki a sebből kiszívja a bugyogó vért és kenőcsöt rak rá.

A trójaiak ismét közelegnek az achajok hadserege felé, a hol Agamemnon bátorságra, kitartásra buzdítja az egyes vezéreket. S most megindul a hosszú harc, melynek folyamán »sok trójai és sok danaus bukott aznap a porba és vérzett egymás mellett.« (4. ének.)

Diomedes, a kit Athéne rendkívüli erővel lát el, csodálatos hőstettek által tűnik ki. Beleront a trójaiak legtöbbségű csapataiba, megöli Pandarost, megsebzí Aeneast, sőt magát Aphroditét is, a ki Aeneast kiragadta a harczból és most maga is kénytelen visszatérni az Olympusra. Aeneast, a kit így ő kényszerült ott hagyni, Apollo viszi el pergamosi templomába. — Most Ares is belevegyül a harczba; segít a

trójaiaknak s ezek győzelmesen nyomulnak előre. Ám ekkor Here és Athene, leszállva az Olympusról, a görögök mellé állanak s Diomedes még magát Arest is megsebzí. (5. ének.)

Látva így a trójaiak, hogy a hadi szerencse ellenök fordult, Hektor bemegy a városba, anyjához Hekabéhez, a kit arra kér : könyörödjön Pallas Athenéhez győzelemért. Az agg királynő el is megy cselédjével a templomba s imádkozik az istennőhöz. Hektor pedig tőle Parishoz távozik, a kit megszid gyávaságáért, hogy otthon, nem a harczmezőn tölti életét; emez, megszégyenülve, azonnal igéri is, hogy újra kimegy a kapuk elé. A vitéz Hektor már most saját otthonába mén, keresni feleségét, Andromachet. De ez nincs a házban, hanem — a mint a cselédek mondják — kis gyermekével, Astyanaxsal karján a scajai kapu felé indult. Hektor az ehez vezető úton találkozik is vele; a gyöngéd feleség mindenképen törekszik rábirni ne menjen ki a harcztérre, hanem védje inkább a bástyákat, ami kevesebb veszélyvel jár; de Hektor nem enged az esdeklő szónak, megnyugtattja, vigasztalja nejét s újra kimegy a harczolók közé. (6. ének. — Hektor búcsuja Andromachetól l. II. mut.) Itt aztán isteni sugalatra párbajra hívja a görögök legvitézebbjeit. De a hősnék oly nagy a hire, hogy eleinte senki sem mer jelentkezni. Csak midőn előbb Menelaus, aztán Nestor a görög vezéreknek szemére hányták gyávaságokat, akkor jelentkeznek kilenczén, készen a tusára. Sorstot huznak, hogy a kilencz közül ki víjjon meg? S Agamemnon sisakjából épen annak a nevét huzzák ki, a kiét mindenki legjobban óhajtá: Telamoufi Ajasét. S megindul a párviadal s folyik bőszerű erővel egész estig. A dárdacsattogásnak csupán az éj bir véget vetni s a két egymáshoz méltó dalia ekkor is azzal válik el egymástól, hogy másnap folytatják a küzdelmet.

Harcz után gyűlést tartanak a görög vezérek is, a trójaiak is. Amott Nestor azt indítványozza, kössön a két tábor fegyverszünetet, a melynek tartama alatt el lehetne takarítani az utóbbi csaták holtjait. Ezen kívül még azért is kívánja a szünetet, mert ez alatt a kikötőt nagy fallal lehetne elzárni, hogy esetleg a trójaiak, ha kedvez nekik a szerencse, ne juthassanak egykönnyen a görögök hajóira. A trójaiak gyűlésében pedig eleintén azt indítványozták, hogy legjobb volna

már most visszaadni Helenát, s azzal véget vetni a pusztító háborúnak. Ámde Paris kijelenti, hogy erre semmiképen rá nem áll, hanem arra igen is kész, hogy visszaadja a Helenával elrablott kincseket, sőt azokat a magáéból meg is toldja. Ezt a békejavaslatot hirnök viszi meg a görögök táborának; Priamos egyuttal a fegyverszünetet illetőleg is megelőzi a görögöket, a mennyiben a hirnök erre vonatkozólag is tesz Agamemnonnak javaslatot. Természetes, hogy ezt kész örömmel fogadja a görög tábor, míg amazt — a békejavaslatot — méltatlankodva visszautasítják. (7. ének.)

Zeus megint összehívja az Olympos lakóit s keményen megtiltja nekik, hogy bármelyikök is belevegyüljön a harciba. S így Herenek és Athenenek tétlen haraggal kell nézniök, mennyire előtör Hektor, aki a görög hadat egész a hajókig űzi vissza. Igaz, hogy Agamemnon lelkesítő szavára még egyszer visszafordulnak, de Hektor kis vártatva megint győzedelmesen űzi őket sánczaik mögé. Ekkor már Here és Athene nem bírják magukat tartóztatni, s Zeus világos parancsa ellenére az Olymposra mennek fegverkezni, hogy aztán segítsenek a görög hadnak. Ámde Zeus meglátja a készülődést, s Irissel megizeni a két istennőnek, hogy villámával sujtja őket, ha parancsa ellen mernek cselekedni. S később is, midőn megint összegyűl az istenek tanácsa, megújítja e fenyegetését; egyuttal tudtokra adja, hogy a végzet mindaddig győzedelmet fog szerezni a trójaiaknak, míg megint részt nem vesz a harcban a dicső, »gyors-rohanásu Achilles.« Ez alatt beköszönt az éj, nagy szerencséjére az achajoknak, kiknek Hektor már-már hajóikra tört. A küzdelem megszakad, de a trójaiak nem mennek alunni. Ott virasztanak egész éjjel a város előtt, ezer nagy tábori tűz fénye mellett, melyek nappali világosságot árasztanak bérczre, völgyre. Így őrizik a trójaiak a görög hajókat, mert attól tartanak, hogy azok különben az éj sötétében menekülnének Trója alól. (8. ének.)

A menekülés terve csakugyan föl is merül az ostromló vezérek tanácsában. Maga Agamemnon hangoztatja: »fussunk hajóinkon apáink kedves földjére!« De Diomedes rátámad: ha akarsz, ám szökjél — mi többiek maradunk! Föláll a bölcs Nestor is; az ő tanácsa az, hogy ki kell engesztelni a haragvó Achillest, hadd venne ez megint részt a harcban. Agamemnon

szíves örömet áll rá a tanácsra. Nemcsak az Achillestől elvett Briseist kész visszaadni, de ad mellé töménytelen ajándékot is : tíz talentum aranyat, ezüst edényeket, paripákat, hét rabnőt ; ha pedig beveszik Tróját, választhat húszat a legelőbbkelő ottani asszonyok közül, kaphat kincset, amennyi neki tetszik, azonfölül pedig még azt is igéri Agamemnon, hogy Achillest vejéül fogadja, nászajándékul hét várost adva neki.

Követség indul a myrmidonok táborához, megvinni Agamemnon ajánlatát. Odysseus, a követség feje és szónoka, elmondja az izenetet, s kéri Achillest, hagyjon föl a dacczsal. De a hős vezér hajthatatlan : neki már nem kell semmi ajándok, ő már holnap vissza is hajózik Phthiába. Hiába könyörg neki az agg Phönix is : a követség hiába járt s búsan viszi meg Achilles válaszát a vezérek tanácsülésébe. (9. ének.)

Éj van. A görög táborban mindenki alszik, csak Agamemnonnak és Menelausnak nincs nyugta. Félnek, hogy a trójaiak egyszerre csak meg fogják őket lepni és hogy a tábor őreit tán elnyomta az álom. Fölkelnek, fölbresztik a sereg néhány legkiválóbbját s őrszemlére mennek. Aggodalmuk alap-talan volt : az örök hűségesen virasztottak. De ekkor Nestornak merész terv ötlík eszébe : merne-e valaki elmenni a trójai táborba s ott kikémlelni, mi a szándéka Hektornak ? Diomedes és Odysseus készek reá. Ámde Hektor is küldött kémeket az achivok hadja felé : Dolon vállalkozott rá, hogy megtudja, mit csinálnak a görögök ? útra készülnek-e ? alszanak-e ? Diomedes és Odysseus találkoznak e kémekkel, akit elfognak s aki nagy rettegésben a trójai tábor egész fekvéséről bő felvilágosításokat ad nekik. Megtudják, hogy a legszélről heverő csapat Rhesos thrák király csapata s hogy e fejedelem hőszinű paripáinak nincsen párja az egész világon. Erre a két hős megöli Dolont, lehúzza fegyverzetét, azután pedig odalopózik a mély álomban szendergő thrák csapathoz, tizenkét vitézt, köztük magát a királyt is leszúrja, s a megölt harcosok lovait elviszi a görög hadhoz. Itt persze nagy örömmel, nagy diadallal fogadják a vakmerő tett hőseit, akik hálás szívvel áldoznak e győzelmük eszközlőjének : Pallas Athenének. (10. ének.)

Másnap reggel újra megkezdődik a harcz. Az achajok eleinte győznek, s Agamemnon egész a trójai kapukig sza-

lasztja az ellenfelet. De ekkor maga is megsebesül s kénytelen visszatérni a hajókhoz. S most ismét Hektor nyomul előre. A tusa mind vadabb lesz, a görögök legjobbjait éri lándzsa megnyíl; Diomedes, Odysseus, Machaon, Eurypilos — mind megsebesülnek és visszavonulnak a küzdőtérrel. Achilles híré hallja a nagy veszedelemnek és elküldi Patroclus barátját az agg Nestorhoz, tudakozódni a sebesültek felől. Nestor keservesen panaszolja a görögök nagy szorultságát és kéreti Achillest, béküljön ki, vagy ha ezt még most sem akarná, legalább engedje meg, hogy az ő híres fegyverzetét öltse fel Patroclus, s Achilles képében legalább ez küzdjön a trójaiak ellen. (11. ének.)

Nestor kérése nagyon is indokolt volt; mert immár a görögök a nemrég hányt védfal mögé kényszerültek visszavonulni, és még ide is követte őket az ellen. Ott állanak már a trójaiak a mély árok előtt, melyen túl a kikötő véd fala emelkedik; és mert a czölöpökkel kirakott árkon sem ló, sem kocsí át nem mehet, leszállanak valamennyien és gyalog törnek előre, míg nem a falig érnek. Öt csapatra oszolva rohantak odáig; és most iszonyú öldöklés veszi kezdetét; a fal mögött, a mellvédetről a görögök nyilaznak és hajítanak követ az ostromlókra, ezek pedig elszántan kapaszkodnak felfelé, nem bánva, bármennyiöknek vére fösti a talajt. Legvéresebb a harcz a fal ama pontján, melyet Mnestheus véd és Sarpedon meg Glaucus ostromolnak. De még mielőtt eldőlné itt a tusa, már győzött a Hektor-vezette csapat; a hős Priamosfi egy iszonyú sziklát kap föl, melyet más két halandó sem birna emelni és olyan erővel zúdítja neki az egyik kapunak, hogy annak sarkai recsegve törnek ketté, a hatalmas závárok lepattannak, a kapuszárnyak szilánkokra hasadozva röpülnek szét. . . . Nincs már kapu és a »fenséges Hektor« betör, mint szörnyű éjszaka. (12. ének.)

Ám ha őneki kedvezett is Ares, a többi ostromlók nem birtak sokra jutni. Pozeidon, emberképet öltve, lelkesíti az achajokat és kivált Idomeneus sok vitéz trójait küld Hadesbe. Menelaus, Antilochos, Meriones, kik mind a védőfal balrészén harcolnak, dicsőséges ellenállást fejtenek ki; de Hektor sem bír áttörni a görögök szilárd hadsorán; ott küzd ugyan a ka-

pun belől, de hiába. Megfordúl hát ő is, és más módon próbálja az ostromot: már most nem többfelé válva, hanem egyesülve rontanak elő a trójai leventék. (13. ének.) De vesztükre: mert nem elég, hogy a sebesült Agamemnon, Diomedes és Odysseus visszatérnek a harczba, hogy, ha már magok nem is vehetnek benne részt, legalább tüzeljék a többieket: de Poseidon is sokkal bátrabban segít a görögöknek. Hogy Zeus ne vegye észre a tilalom-szegést, Here cselt gondol ki. Elkéri Aphroditétől a báj övét, s Zeushoz megy, az Ida bérczére. Az isten szívében föllobban Here iránti szerelme s elfeledkezik mindenről. Majd odajő a szintén Heretől megvesztegetett Álom is és az Olympos ura elszenderedik. Most már Poseidonnak nincs mitől tartania. Telamonfi Ajas egy kővel úgy pánczélon dobja Hektort, hogy ezt alétan kell kivinni az ütközetből. A trójaiak meg vannak rémülve s sokan hullnak el legjobbjaik közül. (14. ének.)

Fölébred eközben Zeus s látja, mi történt. Nagy haragra gyúlva, iszonyúan megfenyegeti Heret és maga elé hivatja Irist meg Apollot. Amazzal megizeni Poseidonnak, vonúljon vissza rögtön a harcztól, emezt megbizza, öntsön Hektor lelkébe új erőt. S mintha szarvast üző kopók előtt hirtelen oroszlán jelenik, meg melytől azok rémülten szaladnak vissza: épily hatással van az előnyomuló görögökre Hektor újból való megjelenése. A nagy hős vadúl ront át a kapun, egész az achájoknak szárazföldre vont hajóseregéig, s most itt dül a harcz, fékevesztett dühvel. Hektor ott vív Protesilaos hajójánál, melyet Telamonfi Ajas kétségbeesetten védelmez. »Fáklyát ide!« üvölt Hektor, s lángba akarja borítani a hajót. (15. ének.)

Patroclus hallja a vészes üvöltést s nem bír tovább megmaradni sebesült barátja, Eurypilus mellett. Sírva, mint a gyermek, megy Achilleshez. »Nem Thetis a te szülőd — így mond — hanem a sötét tenger, a meredek szikla!« Ha már ő maga nem akar segíteni honfitársain, legalább adja át neki fegyverzetét: hadd menjen ő. Achilles meg is engedi neki; de figyelmezteti, hogy, ha elverte a trójaiakat a hajók mellől, ne üzze őket tovább, mert ez vesztére lenne. Sőt Achilles többet is tesz: harczba küldi egész népét, a myrmidonokat is. Már eközben Hektor fel is gyújtotta Protesilaos hajóját s mikor

Patroclus odaér, már fele el is égett. De a jöttén megrémült trójaiak, akik őt Achillesnek nézik, hátrálnak az égő hajó mellől. Patroclus eloltja a lángokat és aztán visszaűzi Hektor hadát. Kitor az Ilion előtti térségre is s ott megöli Sarpedont, sőt elhatol egész Trója várfaláig, s azt meg is mászsza, ha Phoebos Apollo vissza nem űzi. Háromszor ront most Patroclus a trójaiak közé, mindannyiszor kilencz embert sújtva le. De most Apollo széttöri a vitéz lándzsáját, letépi szíjon függő vértjét, Euphorbos megsebzí hátulról és Hektor átdöfi gerelyével. Lebukik a hős és lelke az alvilág mélyébe száll. (16. ének.)

És most Patroclus holtteste az, amiért foly a küzdelem. A görögök vissza akarják vinni a hajók mellé, hogy eltakaríthassák: a trójaiak ebektől szeretnék széttépetni. Hektornak sikerül is lehúzni a tetemről Achilles fegyverzetét, s már most ezt ölti fel, ebben folytatja az ádáz viadalt. Egész nap dúl a harc; trójai is, görög is, sok hull el a küzdelemben. »Még ha mindnyájunknak, egy szálig, itt kellene elvesznie, szólnak az achajok, még akkor sem engedünk!« Ajasnak eszébe jut, hogy Achilles még mitsem tud barátja gyászos vesztéről s el is küldi Antilochost, vigye meg a Peleusfinak a szomorú hírt. De Antilochos távozta után végre mégis a görögök részére dől el a véres tusa; Menelaus és Meriones felkapják a drága tetemet és fedezve ugyan bajtársaiktól, de azért folyton üldöztetve, viszik a hajók felé. (17. ének). A trójaiak csak akkor fordúlnak vissza, midőn Achilles, Here követétől, Iristől felszólítva, megjelenik a küzdők között. Elég háromszor kiáltania, hogy a görögökbe új bátorságot, a trójaiakba pedig rettegést öntsön. S így végre meg van mentve Patroclus holtteste; ravatalra fektetik és mind siratják a görög vitézek. De legnagyobb Achilles keserve, aki a gyász hír hallatára őrzöngeni kezd s majd hogy öngyilkossá nem lesz. Olyan mint az orosz-lán, kinek elrabolták kölykét s ki a rablót most völgyről-völgyre nyomozni készül. Megfogadja, hogy addig el sem temetteti, míg lábához nem rakhatja Hektor fejét. Hozzájön anyja Thetis is, s miután Achilles tudára adta, hogy már most csak boszút szomjazik: az istennő megígéri neki, hogy a Patroclusnak adott és Hektortól elrablott fegyverzete helyébe mást fog neki hozni. El is megy Thetis Hephaestos műhelyébe, aki

csudálatos fegyverzetet készít a Peleusfi számára. (18. ének). Achilles, alighogy azt anyjától megkapta, fel is ölti s gyűlésbe híjja a görög vezéreket. Itt kimondja, hogy sajnálja a közte és Agamemnon közt fenforgott viszályt; emez pedig, bevallva, hogy ő volt a hibás, mindjárt elhozatja Achilles számára amaz ajándékokat, melyeket Odysseus útján fölajánlt neki. Eljön a szép Briseis is, aki miatt a czívódás kitört, s ő is siratja Patroclost, ki mindig oly kegyes szókkal vigasztalta őt.

Bár Achilles azt szeretné, ha mindjárt harczba routának, de Odysseus figyelmezteti, hogy a küzdelem valószínűleg egész nap fog eltartani és jobb lesz, ha a sereg előbb étellel, itallal erősíti magát. Mindnyája nekilát a lakomának, csak Achilles nem: amig Patroclos eltemetetlen fekszik, addig az ő száját nem éri sem étel, sem ital. Ámde Zeus leküldi hozzá Athénét, aki látatlanul ambróziát meg nektárt önt belé.

A lakomának vége, a görögök harczra indulnak. (19. ének.) És most, hogy Achilles annyi idő után legelőször vesz megint részt a küzdelemben, Zeus megengedi az isteneknek: segítsen ki-ki annak, akinek akar. S iszonyú és fenséges lesz a tusa: az Olympos urai küzdenek egymással!

Aeneas a legelső trójai, aki meg meri támadni Achillest. És a Peleusfi meg is ölte volna, ha Poseidon ki nem rántja a csatából, nehogy magva vesszék a trójai királyi családnak. Hektor is neki akar rontani Achillesnek, de Phoebos Apollo visszatartja. Ámde midőn látja, hogy a rettenthetetlen hős az ő ifjú öcscsét, Polydorost is átdöfte már: nem bir többé magával, újra neki ront Achillesnek. Csakhogy Athene rálehel dárdájára, s az, bár már Achilles felé volt röpítve, czélt nem érve hull a földre. Midőn pedig Achilles rohan Hektor felé: amazt Phoebos Apollo menti meg, sűrű köddel véve őt körül.

Szörnyű a mészárlás, melyet a Peleusfi végbevisz. Midőn az előle futó trójaiak beleugrálnak a Xanthos folyamába: Achilles még ide is utánok ront és bent a vízben öli őket rakásra. Már a meder telve holttestekkel, és hajjai pirosan ömlenek. A folyó istene hiába kéri Achillest, hagyjon föl a gyilkolással: a hős nem hallgat szavára. Ekkor megdagad a Xanthos, kicsap medréből és tornyosodó hullámai bőszytlen

rohannak a menekülő Achilles után. De ezt az istenek megerősítik, és midőn a Xanthos a Simois folyót is segítségül hívja: Hephaestos, Here rendeletére, óriási tüzet fejleszt, mely, ha az istennő idején meg nem kegyelmez, kiszáritotta volna mindakét folyó ágyát.

Azalatt az istenek is keményen összecsapnak: Athene megsebzí Arest és Aphroditét is földre sújtja; Here meg Artemist üti meg, aki sírva megy Zeushoz, elpanaszolni a sérelmet. Végre az istenek mind visszatérnek az Olymposra.

Achilles most a város kapui felé ront, melyeket Priamos király kinyitattott, hogy a futó trójaiak bemenekülhessenek. (21. ének). Be is menekültek mind, csak Hektor nem. Hasztalan kérik szülei: ő kinn marad a scajai kapui előtt, ő bevárja Achillest. De midőn aztán végre közeleg felé a Peleusfi, mégis megrémül és futva előle, háromszor kerüli meg Ilion falait. A sors mérlege Zeus kezében Hektor halálát jósolja s azért ennek végre is szembe kell állania ellenfelével. Szembe is áll, és Achilles lándsája gégéjét és nyakát fúrja át... A haldokló hiába kéri a győztest, ne bántsa majd a holttestét, Achilles ekkor is hajthatatlanul válaszol: »Madarak meg ebek fognak lakozni belőled!« S midőn már Hektor kilehelte életét: átfúrja lábait, szíjat fűz a lyukakba, a tetemet a kocsiszékhez köti, lovai közé suhint és elvágat. Hektor apja és anyja látták ez iszonyú dolgot a bástyáról.

..... Anyja pedig ott állt

Haját tépve s fényes fátylát széjjel hasogatva.

Fia után tekintgetett s kesergett iszonyún.

Jajgatott az édes apja, jajgattak a népek,

Kesergéssel, jajgatással tellett meg a város.

Olyan volt a vészüvöltés, mintha magos Tróját

Láng emésztné véges-végig s romba dőlné vára.

(L. a mutaványt). (22. ének).

A görögök visszatérnek a táborba. Achilles és myrmi-donjai háromszor körüljárák Patroclos holttestét és a bátor vitézt újra elsiratják. Éjjel Achillesnek megjelenik holt barátja szelleme és kéri, hogy minél előbb temesse el. Másnap reggel óriási máglyát raknak s ráteszik Patroclos holttestét. Szám-talan áldozati barmot ölnek le s a tetemmel együtt tizenkét

fogoly trójai és négy gyönyörű paripa is elhamvad. Másnap reggel urnába teszik Patroclos hült porát, s következnek a halotti szertartás megkívánta ünnepi versenyjátékok: ökölvívás, birkózás, versenyfutás stb.

A játékok végeztével az achajok szétoszolnak; elmennek sátraikba lakomázni, majd éjjeli pihenésre dőlnek. De Achillest fájdalma nem engedi alunni. Alig tetszik föl a hajnal, fogja Hektor tetemét és Patroclos sírhalma körül vonszolgatja. De Apollo emiatt panaszt tesz az istenek gyülekezetében és Zeus megizeni Thetissel Achillesnek, hogy váltságdíjért adja majd ki a holttestet Priamosnak. Az agg király, Zeus követétől, Iristől felbátorítva, csakugyan útra is kél a görög tábor felé, bármennyire tartóztatja rettegő felesége. Hermestől védve megérkezik Achilles sátrába, ahol a hőstől az elhozott váltságdíj fejében kikéri Hektort és egyúttal a temetésre tizenegy napi fegyverszünetért esdekel. Achilles teljesíti kéréseit, ott fogja az éjjelre magánál s másnap reggel Hektor tetemeivel útnak bocsátja Trója felé. Itt a holttest látására az egész nép kitódul; tíz napig siratják övéi és az egész város, s csak azután temetik el nagy ünnepiességgel. (24. ének).

A cselekvény. Paris és Menelaus párbaja. Vizsgáljuk már most az itt elmondott tartalmi kivonat alapján, mik az Ilias cselekvényének fény- és árnyoldalai. Senki meg ne ütközzék e szón, hogy árnyoldalai. Mert bármennyire divik is az irodalomtörténetben az a nem eléggé kárhoztatható módszer: egy-egy remekműnél minden egyes arcz-pörsenést, apró májfoltockát stb. bekendőzni: mi azt hisszük, hogy az elfogultság e neme valamint sehol másutt, úgy itt sincs helyén. Nincs olyan alkotása az emberi szellemnek, mely minden tekintetben tökéletesnek volna mondható; egy Iliast szerethetünk kisebb fogyatkozásai daczára is, szerethetjük hibáival együtt.

Miről zeng tehát az Ilias költője? — Maga mondja meg művének legelső verssorában:

Peleusfi Achillesnek dalld haragját, múzsa!

És valóban, az egész költemény nem tartalmaz egyebet, mint a Pelcusfi haragjának történetét: mint sértette meg

Agamemnon Achillest, hogy vonúlt ez ennélfogva vissza a harcztól, e visszavonulás következtében mint vesztettek csatát csatára a görögök, hogyan tört előre Hektor egész a hellen hajókig, mint engedte meg ekkor Achilles barátjának Patroclosnak a harczban való részvételt, hogy esett el Patroclos és, lemondva haragjáról, Achilles mint állott érte boszút.

E cselekvény oly tömött, oly egységes, hogy drámai cselekvénynek is megállhatna. Egyszerűen indul meg s többnyire gyors léptekkel siet ama csúcspontig, mely megadja a döntő fordulatot: Patroclos haláláig. Maga e mese megalkotása már bámulatot érdemel, bámulatot kivált azért, mert ilynemű cselekvényegységgel, aminő itt van, semmiféle más ősnép éposza nem dicsekedhetik.

E cselekvény hibájaként némelyek a következőket hozzák fel. Ha a trójaiak annyira haraguszuak Parisra, minden bajuk okozójára, ha Hektor gyakran a legkeményebb szidalmakkal illetheti öcscsét, ha a Menelaussal vívott párbaja előtt még a saját honfitársai is azt kívánják Zeustól:

»Engedd, hogy e kettő közül az, ki mindnek oka
Elpusztúlva lemerüljön lakába Hadesnek«:

miért van az, hogy miután kilencz évig kitették magukat egy rájuk nézve nagyon káros ostromnak, még akkor sem akarják Helenát kiadni, midőn erre szent eskü kötelezi őket? A párba, mely előtt megfogadták, hogy Helena a győztesé lesz, Menelaus javára ütött ki; Agamemnon követeli is (III. ének 456—460.), hogy a trójaiak már most teljesítsék, amire megesküdtek; a trójaiak gyűlésében (VII. ének 350—353) Antenor fel is szólítja társait, hogy esküszegően ne harcoljanak tovább, mert annak nem lehet jó vége: és mi történik mindezek után? Paris kijelenti, hogy ő nem adja vissza Helenát, hanem csak a vele rablott kincseket, és az agg, a jámbor Priamos király, aki népe nevében letette az esküt, egy szóval sem inti fiát, hogy helytelenül beszél, hogy az eskü szent, a háborúnak már most vége. És nem akad az összes trójai vezérek közt senki, aki ezt hangoztatná, pedig ők többnyire nemes, igazságszerető jellemekként vannak feltüntetve. Igaz, hogy mihelyt kiadják Helenát: vége az éposznak, minden hagyomány elle-

nére: de mi következik ebből? Az, hogy ama párbaj-szerződésnek vagy nem kellett volna megköttenie, vagy ha már megkötöttet, lefolyásának, következményeinek egész másként kellett volna alakulniok. Így, amint most van az époszban, nemcsak *valószínűtlen*, hanem egyúttal teljesen felesleges is, minthogy a cselekvényre semmi befolyása nincs. Hisz a görögök még csak nem is hányják szemökre a trójaiaknak a csalást!

Szükségesnek tartottuk fölemlíteni ezeket, ámbár azt hisszük, hogy az illető műbírák túlzott fontosságot tulajdonítanak ez állítólagos fogyatkozásnak. Az egész párbaj-dolgot epizódnak lehet fölvenni, s azt még a legszigorúbb aesthetikusok sem kívánják, hogy minden epizód előre is vigye a cselekvényt.

Szerkezet. Achilleus távolléte. Ha már nagyba kellett veünk magának az Ilias cselekvényének kigondolását is, ha már ez maga rendkívüli művészi öntudatra vall: mennyivel inkább kell, hogy figyelmünket megragadja az Ilias szerkezete, ez a kor szerint legelső nagyszabású epikai kompozíció, melyet a világirodalom fölmutathat, s melyből Aristoteles az éposz szerkezetének szabályait levonta. Az Ilias szerkezetében megvan a minden szépműnél szükséges kezdet, közép és vég. A kezdetet az I. ének, a középet a II—XVI., a véget pedig a XVI—XXIV. énekek tartalmazzák; s e részek — mint ezt Aristoteles ugyancsak a homerosi művekből dedukálta — okozati, szerves összefüggésben állanak egymással. Természetes, hogy itt nem is annyira arról lehet szó, megfelel-e Homeros műve Aristoteles törvényeinek, mint arról, az utóbbiak helyesek-e? S erre csak azt kell válaszolnunk, hogy azokat még máig sem dönthették meg s bizonyára ezentúl sem fogják megdönthetni.

Nagy erénye az Iliás szerkezetének kétségkívül az is, hogy elejétől végig *érdekfeszítő*. Attól a percztől fogva, melyben Chryses pap eljön a görög táborba leányáért, folyton történik valami; az események menete pillanatra sem stagnál: »chaque vers, chaque mot court à l'événement«, a hogy Boileau mondja; minden verssor, minden szó az esemény felé szalad. Epizód igen kevés van és a meglevők is erősen összefüggnek a főactióval. Mindössze két olyan része van az egész époszban,

melyeket el lehetne hagyni: a II. ének ugynevezett hajó-katalogusát és a XXIII. én. hosszú versenyjáték-leírását. Amaz száraz és felesleges nomenclatura, emez kitérésnek nagyon is terjedelmes. A többi epizód kivétel nélkül megvilágítja, kiegészíti a főcselekvényt.

De van aztán egy fogyatkozása is az Ilias szerkezetének: a hős, Achilles, nagyon soká áll távol a cselekvénytől. Az első ének végén visszavonul a harcztól s ezután csak a kilenczedikben találkozunk újra vele, midőn Agamemnon békeajánlatot tesz neki. Erre ismét csupán a tizenegyedik énekben látjuk viszont, de csak nagyon kis időre: midőn Patroclost elküldi Nestorhoz, a sebesültek felől tudakozódni. Megint eltűnik, hogy csak a tizenhatodik énekben halljuk újra szavát: midőn megengedi Patroclosnak, hogy belevegyüljön a harciba. Csak innentől fogva áll igazán előtérben, úgy hogy tehát a 24 ének közül tizenötben *kivül* van a cselekvényen.

Teljesen igazat adhatni Müller Ottfried híres mondásának, hogy: ha Achilles haragja nincs is mindig *bent* az actióban, de szüntelen *fölötte* lebeg; e nélkül összeomlik az egész költemény épülete, az egyes események elvesztik jelentőségüket. Igaz, mind igaz, de helyesen hozzák föl ez ellen, hogy: nem a legszerencsésb az olyan mű szerkezete, a melyben az események központja, a ki miatt és körött minden történik, a műnek majdnem kétharmadán át csak *tagadólag* foly be a cselekvésre: az által, hogy semmit sem tesz. Jól mondják, hogy az éposz szerkezeti arányosságának kétségkívül előnyére válnék, hogy ha az Achilles visszavonultától egész Patroclos harcbanmentéig lefolyó tusák valamivel rövidebben adatnának elő. És ebből a szempontból aztán nem volt egészen helytelen az angol Grote ama felfogása, mely szerint az Iliasban voltaképp csak az I., a VIII. és a XI—XXIII. énekek tartoznak az eredeti époszhoz, a többiek csak későbbi betoldások. Nem mintha e nézetet mi is elfogadnók, hanem annyit okvetetlen el kell ismernünk, hogy szerkezeti tekintetben a Grote »eredeti éposz«-a éppen a főntebb említetteknel fogva jobb volna.

Az „Ilias“ jellemei. Achilles. De mik ezek az elvégre is csak külsőleges, formai fogyatkozások, ha arra gondolunk, a minek Homeros voltaképpen halhatatlan dicsőségét köszönheti: jelle-

meire és a legmélyebb, legigazabb poezistól átlengett előadására! Ha az egész Iliasban nem volna egyéb csodálni való, mint *Achilles* caractere: Homeros még akkor is az emberiség legnagyobb szellemei között foglalhatna helyet. Hogy' van megalkotva ez a »hős Peleusfi«! Hogy' fejlődik előttünk ez a jellem, hogy' lesz előttünk mind nagyobb és nagyobbá, az az indulatos, szenvedélyes, haragtartó vezér hogy' tisztul meg lassan-lassan a fájdalom iskolájában! S mily ellentétek olvadnak együvé e csodás alakban! Az az ember, a ki, mert el akarják venni egy rabnőjét, fékeveszett dühében a »kutyalelkű« Agamemnonra kezét emeli: mily gyöngéd, mily megható barátsággal ragaszkodik az ő drága Patroclósához s mikor meghallja halála hírért, hogy' hinti be hamuval a fejét, hogy tépi fürtjeit, hogy' hengereg nagy kínjában a földön, hogy' akar véget vetni a maga életének is! Mikor a haldokló Hektor csak arra kéri, adja ki majd holttestét a trójaiaknak, hadd temessék el: azt feleli: »madarak meg ebek fognak lakozni belőled«, s mikor kimult, szíjat fűz keresztül átfurt bokáin, s így vonszoltatja paripáival végig a poros síkon. S ugyanez az ember, mikor hozzájő a megölt dalia galambösz apja, s kéri Hektor tetemét: sirásra fakad az aggastyánnal, s midőn »szemén által kebelének csillapodott vágya«, fölemeli a térdelő Priamost:

»Szegény öreg! bizony, bizony sok keservet túrtél!

... Viseljed el s ne add magad' örökös bánatnak!

Mit érsz vele, hogyha jajgatsz gyermekednek vesztén?

Őt bizony már föl nem kelted, csak magadat kinzod!»

S mily fenséges színekkel van ecsetelve az ő hősisége: harczy hevében még egy istennel is kiköt! Fenséges, midőn visszavonulva sátrába, nyugalma vészt hoz az egész görög hadra s vágyva vágyják megtértét; fenséges, midőn beleveti magát a Xanthos habjaiba s ott gyilkolja halomra az ellent: »halj meg, hiszen Patroclósna is meg kellett hálnia«, s fenséges, midőn paripája megjósolja neki halálát s ő csak ennyit felel:

»Tudom én azt enmagam is: sorsom itt elveszni,

Távol apám s jó anyámtól... De azért nem szünöm,

Nem szünöm a trosok népét dúlni, kaszabolni!»

Agamemnon. Hektor. Andromache. Helena. Egy francia író, Alexis Pierron, ezt mondja Homerosról: Isten után ő az emberi alakok legnagyobb és legtermékenyebb alkotója. Ha az Ilias költőjének jellemfestő művészetét teljesen akarnók bemutatni, valóban végig is kellene mennünk éposza minden egyes alakján. De minthogy erre itt terünk nem lehet, csak az Ilias főttebb említett négy főjelleméről akarunk még néhány sort szólani.

Agamemnont az eposz elején nem rokonszenves színben pillantjuk meg. Elveszik rabnőjét, mert így kívánja a közjó, s ő azt hiszi, fel van jogosítva, magát bármelyik társa zsákmányából kárpótolni. Midőn Achilles aztán kikel e felfogása ellen, haragjától elvakultan magának ennek a rabnőjét veszi el. Később azonban belátja tévedését, s bár Briseis sátrában van, perczig sem meri őt sajátjának tekinteni. Eleinte ugyan küzd benne a büszkeség és a méltányosság, de később győz az utóbbi, s ő szinte bocsánatot kér Achillestől. Ingatag jellemű ember, pillanatnyi benyomások rabja. — Hektor az egész eposz legrokonszenvesebb alakja. Látjuk mint apát, látjuk mint férjet, látjuk mint hőst — s mindenütt egyaránt nemesnek. Tudja ő is, hogy bukni fog, de nem hátrál:

. . . »azt tanultam, legyenek mindig vitéz,
Küzködjem a trójaiak első soraiban,
Órízve az apám népét, meg az én híremet...
Bár előre tudom én azt, bár előre érzem:
Jön nap, melyen elveszik a szentséges Ilion,
S Priamos meg dárdavető Priamosnak népe!

Andromachében és Helenában a szüzi feleség és a bűnbánó-hűtlen asszony vannak egymással szembe állítva. Emez keseregve mondja Priamosnak:

Inkább ért vón' gonosz halál — ne jöttem vón' ide,
Követve a te fiadat, odahagyva házam',
Testvéreim', édes lányom', drága pajtásaim'!
Hajh! de mégis megtevém ezt, s ezért sírok egyre!

Mily glória-övezetten tűnik elénk ezzel ellentétben Andromache, a hitves és anya ez örök ideálja! Mennyi gyöngédség, mennyi finomság egyesül ez alakban, melyről azt mondja Merlet, hogy az antik géniusz nála szebbet nem teremtett!...

De hiába: azt, hogy mint fest a költő egy-egy alakot, így, elemezve, alig lehet kellőkép feltüntetni. El kell olvasni Homeroszt, s a kiben csepp érzék is van a szép iránt, az érteni fogja, hogy Nagy Sándor miért hordozta szüntelen magával az Ilias kéziratát.

Homerós nyelve. Hasonlatai. Leírásai. Homerós nyelve mindenekelőtt népies; s ebből folyólag egyszerű, tiszta, mint a forrásvize, üde, természetes, hatást soha nem kereső, s hatást mégis mindig elérő. S Homerós nyelvének egyuttal megvan a maga *egyéni* typusa is: állandó jelzői és bőven ömlő hasonlatai rendkívüli plasticitást szerzenek előadásának; mindent a legélénkebben látunk magunk előtt, minden sor magával ragad s elragad bennünket. S hogy' tud leírni! Sohasem a készet, mindig a készült adja elénk, úgy hogy nála még a leírásban sincs nyugalom: nála az is csupa actio. Ha azt akarja tudtunkra adni, milyen az Achilles fegyverzete, elvezet bennünket Hephaestos műhelyébe, s leírja, hogy a tűz istene mint *csinálja* azt. S ahol tájat kell leírnia, mennyire ki tudja szemelni a legfontosabb, legnagyobb vonásokat: azt hisszük valami bűvös »gyorsfestő« van előttünk — egy percz, és kész a festmény!

Homerós nyelvi szépségeinek elég példáját fogja találni az olvasó a mutatványok között — igaz, hogy csak fordításban. De ott véletlenül nem fordul elő olyan passus, a minő pedig Homeróban több van: a hol t. i. egész lánczolata a hasonlatoknak fűződik egybe, s az előadás csupa káprázatos élénkség. Azért e helyütt adok ilyenféle részletet, még pedig azt, mely a II. énekben a görögök harcra készülését festi:

S miképen a dúló tűzvész kigyúl a nagy erdőn,
Hegység ormán, s messze látszik lángzó lobogása:
Akképen a haladóknak isteni érczéről
Nagy fény áradt át a légen föl egész a mennyig.

S valamintha sűrű serge szárnyas madaraknak
Hosszunyaku hószín hattyuk, darvak avagy ludak.
Ázsiai rónaságon, Caystrius vizénél

Ide-oda szálldogálnak, csattogtatva szárnyuk'
S zajjal hogyha földre csapnak, reng bele a rétség:
Úgy rohantak hajó mellől, sátorból ezek is
Scamandrosnak síkságára; s mind az egész tájék
Lépteiktől, lovaiktól döngött iszonyúan.

S megálltak a Scamandrosnok virágos térségén —
Sok-sok ezren, több mint levél s bimbó nő tavasszal.

S ép úgy, mint a légyraj tolúl mérhetetlen számban
 Pásztoroknak dongani az istállója körül
 Tavasszal, ha csurog-csepeg a sok tejes dézsza :
 Annyi, annyi hosszufürtű görög állt a síkon,
 Rátörni a tros hadakra s mind szétszórni vágva,

S miképen a kecskepásztor könnyen szétválasztja
 Kecskéit, ha tán a réten összekeveredtek :
 Úgy rendezik őket is a vezérek hadsorba,
 S buzdítják a harczba törni. Köztük Agamemnon
 Szemre, fejre hasonló a mennykőves Zeushoz,
 Mellre pedig Poseidonhoz, övre meg Areshez.
 Valamint a vezérbika nyájból kimagaslik,
 Valamennyi állat között ő levén legkülömb :
 Ép olyanná tette Zeus ezt is ama napon
 Valamennyi hérosz között kitünővé, nagygyá.

Az Odyssea ¹⁾ meséje. A trójai háború már régen véget ért. Mindama hősei, a kik vagy a csatában, vagy útközben el nem veszték, hazajutottak már, s csak egyetlenegy nem láthatta még viszont hona földjét : a »fortélyos« Ulysses. Őt egyszer a vihar kivetette Ogygia szigetére, Kalypso tündérhez, aki megszerette és nem akarta többé elbocsátani. Ám az istenek mást végeztek. Gyűlést tartanak és ott Ulysses védő-istennője, Athéne azt indítványozza : menjen Hermes a tündérhez és rendelje el neki, hogy Ulysseset ereszsze útnak. Ő maga pedig elmegy Ithakába, ahol Ulysses egy régi barátjának, Mentornak képében köszönt be a királyi lakba. Telemachos, Ulysses fia, nyájasan fogadja az idegent és elpanaszolja neki, hogy az ország előkelői már mily régen időznek a palotában, kéüyszeríteni akarván anyját Penelopét, hogy közülök férjet válaszson. Ahténe-Mentor azt tanácsolja neki, hívjon össze tanácsgyűlést és forduljon az erőszakos kérők ellenében a néphez, aztán pedig szereljen föl egy hajót és keljen útra, tudakozódni apja holléte felől. (1. ének.)

Telemachos másnap csakugyan összehívja az ülést, melyen követeli, hogy a kérők hagyják el palotáját. Ezek részé-

---

¹⁾ »Odyssea« : melléknév. Annyit tesz : az odysseusi (értsd »poesis«, költemény). Nálunk az »Odysseus« névnek inkább latinos alakja (Ulysses) használatos.

ről aztán Antinoos válaszol, a ki mindenért csak Penelopét okolja. »Három éve — úgymond — hiteget bennünket, mind-egyikünket biztatva, hogy majd hozzá megy: alattomban pedig valamennyiünk ellen fondorkodik. Azt mondta például, hogy addig ne erőltessük elhatározásra, míg apósa halotti köntösét meg nem szőtte. És íme, három évig folyton dolgozott azon a köntösön, úgy hogy a mit nappal megszőtt, azt éjjel ismét fölfejtette. Csakhogy most legutóbb ép rajtaértük a fölfejtésen s ezért akarva, nem akarva, mégis csak be kellett végeznie a munkát. Mihelyt Penelope választ, mi kérők természetesen elvonulunk; de hogy' minélelőbb határozzon, addig folyton fogunk dözsölni házában, míg rá nem szánta magát a férjhezmenésre.«

Hiába is szólal föl egy is, más is a szorongatott Telemachos érdekében: a gyűlés eredmény nélkül oszlik szét. Athene már most hajót szerez Telemachosnak és ez az isteni utasításhoz képest csakugyan el is indul. (2. ének) Másnap reggel a hajó elérkezik Pylosba, melynek fejedelme, az agg Nestor megkérdezi Telemachost, mi járatban van? Ez aztán elmondja, hogy hírét szeretné hallani édes apjának, aki már oly régen van távol hazulról. Csakhogy Nestor semmit sem tud Ulysses felől, mert a Trójából való elindulás alkalmával összezeorrentek a görög vezérek, és így esett, hogy Nestor nem azzal a csapattal kelt útra, melylyel Ulysses. Még elbeszélgetnek egyről-másról — kivált arról, mint boszúlta meg Orestes megölt apját Aegisthost, — aztán pedig azt tanácsolja Nestor az ifjúnak, menjen Spartába Menelaus királyhoz, aki szintén számos esztendőig bolyongott, mielőtt hazájába ért. Talán majd az tud hirt Ulysses felől.

Másnap reggel kocsira is ül Telemachos, és Nestor fiának, Pisistratesnak kíséretében elérkezik Spartába. (3. ének.) Menelaus király nagyon szívesen fogadja vendégeit, s neje, a szép Helena mindjárt ráismer Telemachosra, annyira hasonlít ez atyjához. Látása fölkelti a trójai háború szomorú emlékeit és mindnyájan könyeznek. Ámde Athéne búoszlató varázscsöppeket önt a borba és ettől valamennyien megfélemedeznek bajukról. Elbeszélgetnek a mult időkről, Helena is mond Ulyssesről egy történetet, míg aztán be nem éjeledik és nyugalomra nem dőlnek. Másnap aztán Menelaus elmond mindent, mit

Ulyssesről tud. Mikor ő Egyiptomban meggyőzte az egyre új alakot öltő Proteust, ez többek közt azt is említé neki, hogy Ulysses a Calypso szigetén van s hasztalan vágy visszatérni szülőföldjére. Ez minden, amivel Telemachos kívánságának eleget tehet.

Ezalatt Ithakán megtudják a kérők, hogy Telemachos csakugyan elutazott, s elhatározzák, hogy visszatérte alkalmával rálesnek és megölik. El is küldenek egy hajót, mely az Ithaka és Samos közti öbölben várja Telemachost. (4. ének.)

Athéne most Zeusnál újra sürgeti Ulysses szabadulását és az isten nyomban el is küldi Hermest Ogygia szigetére. Mint szólítja ez föl Calypsot, hogy bocsássa el Ulyssesét és mint tesz a nymphea a kérésnek eleget: egész terjedelmében el van mondva az alábbi mutatványban.

Ulysses tizennyolcz napig van a tengeren, s már a távolban meg is pillantja a pheak haza bérceit. De akkor Poseidon óriási vihart támaszt, széttöri tutaját és Ulysses két nap és két éjjel hányódik úszva a tengeren, míg végre nagy nehezen szárazra bir vergődni. Kimerülten dől le a gyepra és elalszik. (5. ének.) Hogyan akad itt rá a pheák király leánya a szép Nausikaa, és hogyan vezeti be a városba: a mutatványok közt egész terjedelmében adom. (6. ének.)

Ulysses bemegy a királyi palotába, ahol Alkinoos fejedelem és Arete fejedelemnő a legszívesebb vendégszeretettel fogadják. Elmondja nekik, hogy ezelőtt sok évvel a villám nyílt tengeren szétzúzta hajóját, amikor valamennyi útitársát elveszté. Ő egy gerendába kapaszkodva kilencz napig hányódott erre-arra, míg egyszer Ogygia szigetére dobták a szelek. Hét évig tartotta magánál a tündér, és csak most, legutóbb engedte távozni. Ulysses elbeszéli azt is, hogyan jutott a pheákok szigetére, és végül kéri az uralkodót, vitesse őt haza szülőhőzába. Alkinoos meg is igéri neki, és ezzel — mivel eközben öreg este lett — mindnyájan fölkeresik nyoszolyájukat. (7. ének.)

Másnap reggel a király népgyűlést hív egybe és kimondja, hogy Ulysseset haza fogja küldeni. Ki is rendel e czélból ötvenkét evezőst, akiket egyúttal meghív arra a lakomára is, melyet Ulysses tiszteletére rendez, s melyre megjelennek a nép legelőbbskelői is. Folyik a verseny-futás, -ugrás, -koronghajítás,

s az utóbbiban Ulysses is részt vesz, messze maga mögött hagyva a többieket. Erre aztán Demodokos, az öreg hegedős, dalt énekel Ares és Aphrodite szerelméről, egy pár ifjú pedig ékes tánczczal kíséri a hárfa-zenét. Alkinoos király indítványára a tizenkét pheák herczeg mind ajándékot hoz Ulyssesnek, melyeket Arete királyné nagy ládába csomagol. Végül aztán vacsorához telepszének, melynek folyamában Demodokos a trójai háborúról mond éneket. Ulysses elérzékenyül, s hiába akarja könyeit rejteti. »Hagyd abba, szól Alkinoos a hegedősnek; a mi vendégünket úgy látszik, szomorítja a te éneked.« Majd Ulysseshez fordul: »Mondd meg végre, oh idegen, mi néven neveznek apád és anyád. Mondd meg azt is, melyik a hazád, néped, és szülővárosod, hogy evezőseink odavihessenek.« (8. ének.)

Most aztán Ulysses elmondja elejétől végig, mi történt vele, mióta Trójából elindult. »Ilionból a szél legelőször Ismaros városa felé hajtott, melyet elpusztítottam, a prédát széjjelosztva társaim között. Itt egy ütközetben minden hajómról hat embert vesztek.

Tovább mentünk és miután kétszer szenvedtünk végig erős tengeri vihart, elértünk a lotos-evőkhöz. Ezek egy pár társunkkal megizleltették a lotosnövényt, melynek az a természete, hogy aki egyszer evett belőle, minden másról megfeledkezik és örökké csak a lotos-evők közt akar maradni. Erővel kellett onnan társainkat elhurczolnunk és meg kellett őket kötöznünk, hogy vissza ne szökjenek.

Majd elértünk a Kecskés-szigetre, ahonnan én, társaim egy részével a cyclopok földjére rándultam. Bementünk az óriás, egyszemű Polyphemos barlangjába, aki mikor hazajött, azon kezdte, hogy kettőnket mindjárt megevett ebédre. Mikor aztán eltávozott hazulról, olyan nagy sziklával zárta el a barlang száját, hogy lehetetlen volt kimennünk. Már hatunkat falta föl az óriás, mikor végre cselt gondoltam ki. Hoztunk magunkkal egy pár tömlő bort és ebből megkínáltam Polyphemost. Ennek nagyon ízlett az ital és megkérdezte nevemet. »Úgy hívnak, hogy Senki!« feleltem. »Jól van, Senki barátom, szól az óriás, irántad hálás leszek — tégedet legutólszor eszlek meg!« De mikor aztán Polyphemost a sok bortól elnyomta a

búzgóság, fogtunk egy nagy karót, annak megtüzesítettük a hegyét s az óriás egy szemét kiégettük vele. Bögött Polyphemos és kirohant a barlang elé, összehívni társait. »Ki bántott?« kérdezték tőle. »Senki!« felelt ez. »No ha senki, válaszoltak azok, nem segíthetünk rajtad.« Az óriás pedig odaült a barlang elé, lesve, hogy nem akarunk-e szökni. Csakhogy nekünk volt annyi eszünk, hogy ki nem mentünk. Hanem mikor Polyphemosnak legelőre kellett hajtania kosait, ezeknek hasába csimpaszkodtunk és így jutottunk ki a barlangból. Az óriás persze csak azt tapogatta, nem ül-e valaki a kosokon? (9. ének.)

A cyclopok szigetéről — folytatja Ulysses — elérkeztünk a szelek királyának, Aeolosnak szigetére. Ez kitünő nyugoti széllel bocsátott bennünket útnak és adott velem egy bővös tömlőt, melybe a többi szelek voltak elzárva. Már közel jártunk Ithakához, midőn társaim kíváncsiságból felnyitották a tömlőt és az ebből kizúdult szelek visszacsapták hajóinkat egész Aetoliáig. Ámde itt a király már hallani sem akart felőlünk: elűzött bennünket, mint akiket az istenek gyűlölnék.

Sok bolyongás után eljutottunk az emberevő laestrygonokhoz, akik minden hajómat elpusztították, s a rajtuk levőket megették. A tizenkettő közül csak a magam hajója maradt meg s azzal aztán elértem Aeäába, Kirke bűvésznőhöz. Egy pár társamat itt előre küldtem a palotába, de ezeket a varázslónő mind sertéssé változtatta. Erre aztán magam mentem el hozzá. Az útra Hermes adott egy varázsfüvet, s ennek segítségével a sertéssé válást szerencsésen el is kerültem. Kirke megszeretett s a kedvemért társaimat is visszaváltoztatta emberekké. Egy esztendeig mulattam itten, aztán a bűvésznő engedett kéréseimnek s útnak bocsátott. Figyelmeztetett azonban, hogy előbb el kell mennem az alvilág bejáratához, ahol majd a jós Tiresias árnya meg fogja jövendőlni sorsomat. Elmondta, hogyan és merre menjek és ezzel útra keltem a Hades torkolata felé. (10. ének.)

Áthajóztam az óceánon és végre célhoz értem. Az alvilág bejáratánál aztán megjelent előttem Tiresias árnya, megjósolva, mi vár reám; élém tűnt édes anyám is, számos híres hősnő (Tyro, Antiope és Alkmene, Epikaste, Leda, Phaedra

stb.), aztán sok neves hős is (Agamemnon, Achilles, Ajas Minos), s végül láttam néhány elítélt bűnöst (Tytios, Tantalos, Sysiphos), mint lakolnak meg az alvilágban. Minthogy az Aeäában szerencsétlenül járt Elpenor árnya arra kért, temessem el: visszatérve a Hadesből (11. ének), megint elmentem Kirke szigetére, ahol a bűvésznő ismét jó tanácsokkal látott el utamra. Szerencsésen el is kerültem a csábos énekű sziréneket, de a Scylla és Charybdis zátonyai közt hat társam veszett oda. A többiekkel eljutottam a nap tulkainak szigetére, ahol pajtásaim szigorú tilalmam ellenére azt a nagy bűnt követték el, hogy a napisten egynéhány tulkát levágták. Ezért aztán, mikor megint útra keltünk, olyan szörnyű vihar ért utól bennünket, hogy hajóm teljesen szétroncsolódott és csak magam menekültem meg a tenger habjaiból. Ekkor jutottam Ogygia szigetére Calypso tündérhez. A többit már tudjátok.» (12. ének.)

Ime ez az röviden összevonva, amit Ulysses a IX. ének elejétől a XII. végeig Alkinoos királynak elbeszél. Midőn befejezte mondani valóit, a pheák fejedelmek újra megajándékozzák; ő aztán este felé hajóra kel s alva teszi meg az utat egészen Ithakáig, melynek partjaira a hajósok szép csöndesen kiviszik. Ulysses itt fölébred s eleinte rá sem ismer hazájára. De Athene ifjú pásztor alakjában megjelenik előtte és segít neki tájékozódni, majd meg kezére jár a vele hozott kincsesláda elrejtésében, végül pedig tanácsot oszt neki, mint bánjon el felesége orczátlan kéréivel. Legelőször is le kell vetned — így szól — mostani alakodat. Hozzá is ér egy varázsvesszővel és ime a férfi-erejének teljében viruló hős — rongyos, piszkos öreg koldussá változik. (13. ének.)

Ulysses mindenekelőtt hű disznópásztor, Eumaeos kunyhójába megy, ahol az öreg kondás szívesen fogadja és keseregve beszél neki a kérők garázdálkodásáról. Megkérdezve kiléte felől, Ulysses a pásztornak valami költött históriát beszél el, aztán pedig el akarja hitetni vele, hogy ura — már mint ő maga — nemsokára vissza fog térni. De az öreg kanász mindent elhisz neki, csak ezt nem. »Mi késztet téged, így szól, oh becsületes aggastyán, hogy ilyeneket fillents?« Majd behajtják a bojtárok a csordát és Eumaeos egy jó kövér súdót öl le vendége tiszteletére. Vacsora után aztán mind

alunni mennek. Csakhogy az éj olyan szeles, olyan hideg, hogy Ulysses jó meleg takarónak híját érezi. Megint hát mesél valami hazugságot és akad is egy bojtár, aki szívesen odaadja neki bundáját. Ezzel aztán rendben van minden és Ulysses elalszik. (14. ének).

De már most visszatérünk Telemachoshoz, aki még mindig ott van Menelaus király udvaránál. Athéne istennő meglátogatja az ifjút és figyelmezteti, hogy ideje visszatérnie Ithakába. De tudtára adja azt is, hogy otthon a kérők leselkednek rá és meg akarják ölni. »Szállj azért partra — így szól — már Ithaka közelében, hadd menjen a hajó nélküled révbe. Te pedig indulj egyenest Eumaeos pásztortanyájára és izend meg vele édesanyádnak, hogy jó egészségben tértél vissza hazádba.« Telemachos hajt is a szóra és elindul vissza.

Azalatt a kondás házában is eltelt egy nap. A hogy megint estellett, Ulysses odaszól Eumaeosnak, hogy ő bizony másnap bemegy a palotába; majd ott csak elkoldúlgat, vagy talán akad számára valami munka is. De a jó, becsületes disznópásztor marasztalja. »Minek mennél? szól hozzá. Nem vagy itt akadékja senkinek!« Ulysses aztán marad is. Elkérdezgeti, hogy van az atyja, hogy van az anyja, végül pedig tudakolja magának Eumaeosnak sorsát. »Űlj ide mellém, felel a pásztor; itt a bor, az este hosszú, jól esik egy kis tereferé. Minek menne az ember olyan korán alunni? Nem is egészséges az!« Erre aztán elmondja a derék kondás, hogy' rabolták őt el gyerekkorában phöníciai emberek s hogy adták el az öreg Laërtes királynak. Így beszélgettek el sokáig és már jól hajnal felé járt az idő, mikor elmentek aludni. (15. ének.) Mindazonáltal már korán talpon voltak. Épen reggelihez készültek, mikor egyszerre csak betoppan hozzájuk Telemachos. Az öreg kondás még a kupát is elejtette, úgy megörült kisebbik gazdája visszatértén. Odarohant hozzá, megcsókolta, aztán sirva fakadt. Mikor aztán ettek-ittak, a királyfi megkérdezte a pásztortól: »Kicsoda ez a te vendéged?« Eumaeos elmondja neki az Ulysses költött históriáját és Telemachos úgy megsajnálja a szegény öreget, hogy ígér neki ruhát is, eledelt is, azt is, hogy visszaküldi hazájába.

A királyfi most elküldi a kondást Penelopéhez, hírt vinni,

maga pedig egyedül marad apjával. Athéne istennő figyelmezteti Ulysseszt, hogy ideje lesz magát fia előtt felfödözni. Megint hozzáér a bűvös vesszővel, és Ulysses egy szempillantásba' vissza van változtatva daliás hőssé. Megijed a herczeg, a hogy látja, mint cserélődött ki az öreg koldus; hamarjában nem is hihet mást, mint hogy istennel van dolga. »Nem vagyok én isten!« szól Ulysses, »hanem vagyok a te édes apád!« Ezzel megölelik, megcsókolják egymást, s úgy elsírnak, úgy elzokognak véghetetlen örömeikben. . .

Később aztán Ulysses közli fiával azt a tervét, miként akarja elveszteni a kérőket. »Elmegyek majd a palotába, szól hozzá, koldus képében; majd ott, tudom, bántanak, csúfolnak, de te fiam, ne szólj semmit, nézd el békén. Mikor aztán intek egyet, hordd ki a fegyverteremből minden fegyveremet s dugd el jól; csak két embernek valót hagyj ottan — neked és magamnak valót. Ekkor aztán elbánunk majd valamennyiökkel!«

Közben visszajött a kanász is s már most vacsorához ültek mind a hárman. (16. ének.) Másnap reggel Telemachos hazaindult s ott elbeszélte édes anyjának úti élményeit. Később a megint koldusképet öltött Ulysses is fölkerekedett és Eumaeos kíséretében elment a palotába. Már útközben is bántalmazta egy durva kecskepásztor (Melantheus), midőn pedig a királyi lakba ért, ott az egyik kérő Antinoos, nemhogy, mint a többiek mind, adott volna neki ennivalót, hanem még egy zsámolyt is hajított nyaka közé. (17. ének.) De még többet is el kellett szenvednie. Egy odavaló koldus, Iros, durván letorkolja s el akarja a palotából űzni. Birokra is szólítja, és a kérők, akiket a dolog rendkívül mulattat, megígérik, hogy a győztes lészen a ház »szabadalmazott« koldusa. Ulysses leveri ellenét és maradhat. Hanem azért vacsora után a dáridózók még nem hagynak neki békét, csúfot űznek belőle és még testileg is bántalmazzák. Penelope is lejön a kérők közé és megnyugtatta őket; mihelyt — így szól — Telemachosnak pelyhedzik a szakálla, férjhez mehetek. (18. ének.)

Miután a kérők eltávoztak, Ulysses és Telemachos félrehordják a fegyvereket, hogy a kérők a válságos perczben ne védekezhessenek. A visszatért király erre fölmegy Penelopéhez, aki már régebben hívatta és most tudakolja kilétét. Neki is

holmi »valószínű költeményt« mond el, többek közt, hogy ő hajdanában meg is vendégelte Ulysseszt, sőt ajándékot is adott neki. Végül megjósolja, hogy a legközelebbi telehold idején férje vissza fog térni.

Penelopének nagyon tetszik az agg koldus; megigéri, hogy ezentúl jól fogja tartatni és hogy senkitől bántódása nem lesz. Szólitja Eurykleia dajkát is, akivel megmosatja Ulysses lábait; ámde a vén anyóka mosás közben észrevesz egy sebhelyet, és erről ráismer gazdájára. Nagy örömében még a mosdótálat is feldönti, és már el is ujságolná a hirt Penelopének, ha Ulysses még idején torkon nem ragadná és hallgatást nem parancsolna neki. Később Penelope elmondja urának, hogy másnap szándékozik kérői között választani; az, aki legkönnyebben feszíti Ulysses ívét és legjobban lő belőle, az legyen — így mond — férjem. (19. ének.)

Ulysses hiába dől pihenésre: nem bir alunni; a közelgő harcra gondol egyre. Penelope is folyton sóhajtozik és egész hajnalhasadtáig nem szünik kesergése. Ahogy reggeledik, a palota nagy terme megint benépesül; jön Telemachos, Eumaeos, a cselédek, Melantheus, a gonosz kecskepásztor, és végül Philoetios, a becsületes gulyás, aki hűséges szeretettel őrzi ura emlékét. Ő is szívesen köszönti az agg koldust, aki ennek megörül, s tudára adja, hogy ő (Philoetios) is jelen lesz, midőn Ulysses visszatér s kiirtja a kérők csapatát. Ezek csakugyan nemsokára visszatérnek és letelepeszenek a reggeli mellé. Most még féktelenebb a tivornya; széles jó kedvükben alig ismernek határt — vesztüket érzik. (20. ének.)

Penelope elhossa a terembe Ulysses ívét és Telemachos tizenkét fejszét állít egy sorba. Az legyen a győztes, aki a nyílat a tizenkét fejsze fokain lévő lyukakon át bírja röpíteni. Hiába próbálkozik egyik a másik után — még az ív húrját sem birják megmozdítani. Most Ulysses kihívja az udvarra Eumaeost meg Philoetioszt, és fölfedvén magát előttük, utasítja őket, mitévők legyenek a közelgő harcban. Visszatérnek mindhárman a terembe, ahol még folyik a hasztalan próbálgatás. Most a koldus kéri el az ívet. A kérők ezért szitkozódva támadnak rá, de Penelope, s méginkább Telemachos, követelik, hogy igenis tegyenek eleget a kérésnek. A kondás csakugyan

át is adja Ulyssesnek az ívet, ez alatt pedig mindenfelé bezárják az ajtókat és kapukat. A koldus egész könnyedén felajzza az ívet — czéloz — az égboltozat megdörög — és a nyíl végig süvít a tizenkét fejszén. Telemachos lándsájával a koldus mellé áll (21. ének), ez föllép a magas küszöbre, rongyai lehullanak és a megrémült kérők előtt ott áll — *Ulysses!*

S már most, ami nyíl van tegzében, a kérők felé röpíti mind. Legelsőnek a legvakmerőbb, a dölyfös Antinoos hull porba. Hiába igéri Eurymachos, hogy hódolnak néki, hogy engesztelő ajándékot hoznak: mind hasztalan, Ulysses valamennyiöket ki akarja irtani. Telemachos a vártoronyba megy, ahova a fegyvereket eldugták volt, és lándsát, paizsot, sisakot hoz le; a két hű pásztor is fölfegyverkezik, és iszonyú mészárlás indul meg. Athéne is segít a négy vitéznek és míg a kérők gerelye sohase talál, addig az övök mindig öl. Majd megszűnik végképen az ellenállás — s ami most következik, az már nem harcz, hanem a kérők lekaszabolása. Ott vész mind, csak a dalnok Phemios és Medon, a jólelkű hírnök maradnak élve. Jönnek a szolgálók, kiviszik a holttesteket, fölmossák a termet, azután pedig maguk is, akik mindig a kérőkkel tartottak, gyászos halállal lakolnak. Végül még Melantheust szúrják le és ekkor a ház hű cselédei jönnek, köszönteni a visszatért gazdát. (22. ének.)

Eurycleia, az öreg dajka most fölsiet úrnőjéhez, megvinni neki az örömhírt. Hogyan találkozik férj és feleség, hogyan győzi meg Ulysses Penelopet, hogy valóban ő az: mindezt lásd az »Ulysses és Penelope« című mutatóványban. A szerető hitvesek késő éjszakáig elbeszélgetnek, s mindent, ami velök elválásuk óta történt, elmondanak egymásnak. Viradóra aztán Ulysses fölkerekedik és fiával, meg a két hű pásztorral elmegy apjához, Laërteshez. (23. ének.)

Hermes a megölt kérők szellemeit lekíséri az alvilágba, ahol épen több acháji hőrosz árnya van együtt. Agamemuoné is ott áll, s midőn hallja, hogy az újan érkezők mily halállal múltak ki, szomorúan boldogollja Ulyssest, akinek olyan hű felesége van. Azalatt Ulysses elért apjához, akit ott talál a kertben, szegényes ruhában, dolgozva. Amint fia fölfedi magát előtte, az aggastyán ájultan rogy össze. Nemsokára aztán ma-

gához tér és mind lakomához telepszének a viszontlátás örömét, ülve. De még nincs mindennek vége! A városban a kérők megöletése zendülést keltett és most fegyveres lázongók közelednek Laërtes kertje felé, hogy Ulyssest és híveit megöljék. A kis csapat gyorsan védelemre készül és Athéne még az agg Laërtes testébe is hőserőt olt. A fölkelők legyőzve menekülnek és a nép meg Ulysses között megújul a régi frigy. (24. én.)

Az Odyssea cselekvénye. Míg az Iliasban emberi szenvedélyek összeütközése indítja meg az actiót: itt a hős sorsát egészen az istenek intézik. *Poseidon* haragja, nem pedig önvétke miatt kell Ulyssesnek bajt bajra túrnie és saját vitézsége mellett első sorban *Athene* istennő kegyének köszönheti szabadulását. Már ezért sem kísérjük a bolyongó Ulyssest annyi érdeklődéssel, amennyivel az *Iliás* hőseit. De kevésbé alkalmas az *Odyssea* cselekvénye eposi compositióra már azért is, mert hiányzik belőle a kellő egység. Az Iliasban a cselekvény *fokozatosan* fejlődik, és menetét egy fölfelé haladó lépcsőzethez lehet hasonlítani, az *Odysseában* egyik viszontagság csak ép olyan mint a másik, a cyclops-kaland ugyanolyan-féle, mint a laestrygon-kaland, és e hányatások sorát a költő épúgy *nyújtotta* volna még egy darabig, amint *rövidíthette* is volna. Az a fokozatos fejlődés, mely az Iliasnak nemcsak cselekvényében, hanem kivált főhéroszában olyan megkapóan művészi, itt sem az Ulysses kalandjaiban, sem az azalatt Ithakán történőkben nincs meg, s bizvást állíthatni, hogy a voltaképeni eposzi cselekvény csak akkor indul meg, midőn Ulysses hazaérkezik. Igazi feszültséggel csak innentől fogva kísérjük a mesét.

Szerkezete. Az *Odyssea* szerkezete sokkal művészesb az *Iliasénál*. Emitt a cselekvénynek csak egy ága van, s az egyenesen, minden kanyarulat nélkül folyik előre: amott háromfelől indul meg az actió, hogy aztán egy pontba érjen össze. A bujdoso Ulysses, az apját kereső Telemachos és a gyilkosságot tervező kérők váltakozva jelennek meg szemeink előtt, sőt mi több, a költő az események bizonyos előrehaladott pontján kezdi a cselekvényt, hogy aztán később fordúljon vissza és mondja el a múlt eseményeket. Mi Ulyssessel csak akkor találkozunk, midőn már Calypsonál van; hogy mi történt vele egész addig, csak jóval utóbb tudjuk meg, midőn t. i. maga mondja

el a pheák királynak. (IX — XII. ének.) Az olvasó bizonynyal tudja, hogy az elbeszélés e módját (mind a többszörös cselekvényt, mind az u. n. visszatekintő előadást) a modern epika, kivált a regény sokkal szivesebben alkalmazza, mint az Ilias sokkal egyszerűbb szerkezetét. Ezért nevezték el joggal emezt naiv, amazt *regényes* eposznak. E név az Odysseára különben tárgyánál fogva is ráillik, amennyiben e kalandos történet némi tekintetben csakugyan magán hordja a romanticismus jellegét.

Ulysses. A nők. Mily finom tapintattal alkotta meg Homeros Ulysses jellemét, leginkább akkor tűnik ki, ha összehasonlítjuk a ravasz Laertesfit a »pius Aeneas«-sal, akit Vergilius épen Ulysses mintájára alkotott. Anchises fia nem cselekvő, hanem passiv hős; ha csak rajta állna, dehogy alapítaná meg a »szép nagyvárfalu Rómát.« Akármely partra veti a sors, ő szívesen ott maradna; a honalapítás nagy eszméje sohasem bántja lelkét. Ő nem küzd, ő csak tűr. Mily egészen más Ulysses jelleme! Tudja, hogy Poseidon üldözi, tudja, hogy egy isten haragjával kell szembeszállnia: és ő nem csügged, hanem átvívja magát száz viharon, száz veszélyen, mert a hona és a szerettei utáni vágy még a Calypso bűvös szigetén sem enged neki pihenést. Lehetne tündérfejedelem, lehetne pheák király, ura a szép Nausicaának: de nem, lelke folyton előre üzi — az »Ithakai füstöt« akarja látni, szülő-honában keresi a sír nyugalmit. Ha valahol, itt látni leginkább, mily nagy súlya van az eposzban a jellem-alkotásnak. Ulysses *jelleme* az, mely úgyszólván lelket önt az Odyssea kalandos meséibe, és fölül emelve a cselekvényt egy regehalmaz niveauján, a komoly éposz színvonalára segíti.

Terünk nem engedi, hogy végigmenjünk az Odyssea valamennyi személyén, hogy rajzoljuk Telemachost, ezt az előtünk fejlődő, rokonszenves ifjút; Eumaeost, a becsületes öreg disznópásztort; Irost, a hetvenkedő vén koldust; Polyphemost, a vad kannibált s még annyi más, új meg új alakját Homeros képzelmenek. Itt még csak az éposz néhány nő-alakjára kívánunk figyelmeztetni, köztük első sorban arra a csodás finomsággal odavetett, fiatal, naiv leányra, a ki, mint a szüzi kellem ideálja, jelenik meg előttünk: a szép Nausicaára. Mellette pedig

»fenséges Penelope« tűnik fel előttünk, a hitvesi szeretet és hűség ez örök ideálja, melyet az asszonyi csalfaság és kaczérság vonásai olyannyira emberivé tesznek. Hát az öreg dajkát, a jó Euricleat említsük-e? meg a csábító Calypst? meg Alkinoos kegyeslelkű feleségét, Arete királynét, a ki első személy a palotában?... Mind, mind mennyire igazat adnak Bücklenek, a ki Shakspere mellett Homerost mondja »az emberi szív leggondosabb kémelője«-nek!

A csudás elem az Iliasban és az Odysseában. Homeros istenei — kivált az Iliasban — nem egyebek, mint »nagyobb-szerű és halhatatlan emberek«. Korántsem aféle »divina machina«-k, a minőknek az isteneket igen sok görög tragédiában látjuk, hanem csak annyiban különböznek a hősöktől, hogy nálók természetesek, szebbek, izmosabbak, s hogy nincsenek álvetve sem a betegségnak, sem az aggkornak, sem a halálnak. Esznek, isznak, alusznak, mint mi, tizenkét napig tartó lakomákat csapnak, a hol folyik a nektár és az ambrózia, féltékenykednek, összezőrdülnek, néha pedig lázonganak is a legfőbb kirá y, Zeus ellen, a ki azonban csakhamar ránczba szedi őket. Szeretnek belevegyülni a harciba, s akkor ki ide, ki oda húz; néha irigykednek is az emberre, s ez viszont elvárja tőlük, hogy áldozata fejében megsegítsék; ha nem teszik, csalással vádolja őket. Beavatkozásuk a földiek sorsába nem önkényes, nem jön hirtelen; mindegyiköknek megvan a maga oka, miért áll ehhez, miért amahhoz; fölléptök az akkori idők fogalmai szerint szükségszerű, s nem fölösleges cziczoma, mint annyi modern époszban.

Általánosan elterjedt az a nézet, hogy az Odysseában tisztultabb vallási fogalmakkal találkozunk, mint az Iliásban. Az istenek nem járnak annyit a földön, s ha járnak is, csak valamely ismert ember alakjában teszik; több tekintettel vannak egymás iránt, fenségesebbek stb. stb. E különbség tagadhatatlanul megvan; de mi azt hiszszük, hogy egyszerűen a két éposz *tárgyi* különbségeiből ered. Odysseus hazatért sokkal kisebb dolog, mint Trója elveszte. Itt Paris két *istennőt*, Heret és Athénét sértette meg, s ezek aztán boszuságokban forrongásba hozzák az egész Olympust. Achilles is égi asszony fia, s ezért természetes, hogy anyja, Thetis, elégtételt iparkodik neki sze-

rezni. De Poseidon csak boszankodik kissé Ulyssesre, mint görögre, és meg akarja némileg büntetni, a miért hogy Polyphemost megvakította. Ezt meg is teszi; Ulysses tiz évig bolyong a tengeren, a mikor Athénének végre eszébe jut, hogy már talán mégis ideje volna, visszavezérelni őt hazájába. Föl-szólal az istenek tanácsában, ahol ép akkor Poseidon nincs is jelen, s minthogy senkinek sincs oka Ulysseset még tovább is gyötörtetni, Zeus minden nehézség nélkül mondhatja ki a hősre nézve kedvező határozatát. Homeros sem az Ilias, sem az Odyssea mythosát nem *költötte*; készen kapta mind a kettőt és lényeges dolgokat nem is változtathatott rajtok. Ismételjük tehát, az égiek különbözőnemű beavatkozásának nem kell keresni okát semmi másban, mint magában a két éposz különbözőnemű tárgyában.

Homeros Görögországban és a világirodalomban. A »chiosi dalnok« Hellas szellemi fejlődésére mérhetetlen befolyást gyakorolt. Minden nevelésnek az ő művei tették alapját: az ő természetes kelleme, az ő egészséges morális nézetei mindenki előtt mintakép lebegtek. Amit ő mondott az istenekről, törvényszámba vette minden ember — szóval az »Ilias« meg az »Odyssea« voltak az ókor *bibliája*. Homer állítólagos születésnapját sok helyen nemzeti ünnepként ülték, s még külön templomokat is építettek a nagy költőnek.

Ami a homerosi szöveg történetét illeti, annak legrégibb phasisairól vajmi kevés hiteleset tudunk. Beszélük, hogy azeleinte csak szájhagyomány volt s hogy csupán az ugynevezett Homeridák (Homeros tanítványai) énekelték; de éppen nem valószínű, hogy ilyen terjedelmű költemények írásbeli följegyzés nélkül csak némileg hiven is ránk maradhattak volna. Az azonban már bizonyos, hogy Solon korában az u. n. Panathenea-ünnepken a homerosi époszokat nyilvánosan adták elő. Pisistratosról pedig azt mondják, hogy az ő parancsára létesült a homerosi szöveg első kritikai kiadása. Ilyen kiadás aztán számtalan keletkezett, majd minden hiresebb városban egy; Aristoteles is készített egyet Nagy Sándor számára, ki azt hódító hadjáratain folyton magánál tartotta. Később az alexandriai tudomány és művészet virágzása korában az itteni grammatikusok

rendkívül érdemes munkásságot fejtettek ki a megromlott homéri szöveg javítása és egyes helyek kommentálása körül; a most közkézen forgó szöveg is egy K. e. 120 körül élt alexandriai tudóstól, Aristarchostól származik. Ő osztotta fel mind a két époszt 24—24 énekekre is.

A művelt emberiség sohasem szűnt ugyan meg Homeroszt olvasni, de természetesen, hogy igazán csak akkor terjedhetett el mindenfelé, midőn nyomtatásban is megjelent. 1488-ban rendezték legelőször sajtó alá, Flórenczben, és ezrekre megy az ez idő óta megjelent kiadások ssáma. Homeros minden művelt nyelvre le van fordítva, többször is; magyarra mind a két époszt teljesen csak Szabó István fordította le, meglehetősen sikerrel. Részleteket, nagyon szépen, Szász Károly, Baksay Sándor és Csengeri János ültettek át belőlök.

Élt-e Homeros? s több eféle. A tudós világ olyan behatóan foglalkozott az Ilias és Odyssea szerzőjével, hogy nem csoda, hamar kifogytak az új mondani valókból és itt-ott mindenféle merész hypothesisekkel állottak elő, melyeket aztán szörszálhasogató módon iparkodtak bizonyítgatni. E hypothesisek közül magasan emelkedik ki a rendkívül nagy érdemű német Wolf amaz állítása, mely szerint az Iliast és Odysseát nem írhatta egy ember, hanem az utóbbi mű legalább száz évvel fiatalabb amannál, s hogy mind a két eposz külön-külön nem egy, hanem több ember műve. Wolf úgy képzelte a dolgot, hogy maradt fenn tán egy pár homerosi dal, más rhapsodok ugyanama tárgyról más dalokat énekeltek, s ezekből aztán Pisistratos idején, meg később Alexandriában a grammatikusok meg szövegkritikusok szerkesztették össze a két eposzt. Nem való e helyre, érveket meg ellenérveket felsorolni; csak azt jegyezzük meg, hogy a régi görögök, akik között pedig egy *Aristoteles* ép a homerosi époszokat tette legmélyebb tanulmánya tárgyává, soha még csak nem is gondoltak efélére. Pedig ha csakugyan olyan nagy nyelvi különbségek vannak az Ilias meg Odyssea közt, hogy a két mű nem is lehet egy ember műve: Aristotelesnek bizonynyal inkább rá kellett volna jönnie. S még egyet. A németek Wolf állítását nagy örömmel fogadták ugyan, de náluk is csak inkább tudósok szegődtek Wolf táborába. Az ilyen dolgokban egy lat költői érzék töb-

bet ér egy mázsa tudománynál, és valóban még *Németország* nagy költői is majd kivétel nélkül ellene nyilatkoztak Wolf-nak, élükön Schillerrel és később az agg Göthevel.

Még egy csomó más hypothesis is föl kellene sorolnunk; de ha a szakembernek kötelessége is ösmerni őket: a laicus nem sokat vesz vele, ha nem is szerez tudomást róluk. Az élvezze a két remekművet, nem törődve azzal: hogy van az, hogy az Odysseában az emberek igenis esznek halat, az Iliás-ban pedig nem?

Élvezze őket, s kiáltson fel Petőfivel:

Eljőnek az évek
Századjai s ezredei, letipornak
Mindent könyörtelenül; oh de
Ti szentek vagytok előttök;
Mindenre a sárga halált lehelik,
Csak ősz fejetek koszorúja marad zöld!

(Homér és Osszián.)

Az »ILIAS«-ból.

I. HEKTOR BÚCSUJA ANDROMACHÉTÓL.¹⁾

(VI. én. 390—502.)

Ekkép szól a gazdaasszony s Hektor hazúl elmegy

Szépen épült utczákon át: arra, merre béjött.

Végigmegy a városon a scajai kapukig

— Mivel arra készült újra kimenni a síkra —

Hát egyszer csak szembe' látja dúskelengyész nejét,

Nemeslelkű Eetion Andromache lányát,

Azét, aki ura volt az erdős Plakos-hegynek,

S Plakos-tövi Thébanak is, s ura kilik fajnak.

¹⁾ Ritmusa:

Röppenetes | ez világnak | mostan minden | dolga,
Csodálatos | nagy vaksága | háladatlan- | sága.

Szkárosi Névtelen. Az átok.

Egy szép tánczot | jó kedvemből, | szép szerelmem, | küldek,
Kit gyakorta | én magamban | terölád | éneklek.

II. Balassa Bálint. Tánccének.

Rím nélkül fordítottam, amire akárhány magyar elbeszélő költeményben van példa. A páros rím ugyanis strófás szerkezetűvé változtatná az eposzt, s minthogy az eredeti nem az, e módosítás fölötte veszélyeztetné a fordítás hűségét.

Mivel ennek bírta lányát ércztől fényes Hektor.
 Ez jött itten véle szembe', meg a deli dajka,
 Kebelén az iczipiczi, gyöngéd csecsemővel,
 Vitéz Hektor gyermekével, ki mint csillag, oly szép.
 Scamandrosnak hitta apja, más Astyanaxnak, *)
 Mivel Hektor egyedül volt Trója megvédője.
 Meglátja ez kicsi fiát s rámosolyog szótlan,
 Míg közben Andromache nagysírva hozzá lép,
 Kézét kapja s megszólítja ilyenén szavakkal:

»Gonosz ember! dühöd elveszt! Mégse szánakozol
 Gyügyөгő kis gyermekeden s rajtam, nyomorúton,
 Ki maholnap özvegyed lesz; mert a görög megöl,
 Rád rohanva mindenünnen! Nékem pedig jobb vón',
 Hogyha téged elvesztelek, leszállnom a földbe.
 Nem lesz nékem vigaszom, ha végzeted majd bétölt —
 Búm marad csak! óh mert nincsen sem apám, sem anyám.
 Apámat hajh! megölte az isteni Achilles;
 Szétdúlta a kilikektől benépesült várost,
 Magastornyu Thebe falát s meggyilkolta apám'.
 Kifosztani — nem fosztá ki, nem vitte rá lelke,
 Ámde szépen elégette fegyverivel együtt.
 Emelt neki sírhalmot is; szilfát ültetének
 Föléje a hegyi nimfák, Zeusnak lányai . . .
 Volt énnékem odalaza hét édes fivérem,
 S mind egy napon szállottak a Hadesnek ölébe,
 Valamennyit megölte a gyorslábu Achilles
 Lomhaléptü tulkaiknál, ezüstös juhoknál.
 Anyámat, ki uralkodott erdős Plakos táján,
 Mind a többi prédájával szintén idehozta,
 Később aztán elbocsátá rengeteg váltságért,
 Csakhogy otthon lelőtte a nyilazó Artemis.
 Hektorom, most te vagy nékem apám is, anyám is,
 Te vagy nékem fivérem is, én virágzó uram!
 Esedezem, szánj meg engem, maradj itt a tornyon —
 Nőd' ne juttasd özvegységre, fiad' árvaságra!

---

*) Skamandros után, ki a Priamos-család őse volt. Astyanax = város ura, védője.

Vidd néped' a fügefához ; onnan leghamarabb
 Szállhatják meg városunkat s mászhatnak falára.
 Próbálták is háromszor ott legbátrabb harczosik
 Híres-neves Idomenevs, meg mindakét Ajas,
 Próbálta a két Atrida s fia Tydeusnek.
 Nem tudom, hogy jós mondta-e, menjenek e helyre,
 Vagy ötlekük biztatta-e s vonta őket oda ?«

S felelt most a lengő forgós, nagysisakos Hektor :
 »Gondoltam már én is erre ; csakhogy tartok attól
 Megszólnak a trójaiak s hosszuruhás trósz nők,
 Hogyha mint egy gyáva ember huzódom a harctól.
 Kedvem sincs rá ; azt tanultam, legyek mindig vitéz,
 Küzködjem a trójaiak első sorajban,
 Őrizve az apám nevét, meg az én hiremet !
 Bár előre tudom én azt, bár előre érzem :
Jön nap, melyen elvész majd a szentséges Ilios
S Priamos meg dárdavető Priamosnak népe !
 Óh de engem nem aggaszt úgy búja a trószoknak,
 Se magának Hekabénak s Priamos királynak,
 Se maguknak testvérimnek, azé a sok hősé,
 Kik az ellen kezeitől porba fognak dőlni :
 Mint a tied, akit tán egy érczebelű achiv
 Elczipel majd ; sírni fogsz s az szabadságod' vészi,
 S Argos földjén szősz majd leplet mások parancsára
 S Messeis vagy Hypereis kutjához mégy vizért,
 Akármilyen nehéz szívvel — ah ! de kényszerítve.
 S ha majd ottan lát valaki, amint ömlik könnyed
 Szól : »Im ez itt Hektor neje, azé ki első volt
 Lófékező trószok között Trója ostrománál !«
 S ha ezt mondja, neked az majd új keserved lészen :
 Nem lesz férfid, ki megvédné napjaid' a láncztól . . .
 Óh de engem földjön inkább holtan e föld pora,
 Hogyse halljak jajjaidról, rabságba mentedről !«

Igy szólt Hektor s kiterjeszté fia felé karját
 Ám a gyerek szépruháju dajkája ölére
 Nagysikítva simult vissza ; megijeszté apja ;

Félt attól a fényes ércztől s lószőr serényétől,
 Mit a sisak legtetején szörnyen lengni látott.
 Mosolygott az édes apja, mosolygott szép anyja.
 S dicső Hektor levette a fejéről sisakját,
 Mely oly igen fényes vala s letevé a földre,
 S csókolgatta kedves fiát s rengette a karján,
 Aztán így szólt Zevshez és a többi istenekhez :

»Zevs s ti többi istencim! adjátok, hogy fiam,
 Minő magam, olyan legyen: trószok közt kiváló,
 Nagyerejű s Iliumon messze uralkodjék!
 Hadd mondhassák valamikor: »külömb az apjánál!«
 S hogyha megjő háborúból, véres fegyvert hozva,
 Megölt ellen fegyvereit, anyja hadd örüljön!«

Szólt és fiát felesége két kezébe adta.
 Ez meg oda szoritotta illatos keblére,
 Könyek között mosolyogva. Férje is megindult,
 Czirógatta, símogatta, azután meg így szólt:

»Édes lelkem, ne emészszed annyira magadat!
 Ha a végzet nem akarja, Hadesbe kise' küld —
 Végzetét meg elkerülni nem lehet embernek,
 Se gyávának, se vitéznek, ha egyszer született.
 Jobb lesz mostan, eredj haza; láss a dolgod után,
 Szövőszéknél, orsó mellett; nőgasd a cselédid,
 Hadd dolgozzék valamennyi! Férfi gondja küzdeni —
 Mindahányé Ilióban, de leginkább enyém!«

Dicső Hektor ekkép szólott, s fölvette sisakját,
 Melyen annyi lószőr lengett. Neje haza tartott,
 Hátra-hátra tekintgetve s sűrű könyet ontva.
 Emberölő Hektor vitéz szépen épült házát
 Ahogy aztán el is érte, már ott sok cselédjét
 Együtt lelte s valamennyit sírásra fakasztá.
 Életében siratták el Hektort a házában.
 Nem hitték, hogy visszajőjön abból a csatából,
 Achajoknak dühe elől s keze közül futva.

II. ACHILLES UJRA HARCZBA RONT.

(XIX. 356--424, XX. 1--66. vv.)

S azok mostan előtörtek gyors hajóik mellől.
 Mint amikor sűrű havat küld az égből Zeus.
 S légtisztító északi szél hajtja a pelyheket:
 Olyan sűrűn omlottak a ragyogó sisakok,
 Omlottak a hajókból a nagyköldökű pajzsok,
 Kőrisnyelű kelevézek, domboru pánczélok.
 Csillogásuk égre hatolt, s nevetett a föld is
 Villámától a sok réznek, s nagy dobbanás hallszott.
 Ott, közöttük fegyverkezett isteni Achilles.
 Csikorgott a foga neki, villámlott a szeme,
 Tüzes fénynyel; s kebelében tűrhetetlen kín dúlt.
 Így dühöngve ölté fel az isten ajándokit,
 Miket neki Hephaestosnak önkeze kovácsolt.
 Legelőször szép lábvértet fűzött a lábára,
 Ezüst-kapocs ékítette gyönyörű lábvértet;
 Másodszor meg kebelére öltötte pánczélját;
 Ezüstszőgű rézhüvelyét kardjának felköté,
 Aztán fogta nagy paizsát, nehéz, nagy paizsát;
 Fény áradott messze erről, teleholdnak fénye.

Valamint a hajósoknak künn a siktengeren
 Láng tűnik a szemök elé hegyeknek ormáról,
 Pásztortanya magányából, őket meg a vihar
 Kisodorja, ki a habra, messze övéiktől:
 Így csillámlott át a légen Achillesnek pajzsa,
 Szépen kivert, dicső pajzsa. Hatalmas sisakját
 Fogta, aztán föl is tette; s tündöklött csillagként
 Szép-sörényes, nagy sisakja, melynek búbja körül
 Vulkán-szötte aranyszálak sűrűen röpködtek.
 Ekkor aztán próbálta az isteni Achilles
 Illik-e rá fegyverzete, mozog-e jól benne?
 S szárnynak vélte — szinte-szinte emelte a vezért.
 Majd kivette tokjából a szüléje dárdáját,
 Súlyos, erős, nagy dárdáját. Nem tudta forgatni

Egy görög sem ; Achilleus bírt vele egymaga.
 Pelioni kőrisfa volt : Pelion ormáról
 Éd's apjának Chiron hozta vitézek vesztére.

S Alkimos meg Automedon befogák a két mént,
 Nyakuk köré szépen készült igahámot vetve ;
 Szájukba meg zablát tettek ; aztán meg a gyeplőt
 Hátrafelé feszíték a szilárd kocsiszékhez.
 Megkapva a fényes ostort Automedon fölszállt,
 Mögéje meg vértetetten fölugrott Achilles,
 Ragyogva sok fegyverétül, mint a nap az égen.
 S rákiálta harsány szóval apja lovaira :

»Dicső faja Podargénak, Xanthos meg Balios !
 Másképp kell ám kocsistokat most majd visszahozni
 Danaoknak népe közé, harczczal ha jóllakott —
 Nem, mint szegény Patroklosom', ott feledni holtan !«

S felelt most az iga alól szárnyaslábu Xanthos
 Fejét legott lehorgasztva, úgyhogy a sűrénye
 Gyűrűjéből igájának mind a földre omlott.
 Emberhangot adott néki fehérkeblű Here :

»Persze hogy ma kihozunk még, fölséges Achilles,
 De már közel vesztet napja. . . Oka nem mi leszünk :
 Nagy istenség lészen oka s a hatalmas végzet.
 Nem mert talán henyék voltunk, nem mert lassan jártunk
 Ragadták el trósz vitézek Patroklos fegyverit :
 Legfőbb isten, gyermeke a széphaju Letonak,
 Ölte meg az elsősorban s Hektornak hírt szerze.
 Szállhatnánk mi olyan gyorsan, mint Zephyros lehe,
 Melynél pedig nincs, mi gyorsabb : de neked végzeted
 Nemsokára ejtsen el egy isten és egy ember !« *)

Így szólt és az Erinnysek elakaszták hangját.
 S nagyszohajtva válaszolt a gyorslábu Achillesz :

---

*) Apollo és Paris.

»Minek jóslod halálomat? Nékem a' már nem kell
Tudom én azt enmagam is: sorsom, itt elveszni
Távol apám s jó anyámtól. De azért nem szünöm,
Nem szünöm a trosok népét dúlni, kaszabolni!«
S paripáit nagyrivalgva hajtotta legelől.

Görbefarú hajók mellett ekkép fegyverkeztek
Körülötted Peleusfi, harcban telhetetlen;
Amott meg a trójaiak, fönn a síknak halmán.

Zeus pedig csúcsárul a sokbérczű Olympnak
Themist küldte, minden istent hogy gyűlésbe hívjon.
Mindütt járt ez s hittá őket Zeusnak lakába.
Nem maradt el egy folyó se — csakis Okeanos —
Sem a nimfák, lakozók a bájos ligetekben,
Folyamoknak forrásánál rét puha pázsitján.
S felhőgyűjtő Zevs lakába amikor elértek,
Leültek ott mindnyájan a faragott csarnokban,
Mit apjának Vulkán csinált találékony észszel.
Igy ültek ott Zeus körül. Nem volt engedetlen
Földrázó se; sós habokból följött, mint a többi.
Közéjük ült s így kérdezte, mi Zeusnek terve:

»Miért híttál gyűlést egybe? mondd csak, Mennykövező!
Tán a trószok- s achívoknak dolgain tűnődöl?
Mivel náluk lobbanóban megint a harc tűze.«

S felelt mostan szavaira feleggyűjtő Zeus:

»Kitaláltad, Földrengető, szivemnek szándékát,
Melyért gyűlést híttam egybe. Sorsuk most is aggaszt,
Bárha vesznek. . . . Én magam majd Olymposon ülve
Innen nézem s gyönyörködöm; de ti valamennyen
Szálljatok a trójaiak s achajiak közzé.

Segítsetek mindkét félnek — kiki kedve szerént.

) Achilles bár maga vína trószok hadja ellen,
 Gyorsfutásu Peleusfi győzhetne percz alatt.
 Előbb is már megremegtek pusztá látására,
 Most meg hogy a társa miatt szinte őrjöng lelke:
 Trója fala ma dőlne le, bár a végzet tiltja!«

Igy szólt Zeus, lángra keltve mérhetetlen harczdült.
 S víni ront az égi sereg, két pártra osztan.
 Hera megy a hajós néphez, Pallas Athenével,
 Földbeszegő Poseidonnal s áldásos Hermessel,
 Kinek esze, éles esze annyira tündöklök.
 Hephaestos is ő velük volt, erejére büszkén;
 Sántított bár: gyorsan mentek ügyetlen lábai.
 Lósörényes Ares meg a trósok mellé állott,
 Nyilszerető Artemis is, s nyíratlan Apollo,
 Bájosolyu Aphrodite, Leto s vele Xanthos.

Míg a harczba nem vegyültek istenek is bele,
 Dicsón vitt a görög sereg — ott volt Achilleus
 Oly soká ki távol állt az öldöklő csatától!
 Megreszketett iszonyún a trószok minden izma,
 Féltükben, hogy újra látták Peleusnak fiát,
 Villogó nagy vértetben, mint pusztító Arest.
 De mikor az olimpiak közék rontottak:
 Felriadt a harczbaüző, nagyhatalmu Eris;
 Athene meg kiáltozott, majd az árok mellett,
 Ott a falnál, majd a parton, rémitőn harsogva.
 Másfelől meg Ares üvölt — arcza sötét felhő —
 Lerikolt a trósokra a várnak magasáról,
 Majd Simois mentén fut a Callicolonéra. *)

Igy tüzelék egymásra az istenek ezeket,
 Igy keltették pusztulásnak romboló tusáját.
 Borzasztóan mennydörgött a földnek s égnek apja
 Legfölülről; odalenn meg Poseidaon rázta
 Mérhetetlen földünket és végtelen ormait.
 Sokforrásu Ida hegység minden lába dobbant,
 S csúcsa rengett; rengett Trója s minden görög hajó.
 Megrémült a Pokolbéli, ura az árnyaknak;
 Nagyijedten feljajgatva leugrott trónjáról
 Félve, hogy a Földrengető feltépi a földet,
 S halandók és halbatlanok látják majd lakását,
 Azt a csúfost, penész-szagút, mely csömör a mennynek...
 Az istenek összezsapván, ilyen robaj támadt.

*) Halom.

III. HEKTOR MEGÖLETÉSE. *)

(A XXII. ének).

Városukba így szaladtak, miként szarvasünők.
 Veritékök' szárítgatták, csillapíták szomjuk',
 Mellvédjükre **) 'dülleszkedve. Ámde az achájok
 Futottak a falak felé tündöklő pajzsokkal.
 Künn marasztá hős Hektort az emberirtó Moera,
 Trója előtt, épen ott a skáji kapu mellett
 S megszólítá Apollon a Peleus gyermekét:

»Peleusfi, minek szaladsz gyors lábbal utánam,
 Halhatatlan isten után halandó létedre?
 Mégse látod: isten vagyok? S te szüntelen őrzöngsz?
 Nincs gondod a trószokra már, kiket megszalasztál?
 Ők beszőttek városukba, te meg itten tévelygysz!
 Engem pedig meg nem ölhetsz — végzet rajtam nem fog!
 S nagy haraggal válaszolt a gyors lábú Achilles:
 »Megcsaltál, oh Messzelövő, leggonoszabb isten!
 Ki a faltul elfordítál! Fűbe haraptak vón'
 Sokan, tudom, még mielőtt Iliumhoz értek!
 Elraboltad dicsőségem s őket megmentetted —
 Könnyű neked — neked nem kell félned lakolástól!
 Hah! pedig be meglakolnál, ha módomban állna!«
 Így kiáltott daczczal tele s vágta a városnak.
 Kocsivonó versenylóként, mely megszokta, győzni,
 S nyújtott testtel, könnyű szerrel átrepül a síkon,
 Mozgató most gyors térdeit s lábait Achilles.

Legelőször agg Priamos látta meg szemével,
 Sietni a téren által, fénylve mint a csillag,
 Mely feltünik nyár utóján, s túlragyog sugára

---

*) A trójaiak bemenekülnek városukba. Apollo elvakítja Achillest; felölti ugyanis Agenor alakját s üldözteti magát a Peleusfi által.

**) A falon belül ama rész, melyre fölállottak, midőn a falat ostromlók ellen harcoltak. Így csak fejük volt szabadon, testök többi részét a mellvéd takarta.

Mind a többi csillagokon estveli fejskor.
 Úgy híjják az emberek, hogy Orion kutya; ;
 Nagyon nagy a ragyogása, oh de mégis rossz jel,
 Elperzselő aszályt hoz a szegény halandónak.
 Így fénylett az érczpánczél a futó hősnek keblén.

Feljajdult az aggastyán és fejét kezdte verni
 Égnek emelt kezeivel; kiabálva, nyögve
 Rimánkodott magzatának. Ez meg a kapunál
 Megállott és egyre vágyott Achillessel víni.
 S kesergett az agg Priamos, felé nyujtva karját:

»Édes fiam, ne várjad be, távol a többitől,
 Egymagadban azt az embert! Hamar elér sorsod —
 Lever az a Peleusfi! Hiszen ő erősebb!
 Bár szeretnék azt az ádást oly nagyon az égben,
 Ahogy magam! Azóta már kutyák, sasok falnák!
 S kebelemből kiszállna e borzadalmas bánat!
 Hány fiamtól, derék fitől fosztott már meg engem;
 Kit legyilkolt, kit eladott távol szigeteken!
 Most se látom két gyermekem', Lycaont s Polydort,
 Azok között, akik im a városba siettek. . . .
 Laothoé szülte őket, asszonyoknak gyöngye.
 Argosiak seregében hogyha tán még élnek,
 Bárcsak őket kiválthatnám érczen meg aranyon!
 Sok van otthon! Híres Altes adott a lányával!
 De hogyha már halottak és Hadesben lakásuk:
 Megsiratjuk én meg anyjuk, kik éltöket adtuk.
 De a többi embereknek sokkal kisebb jaj lesz,
 Mintha te is elvesznél most Achilles karjától!
 Jőjj be fiam s fal mögé állj! Mentsd meg a trószokat
 S asszonyikat! Dicsőséget ne hozz Achillesre!
 Ne veszítsd el, ne veszítsd el drága életedet!
 S szánj *engem*, ki szerencsétlen egész életére
 S nyomorúlt! Oh Zeus apánk aggkorom határán
 Szörnyü búval veszt el engem! Mit kell majd megérnem!
 Lányaimat elhurcolják, megölik fiaim',
 Fényes házam' felforgatják, gyöngye gyermekeket

Iszonyatos harczi dühvel vagdosnak a földre,
 Menyeimet meggyalázzák kegyetlen görögök!
 Magamat meg kapum előtt vad kutya tép széjjel,
 Miután már rámdobták vagy belémdöfték vasuk',
 S éles hegye tagjaimból kiütte a lelket!
 Asztalomról nevededett házőrző ebeim
 Jóllaknak a véremből majd s veszetten dühöngve
 Henteregnek házam előtt. . . . Fiatalnál szép az,
 Harcz tüze ha elemészté s felkonczolják érczezel.
 Mindene szép, mije látszik — úgy is szép, halva is!
 De mikor a megölt aggnak kutyák eltorzítják
 Ősz haját, meg ősz szakállát s teste minden részét —
 Gyalázatosb nem érhet már nyomorult halandót!«

Szólt az öreg, s szürke haját megkapta kezével
 S kitépdeste keservében — Hektor nem engedett!
 Másfelől meg édes anyja jajgatott könyezve.
 Kitárta a kebelét és emlőjét mutatta,
 S sírva mondta ezeket a szárnyon szálló szókat:

»Tiszteld, fiam, ezt az emlőt s könyörülj meg rajtam!
 Ha valaha feléd nyújtám csitító mellemet.
 Emlékezz rám, édes fiam. Azt a szörnyü embert
 Várd meg itt a várfal mögött. Szembe vele ne állj!
 Te kegyetlen! hisz ha megöl, el nem sirathatlak,
 Édes bimbóm, ravatalon — se én, ki szültelek,
 Se dúsgazdag feleséged! Messze, messze tölünk,
 Mohó kutyák koncza lesz a görög hajók mellett!«

Ilyen szókkal könyörögtek mindketten fioknak,
 Sírva-ríva sok ideig — Hektor nem engedett;
 Bevárta a feléjövő rengeteg Achillest.
 Amiképen odujában embert vár a sárkány,
 Mérges füvet mikor evett s meggyült benne dühe,
 Ott tekereg barlangjában, vad szeme meg villog:
 Hektor épígy nem hátrált meg; tüze olthatatlan.
 Leteszi a fényes pajzsot, le a bástya mellé,
 Nagyot sóhajt s imezt mondja hősies lelkében:

»Jaj nekem, ha bemegyek a kapun a fal mögé,
 Legelőbb is Polydamas szidna, ócsárolna.
 Ő mondta, hogy vigyem vissza hadam' a városba
 Még e gyászos éj előtt, miu Achilleus ránk tört!
 Haj, hogy szavát nem fogadtam! Pedig jobb lett volna!
 Most pedig hogy kábaságom elveszté e népet.
 Félem én a trósz vitézt s a hosszuleplü trósz nőt!
 Akármelyik hitvány ember ezt kiálná felém:
 »Lám hogy el volt bizakodva s elveszté a népet!«
 Ezt mondanák. Énnekem hajh! jobb lesz, sokkal jobb lesz:
 Vagy megölni Achilleust s úgy térni majd vissza,
 Vagy elveszni enmagamnak dicsőn itt a falnál!

... Hátha talán elvetném most nagyköldökü pajzsom',
 El hatalmas sisakomat, falnak döntött dárdám',
 S odamennék védtelenül Achilles elébe,
 Igérném, hogy visszakapják Helenát s kincseit,
 S mind, amit csak Alexandros nagyöblös hajókon
 Idehozott Iliqba s mi a vizályt szülte
 Vihetné az atridáknak, s aztán a többit is,
 Amivel csak bír e város, megosztanók köztük
 S Ilionnak megesketrém mindegyik főurát,
 Semmit hogy el nem fog rejtni, mindent kétfelé oszt. . . .
 Ah, de ilyen gondolatot mi kelthet eszemben?
 Dehogy megyek kérni hozzá! Nem szánna meg úgyse,
 Nem becsülne! Meggyilkolna engem a mezetlent
 Megölne, mint asszonyt, hogyha fegyverim' levetném!
 Nem fogunk itt enyelgeni tölgyfáról, szikláról,
 Enyelegni ifju legény s hajadon módjára:
 Jobb lesz bizony összecsapni — hadd lássuk mielőbb,
 Hírt-nevet az Olyposi melyikünknek szerezh!»

Ezt gondolta s ott is maradt. — Közelgett Achilles,
 Hasonlóan Areshez, a lengőforgós Úrhoz.
 Ott forgatta jobbájában a pélioni kőrist,
 Szörnyűképen. Fegyverzete úgy csillogott testén,
 Valamint a tűzvész lángja s kelő napnak fénye.
 Hektort, amint észrevette, remegés fogta el;

Várni nem mert s menekülve szaladt a kapuktól.
 Utána ront Achilleus, gyors térdébe' bizva.
 Valamint a vércsemadár — legszebb a szárnya —
 Könnyen rája veti magát gyöngé giliczére,
 Emez egyre félrecsapna, amaz meg untalan
 Nagyvisítva feléje kap s meg akarja csípni:
 Úgy repült a hős Achilles. Hektor meg vágatott
 Egyre el a várfal alól, s gyorsan mozgott térde.

Elhagyták az őrhelyet, a fügefá-ligetet
 Rohanva a várfal mellől ki az országotra.
 Elértek a szépfolyásu, kettős medenczéhez,
 Hol örvénylő Skamandrios két forrása fakad.
 Langyos vízzel ömlik egyik, gőz száll ki belőle,
 Gőz, mely olyan, mint a füstje lobogó lángoknak;
 De a másik nyaranta is hideg, mint jégeső,
 Hidegebb a fagyos hónál, jegesedett viznél.
 Kikövezett mosóhelyek vannak ide közel,
 Szépek is, meg tágasak is. Fényes ruháikat
 Itten mosák Trója női s gyönyörű lányai,
 Azelőtt, hogy béke volt még s nem volt itt a görög.
 Erre mentek, egyik úzve, másik menekülve.
 Hős volt az is, aki futott, de külömb az úzó.
 Nem baroméért futottak ők, nem is marhabőrért,
 Miket díjul szoktak adni gyorslábu embernek:
 Lófőkező Hektor vitéz éltéért futottak!
 Miképen a versenymén, mely győzelemhez szokott,
 Gyors futással megkerüli nagy díjért a pályát,
 Tripusért vagy rabnőért, ha híres ember halt meg*):
 Úgy kerülték ezek is meg Priamos városát
 Sebest-futva háromszor is. S nézték az istenek.

S szót kezde az istenek- és embereknek apja:
 »Jaj mit látnak szemeim! Egy szerettem férfit
 Kergetnek a várfal körül! Fáj szivem Hektorért,
 Aki nékem elégette annyi tulok czombját
 Hegyes-völgyes Ída bérczén s fönn a várnak ormán.

---

*) Ilyenkor szoktak a temetési ünnepen nagy versenydíjat kitűzni.

Most pediglen hős Achilles sebes szaladással
 Megkergeti Priamosnak nagy városa körül.
 De hát rajta! szóljatok most, mondjatok tanácsot:
 Megmentsük a pusztulástól? Avagy, bármi vitéz,
 Veszszők-e már mostanában Achilles karjától?»

S felelve rá, ezt mondta a kékszemű Athéné:
 »Éjfellegetű édes apám, Mennykövező, mit szólsz?
 Halandót, kit régtől fogva kiszemelt a végzet
 Meg akarnál menteni a harczias haláltól?
 Tedd, de mi, a többi isten nem javallja sohasem!«

S ekkép felelt szavaira fellegetlő Zeus:
 »Rajta bátran, Tritó-szülte szerelmes magzatom!
 Nem mondtam oly eltökélten! Szíves leszek hozzád!
 Ne habozz hát! s úgy cselekedj, ahogy kedved tartja!«

Igy biztatá Athénét, ki amugy is már égett,
 Mostan pedig leröpült az Olympos ormáról.

Gyors Achilles azalatt meg egyre űzte Hektort.
 Valamint a suta szarvast fölveri az agár
 S tovaüzi tanyájáról, tüskén-bokron által,
 Néha-néha meglapúl az, cserjésbe lopódzva,
 De ez újra szimatolja s rája akad megint:

Igy nem tudta elkerülni Hektor sem Achillest.
 S valahányszor megpróbálta gyorsan általacsapni
 Szépen emelt tornyához az egyik trósz kapunak
 Mindannyiszor elévágott s visszahajtá amaz,
 Ki a síkra, s maga futott mentében a falnak.
 S mint az, aki álmában a futót el nem éri,
 Sem az űző nem bír űzni, sem szökni a szökő:
 Akkép emez nem fogta el, amaz nem szabadult.
 Hektor nem is kerülté vón' eddig is ki vesztét,
 Ha Apollo még ez egyszer, legutolszór nem jó,
 Nem ad neki bátorságot, térdét meg nem edzi.

Achilleus seregének intett a fejével
 Hektorra hogy senkifia dárdát ne hajítson,
 Ne vegyék el dicsőségét, ne legyen második.

S mikor aztán negyedszer a forrásokhoz értek,
 Hozzányula Zeus apánk arany mérlegéhez.
 Nyújtóztató halálnak a sorsait betevé,
 Egy csészébe Achillesét, Hektorét a másba,
 Megfogta a legközepét, s mérte. Hektor sorsa
 Leszállt, le a Hades felé. S elhagyta őt Phoebos.

Ám odament Achilleshez kékszemű Athene,
 Mellé állott s így mondta e szárnyon szálló szokat :
 »Remélem most, hős Achilles, kedvence Zeusnak,
 Dicsőséggel térsz ma meg az acháji hajókhoz,
 Elveszítéd Hektort, ezt a telhetetlen harczost!
 Nem lehet majd néki most már menekülni tőlünk,
 Akármennyit tesz-vesz érte ijazó Apollon,
 Még ha ott is henteregne Zeusnak lábánál!
 Állj meg mostan s pihenj egyet! Én majd hozzá megyek
 S rábeszélem, álljon eléd s csapjon össze véled!«

Pallas így szólt; nagyörvendve hajtott az e szókra
 S rezeshegyü dárdájára támaszkodva megállt.
 Ott hagyta az istenasszony s odament Hektorhoz.
 Fölvéve a Deiphobos képét, éles hangját,
 Mellé állott s így mondá e szárnyon szálló szokat :

»Bátyám édes, be szorongat gyors Achilles téged,
 Megkergetve sebesen a város fala körött!
 Ah de rajta! álljunk helyt már — maradj, verekedni!

S szavaira így válaszolt lengőforgós Hektor :
 »Deiphobos! eddig is már legjobb szerettelek
 Hekabétól s Píramostól nemzett fivérim közt.
 De ezután sokkal inkább meg foglak becsülni,
 Mivel értem ezt merészléd! Alighogy megláttál,
 Kijöttél a fal megöl — a többi meg ott maradt!«

S szavaira így válaszolt kékszemű Athene :
 »Pedig, bátya, édes apánk s kedves jó anyánk is
 Térdre hullva könyörögtek, s pajtásim is kértek,
 Maradjak ott! Ilyen nagyon reszketnek mindnyájan!
 De énnekem sötét bánat lepte el lelkemet. . . .

Neki tüzzel, neki bátrau! ne kiméljük dárdánk!
 Hadd lássuk meg, Achilleus bennünket öl-e meg,
 S viszi véres fegyverünket homoru hajóra
 Vagy pedig a te dárdádtól fog-e maga veszni?«
 Így beszélt és nagyravaszul vezérlé őt Pallas.
 S mikor aztán eljutottak egymás közelébe
 Legelőször szólott a nagy, lengőforgós Hektor:

»Nem futok' már, Peleusfi, előled, mint eddig!
 Háromszor is megkerültem Priamos városát,
 S nem mertem rád mégse várni, de most lelkem tüzel,
 Álljak végre szembe véled! Megölsz, vagy én téged!
 De most nézzünk föl a mennyre; az a legjobb tanu,
 Az a legjobb ügyelője minden egyezségnek!
 Testedet el nem csufítom, hogyha Zeus apánk
 Nékem ad tán győzedelmet s élted' elrabolom.
 Testedről csak leszedem majd fényes fegyvereid —
 Tetemed a görögé lesz! Te is velem így tégy!«

Végigmérte vad szemekkel s így szólt Achilleus:
 »Ne emlegess egyezséget, örök ellenségem!
 Hűségeskütt nem esküszik oroszlán meg ember,
 Egyetértő nem lehet a bárány s farkas lelke,
 Örökös a gyűlölségük egymás irányában —
 Szeretetről szó nem lehet közted se és köztem!
 Szó nem lehet esküvésről, míg nem itta Ares,
 Ares, az a konok harczos, egyikünknek vérét!
 Szedjed össze minden erőd! Most légy dárdavető,
 Most kell lenned, most kell lenned hősies harczosnak!
 Nem lesz innen menekvésed! Megfékez Athene
 Dárdám által! Megadod most minden búmnak árát,
 Hogy megölted, örült ember, annyi jóbarátom!«
 Megpörgette s hajítá a hosszunyelű dárdát.
 Jól vigyázott s kikerülte dicsőséges Hektor,
 Leguggolva, amint látta. S az fölötte szállt el,
 És a földbe befuródott. De kivonta Pallas
 S visszaadta Achillesnek. Hektor őt nem látta,
 És a nemes Peleusfit eképen szólítá:

»No Achilles, isten-mása, biz ezt elhibáztad.
 Alig tudod sorsomat, mit említél, Zeustól!
 Te mondd csak, szócsiszár, te ravasznyelvű ember,
 Tíjadj meg s hagyjon el az erőm s bátorságom!
 Sohse hidd, hogy megszaladok s hátamba szursz dárdát!
 Tessék! ide eléd állok! így döfjed át keblem,
 Hogyha neked isten segít! Vigyázz most dárdámra —
 Bárcsak tested befogadná egészen, nyelestül!
 Könnyebb vón' a küzdelem a trójai nemzetnek,
 Hogyha téged levágnálak, legnagyobb átkukat!«

S megpörgette s hagyintá a hosszunyelvű dárdát.
 El se vété; beletalált Peleus pajzsába,
 Ám az onnan visszapattant. S haragudott Hektor,
 Éles vasát hogy hiába küldte ki kezéből.
 Megdőbbenve állt a síkon — más gerelye nem volt.
 Fehérpajzsú Deiphobost harsány szóval hitta,
 Kérve tőle hosszú lándsát. De az ott se volt már.

Kitalált most mindent a hős s így beszélt magában:
 »Jaj nekem! hát igazában halni hív az isten!
 Azt hittem, hogy mellettem áll dali Deiphobos —
 Haj pedig az benn a várban — — rászédett Athéne!
 Közel van a kínos halál, nincs már messze tőlem —
 S menekvés sincs! Látom én, ezt régen elhatárák
 Zeus és a Messzelövő, akik engem eddig
 Nagy gondosan védelmeztek! Most elér a Mocra!
 Védtelenül, dicstelenül így se fogok veszni —
 Nagyot teszek, olyan nagyot, hogy örök lesz híre!«

Ekkép szólt és kirántotta éleshegyű kardját,
 Nehéz kardját, nagy kardját, mely ott függött oldalán.
 S neki rohant, lecsapni rá, fennrepülő sasként
 Mely fekete fellegekből leront a síkságra
 Félenk nyulat, gyöngé bárányt felkapni a légbe.
 Így rohant rá vitéz Hektor, villogatva vasát.
 Neki rohant Achilles is, vad szívébe' dühvel;
 Remekműví paizsával eltakarta mellét,
 Ingni látszott dicső fején ragyogó sisakja,

Négyeskupú, nagy sisakja, melynek búbja körül
 Vulkán-szötte aranyszálak sűrűen repedtek.
 Valamint a Hesperos megy estveli fejéskor
 Fenn a többi csillagok közt, s ő köztük a legszebb :
 Úgy fénylett a dárda hegye, melyet Achilleus
 Jobb kezében rázogatótt, vad boszut forralva,
 S nézve, vajjon hol döfhetné Hektorba könnyebben ?

Ennek testét mindenünnen az a szép ércz fődte,
 Mit elrablott Patroklostól, mikor meggyilkolá,
 Csak ott, hol a kulcsesont van a váll közt, meg a nyak közt,
 Ott volt szabad torka, ahol leggyorsabb a halál.
 És a rája rohanóba ott döfött Achilles.
 Gyöngye nyaka másik felén jött ki a dárdahegy,
 De az érczes kőrisgerely nem bántá gégégjét,
 Ugy hogy aztán tudott is még későbbben beszélni.
 Porba rogyott, s így szólt hozzá nagy göggel Achilles :

» Azt gondoltod, úgy-e Hektor, megölve Patroklost :
 Bizton élhetsz?! Nem gondoltál velem, ki messze volt!
 Dőre! pedig maradt neki homoru hajóknál
 Nála nagyobb boszulója — maradtam én magam,
 Aki térded' porba zuzá. Csúful széjjelhordja
 Kutya s madár tetemidet — *öt* meg eltemetjük!«

Felelt neki hörögve a lengőforgós Hektor :
 » Kérve-kérlek tenlelkedre, térdedre, szülédre :
 Ne engedj a hajók mellett kutyáktól felfalni!
 Fogadd el a sok aranyat, fogadd a sok rezet,
 Melyet neked ajándékkép apám-anyám hoznak!
 Engedd haza tetememet — holtom után tűzre
 Hadd tegyék a trósz emberek s Ilion asszonyi!«

Végig mérte vad szemekkel s így szólt Achilleus :
 » Ne kérj engem se térdemre, se szülémre, kutya!
 Rávinne bár kedvem s dühöm, darabokra tépve
 Felfalnám a nyers husodat — annyit keserítél!
 Nem lesz itt, az ebeket ki elüzné fejedtől!

Tőlem ugyan tizannyi meg huszannyi váltságot
 Czipelhetnek ide érted, ígérhetnek mást is,
 Megmérethet szinaranyval Dardanosnak fia,
 S azt adhatja váltságdíjul: de azért mégse fog
 Ravatalon elsíratni édes szülőanyád —
 Madarak meg ebek fognak belőled lakozni!»

S haldokolva ekkép szólott lengőforgós Hektor:
 »Jól ismerlek! Sejtettem, hogy kár lesz könyörögnöm!
 Bizony neked kebeledben vasból van a szíved!
 De vigyázz, az istenek, még bosszut állnak értem,
 Az nap, melyen bármi hős légy, Paris meg Apollon
 Elveszítnek tégedet a skájai kapunál!»

Ekkép szólt és körülfogta halálos enyészet.
 Kiszállt lelke tagjaiból s leröpült Hadesbe,
 Sírva vesztén, odahagyva erőt, ifjuságot.
 S hogy már meghalt, szólt hozzá az isteni Achilles:

»Vessz el! Nekem akkor fog majd betelni végzetem,
 Amikor majd Zevs rendeli és a többi isten!»

Szólott és a holttestéből dárdáját kihúzta,
 S félretevé. Megfosztotta véres fegyveritől,
 S fiai az achájoknak odasietének,
 Megcsodálni Hektor vitéz csudaszép orczáját
 S természet; és valamennyi sebet ütött rajta.
 S látva mindezt, szomszédjának sok szólt ilyenformán:

»Ejnye! bizony puhább legény ő kigyelme mostan
 Mint amikor pusztítgatá lánggal hajóinkat!»

Sokan szóltak ilyenformán s szúrtak egyet rajta.
 S hogy megfosztá fegyveritől gyorslábu Achilles,
 Ott állva az achájok közt, ilyen szokat monda:

»Barátim! az argívoknak tanácsló vezéri!
 Mert ez embert isteneink meg engedék ölnöm,
 Aki rosszat annyit tett, mint együtt mindnyája se:

Nosza rajta, vértelkedve rontsunk a városra,
 Próbáljuk ki, mi szándékuk vagyon a trószoknak:
 Ott hagyják-e magas váruk, most hogy ez elesett,
 Vagy mernek-e megmaradni, bár Hektoruk nincs már!
 Ah de hogy' is ötölhetett ilyesmi lelkembe?
 Hisz Patroklos ott fekszik még most is a hajóknál
 Siratatlan, temetetlen. Nem feledem őtet,
 Nem, míg élek emberek közt s járni bír a lábam!
 S ha talán a Hades ölén felednek a holtak:
 Én még ott se felejtsem el édes pajtásomat!
 De most dalljunk győzelemdalt, görögök vezéri,
 S menjünk öblös hajóinkhoz s vigyük ezt magunkkal.
 Nagy most a mi dicsőségünk: megöltük ma Hektort,
 Kihez Trója úgy könyörgött, mintha isten lett vón'!»

Így szólott és Hektor vitézt meggyalázta csúful.
 Mindkét lába hátsó részén átfurta az inát,
 Bokája meg sarka között, s szíjat fűzve bele,
 Úgy köté a kocsiszekhez, földön húzva fejét.
 Fölszállt erre s kézbe fogva híres fegyvereit,
 Lesuhintott két lovára s azok elvágattak.
 Port vere föl, akit vonszolt. Fekete fűrtjei
 Széjjel voltak kuszálódva, s feje, hajdan oly szép,
 Mind a porba' feküdt mostan. Zeus odaadta,
 Hadd csufítsák ellenei saját hona földén.
 Így lett feje porral tele. Anyja pedig ott állt,
 Haját tépve s fényes fátlyát széjjel hasogatva;
 Fia után tekintgetett s kesergett iszonyún.
 Jajgatott az édes apja, jajgattak a népek,
 Kesergéssel, jajgatással tellett meg a város —
 Olyan volt a vészüvöltés, mintha magos Tróját
 Láng emésztne véges-végig s romba dőlne vára.

Alig birták tartóztatni apját, ki buvában
 Minden áron ki akart a dardan kapun menni.
 Fetrengve a piszkos földön úgy kérte mindnyáját,
 Nevén híva minden embert, ezt hajtotta egyre:

»Ereszszetek, ne féltsetek, hagyjatok kimennem !
 Hadd futok a városból az achaji hajókhoz ;
 Hadd kérem meg azt az embert, azt az ádáz bűnöst :
 Talán majd a vénségemet megszánja, tiszteli !
 Neki is már ősz az apja, agg Peleus király,
 Aki nemzé s fölnevelé Trójának gyászára. . . .
 Ám oly sok bűt, mint magamra senkire se hozott —
 Annyi fiam meggyilkolta éltök virágában !
 Mind siratom, de oly nagyon nem én mindnyájokat,
 Mint ez egyet ! Hadesbe visz utána a bánat !
 Bár legalább halt meg volna apja karjaiban —
 Kisírtuk vón', kijajgattuk volna tán magunkat,
 Én és aki szülte őtet, szerencsétlen anyja !«

Igy zokogott s körülötte sohajtott mindenki.
 Mig a nők közt így kezdette siralmát Hekabe :
 »Oh én fiam ! Minek éljek én itt gyötrelemben,
 Ha te, drágám, oda vagy már — te, ki éjjel, nappal
 Díszem valál Ilionban, mindnyájunk nemtője,
 Tros fiaknak s tros lányoknak ! Hiszen olybá vettek,
 Mint egy istent ! Ah, hogy éltél, dicsőségük voltál,
 Mostan pedig elért sorod, utólért a halál !«

Igy szólt sírva. Hektor neje még semmitse tudott,
 Nem jött hozzá semmi hírnök, megjelentve néki,
 Hogy a férje ottkünn maradt kívül a kapukon.
 Ruhát szövött, palotája legbelső termében,
 Kettős ruhát, hófehéret, sok ábrával ékest.
 Ep most hitta palotája szépfürtü cselédit,
 Tegyenek a tűz mellé egy háromlábu üstöt :
 Hektor ha jön, legyen neki meleg fürdővize . . .
 Nem tudta, hogy messze üzé minden fürdőviztől
 Achillesnek karja által kékszemü Athene.

Jajkiáltást, sirást-rivást hall a bástya felől —
 Összeremeg — vetéllőjét leejtí a földre —
 S széphajzatu cselédjeit imígyen szólítja :
 »Jertek ketten énutánam ! Megnézem, mi történt !

Napam szavát hallottam és s úgy dobog a szívem —
 Fel-feldobog egész számig s térdeim merevek.
 Priamusnak gyermekire csapás közelg, érzem!
 Oh bár hírét sohse hallnám! Ah, de szörnyen félek:
 Hős Hektorom' talán most az isteni Achilles
 Elvágta a várostól és üldözi a síkon!
 Talán ki is oltotta már szörnyü merészségét,
 Mert ő sohse maradott a férfiak zömében —
 Előttük járt s bátorságban nem volt neki párja!*

Szólt, s a házból kisietett, mint valami Maenád,
 S dobogott a szíve vadul. Cselédji utána.
 És amikor elérték a bástyát s a tömeget,
 S ő a falról széjjelnézett s meglátta, hogy férjét
 Vonszolják a város előtt, s gyorslábu paripák
 Vigan huzzák át a poron, el a hajók felé:
 Szemeire ráborult az éjszaka homálya,
 Hátrabukott elalélva, lehelet-hagyottan!
 Messze röpiült fejről a haja fényes dísz
 Fürt-hálója, szalagja meg homloka kötője,
 S fátyola, mit akkor adott Aphrodite néki,
 Amikor a rengőforgós Hektor elvezette
 Eetion tereméből sok ajándok árán.
 Ott álltak az ángyai meg süvei asszonyi,
 S ápolták az aléltat, ki feküdt, holtra váltan.
 Végre, ahogy föllélekzett s megtért eszmélete,
 Tört sirással így zokogott Trója asszonyinak:

»Hektor, Hektor! Oh én árva! *Egy* sorsra születünk
 Magad itten Priamosnál, Trója városában,
 Magam pedig Théba terén, erdős Plakos alján,
 Eetion termeiben. Ő nevelt fel ottan,
 Boldogtalan boldogtalant... hajh! minek is nemzett?!
 Te im leszállsz Hadesbe, a földnek mélyeibe —
 Magad elmegy s engem itt hagysz ezer kínban, jajban,
 Özvegyeként! S itt hagyod a piczike fiadat,
 Kit mi nemzénk, nyomorúltak!... Te meghaltál, Hektor,
 S ő se neked, te se néki nem léssz vigaszára!

Mert ha szegény'túl is éli e siralmas harcztot,
 Örökös lesz búbánata, gondja, vesződsége,
 Mivel mások odamennek s elmesgyézik telkét!
 Ha a gyermek árva leszen: elveszti pajtásit,
 Tekintetét földre sűti, s köny pereg le arczán.
 Éhezve megy ide-oda, apja barátihoz,
 S könyörögve megfogdossa kabátjuk', köpenyük'.
 S ha valaki meg is szánja, s nyujt felé egy csészét,
 Csak az ajkát nedvesíti: nem jut a torkára!
 Lakomáru! ellöki az apa-bíró fiu,
 Ütlegeli ökleivel, sértegeti szóval:
 »Pusztulj! Hisz a te apád már nincs itt a lakomán!«
 És a fiu tovamegyen özvegyült anyjához. . . .

Astyanax, ki azelőtt apjának a térdén
 Csupa velőt szopogatott s jó kövér báránghust,
 S kifáradva játékitól, ha rájött az álom,
 Elszendergett bölcsőjében, keblén a dajkának,
 Dagadozó puha ágyon, tele boldogsággal:
 Ezután, hogy nem lesz apja, sokat fog szenvedni ---
 Astyanax, kit a trosok csak e néven híttak,
 Mert te magad védted falát s kapuit Trójának!

. . . Most meg ott a hajók mellett, távol szüleidtől,
 Eb lakik jól tetemeddel, féreg nyüzsög benned,
 Mezitelen holttesteden! . . . Otthon a sok ruhád —
 Gyönyörűen megszövék a cselédek kezei —
 S hajna! most már valamennyit lángokba vethetem!
 Teneked már nem kellene — nem pihensz már bennük!
 Égjenek hát emlékedre trosok s tros nők előtt!«

Igy zokogott s körölte az asszonyok jajgattak.

IV. PRIAMOS ELMEGY FIA HOLTTESTÉÉRT.

(XXIV. 469 — 601.)

... S Priamos is leszállt a kocsiról;
 Idaeosnak megmondta, hogy maradjon ő ott künn,
 Ló meg öszvér öreképen. Maga pedig bément
 Zevs-kedvelte Achilleshez. Ottbent is találta;
 Távol ült a pajtásitól; körülte csak ketten,
 Ares faja, Alkimos meg deli Automedon,
 Hordták föl az ételeket. Most végzett, az imént
 Eledele- s italával, s ott állt még asztala.

Meg se látva amazoktól, mellé ment Priamos,
 S egyszerre csak átölelte két kezével térdét,
 S megcsókolta kezeit, a férfi-öldöklőket,
 Melyek neki anyyi fiát küldötték Hadesbe.

Mint az olyat, kit az átok megfogott sötéten —
 Embert gyilkolt odahaza s más vidékre futott —
 Ha idegen házba toppan, mind nézik s bámulják:
 Így bámulta Achilles az isteni Priamost,
 Így bámulták valamennyen, nézve egy a másra.
 S agg Priamos imezt mondta könnyörgő szavakkal:

»Gondolj, dicső Achilleus, gondolj csak apádra!
 Ő is ott áll, velem együtt bús vénség küszöbén!
 Ő is talán szorongatják, zaklatják szomszédi,
 S nincsen aki elhárítsa jajját, veszedelmét.
 De ha téged emlegetnek, hogy hiszen te élsz még:
 Hogy' megörül s napról-napra egyre azt reméli,
 Visszatérő drága fiát viszont fogja látni.
 Én vagyok csak isten verte! Legvitézbek voltak
 Messze Tróján gyermekeim — s mintha egy se' vón' már
 Ötven fiam volt, amikor jöttek az achajok!
 Ares isten megoldozta sokuknak tagjait:
 Ámde az én egyetlenem', mindnyájunk védőjét,
 Hektort miuap te öled meg, hogy honáért harczolt!

S im én mostan eljöttem az achaji hajókhoz,
 Holttetemét kiváltani mérhetetlen áron.
 Oh Achilles, féld az istent, s ne légy könnyörtelen!
 Gondolj vissza tennapádra — én szánandóbb vagyok!
 Olyat teszek, amit nem tett soha földi ember:
 Megesókolom kezeit a fiam gyilkosának!«

Szolt s amabban apja után bús vágyat ébresztett.
 Eltolta az öreg embert gyöngéden magától,
 S mindakettő emlékezett — hős Hektorra emez,
 S Achilleus lábainál zokogva terült el,
 Achilles meg apjára és Patroclosra gondolt,
 S miattuk sírt. S betölté a sátrat jajgatásuk.
 De miután Peleusfi kisírta keservét,
 S szemén által kebelének csillapodott vágya:
 Fölugrott és kézen fogva emezt fölemelé.
 Szürke haján, ősz szakállán megesett a szíve!
 Aztán pedig szólott hozzá s szárnyas szókot mondott:

»Szegény ember! bizony, bizony sok keservet túrtél!
 Óh mi hős vagy, hogy így magad jövől hajóinkhoz,
 Az elé, ki meggyilkolá oly sok dali fiad!
 Hiszen néked, isten engem, vasból van a szíved!
 De hát már most jere ide, ülj mellém e székre,
 S akármilyen búsak vagyunk, gyászunk hadd csitúljon!
 Mi haszna van ennek a mi szörnyű siralmunknak?
 Azt végzék az istenek a nyomorult emberről,
 Jaj közt éljen. Gondtalanul csak ők maguk vannak!
 Kronos fia küszöbjéhez két hordót állított:
 Gyászszal tele van az egyik, ám a másik üdvvel!
 Hát, akinek kevervet ad mennykősujtó Zeus:
 Váltogatva kap az olyan — bal- meg jószerencsét.
 De akinek csupa gyászt ad: azt gyalázat sujtja,
 Szívemésztő nyomor úzi szentséges földünkön,
 Árván bolyg és nem tiszteli sem ember, sem isten!
 Apámnak is adott az ég, mihelyt csak született,
 Sok-sok fényes ajándékot. Akárkin is túltón
 Kincsben, üdvben; ő volt ura minden mirmidonnak,

S égi nőt nyert feleségül halandó létére!
 Csakhogy aztán bajt is kapott; megtagadtak tőle
 Fiakat, kik őutána népén uralgjanak!
 Egy gyermeket nemze csupán — ez is korán hervad,
 S őt, az aggot, nem ápolja; távol hazájától,
 Itten ül és terád meg a ticide gyászt hoz!
 Ládd, ezelőtt tégedet is boldognak hirdettek!
 Mind ez a föld Lesbosig, a Makar lakhelyéig,
 Phrygiáig, *arra* meg a mérhetlen tengerig,
 Tied volt és kimagaslál birtok- s gyermekiddel.
 De most, hogy a mennybeliek kint bocsátanak reád,
 Viselj el s ne add magad' örökös bánatnak!
 Mit érsz vele, hogyha jajgatsz gyermekednek vesztén?
 Őt bizony már föl nem kelted — csak magadat kínozod!«

S imigy felelt Priamos, az isteni fejedelem:
 »Ne ültess le, Zevs kegyencze, amig sátorodban
 Temetetlen fekszik fiam! Add ki nékem hamar —
 Hadd láthassam! Te meg fogd a mérhetetlen díjat,
 Melyet néked idehoztuuk s teljék benn' örömöd!
 Engemet meg ereszs most el s hajózz el honodba,
 S sokáig élj s lássa szemed sokáig a napfényt!«
 Sötét szemmel így felelt a gyorsrohantu vitéz:
 »Ne ingerelj! Hallod, öreg? Hisz már eltökéllem,
 Hektort hogy te kiválthatod! Zeus maga izent,
 Anyámmal, ki leánya a sós vizek urának!
 Megösmérem azt is, öreg, kétségem sincs benne:
 Isten volt, ki idevitt az achaji hajókhoz!
 Sohse merne eljönni e táborba halandó,
 Fiatal se! Észrevenné akármelyik örünk,
 S nem nyitná meg egykönnyen a kapuk reteszeit!
 Hagyd el azért, ne zaklasd már gyászba borult szívem!
 Külömben még tégedet se kimélné haragom,
 Akárhogy kérsz, s megsérteném parancsait Zevsnek!«

Szólt. Az öreg nagyot rémült s hajtott szavaira.
 S most lakából oroszlánként ronta ki Achilles.
 Nem maga ment; követte őt hős pajtása kettő,

Alkimos meg Automedon ; mert Patroclos után
 Legjobb szívvvel ezekhez volt dicső Peleusfi.
 Lovat, öszvért igájokból menten ők kifogtak,
 Bevitték a fejdelemnek nagyhangú hírnökét,
 S leültették. Aztán meg a szépmívű kocsiról
 Leszedték a holttetemnek mérhetetlen díját.
 Köpenyt kettőt, köntöst egyet mégis ottkünn hagytak,
 Hogy a testet abba tegyék s úgy vigyék majd haza.
 Hittak oda szolgálókat, megmosdatni Hektort,
 S kenegetni — ámde úgy, hogy Priamos ne lássa :
 Ne tomboljon megint harag gyászló szíve mélyén,
 Látva fiát, s Achilleust föl ne ingerelje,
 Aki őtet megölhetné, Zevs törvényt sértve.
 S hogy a lányok megmosdatták s olajjal megkenték,
 S köntösbe meg köpenybe a testét beburkolák :
 Achilles a ravatalra sajátmaga tevő
 S fölemelék társai a szépmívű szekérre.
 S fölajdult a Peleusfi s szólította társát :

»Ne haragudj Patroclosom ! én rám ne neheztelj,
 Hallva ottlen, Hektor testét hogy im visszaadtam
 Szülőjének. Váltásképen méltó díjat hozott,
 S illő részét felajánlom a *te* szellemednek ! « *)

Szólt a nemes Achilleus s visszatért sátrába.
 Túlra aztán újra leült, melyről imént fölkelt,
 Csudabáju trónusára, s szólott Priamoshoz :

»Ime fiad ki van váltva, amiként ohajtád :
 Ravatalon fekszik immár s mihelyt hajnalodik,
 Megnézheted, elviheted. Most jer lakomához ! «

---

*) Hallotti ünnepek rendezése által.

Az »ODYSSEA«-ból.

I. KALYPSO.

(V. én. 1 — 227. v.)

Fölkelt Eos ágyából a dicső Tithonosnak,
Halhatatlan- s halandóknak fénysugarat adni.
Gyülekezett gyűlésbe az istenek serege,
Közöttük a Mennydörgő, ki hatalomra legfőbb.
S Odysseus sok bánatát panaszkolta Pallas —
Szánta őt, hogy ott legyen a nymphának szállásán :

»Zeus apám és ti többi, boldog, örök lények !
Jogarbiró fejedelem jó ne legyen eztán,
Ne szelid meg kegyesszívű, igazságra hajló !
Keble legyen durva neki, kormányja kegyetlen !
Istenfélő Odyssevsre egy lélek se gondol
Népe közt, min úgy országlott, mint egy gyöngéd apa !
Ott sínylik a szigeten ő, súlyos bajt szenvedve
Kalypsonak termeiben ; ott fogják erővel,
Ő meg, szegény, szép honába nem bír visszatérni.
Nincsen neki hajója, meg baráti sincsenek,
A kik őtet kivinnék a széles víz hátára !
Most meg otthon édes fiát meg akarják ölni,
Mindjárt mihelyt hazajön majd. Apját ment keresni
Jámbor Pylos vidékére, isteni Spartába.«

S ekkép szólva felelt neki fellegtorló Zeus :
»Édes fiam, mi szó röpiült ajkaidról tova ?
Nem te magad tervezéd-e, hogy majd Odysseus
Térjen vissza s azokat *) majd lakoltassa karja ?
Telemachost nagygondosan — hisz te értesz hozzá —
Küldjed haza, hadd érkezzék országába épen,
Mig a kérők hajóikkal forduljanak vissza !« **)

*) Penelope kérőit. **) Ezek ott vártak a kikötőben T.-ra, akit, mihelyt hazajut, meg akartak ölni.

Ezt mondta és szólította édes fiát, Hermest :
 »Hermes, te ki egyébkor is követem vagy nékem,
 Mondd el igaz végzésünk a szépfürtü nimfának :
 Bajtul edzett Odysseus térjen végre vissza,
 De se isten ne kísérje, se pediglen ember.
 Összekötött, nagy tutaion, sok vész s vihar után,
 Huszadnap ér Scheriának termékeny földjére,
 Égiekhez közel élő pheákok népéhez.
 Itten, mintha isten volna, meg fogják becsülni,
 S hajón fogják elküldeni édes hazájába.
 Sok aranyat, sok rezet meg ruhát adnak néki,
 Többet, mint ő Ilionból haza hozott volna,
 Baj nélkül ha jöhetett vón', zsákmányával együtt.
 Végzete, hogy így lássa majd viszont kedveseit,
 Így jusson el honába meg nagy palotájába !«

Szólt, s szavára hajtott is az Argosverő hírnök ;
 Felkötötte lábaira ékes cipellőjét,
 Ambróziás, arany cipőt, mely a vizes síkon
 S mérhetetlen szárazon is szélesebesen vitte.
 Vevé aztán vesszejét is, melylyel, ahol akar,
 Lezárja a szempillákat s szendergőket ébreszt.
 Jobbjában e vesszőt vive, szállt az Argosverő.
 Piéria bérczire ment s lecsapott a vízre ;
 Elsuhant a hullám fölött, mintha volna sirály,
 Mely kietlen óceánnak iszonyu kebliben
 Halat fürkész s röpke szárnya olykor vízbe merül.
 Így suhant a messze síkon Hermes isten tova.
 De amikor eljutott a távoli szigetre,
 Elhagyta a sötét tengert s szárazföldre lépett.
 Ment, mendegélt s el is ért egy igen nagy barlanghoz.
 Ott lakott meg otthon is volt a széphaju nimfa.

Lángolt a tűz nagy tűzhelyén, s szerte a szigeten
 Szétáradt a citromfa meg czédrusfa illata.
 Odabenn ült s dalolgatott gyönyörű szép hangon,

---

*) Közel a föld széléhez, mely összeér az égboltozat szélével.

Szövőszéket kerülgetve, arany orsót fogva.
 Liget zöldelt köröskörül nagy barlangja előtt,
 Jegenyefa, égerfa meg illatozó cziprus.
 Szélesszárnyú madárfajták fészkeltek a lomb közt,
 Baglyok, ölyvek, azután meg hangosnyelvű varjak,
 Vizi varjak, halászatnak munkájához értők.
 Magukra a sötét barlang külső falaira
 Szőlőtőke ágaskodott, tele csüngve fürttel.
 Amodább meg fehérhabu négy forrásviz fakadt,
 Egymás mellett, majd egymástól más-másfelé válva,
 Távolabb meg pázsit terült, ibolya s lóhere.
 Ilyen helyen hogyha jár egy halhatatlan isten,
 Bizony az is elbámul rajt' s gyönyörködik lelke.
 Meg is állt az Argosverő s csudálkozott soká.
 Mikor aztán kebelében megcsodála mindent,
 Befordult a barlangba is. Alighogy meglátta,
 Ráösmére Kalypso, az isteni tündérnő,
 Mivelhogy a halhatatlanok ösmerik ám egymást,
 Akkor is, ha messze lakik egyőjük a másót.
 Hőskebelü Odysseust nem találta ottbenn ;
 Sirva ült a tenger partján ; eddig is jobbára
 Itt evődött sűrű könyek, sóhajok közt lelke ;
 Merengett az óceánon s szeme harmatozék.

S szólt Hermeshez Kalypso, az isteni tündérnő,
 Miután őt leültette ragyogó trónusra :
 »Mért látogatsz ide hozzám, aranybotu Hermes,
 Kit becsülök s szeretek is ? Eddig sohse jöttél !
 Mondjad el hát kívánságod' ; megteszem szívesen,
 Hogyha ugyan megtehetem s megtehető dolog.
 Jer idebb hát ! rakjam eléd, mi vendéget illet !«

Így beszélt az istennő és asztalt tett elébe,
 Ambroziást ; töltött neki pirosszinü nektárt,
 S evett mostan, ivott is az Argosverő hírnök.
 Lakomázva s fölüdítve szívét eledellel,
 Felelt annak szavaira s ilyenképen szólott :

»Miért jövök? kérded tőlem, istennő istentől?
 Elmondom hát igazában, mivel úgy akard.
 Zeus küldött, jőjjen ide; nem szívesen jöttem;
 Ki futna át jószántából mérhetlen sós vizen?
 Nincsen erre semmi város, hol az isteneknek
 Válogatott hekatombát, barmokat ölnének!
 De ha egyszer határozott a villámsujtó Zeus,
 Nincs isten ki ellenkeznék, szavát hiusítná.
 Van nálad egy férfi, mondja, legszerencsétlenebb
 Mind közt, akik Trója várát kilencz évig vitták,
 S feldúlván a tizedikben, hazafelé tértek.
 Visszamenet megbántották Athene istennőt,
 Aki rájuk ádáz vihart, nagy hullámot küldött.
 Valamennyi derék társa elveszett az úton,
 Őt magát meg idehányta szélvész meg tengerár.
 Úgy akarja, ezt az embert minél előbb küldd el;
 Nem sorsa, hogy elpusztuljon messze övéitől;
 Végzete, hogy viszontlássja majdan kedveseit,
 Érkezzék el honába, meg nagy palotájába.

Szolt; s megijedt Kalypso, a fölséges tündérnő;
 Beszédre nyílt ajaka és szárnyas szokat szóla:
 »Ah kegyetlen minden isten s irigynél irigyebb!
 Nem sziveli, égi nő hogy nyíltan éljen együtt
 Halandóval, kit magának hitvesül választott!
 Oriout hogy elrablá a rózsaujju Hajnal,
 Addig-addig fenekedtek rája az istenek,
 Aranytrónu Artemis mig Ortygia terén
 Rája nem lőtt s meg nem ölé enyhe nyilaival.
 Így mikor Iasionnal szépfürtű Demeter
 Egybekelt hő szerelemben, eugedve szívének
 Hármas-szántás ugarföldön: hamar rájött Zeus,
 S megölte azt, reá sujtva ragyogó mennykövét.
 S lám most engem irigyeltek, mivel férjem ember!
 Hajószálba kapaszkodót, én mentettem őt meg,
 Mivel Zeus közepén a borszinü Tengernek
 Szétroncsolta gyors hajóját ragyogó mennykövel.
 Valamennyi derék társa elveszett az úton,

Őt magát meg idehányta szélvész meg tengerár.
 Fogadtam őt szeretettel, adtam neki enni,
 Igértem, hogy halhatatlan, sohsem-aggó léssen.
 De ha egyszer határizott a villámsujtó Zeus,
 Nincs isten ki ellenkeznék, szavát hiusítná.
 Hát, ha egyszer ő akarja, nem bánom, hadd szálljon
 Terméketlen tengerárra! De én el nem küldöm.
 Nincs evezős hajóm nékem, barátim sincsenek,
 Akik őtet kivinnék a széles viz hátára.
 Jó tanácsot adok néki, nem titkolok semmit,
 Hadd érkezék biztonságban hazája földére!

S válaszolva így szólott az Argosverő hírnök:
 »Jól van, így is elküldheted, s féld Zeus haragját,
 Valahogy majd ne üldözzön később boszújával!«

Így beszélt és távozott az erős Argosdúló.
 S ment a nimfa, fölkeresni nagyeszű Odyssevt,
 Miután már meghallotta Zeus követségét.
 Sírva ült a tengerpartján; szeméből a könnyek
 Nem apadtak sohase ki; elsírta életét,
 Hazamenni vágyakozva. Nem szerette társát.
 Éjjelente ottben hált a barlangban, kényszerből,
 Mert a nimfa úgy kívánta (ő maga nem akart):
 Hajh de nappal mindjár' kiült, ki a sziklás partra,
 Sűrű könnyek, sóhajok közt lelke itt evődött,
 Merengett az óceánon s szeme harmatozék.

Mellé állva így beszélt a fölséges tündérnő.
 »Szerencsétlen! ugyan ne sírj, ne emészd már élted'!
 Hiszen immár kész vagyok én téged hazaküldni.
 Nosza vágj le magos fákat, kapcsold össze érczezel,
 Nagy tutajjá; szegezz aztán fölébük deszkákat,
 Vigyenek ki tégedet a kékellő tengerre.
 Adok veled, ételt, vizet, pirosszinű jó bort,
 Üdítsenek s éhséget is üzzenek el tőled.
 Ruhát is majd adok reád, jó szelet is keltek,
 Hadd érkezél biztonságban hazádnak földére,

Istenek ha úgy kívánják, tágas égben lakók,
Észre, tette jómagamnál egyaránt erősbe!«

Szólt s megijedt Odyssevs, a sokon átment vitéz;
Felelt annak szavaira s szárnyas szókot szólott:
»Hajh! istennő, mást akarsz te, nem elküldeni engem!
Arra unszolsz, tutajon hogy szálljak a tengernek
Szörnyü, vészes mélységére, hol alig mer járni
Szépen épült, gyors hajó is, fujjon bármi jó szél!
Sohse szállok tutajra én, ha inyedre nincsen,
Ha csak nékem nem esküszöl, istennőm, nagy esküt,
Ellenem hogy nem kovácsolsz semmi veszedelmet!«

Szólt s mosolygott Kalypso, a fölséges tündernő,
Simogatta két kezével s ezt mondotta néki:
»Nagy kópé vagy, Odysseus, jól ki vagy tanultva!
Hogy juthatott ilyen beszéd, mondsza csak, eszedbe?
Tanum a föld s fölötte a messze mennyboltozat,
S odalenn a Styx folyója, melyre ha esküsznek,
Legszörnyűbben esküsznek a halhatlan istenek:
Ellened én nem tervelek semmi veszedelmet!
Rólad épügy gondoskodom, épügy oltalmazlak,
Mint magamat oltalmaznám, ilyesmi ha érne!
Igazságos énbennem is, higyed meg, a lélek,
Nékem sincsen vashál szivem — tud az szánakozni!«

Így beszélt és elől ment a fönséges tündernő,
Gyors léptekkel. Amaz pedig nyomában haladott
S elértek a barlanghoz, az istennő s az ember.
Leültette arr' a trónra, min előbb Hermes ült,
S mindenféle táplálékot tett elé a nimfa,
Amit esznek, amit isznak halandó földiek.
Maga pedig szembe ült a hősi Odyssevssel,
S szolgálói ambróziát s nektárt vittek elé.
Hozzáfogtak mindketten a pompás lakomához;
S miután oszt' bételének itallal, étellel,
Szólni kezdett Kalypso, a fönséges tündernő:

»Laertesfi, Zevs-kegyelte! furfangos Odysseus!
 Igazában el akarsz hát s egyszeribe menni
 Kedves hazád földje felé? Jól van — isten áldjon!
 De ha tudnád, hogy a végzet mennyi veszélyt rád mér,
 Még mielőtt elérkezel honodnak földjére:
 Bizony inkább itt maradnál, itt lagnál házámban,
 S volnál itten halhatatlan, bármennyire vágyol
 Látni nődet, aki után mindennap sohajtasz.
 Lám pedig én nem érek tán nála kevesebbet,
 Se termetre, se orczára! Bajosan is lehet
 Bájjolgában összemérni istennőt s halandót!«

Felelt neki s ezt mondá a nagyeszű Odyssevs:
 »Nagy istennőm, ne neheztelj! Magam is jól tudom
 Mennyire áll tealattad okos Penelopém —
 Nem olyan szép formája se, termeted is különb!
 Hiszen ő csak halandó nő, te meg halhatatlan!
 De én mégis haza vágyom s mindennap sóhajtok:
 Mikor megyek hazafelé s látom hazám napját?
 S ha egy isten sujtana a sötétlő tengeren,
 Eltűröm; hisz keblem úgys megszokta a bút-bajt.
 Hajh! már sokat elviseltem, kinlódtam már sokat
 Hullámon meg háboruban; hadd jöjjön hát ez is!«

Szólott; épen leszállt a nap, elterült a homály;
 Bementek a sötét barlang legbelső zugába,
 S élvezni az édes álmod, nyugalomra dőltek. . .

II. NAUSIKAA.

(VI. én.)

Így feküdt a sokon átment hősi Odysseus,
 Elnyomva az álmodástól és a bágyadtságtól.
 Athene meg városába ment a pheakoknak.
 Nagytérségű Hyperíát lakták ezek hajdan,
 Nem messze a cyclopoktól, erőszakos néptől,
 Amely nálok hatalmasb volt s fosztogatta őket.

Ám a dicső Nausithoos őket elvezérlé
 S idehozta Scheriába, távol a rablóktól.
 Falat vont a város körül, építtetett házat,
 Templomot az isteneknek, s szétosztá a földet.
 Ám ez akkor halott volt már s Hadesben lakozott,
 Alkinoos országlott már, égi bölcseséggel.
 Ennek ment a háza felé kékszemű Athene,
 Nagyszellemű Odysseus hazatértén aggva.
 Odaindult abba a szép háló szobácskába,
 Hol egy arczra s termetére isteni lány szunnyadt:
 Nausikaa, nagyszellemű Alkinoos lánya.
 Két cselédje — Charisoktól nyerték bájaikat —
 Küszöbön hált; s be volt zárva az a fényes ajtó.
 Besuhant mint gyöngye szellő termébe a lánynak;
 Fejtül állott ágya mellé s meg is szólította,
 Dymasnak, a nagy hajósnek lánya képit öltvén,
 Aki véle egyidős volt s legkedvesb pajtása.
 Ennek ölté hát fel arczát s így szólott Athéné:

»Hogy' szülhetett édes anyád ilyen nagyon röstnek?
 Összevissza hevertetted fényes köntösidet!
 Esküvőd már nincsen messze, s szép ruha kell akkor,
 Kell magadnak s adnod kell az ara-vezetőknek.
 Ettől kél a lánynak aztán jó hire a nép közt,
 S megörül az édes apja s drága édes anyja.
 Ahogy virrad, menjünk hát el ruhát mosogatni!
 Velel megyek s segítek majd, hogy hamarabb kész légy...
 Mert hát immár nem maradsz te sokáig hajadon!
 Pheák ifjak színe-java rád vetette szemét,
 Mert neked is előkelő ám a nemzetséged!
 Kérjed hát meg híres apád', hajnal hasadtára
 Adjon öszvért, adjon kocsit, vihessük majd így ki
 Öveid' meg köntöseid', pompás takaróid'.
 Magadnak is jobb lesz kocsin, mintha gyalog mennél,
 Mert bizony a mosó innen jó messzire esik!«

Ekkép szólott s távozott a kékszemű Athene
 Olymposra, isteneknek örök lakhelyére,

Melyet nem ráz soha szélvész, nem mos soha zápor ;
 Hó feléje sohase jár, de felhőtlen derü,
 Tiszta fehér verőfény leng körülötte mindig.
 Itt élvezik napjaik' a boldog istenségek,
 Idement a Kékszemű is, hogy a lánynyal szólott.

Szép trónusán jött a Hajnal, aki fölkelte
 Bájos leplü Nausikaat. Ez csodálta álmát,
 S elindult a termeken át, hírt vinni felöle
 Apjának meg éd's anyjának. Otthon lelte őket.
 Ez ott ült a tűzhely mellett, körölte cselédji,
 S bíbor fonált fonogatott. Amazt az ajtónál
 Kimenőbe' lelte épen ; híres urak közzé,
 Gyűlésbe ment, hova őt az országrendi hitták.
 Odaállt a lány egészen édes apja mellé :

»Kedves papám, szólott, ugyan rendelj elő nékem
 Szépkerekű, magas kocsit : vigyen a folyóhoz
 Drága ruhám' mosogatni — olyan nagyon szennyes !
 Pedig ha a főurak közt elmégy a tanácsba,
 Teneked is úgy illik, hogy tiszta ruhát öltö fel.
 Azután meg öt fiad van itthon, palotádban,
 — Kettő házasság, három pedig nőtelen legény még —
 S tánczba menni valamennyen tisztában akarnak.
 S mindezekről énnekem kell egyre gondoskodnom !«

Ezt mondta, mert szégyellett vón' házasságról szólni
 Apja előtt. De ez úgyis sejtette már s így szólt :

»Öszvért tőled nem sajnálok, se bármi mást, lányom,
 Eredj csak ! a kocsisaim mindjárt hoznak eléd
 Gyorskerekű, magas kocsit ; nagy kas léssen benne.«

Szólt s parancsolt szolgálóinak, s ezek szót fogadtak.
 Künn a színben fölszereltek gyorskerekű kocsit,
 Vittek elé öszvéreket s iga alá fogták.
 Szép ruháit kihozta a lányka szobájából
 S valamennyit fölrakta a gyönyörű kocsira.
 Anyja meg egy kosárkába bőven rakott ételt,
 Bőven rakott gyümölcsöt is, s kecskebőr-tömlőbe

Bort is töltött. S ezzel a lány fölszállt a kocsira.
 Nyujtott neki olajat is aranyos üvegben,
 Fürdő után kenje magát, ő és a cselédji.
 Megkapta a lány az ostort, meg a fényes gyepölt
 S egyet-kettőt suhintgatott; s hangos dobogással
 Szaladtak az öszvérei, vitték őt s a ruhát.
 Nem maga ment; szolgálói szintén vele mentek.

S hogy elérték partjait a gyönyörű folyónak:
 Ott hol egyre szakad a víz, s bőven ömlik árja,
 S úgy tör elő, hogy akármily szennyet tovahordhat,
 Ki fogták az öszvéreket gyorsan a kocsiból
 S hagyták, hogy a tájtékozó víznek partja mellett
 Legeljék az édes fűvet. Maguk meg a ruhát
 Leszedték és odavitték a fekete habhoz.
 Vetekedve sulykolák ott, állva a mederben.
 S amikor oszt' jól megmosták s kivették a szennyet,
 Tengerárnak partja mellett ki is teregették,
 Ott ahova legtöbb követ hordott ki a hullám.
 Ekkor aztán megfürödtek, meg is kenték testök',
 S leültek a parti gyepre, elköltni ebédjük,
 S bevárni, míg ruháik' a napfény megszárítja.
 S miután a szolgálói s maga is jóllaktak,
 Levetették fátlyaikat s indultak labdázni,
 S fehérkeblű Nausikaa kezdte a játékot.
 Mint midőn az ívszerető Artemis vadászik
 Taygetos rengetegén, Erymanthos bérczén,
 S megörül a gyors szarvasnak, örül a vadkannak,
 S réti nimfák — aegisrázó Zeusnak lányai —
 Vele együtt mulatoznak, s vígan nézi Leto,
 Magosságra, szép orczára hogy' elhagyja mindet,
 S nyomba' látszik, kicsoda ő, bármi szép a többi:
 Így tűnt ki a szűzi lányka cselédjei közül.

Mikor aztán készült vón' már hazafelé menni.
 Befogni s a drága ruhát összehajtogatni,
 Hát egyszerre mást gondolt ám kékszemű Athéné:
 Odyssevs hogy fölébredjen s meglássa a szép lányt,
 Aki oszt' a pheákokhoz őtet elvezesse.

Hogy a labdát rádobá ez egyik cselédjére :
 Elvéti ezt és a labda behull az örvénybe.
 Lett most persze nagy visítás, s fölrezzent Odyssevs.
 Lassan felült, aztán ekkép tűnődött magában :

»Jaj, miféle emberekhez jutottam már megint ?
 Gonoszok-e, vadlelkűek, jogot nem ismerők,
 Avagy talán istenfélők s vendéget szeretnek ?
 Úgy tetszik, hogy lánysikoltás ütötte meg fülem' —
 Nimfáké tán, akik élnek erdős bérczek ormán,
 Folyamoknak forrásinál, pázsitos ligetben.
 Vagy beszélő emberekhez jutottam most közel ?
 Eh ! utána nézek magam — majd végére járok !«

Szólt s kibútt a bokrok közül isteni Odyssevs ;
 Sűrű berek lombos ágát leszakítja keze,
 S szemérmesen azzal földi férfiui testét.
 Így indul meg hegyi arszlán, bízva erejében ;
 Megy, akár mint csapja eső, verdesi a vihar ;
 Ég a szeme ; ekkép vágat nyomában ökörnek,
 Vad szarvasnak, gyöngye juhna ; gyomra úzi, hajtja ;
 Barmot akar, s ez viszi, hogy házba is berontson.
 Ily elszántan ronta a hős, mezetlen létére,
 Széphajzatu szüzek felé ; végzete kergeté.
 Szörnynek tűnt föl azok előtt, iszapos testével,
 Szétszaladtak rémüldözve, s halmok mögé bujtak.
 Nausikaa maradt csak ott ; szívébe Athéne
 Bátorságot oltá bele s elűzte félelmét.
 Megállott és várta amant. Odyssevs tűnődött,
 Átkulcsolja-e a térdét a szépszemű lánynak,
 Vagy pedig csak messze állva, hízelgő szavakkal
 Kérje : szóljon, hol a város s adjon neki ruhát ?
 S ahogy ekkép tanakodott, azt hitte, hogy jobb lesz,
 Messze állva könnyörögni hízelgő szavakkal,
 Mert ha térdét átkulcsolná, meg is haragudnék.
 S mindjárt szólt is hízelgő meg agyafurt szavakat :

»Kérlek, hölgyem ! nem t'om, mi vagy : istennő vagy ember ;
 Ha istennő, azok közül, kik a mennyet lakják,

Artemishez hasonlítasz, Zevs urunk lányához,
 Hasonlítasz termetre, meg nagyságra, meg arczra.
 De ha ember, azok közül, kik a földön élnek :
 Boldog a te édes apád, boldog a te anyád,
 Boldogok a testvéreid ! Hogy' dagadhat keblök,
 Milyen vidám lehet szivök, hogyha látnak téged,
 Hogyha látnak tánczra kelni ilyen rózsaszálat !
 Ámde az a legboldogabb, legislegboldogabb,
 Aki sok-sok ajándékért haza visz majd téged !
 Ily halandót két szememmel sohse, sohse láttam,
 Férfiut se, nőszemélyt se ! Rád nézek s bámulok.
 Apollonak oltáránál Delosban láttam én
 Valamikor ilyen ifju, ilyen karcsu pálmát
 — Mert én jártam arra is már, s sok nép jött el vélem
 Amaz útra, amely aztán annyi bajjal sujtott —
 Mondom, ottan láttam ilyet, s épúgy elbámultam,
 Mert a földből több olyan fa nem nőtt soha, sehol.
 Így csodállak, s álmélkodom, s illetni nem merem,
 Nem merem a térdeidet ! ... Hej, nagy az én gyászom !
 Husz nap után tegnap hányt ki partjára a tenger !
 Ily sokáig vitt a hullám, sodort a vad szélvész
 Ogygia szigetéről ; s ide vet egy démon,
 Szenvedjek majd itt is uj bajt — oh mert azt hiszem én,
 Nincs még vége ! Sokkal ver meg addig még az isten !
 De te szánj meg, dicső leány ; annyi csapás után
 Téged lellek legelőször ; mást én nem ismerék
 Azok közül, kik e várost és e földet lakják :
 Mutassad meg, hol a város, s melybe burkolózzam,
 Adj egy rongyot — tán amiben azt a szennyest hoztad.
 Áldjon az ég mindazzal, mit szíved-lelked óhajt :
 Adjon férjet, házi tűzhelyt, boldog egyetértést ;
 Mivel annál nincsen semmi, ami szebb és jobb vón',
 Mint ha szépen, egyességben lakják közös házok'
 Férj meg asszony — irigyeknek bújára, bajára,
 Barátoknak örömére, maguknak üdvére !«

S fehérölü Nausikaa ekkép felelt néki :

»Nem látszol te, óh idegen, dőrének vagy rossznak !

Ah! az isten kénye szerint oszt az embereknek
 Jószerencsét, balszerencsét, szegénynek, gazdagnak!
 Hát, ha terád ilyet mértek, el kell már viselned!
 Most pedig, hogy városunkba, földünkre érkezted,
 Se ruhában nem lesz híjad, sem akármilyen másban,
 Ami csak egy szerencsétlent s idegent megillet.
 Megmutatom városunkat, megmondom nevünket.
 Ezt a várost, ezt a földet pheák nemzet lakja;
 Én pedig leny lánya vagyok hős Alkinoosnak —
 Kezében a pheák nemzet hatalma, ereje!»

Ezt monda és szólította szépfürtü cselédit:
 »Jertek, lányok! mért szaladtok, ha egy férfit láttok?
 Azt hiszitek, rossz szándékkal jött ide ez ember?
 Nincsen olyan gyors halandó, nem is igen lesz majd,
 Aki jönne gyűlölséggel pheákok földjére.
 Mivel minket szeretnek a halhatlan istenek.
 Félre lakunk; körülöttünk zúgó tenger árja;
 Szélről vagyunk; más halandó nem igen jó közzénk.
 Ez is, szegény, eltévedve vetődött csak ide,
 S mostan ötet ápolnunk kell. Idegent meg koldust
 Zeus óv meg, s neki kedves, adjunk bár keveset.
 Nosza, lányok, adjatok hát enni neki s inni;
 Itt a folyó — füröszszétek, ahol a szél nem fúj!»

Igy szólt, azok ott álltak és unszolgatták egymást,
 Majd Odyssevszt odavitték, ahol a szél nem fú,
 Ahogy monda Nausikaa, Alkinoos lánya.
 Tettek aztán ruhát mellé, alsót is, felsőt is,
 Adtak neki olajat is aranyos üvegben
 S mondták neki, mosakodjék árában a víznek.
 Szólt mostan a cselédekhez isteni Odyssevsz:

»Álljatok csak félre, lányok; majd lemosom magam
 Vállamról a sós habokat, meg is kenekedem,
 Mert bizony már rég nem érte olaj a bőrömet!
 De nem teszem előttetek! Meztelen voltomat
 Széphajzatu szűzek között szégyellem én szörnyen!»

Igy mond ; azok félrementek s szóltak urnőjüknek.
 S hős Odyssevs testéről a sós habot lemosta,
 Amely neki széles vállát, nagy derekát fődé
 S leöblíté fejéről a zavaros iszapot.

Ahogy aztán jól megmosdott, meg is kenekedett,
 Felöltötte ruháját is, mit a lánytól kapott.

S mostan ime nagy Zeusnak szülöttje, Athene,
 Derekabbá, szebbé tette. Fejéről a fürtöt
 Göndörödten lebegteté, jáczinthez hasonló.
 Mint amikor szinaranynyal futtat be ezüstöt
 Olyan, akit Hephaestos meg Athene oktatott
 Mindenféle művészetre, s bűvös munkát végez :
 Ugy öntött ő bájakat a fejére s vállára.

S leült a hős, félremenve partjára a víznek,
 Ragyogóan szépségétől. Bámulta a lányka,
 S széphajzatu cselédjéhez e szavakat mondá :

»Fehérkeblű szolgálóim, figyeljete szómra !
 Minden isten ellenére nem esett tán mégsem,
 Hogy ez eljött a vitézlő pheákok földjére !
 Még az imént nem láttam rajt semmit, ami szép vón',
 Most meg olyan, mint egy isten, ki a mennyet lakja !
 Bárha nekem ilyen férfi volna kiszemelve
 Főbbjeink közt — vagy ő maga maradna itt köztünk !
 Rajta, lányok, adjatok hát enni neki s inni !«

Igy szólt s azok be szívesen hajtottak szavára,
 Enni, inni odaraktak Odyssevs elébe.
 Evett, ivott nagymohón a hős, ki sokon átment,
 Mert bizony már jó darabig bolygott étlen-szomjan.

Fehérkeblű Nausikaa mást gondolt azalatt.
 Minden ruhát összerakott s kocsijára tette,
 Gyorspatáju öszvéreit befogta és fölült.
 Odyssevszt meg ily szavakkal biztatá a lányka :
 »Jöszte, menjünk, jó idegen, jerünk a városba.
 Hadd küldelek bölcs apámhoz ; házában majd látod
 Valamennyi főurat a pheákok népének.
 S tégy eképen — úgy nézem, hogy okos ember lehetsz — :

Míg csak réten, míg vetésen megyünk majd keresztül
 Haladj te is cselédjimmal öszvéreim mögött,
 Jó sebesen. Majd az úton én hajtatok elől.
 De majd aztán eljutunk a város közelébe ;
 Nagy a fala köröskörül, jobbról-balról rév van, *)
 S keskeny csak a bejárás ott: elállják az utat
 Mindkétfelül görbe hajók, fatörzseken nyugvók.
 Arra van a nagy piac is, Poseidon berkénél,
 Kikövezve odahordott faragott kövekkel ;
 Ott készülnek szerszámok a fekete hajóknak,
 Vitorlák meg alattságok, síma-fás evezők.
 Mert a pheák sohse gondol újra vagy tegezre :
 Neki árbocz, evező meg hajó van eszében,
 Gyönyör neki átkelni a derült óceánon. . . .
 Félek, hogy tán valamelyik balhiremet költné
 S hátam mögött sugdosódna — sok ám a rossznyelvű! —
 Meglátna egy semmiházi s ucczu mindjárt szólna :
 »Miféle szép, derék ember megy Nausikaával?
 Hol szedte föl? Talán bizony ez lesz majd a férje?
 Tán valami messziről-jött; kiverte a hullám
 S ő elhozta hajójáról — szomszédunk itt nincsen!
 Vagy tán bizony holmi isten jött le a mennyekből
 Kunyoráló szavaira, s vele tölti éltét!
 Okos volt, hogy elindult és maga hozott férjet,
 Más-vidékit! *Pheá*ket ő persze mibe sem vesz
 Akármilyen sokan kérik, legelőbbre valók!«
 Megszólnának, s énnekem az szégyemre válnék!

Én se nézném jó szemmel ám, aki olyat tenne,
 Hogy az apja s édes anyja egyezése nélkül,
 Férfiakkal barátkoznék, házassága előtt.
 Vendégünk te, kövesd szavam, hogyha azt akarod,
 Hogy az apám minélelőbb elküldjön honodba.
 Athene egy ligete van nem messze az uttól.
 Nyárfaliget, benne forrás, körülötte pázsit.

---

*) A mosóhely félszigeten volt. Onnan jövet érték a város két kikötőjét.

Apámuak is ott van telke s gyönyörű szőleje ;
 Kiáltásnyi messzeségre esik a várostól.
 Úlj le ottan s várj egy kicsit ; mi pedig azalatt
 Bemegyünk majd helységünkbe, apámék házába.
 S mikor oszt' majd azt gondolod, hogy már haza értünk,
 Te is indulj s gyere be a városba mihozzánk ;
 Kérdd csak, hol van hősi apám, Alkinoos háza ?
 Nagyon könnyen ráismerhetsz, bármi gyerek elvisz.
 Nincsen pheák, kinek volna olyanforma háza,
 Amilyenben hősi apám, Alkinoos lakik.
 S elérve majd házunk elé, menj be a csarnokba,
 Siess át az úri termen, mígnem anyám' látod.
 Ott ül ő a kandallónál, tűznek fénye mellett,
 Bibor fonált fonogatva, csodálatos szépet ;
 Háttal ül egy nagy oszlopnak ; körulte cselédji.
 Mellette áll édes apám ragyogó trónusa ;
 Azon ül ő borozgatva, mint valami isten.
 Ő előtte elsiethetsz, menj csak majd anyámhoz,
 Néki kulcsold át a térdét ; így éred meg gyorsan
 Hazatérted vidám napját, bármi messze lakjál.
 Ez legyen csak, ez legyen csak jó szívvel irántad
 S remélhet'd, hogy kedvesidet viszont fogod látni.
 El fogsz jutni szép lakodba, hazádnak földjére !«

Szólt és fényes ostorával öszvérre csapott
 S azok erre nagysebesen elhagyták a folyót.
 Szépen mentek, jószaporán váltogatva lábok ;
 Meg-megrántá gyepelőjét, hogy el ne maradjanak
 Cselédji és Odysseus ; kimélte az ostort.
 Leszállt a nap, s odaértek Athene berkébe,
 Ahol aztán hős Odyssevs le is telepedett,
 S így könyörgött Zevs urunknak hatalmas lányához :

»Halld meg imám, dörgő Zeus harczias leánya !
 Figyelj ma rám, ha nem tevéd hányódásim között,
 Amikor a Földetrázó ide-oda hajgált.
 Hadd leljek a pheakoknál szánást, barátságot !«

Ekkép szólott imádkozva s meghallgatá Pallas.

III. ODYSSEUS ÉS PENELOPE.

(XXIII. én. 1—240.)

Ment az anyó nagyujjongva föl az emeletre,
 Hírül viinni asszonyának, hitvese hogy megjött.
 Gyorsan mozgott mindkét térde, biczegett a lába.
 Fejtül állott ágya mellé s ekkép szólította:

»Ébredj föl, én Penelopem! édes lányom, ébredj!
 Lásd meg, lásd meg tenszemekkel, mire mindig vágytál!
 Megjött, megjött Odysseus — későn jött, de megjött!
 Gaz kérőid' leöldöste, akik házáat dúlták,
 Mindenét kik fölemészték s törtek fia ellen!«

S felelt neki ily szavakkal okos Penelope:
 »Dajkám lelkem! megőrzített tégedet az isten,
 Aki még az okosnak is elveheti eszét,
 Aki még a hülyének is bölcseséget adhat!
 Lám most téged zavart össze! Józan voltál eddig!
 Mit csufolgatsz engemet, ki tele vagyok búval?
 Hazudozol mindenfélét, s édes álmom' űzöd,
 Lelkemet mely elborítá s lezárta pilláim'.
 Ily jóizüt nem aludtam, mióta Odyssevs
 Elment abb' az elátkozott, czudar Ilionba!
 De most menj ám egyszeribe, eredj le szobádba!
 Valamelyik más cselédem tett volna csak ilyet,
 Jött volna, hogy ilyen hírrel űzze tova álmom:
 Bizony isten kegyetlenül küldtem volna vissza,
 Menjen rögtön szobájába! Téged megment korod!«

S felelt neki e szavakkal Evrikleja dajka:
 »Nem csufollak, édes lányom — igazába' megjött!
 Bizony isten, haza tért már, megjött Odysseus:
 Az a vendég, akit ottlenn valamennyi sértett!
 Telemachos rég tudja, hogy idehaza van már:
 Csakhogy addig apja tervét okosan titkolta,
 Míg az boszut nem állott az orczátlan kérőkön!«

Igy szólt. Amaz megörült és leugrott az ágyról,
Ölelte az öreg asszonyt s pilláiról köny hullt.
Aztán pedig felelt néki s szárnyas szókat szólott :

»Kedves dajkám, édes dajkám, mondd meg hát igazán :
Való-e, hogy megérkezett, amint elbeszélted ?
Szemérmetlen kérőimön hogy' győzött egymaga,
Mikor azok olyan sokan vannak itt lakomban ?«

S szavaira ezt felelé Evrikleja dajka :
»Nem láttam, se el nem mondták. Én csak azt hallottam,
Hogy' hörögtek. Félve ültünk szilárd szobánk mélyén,
— Nagyon erős ajtaja van — addig amig fiad,
Telemachos nem jött oda s engem elő nem hitt,
Mivel apja őt küldötte, szólítani engem.
S ott láttam, a megölteknek testei közt állva,
Odysseust. Körülte a kemény földön azok,
Szanaszéjjel s egymás fölött. Ujjongtál vón', látva,
Hogy' áll ottan, oroszlánként, vérrel földve s porral !
Mindnyája már ott van most az udvari kapunál,
Egy halomba'. Szép termét ő megfüstöli kénnel,
Nagy tűz mellett. Engem pedig elküldött teérted.
Gyere hát már ! Örüljön a szívetek egymásnak,
Boldogságban, miután már annyi bajt túrtetek !
Mire olyan soká vágytál, íme beteljesült.
Megjött végre, élve jött meg, s itt leli termőkben
Feleségét, itt a fiát ! S ki vele rosszat tett,
Önházában lakoltatta mind azt a sok kérőt !«

S szavaira ezt felelte gondos Penelope :
»Édes dajkám ! ne vigadj már olyan igen-nagyon !
Tudod 'iszen, mily örömmel látnók valamennyen,
De leginkább én s a fiam, kinek éltet adtunk :
Hajh de amit mondasz nekem — nem lehet az igaz !
Tán egy isten pusztítá el kevéské kérőimet
Haragudva gázságukért, lázító döllyfukért.
Nem hallgatott egyikük se halandó emberre,
Se jámborra, se gonoszra, ha mit kértek tőlük.

Lakoltak most bűneikért. Odysseus pedig
Elveszté a hazatérést, elvesztette magát!

S ekkép felelt Evrikleja, szeretett dajkája :
»Édes lányom, milyen szavak szálltak ajkaidról?
Azt mondod, hogy férjed, a ki lenn ül a tüzhelynél
Sohse fog már visszatérni! Beh hitetlen szíved!
De hát már most mondok neked világos tanujelt:
Fehér fogu vadkan-marta sebhelyét is láttam.
Lábát mosva, vettem észre; neked szóltam is vón',
Csakhogy ő a tenyerével befogta a számát,
S óvakodó eszességgel szólnom nem engedett.
De most jere; kezeskedem ennen életemmel:
Hogyha téged megcsaltalak: csúfos módon ölj meg!«

S ekkép felelt szavaira gondos Penelope:
»Édes dajkám! nehéz neked átlátni végzésin
Örököltü isteneknek, bármily okos is vagy.
Jer csak mégis gyermekemhez; hadd lássam magam is
Kivégezve kérőimet, s ki döfte le őket!«

Szolt s lement az emeletről. Dobogott a szíve,
Nem tudva, hogy először tán kikérdje-e urát,
Avagy mindjárt csókolja-e ajkait meg kezét?
S ahogy lement s belépett a kő-küszöbön által,
Szembe ült le Odysseussal, tűznek világánál,
Épen vele átellenben. Nagy oszlopnak dőlve,
Várta amaz, földre nézve, vajjon mit fog szólni
Édes-kedves hitestársa, amikor meglátja.
De emez csak némán ült ott, ámulva, bámulva.
Majd ránézett orczáira s azt vélte, ráismer,
Majd meg csunya köntösére s úgy hitte, mégsem az.
Ám kifakadt Telemachos s ekkép szólott hozzá:

»Édes anyám! jaj be rossz vagy s érzéketlen szívu!
Mért huzódol éd's apámtól? Mért nem ülsz melléje,
Kiváncsian kérdezgetni, beszélgetni véle?
Más asszonynak nem vón' lelke, ilyen távol ülni

Urától, ki elszenvedve annyi bút s bánatot,
Husz év múlva érkezik csak hazájába vissza!
De tenéked sziklánál is sziklább a kebeled!«

S válaszolva, így szólt neki gondos Penelope:
»Édes fiam, édes fiam! megszibbadt a szívem!
Nem bírok egy szót se szólni, nem bírok kérdezni,
Nem is bírok egyenesen szeme közé nézni!
De ha való s *férjem* jött meg: egymást megismerjük,
Meg mi könnyen! Vagyon nekünk ösmertető jelünk,
Olyan amit mikivülünk nem tud egy lélek se!«

Igy szólott és mosolygott a sokat türt Odysseus,
S megszólítá Telemachost eme szárnyas szókkal:

»Telemachos! hadd tegyen e teremben próbára
Engemet az édes anyád; majd jobban szól mindjárt!
Most hogy ilyen szennyos vagyok, ruhám ilyen rongyos,
Nem becsül meg, nem hiszi, hogy én vagyok Odyssevs.
Mi meg azon gondolkodjunk, mit lesz legjobb tenni.
Ha valaki népemberét egyet is csak megöl,
Olyat öl meg, kinek aztán nincs sok boszulója:
Az is fut a rokonoktól s hazája földéről!
Mi pedig most megöltük a városnak védőit,
Színe-javát Ithakának — gondolkodjál ezen!«

S válaszolva, ekkép szólt az okos Telemachos:
»Magad gondolj valamit ki, édes szülő apám.
Azt mondják, hogy esszességre nincsen neked párod,
Más halandó teveled hogy nem is versenyezhet!
Követünk majd elszántsággal! Mindenkibe' lészen
Bátorság meg erő annyi, mennyi telik tőle!«

S válaszolva, ekkép szólt a furfangos Odyssevs:
»Jól van, hát majd elmondom, hogy mit hiszek legjobbnak.
Mosakodjék mindnyája ki s váltson tiszta köntöst,
Odalenn a cselédség is cifrázza ki magát.
Hangos-szavu kobzát vegye isteni dalnokunk
S pöndítsenek ujjai rá vidámitó tánczra:

Hadd higye, ki hallja ottkűnn, amint erre megyen,
 Vagy itt van a szomszédságban: hogy itt lakzi járja.
 Ne kelhessen híre addig szerte a városban,
 Hogy a kérők kipusztítvák, míg mi el nem mentünk
 Sűrű tölgyes jószágunkra. Ott majd meghányhatjuk —
 Talán majd az Olymposi hasznos dolgot sugall!«

Ekkép szólott, azok pedig hajtottak szavára.
 Legelőbb is mosakodtak, öltöttek fel tisztát,
 Cselédek is csinosíták magukat a tánczra.
 Lantot vőn az égi dalnok s bennök vágyat kelte
 Vágyat vidám zeneszóra, kellemes körtánczra.
 S csakhamar a nagy palota rengett lába alatt
 Széleskedvű legényeknek, szépövíű lányoknak.
 Odakűnn meg sokan szóltak, akik a zajt hallák:
 »Hát csak mégis férjhez ment a sokkérőjű asszony!
 Léha személy! Nem birta már addig megőrizni
 Hites ura tágas lakát, míg az vissza nem jő?!«
 Imigy szólott egy is, más is s nem tudták, mi történt.

Azalatt meg teremében nagyeszű Odyssevsz
 Megmosdatta Evrynome s megkente olajjal,
 Aztán pedig adott reá palástot meg inget.
 S báját hinte homlokára Athene istennő,
 S derekabbá, szebbé tette. Fejéről a fürtöt
 Göndörödtlen lebegtette, jáczinthoz hasonló.
 Mint amikor szinaranygyal futtat bé ezüstöt,
 Olyan akit Hephaestos meg Athene oktatott
 Mindenféle művészetre s bűvös munkát végez:
 Ugy öntött ő bájakat a fejére s vállára.
 S kilépett a medenczéből, termetre egy isten.
 S megint leült arr' a székre, melyen előbb is ült,
 Átellenbe' hitvesével, s ekkép szólott hozzá:

»Te rossz lélek, te kinek az olimpi istenek
 Durvább szívet teremtettek minden asszonyénál!
 Más asszonynak nem vón' lelke ilyen távol ülni
 Urától, ki elszenvedett annyi bút s bánatot
 S husz év mulva érkezik csak hazájába vissza!

De most menj hát, édes dajkám, vedd meg az ágyamat,
Hadd fekszem le — óh mert ennek úgyis vas a szíve!«

S válaszolva, így szólott a gondos Penelope:

»Te rossz ember! Meg nem vetlek, se nem kevélykedem,
El se hültem olyan nagyon. Tudom, milyen voltál,
Nagyvezős hajódon hogy elhagytad Ithacát!
De hát menj csak, Evrikleja, jó ágyat vess néki,
Ám kívül a maga-rakta, ékes hálótermen!
Vidd ki néki pompás ágát, s jó fekhelyet csinálj,
Tégy rá sok bőrt, vászonruhát s gyönyörű takarót!«

Igy szólt az, hogy kipróbálja. Ámde Odysseus
Nagyharaggal imezt mondta szépszemű társának:
»Asszony! te most olyat mondtál, mitül fáj a szívem!
Ki mozdítá el az ágyam? Bajosan tehetne
Akármilyen ügyes ember — ha csak tán egy isten
Könnyű szerrel nem helyezé más valami helyre,
Mivel élő, földi ember alig boldogult vón',
Bármily ifju s izmos légyen. Nagy fortély a van ám
Gondosmívű fekhelyemnek. Én csináltam, nem más.
Sűrűlombu olajfa állt közepén egy térnek,
Sudártörzsű, virágzó, vastag mint egy oszlop.
Én e körül építettem éjjeli termünket;
Megcsináltam sok szép kővel, szépen betetőztem,
Ajtájának én ácsoltam jól csukódó szárnyát.
Sűrűlombu olajfának elvágtam ágait,
Töve táján kigyalultam törzsökét is érczczel,
Nagygondosan, aztán pedig jól kimérve mindent,
Ezt tettem meg ágylábának; furóval megfúrtam,
És az ágyat rácsináltam. Mikor aztán megvolt,
Kiczifrázsztam elefántcsont-, arany meg ezüsttel,
S ökörbőrét, bíborosat, feszíték aljára. —
Imez volt a fortély benne. S most nem tudom, asszony,
Ott van-e még most is ágyam, vagy talán valaki
Odábbvitte, kívágván az olajfának törzsét!«

Szólt és ennek megreszketett szíve is, térde is,
Hallva, azt a titkos jelet hogy' mondta el ura.

Sírva futott elejébe, kiterjesztve karját.
Megölelte, megcsókolta, s imígy szólott hozzá :

»Ne neheztelj, Odysseus — te, aki oly bölcs vagy !
Hej ! minket a mennyeiek nyomorba döntöttek.
Irgyelték, hogy mi ketten, egymás mellett élve,
Élvezzük az ifjúságot s érijük el aggkorunk !
Oh de lásd csak, ne haragudj, ne vegyed rossz neven,
Hogy mindjárt az első perczben nem köszöntött ajkam !
Mindig az az aggodalom rémité szívemet,
Hogy tán eljön akárki is, s behálóz szavával —
Hajh ! mert sokan törik fejük ocsmány csalásokon.
Oh de most, hogy tanujelét íme elmondottad
Fekhelyünknek, melyet eddig senki más nem látott,
Kívülem meg tekívéled, aztán egy cselédem,
Aktoris, kit idejövet adott velem apám,
S ki a szilád éji terem ajtait őrizé :
Most már szívem le van győzve, bármi kétkedő volt !«

Szolt s amabban vágyat keltett jól kisirni magát ;
S zokogott is átölelve kedves feleségét.
Amily öröm szállja meg az uszót, ha földet lát
Poseidon ha künn az áron hajóját széttöré,
S alig egy pár menekülhet sós vízből a partra,
S ahogy úsznak, tele testök tengeri izzappal,
S vígan lépnek szárazföldre, futva holtuk elől :
Oly örömmel tekintett ez hűséges urára,
S úgy állt soká, fehér karját nyaka köré fonva ...

HESIODOS.

(850. K. e. ?)

Élete. Legrégibb honi költőikről szólva, a görögök az Ilias dalnoka mellett igen sűrűen emlegetik Hesiodost, a tan-költőt. Ennek is homály borítja életét, s amit sorsáról tudunk, jobbára csak kombináczió alapol. Általában azt hiszik, hogy családja kis-ázsiai volt s hogy apja onnan vándorolt Boeotiába, ahol Ascra város környékén szerzett egy kis mezei jószágot. Halála után ez a jószág pört okozott fiai, Hesiodos és Perses közt és költőnk maga panaszkodik el, hogy öccse megvesztegette az »ajándék-faló« birákat, akik aztán csakugyan Perseshez is pártoltak. Már férfikora delén állhatott, midőn elment a chalcisi dalnokversenyre, ahol díjat is nyert. Későbbben, tán már aggkorában, elhagyta szülőföldjét s elköltözött az aeóli vidékről dór földre, Naupactos városába. A rege azt tartja, hogy erőszakos halállal mult ki, bár olyan magos kort ért el, hogy a »hesiodosi öregség« példabeszéddé vált Görögországban.

Művei. Hesiodos két legfontosabb műve a »*Theogonia*« és a »*Munkák és Napok*.« Didaktikus költemény mindakettő; amaz aféle szent könyv, a milyen pl. a Genesis, amennyiben szintén a világ és az istenek *keletkezését* mondja el — emez pedig erkölcsi káténak mondható, melyben a költő jó tanácsokkal szolgál arra nézve, hogyan kell jámborúl élni és okosan gazdálkodni. Tulajdonítanak e kettőn kívül Hesiodosnak több más költeményt is. Ilyen pl. a »Heracles pajzsa« című, mely a Heracles és Ares fia. Cynos közt lefolyt harczot énekl meg; ilyen az »Eeae«, mely ama földi asszonyokról szólott, kikkel istenek keltek egybe, s még több más is, amelyekre nézve azonban azt hiszik, hogy nem Hesiodos, hanem csak az ő iskolájához tartozó költők munkái.

A „Theogonia.“ Ez a görög szó annyit tesz, hogy »az istenek születése.« Mert a görögök nem hitték, hogy az istenek öröktől fogva, mindig éltek, hanem azt vallották, hogy eleinte nem volt egyéb, csak a Chaos, a »zűr«, s ebből alakultak lassan-lassan a föld, a pokol, a Szeretet, az éj. Ez utóbbi nemzette a napot, a föld pedig az eget és a tengert. Az ég, valamint maga a föld is, szülte aztán az úgynevezett öregebb isteneket, valamint a titánok fáját. Cronos maga is ilyen öregebb isten volt, ki ellen saját fia, Zeus keltett lázadást; győzött is s így ő lett ura az Olymposnak. De neki magának is kellett küzdenie lázadással; a titánok nem akarták neki engedni a trónust s így óriási küzdelem fejlődött ki az olymposi istenségek és e gigások közt. E harc leírásáig a Theogonia kissé szárazan halad előre, de itt aztán nekilendül Hesiodos költészete és a tárgyhoz méltó, fenséges hangon szólal meg lantja. A költemény, ahogy jelenleg előttünk van, nem végződik Zeus diadalával; utolsó 80 sorában megkezdí ama hősök származását is elmondani, kiknek csak atyjuk volt isten, de anyjuk emberi nő, vagy megfordítva: anyjuk volt istennő, apjuk ember.

Az egész Theogonia nem terjed többre, mint 1022 sorra. Hesiodos az istenek családjának »származási fá«-ját akarta benne megalkotni, s nem csuda, ha az a sok név-elsorolás, melylyel ez együtt járt, rideggé tette a művet. Sokszor olyan szakadatlan egymásutánban következik benne egy csoport istennév, hogy a költemény néhol egész katalógus-szerűvé lesz. De viszont vannak benne olyan részletek is, melyek telvék a legigazabb, legmélyebb költészettel. A már említett gigások-harcza pld. olyan eleven epikai leírás, amely Homerosnak is becsületére vált volna. Itt találkozunk legelőször a Prometheus- és a Pandora legendákkal is, melyeket aztán a későbbi költők anynyiszor fölhasználtak. Általában a görög nép igazi vallásos codexének nézte a Theogoniát s ha Hesiodost oly gyakran tááljuk Homeros mellé állítva, ezt bizonyára ennek kell tulajdonítanunk. Már e körülménynél fogva is szerfölött kell sajnálnunk, hogy a mű csak megromlott, zavaros állapotban jutott ránk, s hogy — mint az irodalomtörténet kimutatta — a mostani szöveg tele van nem-hesiodosi helyekkel. Sokkal teljesebben bírjuk Hesiodosnak ama másik nagy költeményét, melynek czíme:

„**Munkák és Napok.**“ Említettük már föntebb, hogy költőnk sokáig pörösködött fivérével, aki ez örökségi viszályban nyertes is lett. Ámde Perses még nem érte be ezzel; midőn pazarlása csakhamar végére járt az apai jussnak, új pörrel fenyegette bátyját, s ez most egy hosszú tankölteményt intézett a könnyelmű fivérhez, melyben dicsőítve a munkát, elmondja neki, hogyan művelje földjét, hogyan szántson-vessen stb., emellett pedig arra is oktatja, hogyan viselkedjék embertársai-val szemben. Innen a költemény címe: »Munkák«; a »napok« arra vonatkozik, hogy Hesiodos elmondja a boeotiai pórok babonás nézeteit egyes napok »szerencsés« vagy, »szerencsétlen« volta felől is, amint hogy a néphit még ma is ösmer ilyen rossz napokat (pdl. a pénteket), melyeken nem tanácsos belefogni semmibe sem.

Bármilyen száraznak lássék is e tárgy, Hesiodos sok helyen be tudja azt aranyozni költészete verőfényével. Ott ahol az emberi élet erkölcsi oldaláról szól, gyakran bevöl föl, s ilyenkor aztán bőven ömlenek képei és nyelvének meglepő ereje van. S később is, midőn mezei munkákra nézve ad oktatást, néha néha megfélekedezik gyakorlati céljáról s jól fogó ecsettel rajzol egyes, részint vidám, részint komor természeti képeket, melyek sajnálnunk engedik, hogy Hesiodostól csupán tanító irányu művek maradtak ránk, s nem egyuttal olyanok is, melyekben költői alkotó tehetségének a tárgy semmiféle korlátot nem szab.

A »THEOGONIÁ«-ból.

TYPHOËUS.

(820—868. v.)

S mikor Zeus kiszorítá mennyből a titánfajt:
Tartarusnak szerelmétől, Aphrodite által,
Typhoëust szülte a Föld, legifjabb gyermekét.
Munkabíró keze van a hatalmas istennek,
S nagy erő van lábaiban. Válláiból pedig

Száz fej nőtt ki: sárkány-kígyó rémitő fejei,
 Nyaldosgató, barna nyelvvel. S e sok szörnyű fejen
 Tűz villoga minden szemből, ki az öldök alúl.
 Mikor nézett, láng csapott ki valamennyi főből.
 S valamennyi rémes fejnek, megvolt a hangja is:
 Sok-sokféle csudahangja; némelyik harsogott
 Érthetőn az isteneknek, másik pedig úgy szólt,
 Mint a böszült, veszett bika fene ordítása,
 Vagy pedig mint rettenthetlen dühös arszlán szava,
 Vagy ebkölyök vonítása — csuda volt hallgatni! —
 Vagy sivitott, hogy az erdők viszhangzottak belé.

S hihetetlen nagy dolog, mi aznap beteljesül:
 Ó leszen a fejedelme isten- s embereknek,
 Ég s föld apja éles szemmel ha nem veszi észre.
 Rettenetes nagyot dörgött; s rengett köröskörül
 Rémitőn a föld kereke s fölülről a mennybolt,
 Okeanos tengerárja, Tartaros örvénye.
 Halhatatlan lába alatt megingott az Olymp,
 Midőn fölkeltrónusáról, s a föld nyögött bele.

S szét a barna óceánon mindkét felől láng folyt:
 Itt a dörgés meg a villám, tűzlehelet amott,
 Szikraűző fürgeteg meg csattogó mennykövek.
 Felforrott az Uranos, a föld, az Okeanos,
 Partja mellett tornyosultak rengeteg hullámok —
 Harcolnak a halhatatlanok, reszket a mindenség!

Remeg maga Hades is, a holtak fejedelme,
 S Kronos körül, Tartarosban lakozó titánok,
 Hallva azt a végtelen zajt, azt a szörnyű tusát...

Zeus erejét összeszedé s fogta fegyvereit:
 Dörgését meg villámát meg mennykövei tüzét,
 S leperzselé minden fejét ama szörnyetegnek.
 És a mikor reá sujtott korbács-ütésivel,
 Elbukott az bénult taggal; s a föld megcsikordult.
 Láng lövellt a mennykő-sujtott fejdelem testéből,
 Meredek hegy övezette komor völgynek alján,

Ahol elhullt. S égni kezdett az óriás föld is,
 Rettentes füsttel, gőzzel, s széjjel ömlött önként,
 Mit a művész olvasztgatott jól kivájt edényben,
 Vagy mint a vas, ez az érczek leghatalmasabbja,
 Megfékezve lángzó tüztől, hegyek völgyeiben,
 Fölolvad a szent talajon Hephaestos kezétől.
 Így olvadt a föld is széjjel fényében e tűznek. . . .

S aztán Zeus lesujtá őt Tartarus mélyébe.

A »MUNKÁK ÉS NAPOK«-ból.

AZ EMBERISÉG ÖT KORSZAKA.

(108—202. verssor.)

Legelőbb az istenek, az Olympos lakói,
Arany fáját alkoták a szózatot embernek.
 Kronos alatt éldegéltek — az volt a menny ura —
 Csak úgy, mint a halhatlanok, gondtalan lélekkel,
 Messze bűtől, vesződségtől. Őnekik az aggkor
 Nem volt rémes; kezök-lábok megmaradt egyformán,
 Vígán lakták lakomáik', mentve minden bajtól;
 Halni pedig úgy haltak, hogy álomba merültek.
 Megvolt részök minden jóban, tápotadó mező
 Önkényt termett eleséget busásan, bőviben;
 Jókedvűen, csöndben éltek, csupa boldogság közt.
 S amikor e nemzedék a föld alá merüle,
 Nagy Zeusnak hagyásából démonokká lettek;
 Földfeletti, dicső lények, emberek őrzői,
 Ügyelők az igazságra, meg a gonosz tetterre;
 Sűrű ködbe burkolódzva szanaszéjjel bolygnak,
 S kincset osztnak; mivel ez lőn királyi tisztségük.

Másodszor az istenek, az Olympos lakói,
 Emezeknél sokkal rosszabb *ezüst-fajt* alkottak,
 Elűtöt az aranyostól észre meg termetre.
 Száz-száz évig táplálkoztak gondos anya karján,
 S nőttek, nőttek odahaza fejletlen elmével.

De mihelyt az ifjúkornak elérték határát,
 Kevés maradt életökből. Esztelenek voltak,
 S megszenvedtek. Bűnös döllyfük, fékezni nem bírák,
 Nem akarák tisztelni a halhatatlanokat,
 Nem akartak áldozni a Boldogok oltárin,
 Ahogy illik embereknek. S haragjában Zeus
 Elmeríté ezeket is; el, mert nem becsülék
 Azokat az isteneket, kik Olympon laknak!
 S a mikor e nemzedék is lemerült a sírba,
 Lettek ők is földfeletti, *halandó* istenek;
 Nem első, de tiszteletben nekik is van részök.

Harmadikúl Zevs apánk a szózatoss embernek
 Megalkotta *érczfajt* is; más volt, mint az ezüst:
 Hatalmas meg erőszakos, kőrisfából való*);
 Ares jajja, zaklatása adott nekik gondot,
 S nem is ettek; gyémántkemény, csökönyös volt lelkük,
 S bárdolatlan. S mily nagy erő! Veszedelemes két kar
 Nőtt ki nekik vállaikból; minden tagjuk órjár!
 Érczből készült fegyverzetök, érczből a lakásuk';
 Ércz volt minden szerszámuk is; barna vasuk nem volt.
 Onkezüktől megfékezve, leszálltak ezek is
 Dicstelen' a fagyos Hades penészes lakába.
 Őket is a sötét halál, bármi csudák voltak,
 Elragadta: itt hagyták a fényes napvilágot.

S amikor e nemzedék is lemerült a sírba
 Negyediket alkotott a bőventermő földön
 Kronos fia: nemesbet meg igazságosabbat,
 Herosoknak égi fajtát, kiket hajdanában
 Úgy hittak, félistenei mérhetlen földünknek.
 Szörnyü vizsály, gonosz csaták kiirták őket is
 Hétkapuju Thébe előtt, Kadmos hazájában,
 Oedipusnak nyájaiért hogy tusára keltek.
 Más részöket hajóikon, tenger árja fölött,
 Hogy széphaju Helenáért elmentek Trójába.

---

*) A görögöknél a kőrisfát szokták emlegetni, mint legkeményebb fát.

Ottan őket béborítá halál enyészete.
 Zeus nekik megengedte, távol emberektől
 Járhassanak, kelhessenek, legszéli a földnek.
 Ezek hát most ott tanýáznak gondtalan lélekkel
 Üdvözültek szigetein, mély oczeán mellett.
 Boldog hősök! Számukra a termőföld évente
 Háromszor is megtermi a mézizű gyümölcsöt!

Oh bár én is ne tartoznám az ötödik fajba!
 Mért nem haltam előbb, avagy nem születtem később?!
Vasfaj ez a mostani faj. Se nappal sem éjjel
 Nem szünhetik búja, baja. Vége lesz nemsoká' —
 Anyi gonddal, nehéz gonddal sujtják az istenek.
 Nálók is a sok rossz közé vegyül néha jó is,
 Ám Zeus ez emberfajt is ki fogja irtani —
 Hisz a gyermek őszült fejjel jön már a világra!

Nem nézi a fiát apa, nem apját a fiu
 Nem a vendég öngazdáját, barátját a barát,
 Nem nézi, mint hajdanában, testvér a testvérét!
 Elagguló szüleit az ember nem tiszteli,
 Rájuk förmed s durva szóval szidalmazza őket;
 Gaz nép, a mely isten szavát nem veszi semmibe —
 Nem ad hálát azoknak sem, akik fölnevelék!
 Ököljog áll. Szertedúlják egymás városait.
 Eskütartó, igaz embert mire se tartanak,
 Se jószivűt. Ám becsülnek gőgös gonosztevőt!
 Igazságnak, szeméremnek kiveszett a magva,
 Reátámad álnok szóval jámborra a silány.
 Bántja, sérti s hamis esküt esküszik szavára.
 Rágalmazó, kárörvendő, vadszemű irigység —
 Ez követi mindenütt a szereucséltlen embert!

S fölszállnak az Olympra e határtalan földről,
 Szép testöket béburkolva fehér lepleikbe,
 Ielkismeret, Erkölciség. Itt hagyják az embert
 S mennek égbe. Sötét gyász az, mi a halandóknak
 Ittlen marad. . . És e jajból sohse lesz menekvés!

CALLINOS és TYRTAEOS.

(680 körül K. e.)

Elegiai és iambosi költészet. Már fentebb, a görök költői irodalom rövid »átnézet«-ében említettük, hogy Hellas népeinél az elegiának még nem volt meg az a szerepe, melyet az újabb kor osztott neki. Amikor még az »elegos« dalolhatott bármi tárgyról: búról, örömről, harczyi dicsőségről, életszabályokról stb., s csak az volt okvetlenül szükséges, hogy benne egyenlőtlen hosszúságu verssorok váltakozzanak. Többnyire a hexameter és a pentameter egyesültek egy-egy kétsoru strófává, melyet aztán az illető költő a lydiai fuvola lágy zenéje mellett szokott élnékelní. Az elegiai költészettel egyidejűleg fejlődött ki az úgynevezett »iambosi költészet« is, mely jobbra gúnynak, csúfolódásnak, megvetésnek volt kifejezője. Ez is a benne használt versmértéktől (hat iamбус lábból álló sorok) nyerte elnevezését. Első és legjelentékenyebb művelője Archilochos volt, kinek iambusaiból azonban csak néhány jelentéktelen töredék maradt fenn.

Callinos az, akit voltaképp az »elegos« feltalálójának szoktak mondani, minthogy az enemü költemények írói közül ő a legelső, akiről tudomással birunk. Élete körülményeiről jóformán nem ismerünk semmit sem. Még az is bizonytalan, hogy a Krisztus előtti hetedik vagy nyolczadik században irta-e politikai és harczyias dalait, melyek közül csak egyetlenegy maradt ránk. Arra nézve, mily ellenséggel kellett akkor népének küzdenie, általában azt hiszik, hogy Ardys lydiai király idejében egy vad észak-európai néptörzs, a cimberék törtek be Kis-Ázsiába; e barbarok oly szerencsével küzdöttek, hogy elfoglalták magát a lyd fővárost is, Sardest, sőt nem egyszer dúlták Ioniát is. A Meander folyó melletti Magnesiat úgy elpusztított-

ták, hogy belőle kő kövön nem maradt. E veszélyek közepette bizony nagyon is nagy szükség volt egy dalnokra, ki az elpuhult ionokat felrázza gyáva tétlenségükből. Hogy Callinos lantja mennyire alkalmas volt erre, eléggé megmutatja az alábbi »Harczi riadó«, melynél erőteljesebbet azóta is csak keveset irtak.

Tyrtaeos neve sokkal ismertebb a Callinosénál s életéről is biztosabb adataink vannak. Tudjuk, hogy a második messenei háborúban vett részt, mely 685-től 688-ig tartott, amiből arra lehet következtetnünk, hogy 700 körül született. Valószínűleg az ioniai Miletosból került Athenébe, ahol — legalább így regélik — iskola-mester volt. A legenda sántának mondja s azt beszéli, hogy midőn a spartaiak a jóslat szavát követve, hadvezért kértek Athentől: innen gúnyból a sánta Tyrtaeost küldték el hozzájuk. De Tyrtaeos több volt hadvezérnél: nemcsak hős volt maga is, hanem gyujtó dalaival olyan lelkesültséget is birt önteni a hadseregbe, hogy ezt győzelemről győzelemre vezetheté. Sőt midőn ama spartaiak, kiknek földjeit az ellenség elrabolta, a telkek új szétosztását követelték és már-már kitörőben volt a belharcz: Tyrtaeosnak szava akkor is elnémította a személyes érdekeket és kivitte, hogy mindenki csak a hon érdekeire gondolt. És Spárta híven is őrizte a dalnok emlékét. Már századok moha gyepesíté be Tyrtaeos sírját, amikor még mindig az ő dalai zengése mellett rohantak a lacedaemonok a tusába s az ő dalai zengése mellett ünnepelték a diadalt. Fájdalom ez elégiák közül csak három maradt fenn.

HARCZI RIADÓ.

(Callinos.)

Oh ifjak, meddig késlekedtek?
Mikor gyúl lángra lelketek?
Hát még a szomszéd nemzetektől
Magatok nem szégyenlitek?

Kezetek im keresztbe fúva,
Mint hogyha béke volna még,
És szerteséjjel a hazában
Nem harcz-rivalgás hallszanék !

Csatára fel! Fogd azt a vértet!
 Az ellen ott áll — neki hát!
 Még haldokolva is röptesd,
 Röptesd a gerely vasát!

Az ád nevet a férfinak,
 Ha bátran viadalra kél;
 Dicsővé az teszi, ha megküzd
 Hazáért, nőért s magzatér'!

Hah! úgyis meg kell halni egyszer,
 Mikor a Mőra rendeli —
 Emeld a dárdát, mellre pajzsot:
 Ott áll az ellen, — menj neki!

Hisz elkerülni a halálát —
 Ezt földi lénynek nem lehet,
 Akkor se, hogyha tán maguktól
 Az istenektől eredett!

Sok fut a harczy rémületből,
 A dárdák subogásitól,
 S midőn már otthon ül lakában,
 Ott éri végzete utól.

De ilyet nem szeret a népe,
 Hő vágy utána sohse száll:
 Ah, aki elhalt a csatában,
 Siratja koldus és király!

Mind azt ohajtják, aki meghalt,
 Bár térne meg a dalia,
 S imádják, mintha volna isten,
 Ha mégis élve marada!

Mint óriási bástya tornya:
 Úgy tűnik szemeik elé —
 Mert azt, mit nem tennének ezren:
 Ő egymagába' megtevé!

CSATÁRA FEL!*)

(Tyrtæos.)

A győzhetetlen Herculesnek
 Kik véréből eredtetek :
 Előre bátran ! még az isten
 Sohasem hagyott el benneteket !

Ne féljen, ne remegjen senki,
 Az ellenségünk bármi sok :
 Előre ! pajzsossal kezetekben
 Az első sorba rontsatok !

Hah ! vesse meg kiki az éltet,
 Miként az ellent megveti,
 S pirosló hajnal szép színében
 Tűnjék fel a halál neki !

Vitéz csapatba tömörülnek
 A hősi szívvel érezők,
 És férfi küzd a férfi ellen,
 Legfönt, a harc-sorok előtt.

S ha halnak, más az ő haláluk :
 Népüknek voltak őrsei —
 De aki reszket, aki retteg,
 Örök gyalázat követi !

Hah ! átkozott, ki elfut onnan
 Hol forrva forr az ütközet,
 Hah ! átkozott, ki menekülve
 Hátulról kapja a sebet.

---

*) E helyütt Geibelt követtem, ki az eredeti szöveg 6—10., 15., 16., 26. és 27. sorait — szerintem igen finom és helyes érzékkel — interpolationnak tartja.

S ha teste ott lever megölve,
 Az is beszennyezi a port —
 Utálat nézni azt a dárdát,
 Mely vállai közé hatolt!

Fel! lépj szilárdul, lépj keményen,
 Rakd daliásan lábadat!
 A föld is döngjön lépteidtől,
 Szorítsd jól össze ajakad'!

Borítsa vállaid' meg kebled',
 Meg oldalad' a nagy paizs,
 A nagy paizs verdesse czombod,
 És az borítsa lábad' is.

És rázogassad jobb kezeden,
 Rengesd hatalmas gerelyed',
 És ingjon nagy sisak-taréjod
 Vészt jósolón fejed felett.

Melléje férközz' ellenednek,
 És szemtől szembe állj vele,
 És oltsd ki éltét gerelyeddel,
 Vagy ránts ki kardod s döfd bele!

És vesd meg lábad' lába mellett
 És csengjen össze pajzsotok,
 A forgó lengjen forgó mellett,
 Sisakját érje sisakod.

Melled' szegezd az ő mellének,
 Így küzdjön férfi férfival —
 A karddal és a lándsahegygyel
 Hadd folyjon így a viadal!

THEOGNIS.

(540. Kr. e.)

Az előbbi fejezetben említettük, hogy az elegiai költészet tanító irányu verset is sokat produkált. Solon pdl., a nagy törvényhozó, gyakran ilyen uton iparkodott megnyerni a népet ujitásainak. Számosan akadtak olyanok is, kik rövid, kétsoros versekben, »gnómák«-ban fektették le erkölcsi oktatásait, és e többnyire igen mélyelméjű, velős mondatok nagyon népszerűekké is lettek egész Hellasban. Legtöbb ilyenféle költemény Theognistól maradt ránk — körülbelől 1400 — melyek együttvéve valóságos aranybányáját képezik a praktikus életbölcseségnek. Az attikai iskolákban folyton olvasták őket és nagy részöket a tanulók betéve is tudták.

Theognis Megarába való volt, s ama dór aristocratiához tartozott, mely e várost mindaddig kormányozta, mígnem a demokrata párt Theagenest juttatta a hatalom birtokába. Költőnk ekkor nem csak hivatalát, hanem vagyonát is elvesztette; száműzetésbe ment és e nyomorában írta versei legnagyobb részét, melyeken ép ezért bizonyos sötét világrészlet huzódik keresztül. Az egykor dúsgazdag megarai főnemes szegényül halt meg Théba földjén.

G N Ó M Á K.

I.

Sohse' kevélykedjél nagy hangon. Senkise tudja,
Mit hoz néki az ój, senkise mit hoz a regg.

II.

Csakis a rosszaknál kell alkalmaznod a kényszert —
Jóknál jótettel sokkal előbbre mehetsz.

III.

Ér mindenkit baj; nincs senkise boldog egészen,
Bárhány embernek fénylik a nap sugara.

IV.

Kérjed az *isteneket*, mert minden erő kezeikben;
Tőlök ered jó, rossz — mind, mi csak ér valakit.

V.

Legjobb vón' a halandónak meg sohse születni,
Sohsem látni a nap tündöklő sugarit,
S ha született: mielőbb lemerülni a Hades ölébe,
Rászórt hantok alatt lelni örök pihenést!

R E M É N Y.

Csak egy istennő: a Remény
Maradt meg itt a föld színén;
A többi visszaröpüle
Az Olymposnak bérczire.
A drága Hit már fönn van égben,
Element közülünk a Szemérem,
És már a szűzi Gráciák
A földet szintén elhagyák.
Nem szent az eskü senkinek,
Már istent senkisémet szeret,
Kihalt a jóknak nemzedéke:
Vallás, igazság — mindnek vége!

S azért, míg eltart életed,
Amíg a napfényt nézheted:
Midőn esengsz az égiekhez,
El a Reményről ne feledkezz.
S könyörgve hogyha száll igéd,
És áldozati lángod ég:
Ajkadnak első s végső hangja
A Reménységet magasztalja!

SAPPHO.

(620. Kr. e.).

Az elegiai és iambusi költészettel ellentétben az irodalom-történészek meg szokták különböztetni a szoros értelemben vett görög lírai költészetet, melyet közönségesen három »iskolára« szoktak osztani: az *aeolra*, a *régibb dór* és az *újabb dór* iskolára. Mind a három iskola tagjai szerelmi dalokat és ódákat, himnuszokat, szent karénekeket stb. irtak; e verseknek kivétel nélkül dallamuk is volt, melyre azokat énekelni lehetett. Ezért aztán alig élt görög lantos költő, aki némileg zeneszerző is ne lett volna.

Az aeol iskolának törzsfészke Lesbos szigete volt, alapítója pedig valószínűleg Alkaios, a nevéről nevezett classicus versszak feltalálója, kitől azonban már csak néhány töredéket olvashatunk. Kevés, de legalább néhány csonkítatlan vers is marad azonban fenn az iskola egy másik, női tagjától: Sapphotól.

Alig van ókori asszony, kinek nevét a görögök több áhítattal, több bámulattal emlegetnék, mint a »lesbosi csalogány«-ét; nemcsak »tizedik múzsá«-nak, hanem »szent«-nek is nevezték. Mondják, hogy Solon, midőn Sappho egy új versét hallotta elszavalni, ekkép kiáltott fel: »Nem szeretném, ha meghalnék, mielőtt e verset meg nem tanultam!« S bár, mint említők, nem sok az, amit Sapphotól birunk: mindazonáltal e kevés is megmutatja, hogy egy Solon és egész Görögország osztatlan csodálata itt sem volt ok nélküli.

ISTENNEK LÁTSZIK . . .

Istennek látszik nékem az a férfi,
 Ki szemtül-szembe ül veled,
 Ajkadnak mámoros lehet ki érzi,
 S hallgatja csevegésedet.

Hallgatja szádnak ingerlő kacajját . . .
 Míg én, ha látlak, fagy szívem ;
 Ugy vélem egyre, torkom fojtogatják,
 És nem bírok már szólui sem.

A nyelvem mintha mindjárt megmeredne,
 És testemen tűz folya át ;
 Valami tompán zúg és cseng fülembé,
 Szememre éj borít homályt.

Testemnek reszket minden porcikája,
 S mindütt veríték gyöngyözik,
 Orczám, mint hervadt fűszál, olyan sárga,
 S hogy már meghaltam, azt hiszik.

A P H R O D I T É H E Z.

Te rózsás trónu, halhatatlan asszony,
 Zeus leánya, örök Cselszövő!
 Ne hadd, hogy annyi bánat sanyargasson,
 Ah égi nő!

De szállj le hozzám, szállj le úgy mint régen,
 Midőn fohászaim meghallgatád,
 Midőn apádnak odahagytad értem
 Arany lakát ;

Befogtál s azzal a két szép madárral
 Mi gyorsan termél mennyből idelelni !
 Mi sűrű szárnycsapással vittek által
 Az aetheren

Egyszerre itt valának, s te, oh boldog,
 Mosolyra nyitva égi ajkadat,
 Kérdéd, mi bűm ad néked újra dolgot?
 Mért hittalak?

Hogy örült szívem mit üz megkívánnom?
 Hogy kit vezérelj karjaim közé?
 »Kicsoda bántott? mondd ki, Sappho lányom:
 Sértettek-é?

Tán fut előled? Fusson majd utánad!
 Nem fogad mitsem el? Fog *hozni* majd!
 Mi, nem szeret? Nos majd, bár megutáljad,
 Érted sohajt!«

Jövel le hozzám mostan is, oh esdek,
 S nehéz keservem, tudom, véget ért!
 Hadd nyerjem el, amiért szívem reszket —
 Oh nyujts segílyt!

ANAKREON.

(530 körül Kr. e.)

Az élet örömeinek e sohsem aggó dalnoka Teosban született, Ióniában. Mikor Kyros egy hadvezére, Harpagos elfoglalta e várost, Anakreon elment Samos szigetére, ahol Polykrates király udvaránál sokáig pengette a vigságnak szentelt kobzát. A samosi fejedelem halála után Hipparchos egy ötven-evezős hajót küldött Anakreonért, aki azon el is ment Athénbe, ahol a város legelőbbkelőinek tisztelete és szeretete vette körül. Utóbb más görög államokat is fölkeresett, s kivált Thessaliában szeretett tartózkodni, míg végre zavartalan boldogságban töltött hosszú élete után, nyolczvanöt éves korában elhunyt.

Anakreon sokoldalu lyrikus volt: írt hymnusokat, bor- és szerelmi dalokat, satirikus »iambus«-okat, elégiákat. És csudálatos: bármilyen népszerű volt mindenütt, ahol görög szó hallatszott, versei majdnem mind elvesztek. Azt hiszik, hogy a byzancezi görög papok égettették el őket, akik vakbuzgóságukban nem akarták tűrni, hogy eféle »pogány dalok« megmaradjanak. De sok más ok is járulhatott közbe, hogy immár csak régi írók idézeteinek köszönhetjük azt a kevés töredéket, amit e kétségkívül nagy lírikustól felmutathatunk.

Maradt fenn azonban Anakreon neve alatt egy körülbelül hatvan dalra terjedő gyűjtemény, s általában ennek verseit szokták »anakreoni dalok«-nak mondani, holott voltaképen kevés kivétellel csak utánzatai, mégpedig késői utánzatai a teosi lantos műveinek. Valószínűleg már a keresztény korszakból valók, sőt van olyan is köztük, mely már a Krisztus utáni ötödik században készült.

De ha e dalok csak utánzatok is, azt el nem lehet tőlük

vitatni, hogy sok kellem, sok úde frissesség lehel belőlük; s ennek köszönhetik azt a — különben túlnagy — hatást, melyet majd minden modern nemzet lantos költészetére gyakoroltak. E hatást igen érdekesen fejtegeti P. Thewrewk Emil, nemrég megjelent Anakreon-fordítása előtt, ahol a jeles tudós és műfordító a *magyar* irodalom »anakreontikái«-t is teljesen kime-ritően tárgyalja.

D A L O K.

I.

Azt mondja nékem sok leány:
»Anakreon! már vén vagy ám!
Csak fogd a tükröt s nézd magad,
Megládd, kiment egész hajad,
És homlokod kopasz maradt!«

Kopasz, vagy nem? mit tudom én!
De azt tudom, hogy aki vén,
Csak annál inkább kell mulatnia,
Minél közelb van végső nappala!

II.

Iszik a barna föld maga,
A földből iddogál a fa.
A tenger iszsza a leget,
A nap a tenger-cseppeket,
Hold inni napsugárt szeret . . .
Hát pajtás, mondd, mit bántotok,
Ha én is inni akarok?

III.

Tükör szeretnék lenni,
Hogy mindig rám tekintenél;
Köntös szeretnék lenni,
Hogy mindennap felölténél.

Hullám szeretnék lenni,
 Hogy én füröszténélek;
 Kenet szeretnék lenni,
 Hogy én kennélek téged!

S lennék kebled füzője,
 Nyakadon gyöngyfonál,
 Lábadnak czipellője,
 Hogy engem tipranál!

IV.

Kadmosról, Atridákról
 Mondtam vón' éneket,
 De lantom kezeimben
 Csak Erosról zeneg.

Minap már hűrt cseréltem,
 S más kobzot is vevék,
 És kezdtem rajta dallni
 Herakles hírnevét!

De lantom újra szólott
 Erosnak bájiról . . .
 Hát isten áldjon, hősök,
 Lantom csak róla szól!

V.

Ha éltet kincs vehetne,
 Én mindig azt kaparnék;
 S ha a Halál közelgne
 Hadd vinné s menne arrébb!

De hogyha nincsen ára,
 Ha el nem adnak éltet:
 Mit nyögjek én hiába,
 Kínlódjam, amig élek?
 Ha a halál lesz részem:
 Vaj mit vesszek a pénzen?!

Víg körben inni jó bort,
Csak az való nekem,
S szép lánynak adni csókot
A puha zöld gyepen!

VI.

Ha Bacchus jöttét érzem,
Hajh! gondom mind alunni mén.
Nótázok egyet s azt hiszem,
Hogy Crösus kincse mind enyém!
Repkény virít a fõmön —
A világgal mit törődöm?

Hej, hozd csak a bort! Hej, hadd igyam!
Csak tölts a kupámba! tölts fiam!
Tyuhaj! feküdni a porban
Jobb részegen, mint — holtan!

PINDAROS.

(521—440. Kr. e.)

Élete. A görögök e legnagyobb lírikusa egy Kynoskephalae nevű faluban született, Theba közelében. Egész családjában megvolt a zene iránti hajlam és így például tudjuk, hogy apja egyike volt a legjobb fuvola-játzóknak. S minthogy, miként már említők, a helleneknél a zene mindig karöltve járt a poézissel, bizonyára ez is hozzájárult Pindaros költői tehetségének gyors fejlődéséhez. Alig volt husz éves, már ódákat írt az egész Görögországban dívó versenyjátékok néhány győztesére, s ez úton korán tett népszerűsége szert. Fejedelmek tisztelték meg barátságukkal, s kivált a syrakusai Hiero és az agrigentumi Thero halmozták el kegyök jeleivel. A szabad városok veteckedve hítták meg falaik közé és az athéniek kinevezték »proxenos«-nak, azaz államuk örökös vendégének. Pindaros beutazta egész Görögországot s mindenütt ünnepezték, mindenütt babért és aranyat raktak lábaihoz. Mégis legtöbbet Thebában tartózkodott, ahol még Nagy Sándor korában megvolt egykori lakóháza, s midőn a macedon hódító romba döntette az egész várost, Pindaros házát nem engedte bántani. Élete nem volt egyéb, mint diadalok szakadatlan láncolata; oly nagy volt a nimbus, mely nevét környezé, hogy a görögök egyik legnagyobb vallásos ünnepére, a delphii »szentelt lakomá«-ra őt sohasem mulasztották el meghívni. Nyolczvannég éves korában halt meg, az argosi színház nézőterén; a kar épen egy ódáját énekelte, midőn a költő egyszerre csak leszegte fejét, ráhanyatlott mellette ülő kedvencz tanítványára, Theonemesre s önmelódiai hangja mellett szeliden elszenderült.

Művei. A kynoskephalaei dalnok versei közül fájdalom szintén igen sokat pusztította el az enyészet. Teljesen csak 44

»győzelmi ódá«-ja maradt fenn, de bírnunk töredékeket számos egyéb költeményéből is. E töredékekből tudjuk, hogy Pindaros az említett ódákon kívül még a következőket írta: himnusokat Persephonéhez, a Szerencséhez s Thebae városának és isteneinek magasztalására, »paeon«-okat a delphi-i Apollóhoz és a dodonai Zeushoz, dithyrambusokat Dionysoshoz, körmeneti dalokat, kar- és táncz dalokat, emberek dicsőségét zengő »encomion«-okat, lakomákon énekeltetni szokott ünnepi dalokat és végre búdalokat, melyeket kartáncz és fuvola kíséret mellett szoktak volt előadni.

A győzelmi ódák, melyeknek tárgyát és számát már fentebb említettük, négy osztályba sorozhatók. Tizennégy óda az olympiai játékok nyerteseit magasztalja, tizenkettő a Delphi-ben tartatni szokott pythiai játékokra vonatkozik, hét óda nemelai győztesek ünneplése, tizenegy pedig az isthmusi játékokra iratott. Ez ódákat néha magán a verseny helyén énekelték el, este, a hold fénye mellett, néha pedig akkor, midőn a győztes bevonult szülővárosába. Képzeljünk egy fényes körmenetet, mely nagyszámu kar ünnepies hangjai mellett lépdegél tova; az utakat ezernyi hallgatóság szegélyezi, mely áhítattal figyel a pindarosi lant magasztos szavaira; minden görög ember szíve büszkeségtől dagadoz, hogy vannak a hazának olyan hősei, kik megérdemlik, hogy ilyen ódák zengjék hírnevöket, és hogy van a hazának olyan dalnoka, ki méltón dicsőítheti a férfias erőt és bátorságot. A modern ember előtt különösnek tűnhetik fel, hogy pl. egy gyors futót oly fennenszárnyaló dallal köszöntöttek; nálunk már nem oly eleven a testi ügyesség és szépség iránti amaz érzék, mely hajdan egész Hellast áthatotta és századunkban bizonyára komikusnak találnának egy ódát, mely a »Kincsem« jockey-jéhez volna intézve. S már ez egy ok is elegendő arra, hogy a pindarosi »epinikion«-ok ma már nem keltethetnek oly hatást, mint ama népnél, melynek számára irvák. Voltaire sem birta felfogni az ókor e szellemét és fitymálva gúnyolódott »a szicíliai király első hegedűse fölött«, akit »a boxolók és görög kocsisok dalnoká«-nak mondott. De ez egy okon kívül van még több más is, mely Pindaros élvezetét a mai kor számára megnehezíti, s melyeket alább szintén meg fogunk említeni.

Az ódák jellege, szerkezete. Az »epinikion«-ok hivatalos, megrendelt dicsőítő versek voltak, melyeknek tartalmára nézve bizonyára a fennálló szokásokhoz kellett a költőnek ragaszkodnia. Már ez is bénítólag hathatott szárnyaira és bizonyára igazok van azoknak, akik Horatiussal együtt a győzelmi ódákat nem tartják Pindaros legbecsesebb műveinek. Midőn nem a köteleesség, hanem az ihlet késztette dallani, szebb hangokat csalhatott ki kobzából. De bár a költő a győzelmi ódáiban bizonyos tartalomhoz volt kötve, bár dicsérnie *kellett*: mégsem feledkezett meg sohasem a poezis méltóságáról s ha volt a nyerteshez valami intő szava, kimondta azt bátran még akkor is, ha király volt, akinek diadalát megénekelte.

A bérenczköltő hízélgésének nála sehol még nyoma sincs. Ritkán foglalkozik hőisével egy egész ódán át, s azok a költemények, melyekben ezt mégis teszi, a legrövidebbek. Alig kezdte meg elmondani, kit illet hymnusa, már áttér valami mythologiai eseményre, mely aztán rendesen a költemény valószínűsítő képezi. Sokszor ez elbeszélés annyira kibővül, hogy az olvasó szinte megfedkezik az óda eredeti tárgyáról. De azért az összefüggés e kettő közt mégis mindig megvan. Pindaros ez epizódokban vagy a győztesnek elődjait magasztalja, vagy szülővárosának alapítóját, vagy ama játékok létesítőit, melyekben az illető koszorút nyert; máskor az a mythicus elbeszélés mintegy a győztesnek életét példázza, vagy végül arra szolgál, hogy oktassa azt, akihez intézve van. E kitérések, melyek, mint említettük, gyakran nagyon is hosszúak, szemekben megbontani látszanak a vers egységes szerkezetét; de a görögök ezt bizonyára másként érezték. Náluk oly nagy volt a városok alapítóinak, az egyes híres családok őseinek cultusa, hogy a költő, midőn a nyertesről ezekre tért át, az ő szemökben voltaképp megmaradt tárgya mellett.

A pindarosi homály. Verselés. De ez epizódok más okból is csak nehezen bírják fölmelegíteni a modern olvasót; ránk nézve nagyon is homályosok. Ezért énekelte Voltaire Pindaroshoz:

Toi qui possédes le talent
De parler beaucoup sans rien dire,
Toi qui modules savamment
Des vers que personne n'entend,
Et qu' il faut pourtant, qu' on admire.

(Te aki birsz ama tehetséggel, hogy sokat beszélj és semmitse mondj, ki tudósan faragcsálsz olyan verseket, melyeket senkisémet ért és mégis bámulni kell.) Bár természetes, hogy e versek korántsem lehettek oly homályosak ama nép szemében, melynek eleven tudatában volt azok minden apró vonatkozása: de azért úgy látszik, Pindarost akkor is csak a legműveltebbek értették meg teljesen. Hisz maga mondja:

Tegzem, mely itt függ hónom alatt
Sok gyors nyilat magába rejt;
A bölcs megérti szavukat,
Melyből az alnép mitse sejt!

S ezért aztán Pindaros, akinél gyakran minden csupa célzás, csupa allegória meg metafora, valóban nehéz olvasmány is, és csak hosszú fáradság és tanulmány után lesz élvezhetővé. De ha az ember átküzdte magát e nehézségeken: csudálattal fog eltelni e lángész hasonlíthatatlan, művészi nyelve iránt, elragadottan fogja élvezni azt a mély bölcseséget, melyet hirdet. Csakhogy ez élvezet, a maga teljében, azoknak van csupán föntartva, akik Pindarost az eredetiben olvashatják. Egy nemzet fordítója sem birt eddig vele sikerrel megküzdeni. Merész, újalkotásu szavainak bája többnyire egészen elvesz az idegen nyelven. Tömöttségével nincs, aki megbirkózhatnék. Amit ő egy szóval mond; arra nekünk gyakran öt kell; ahol ő azt mondja »trisolympiakos«, nekünk ennyit kell mondanunk: »Te aki háromszor nyertél Olympián diadalt!«

Verselését pedig szintén lehetetlen visszaadni. Még a classicus philologusok is egyre vitatkoznak rajtok és az egyik kiadó így osztja be a sorokat, a másik amúgy. Legvalóbbszínű, hogy azok nincsenek is határozott metrumra írva, hanem csak bizonyos rhythmikus törvények szerint, melyeket nekünk már nehéz kiéreznünk s melyek talán az akkori zenei kísérettel függöttek össze. Ezért legjobbnak találtam, a pindarosi mutatóványokat is azzal vinni közelebb a mostani közönséghez, hogy rimesen ültettem őket át nyelvünkre, de lehetőleg megtartva a sorok ama bizonyos dithyrambusi egyenlőtlenségét, mely bennök kétségkívül a lényeghez tartozik.

I. ORCHOMENOSI ASOPICHOSRA,

a versenyfutás győztesére.

Kik híres-paripájú földön laktok,
 Hol Cephisusnak árja hömpölyög :
 Dicsőített Grácsiák, kik ott uralgtok
 A nagyhirű Orchomenos fölött,
 Védői ti az ősi minieknek :
 Halljátok szómat, ím hozzátok esdek !

Mert töletek jut csak a föld fiához
 Minden mi édes, minden, ami bájos :
 A hír, a szépség, meg a bölcsesség.
 Az istenek sem ülnek lakomát,
 Nem hallgathatnak ők se kar-zenét,
 Ha fönn nem vagytok ti, oh Grácsiák !
 Az égben is mindent ti osztotok,
 Az égben, odafönn van trónotok
 Az aranyivű jós Apollo mellett,
 S hódoltok az olympi fejedelemnek !

Fenséges Aglaé !
 S te Eufrosyne, dalnak kedvelője,
 A leghatalmasb úr két magzata :
 Hallgassatok az esdeklőre !
 S te is, oh lant barátja, Thalia !
 És kegygyel nézzetek e díszmenetre,
 Mely itt közelg, győzelmet ünnepelve !

Mert lyd modoru dallamon
 Asopichost kell dallanom :
 Olympián a miniek hona
 Ma győzedelmet nyert ő általa !

Visszhang, kelj útra, kelj !
 Szállj Persephone barna tájaig,
 S a hős apjához, aki ott lakik,
 E boldog hírt te vigyed el !

Keresd Cleodamost és mondd neki,
 Hogy, hol virítanak Pisa völgyei,
 A nagynevű tusák olaj-füzére
 Az ő fiának tétetett fejére!

II. E T N A I H I E R O R A,

a kocsiverseny győztesére.

(Az óda eleje.)

Arany koboz!
 Apollo s barnafürtű múzsák
 Sajátja s társa!
 Te rád figyelve kelnek tánczra,
 Midőn az ünnep megered.
 Lesi a dalnok is ütemidet,
 Körtánczra hogyha cseng elő-zenéd.
 Olthat'd a villám örökös tűzét; *)
 A sas elalszik Zeus jogarán,
 S gyors szárnyait behúzza szaporán
 A madaraknak fejedelme;
 A széphajlásu fejre
 Fekete felleged' bocsátod,
 S szemét lezárja édes, lágy nyomásod.
 Nyújtózik kéjjel s elszenderedik —
 Leverték zengzetid.

Vad Ares is elhagyja érted
 A dárdák sűrű hegyeit,
 És lágyul benn' a lélek.
 Hat istenekre is erőd,
 Melyet Letónak fia önt beléd,
 S a magoskeblű múzsák.

De akiket Zevs nem szeret
 Örjöngenek
 A Pieridák hangja hallatára,
 Akár a föld honuk, akár a víz vad árja.

---

*) A görögök a zenének villámhárító erőt tulajdonítottak. Nálunk a felhők elé harangoznak.

S az is, ki henterg egyre lenn
 A Hades szörnyü mélyiben,
 Ki gyűlöli az egeket,
 Typhos, a százfejű nagy szörnyeteg.
 Ott volt előbb tanyája
 Kilikiának hirhedt barlangjába',
 De mostan Kumae mellett
 Nyomják a víz-övezte tájak
 És földje nagy Siciliának
 Azt a bozontos mellet;
 Rásúlyosúl egy oszlopa a mennynek :
 Az Aetna, hó fejével,
 Mely örök fagyot érlel.

Száz szakadékból ront elő
 A szúzi, dúló lángeső ;
 Nappal szikrázó füstfolyam
 Törtet belőlük untalan
 De éjjel bíborszín tüzek
 Sziklákat hengerítenek
 Ádáz robajjal le a mélybe,
 A tenger tükörére.
 S ama sárkánytól lebecsátva
 Rohannak Vulkán szörnyű habjai . . .
 Csudát lát, aki látja
 És csuda róla hallani
 Olyantul aki látta !

Igy van ő megkötözve ;
 Az Aetna földje
 S homályoslombu bérce van fölötte.
 S ahogy pihen ez ágyba',
 Az nyúzza hátát, szúrja, vágja . . .

Bár tetszenék neked dalom,
 Zeus, ki fönny lebegsz ez ormokon,
 Melyek nevére nevezé el
 A szomszéd várost az, ki építette
 S ki azt ellátta dicsőséggel. *)

---

*) Hiero az Etna közelében Etna nevű várost alapított.

Mert ím a pythiai versenyekbe',
 Midőn kihirdeték, hogy Hieron
 Lett győztes a kocsi-viadalon :
 A hírnök e várost is megnevezte !

Hajósna az legelső öröme,
 Ha, mikor indul, kedvező a szél ;
 Mert akkor lehet hinnie,
 Hogy visszatérte is jó véget ér.
 És kelt az ily szerencse is reményt :
 Hogy Aetna ezután is bírni fog
 Koszorút, büszke mént,
 S fogják dicsőíteni víg dalok.
 Oh Lykiai te,
 Akié Delos szigete,
 Phoebos, ki mindig szeretéd
 Parnassuson Castalia vizét :
 Akard szivedben,
 Hogy az a föld sok hős fiat teremjen !

III. AGRIGENTI THERONRA, a kocsiverseny győztesére.

Oh lanton szálló dallamok,
 Mely istent, hőst vagy férfit dalljatok ?
 Zeust, ki Pisán trónol ?
 Heraclest, ki leverve Augiast,
 Megalapítá az Olympiast ?
 Nem ! dalljuk Theront, négyes fogatával,
 Ki győzve rontott a küzdtéren által,
 Daloljuk őt, a vendégszeretőt,
 Ki Agrigentum oszlopa,
 Ki városának támasza,
 Ki méltó hős apáira !
 Ők bátran tűrtek el sokat,
 Mig elfoglalták a szent partokat,
 És lettenek Szicíliaába'
 A nép disze, virága !

A sors adott önékik hosszú éltet,
S erényikért, mik velök születének,
Kincshalmazt nyertek, s nyertek dicsőséget!

Cronos- s Rheának gyermeke,
Ki őrized Olympus lakait,
S ki ott, ahol az Alfeus folyik,
Ügyelsz a harczok legdicsőbbjire :
Lágyítson meg dalom :
Hadd szálljon ivadékrul ivadékra
Az ősi hon !

*

Igaz, hogy ami egyszer téve van,
Akár jogos volt, akár jogtalan,
Meg *nem* történtté sohse változtatja
Még az Idő sem, minden dolgok atyja.
De nyújthat feledést a jószerecse.
Pihen a régi baj, elszenderedve,
Ha leveri sok vídám pillanat,
S a Moera büszke boldogságot ad.

Ez érte fényes-trónu lányait
Cadmósak is. Oh mennyit szenvedének !
De íme ! nagy bánataik
A még nagyobb örömtől elenyésztek.
A hosszú fürtű Semelének
Kit porrá zúzott a villámcsapás,
Olympi istenek közt van laka,
Hol Pallas szereti, s Zeus apa,
És gyermeke, kit babér koronáz.
S mondják Inonak élte is örök
Ott lenn, a tengeri nimfák között.

De hát az ember holta napját
Előre nincs, kik megmondhatják.
És bármi csöndes napnak, Sol fiúnak,
Ki tudja, végin nem leszen-e bánat ?
Ma erre, holnap arra fű
Két változó szél : az öröm s a bú !

S a párka, ki örök időktől fogva
 E fajnak üdvét két kezébe fogja:
 Ha egyszer égi boldogságot ad,
 Nyomába' rögtön szenvedést bocsát,
 Mióta bételt Pytho jós-szava,
 S Lajost megölte önnön magzata.
 Mivel Erinnys éles szeme látta
 És küldött olyan vést a hős családra,
 Hogy kipusztítá egy a másikat.
 Thersander volt, ki megmaradt,
 Túlélve Polynicest, kit levertek;
 Thersander, aki dicsőséget szerzett
 Az ifjak versenyén s a háborúba',
 Az Adrastidák hunytát megboszulva.
 És e családból születék
 Enesidemos hős fia,
 Kinek a lant most zengi hírnevét!
 Mert győzve hagyja el Olympiát,
 Amint bátyjának is, ki époly boldog,
 Hozzájuk egyformán jó Gráczfiák
 Megszerezték a diadalmi zsoldot,
 Midőn az isthmosi s a delfi pályát
 Lovai tizenkétszer körüljárták.
 És ilyen harczban nyerni győzedelmet,
 Eloszlatója bármilyen keservnek!

*

A gazdagság, midőn erény a társa,
 Sokféle üdvöt hoz elénkbe.
 Kiki ohajtja, kiki hön vadászsa —
 Dicső egy csillag az, s valódi fénye —
 De annak csak, ki tudja a jövőt,
 Ki tudja, hogy a vétkezők,
 Ha egyszer halvák, mindjárt meglakolnak;
 És hogy a föld alatt van valaki
 Ki végzetes haraggal mondja ki
 Itélő szózatát a bűnös tettnek,
 Mit fönn, Zeus honában elkövetnek.

Az igazaknak odalenn
 Mindég egyenlő nap ragyog ;
 Egyenlő éjök s nappalok —
 Ott élnek, szenvedéstelen,
 Kezükkel nem kell túrniok a telket,
 Nyomoru ételért habot se szelnek !
 Ki meg nem szegte esküjét,
 Ott annak könnytelen a lét,
 Az istenek kedvelti mellett . . .
 Más — mondhatatlan kínban ég.

És mindazok, kik háromszor tanyáztak
 Színén az egyik és a más világnak,
 S szilárdul kerülék, mi jogtalan :
 Azok Zeusnak útján odaszállnak,
 Ahol Cronosnak tornya van.
 A boldogok szigetje itt terül ;
 Lágú vízi szellő leng a part körül,
 S a fákon, fényes ágakon,
 S az áron, lágú hullámokon
 Arany virág ragyog.
 S belőle koszorút kötöznek
 Diszítani fürtöt s homlokot.

Mert Rhadamanthos bölcs szívében
 Ezt így kívánta.
 Ő ott ül egyre Cronos közelében,
 Ki néki társbirája,
 S ki annak a Rheának lón ura,
 Akinek legmagasb a trónusa.

Peleus s Cadmos is e honban élnek ;
 S hogy Zeus engedte a sok esdeklésnek,
 Achillest szintén idehozta Thetis,
 Őt, ki megölte nagy Hektor vitézt is,
 A tros haza dönthetlen oszlopát,
 S megölte Cyncost s Eos gyermekét is,
 Az ethiop királyt. . . .

Tegzem, mely itt függ hónom alatt,
 Sok gyors nyilat magába rejt.
 A bölcs megérti szavukat,
 Melyből az alnép mitse sejt.
 És bölcs, ki az természeténél fogva;
 Ha könyvén kívül nem tanítja más,
 Akkor hiába csácsog és vitáz —
 Zeusnak égi madarához fogva
 Az ő szava csak varju-krákogás.

Hát rajta, szívem,
 Immár a vég felé feszítsük ívem.
 Dicső nyilam' örvendezően
 Vaj kibe löjjem?

Ah! Íjam Agrigentnek kell feszítnem!
 És mondok olyan szavakat
 Amik, tanúm az ég, hogy igazak:

Nincs város, amely századéven át
 Szült volna olyat, ki adakozóbb,
 Aki barátival tesz annyi jót,
 Amennyit nekik Theron ad!

De nagy nevére az Irigység túmadt,
 Nem járva útjain az Igazságnak.
 Örültek ezt is, azt is híresztelték,
 Befeketítve sok magasztos tettét.
 Pedig a homok-szemeket
 Nem volt még, aki megszámlálni bírta —
 És megszámlálni épígy nem lehet,
 Hogy Theron mennyi embert boldogíta!

AESCHYLOS.

(525—456. Kr. e.)

A görög dráma keletkezése. A görög dráma első csiráját az irodalomtörténet amaz ünnepekben találta, melyeket a hellenek Dionysos tiszteletére szoktak volt ülni. Ilyenkor az énekesek kara, az isten dicsőítése közben, zengette annak egyes kalandjait is; az ének-részek, melyek előbb tisztán elbeszélők valának, lassanként oda módosultak, hogy Dionysos szavait rendesen ugyanaz az ember (*a karvezető*) mondta, míg a többiek az isten *kiséretét* jelképezték, s amannak felelgettek. Később ez énekrészeknek már nem az volt a feladatuk, hogy rég *befejezett* cselekvényt mondjanak el, hanem olyat, melyet épakkor *folyó*-nak képzeltek s melynek az ének a haladását tüntette fel. Lassan-lassan aztán a kar több személye külön-külön is válaszgatott a karvezetőnek, de azért az összkar feladata maradt a régi: hogy t. i. fösse a bánat vagy öröm, a csodálkozás vagy rémület amaz érzelmeit, melyeket a karvezető elbeszélései benne keltettek. Így a kar mintegy a szinpad és a közönség közt állott — valóságban is ott volt a helye — és csak abban különbözött a többi nézőktől, hogy azt a lelkiállapotot, melyet a cselekvény látása tán mindenkiiben keltett, ők kifejezésre is juttatták. A karral a véletlen a görög drámát oly elemhez juttatta, mely azt minden más nemzet drámájától megkülönbözteti s a drámának a karénekekből való e fejlődését sohasem szabad szem elől tévesztenünk a görög tragédiák megítélésénél.

Vallásos szertartásokból születve meg, természetes, hogy a dráma legelső tárgyait az istenek köréből választotta. Mint-hogy azonban a görög hitrege az isteneket az emberekkel igen gyakori összeköttetésbe hozta, lassanként ez utóbbiaknak is tér jutott a szinpadon; midőn pedig a szerzők látták, hogy a

nézők leginkább hasonmásuknak, az *embernek* szenvedése iránt érdeklődnek, később ez lett a görög színpad voltaképeni hőse. De azért az istenek nem tűntek el végkép a drámából; ha ritkán jelentek is meg benne: az ő akaratuk uralkodott a cselekvényen, s bármit tett is az ember, folyton sötéten lebegett fölötté a *végzet*, mely minden léptét irányozta, melynek hatalma alól soha föl nem szabadúlhatott.

Eképen a görög drámának bizonyos *szent* jellege volt; isteni tiszteletnek nézték s a törvényhozók a népnek erkölcsi oktatására használták fel. A színpadról magasztos eszméket csepegtettek az athéni ember szívébe: jámborságot, hazaszeregetet, szerénységet. S mert a »theatron«-ban elhangzó szavak legmélyebben hatottak a nemzetre: a kormány élén állók ez intézmény fölvirágoztatásán sohasem szüntek meg fáradozni. A költészet mellé segélyül hívták a zenét, a tánczot, a szobrászatot, a festészetet, az építészetet: a színház pompája túlszárnyalta a templomokét.

A görög színház. Most, midőn egymásután fogjuk bemutatni a hellen tragikai művészet halhatatlanjait, bizonyára érdekelni fogja az olvasót, megtudni egyetmást a görög színház külsejéről, a régi színészekről, az athéni »kóristá«-król, a próbákról stb.

Mindenekelőtt megjegyezzük tehát, hogy az athéni »Theatron« teljesen nyílt épület volt, melyben csak nappal játszottak. Az előadások ünnepi jellegéből folyik, hogy azoknak költségeit az állam fedezte és hogy ennél fogva csak igen kis, vagy éppen semmi belépti díjat sem szedtek. A nézőtér félkör alakú volt és többnyire oly nagy, hogy elfért benne 20—30,000 ember is. Az igen hosszú, de szűk színpadon a szereplők mind egymás mellett szoktak állani, sohasem a »háttér«-ben. Az amphitheatrum és a színpad közötti üres teret, mint már fentebb említők, a kar foglalta el, melynek fordulatai számára a színpad közepén álló Bacchus-oltár szolgált középpontul.

Díszletekben nem nagy volt a változatosság. A színpad mögötti fal többnyire templomot vagy palotát ábrázoló kárpittal volt fődve és ez a dekoráció nagyobbrészt az egész darabon végig ugyanaz maradt. Az oldalsó díszletek prizma-szerű falalkotmányokra voltak erősítve, melyeket a szükséghez képest

forgatni lehetett. A színváltozás »nyílt jelenet«-ben szokott megtörténni, s csak akkor vonták föl (nem pedig leeresztették) a függönyt, ha a változás hosszabb időt vett igénybe. A görög szindarab — mint ebből is kitűnik — nem volt fölosztva egyes felvonásokra; újabb fordítók azonban ezt pótolni szokták, hogy ez által is közelebb vigyék a régi drámát a modern közönség izléséhez.

De ha dekoráció dolgában kezdetlegesenek is tűnik fel előttünk a régi görögök színművészete, gépezeteket illetőleg nagyon haladottnak kellett lennie. Birták utánozni a villámlást és dörgést, az istenek a légen át repülve szálltak le a szinpadra, nyílt jelenetben házak omlottak össze vagy égtek el stb.

A színműíróra nézve az volt a legfontosabb, hogy az archon kart engedélyezzen neki. Ennek betanítása a »*coryphaeus*« dolga volt, akinek époly jól kellett értenie a táncz-, mint a zeneművészethez. Czéhbeli színészekre csak a nagyobb, fontosabb szerepeket bízták, míg a kisebbeket műkedvelők szokták eljátszani. Gyakran a szerző maga játszotta a főszerepet; ha nem volt színészi tehetsége, akár mint néma személy is résztvett a darabban, hogy így annak előadását közelebbről ellenőrizhesse. A darab betanítása tisztán az ő dolga volt.

Még csak annyit, hogy a görög színészek *álarczosan* játszottak, ami szintén a tragédia keletkezéséből magyarázható ki; ez álarcz a természetes arcnál sokkal hosszabb volt, s ennek megfelelőleg a tragikus színész egész természetének is nagyobbnak kellett feltűnnie; a hős ezért magas, vastagtalpú csizmát, cothurnust hordott, kitömté karjait és mellét, stb.

Aeschylus élete. Görögország tragikai triumviratusának e korra nézve legelső nagyja Eleusisban született, Attikában; ama dicső harcok közepette, melyeket a hellenek Perzsia seregei ellen küzdöttek, Aeschylus is glóriával övezte nevét és Marathon, Salamis meg Plataea mindmegannyi színhelyei voltak rettenthetlen vitézségének. Mikor aztán szabad volt a hon, Aeschylus letette kardját, hogy fölcserélje az íróvesszővel, mely már a háboru előtt is nem egyszer szerzett neki előismerést. Aki annyiszor győzött a harcmezőn, tudott győzni ott is, ahol

Görögország nagy szellemei keltek versenyre ; negyven éves írói működése alatt hetvenkét darabja közül ötvenkettő nyert díjat !

Aeschylos élete utolsó éveit nem Athénben töltötte, hanem jobbára Siciliában, syracusai Hieronál. Mért hagyta el hazáját, nem tudni ; sokan azt mondják, hogy őt is az a sors érte, mely később Dantét üldözte ki Flórenczből : a száműzetés. Messze Athéntől hunyt el a dráma-irodalom e gígása, hatvankilencz éves korában. Halála után majdnem ugyanannyi kegyelettel őrizték emlékét, amennyivel Homerosét. Darabjait folyton adták, és Aristophanes, midőn színpadra vitte a Hadesben tanyázó Aeschylost, joggal adhatta szájába e büszke szavakat : »Költészetem nem halt meg velem !«

Az aeschylosi tragédia előzői. Mese és szerkezet. A görög színmű történelmében Aeschylos a legelső név, melynek jelentőségével egészen tisztában lehet a tudomány. Az Aeschylos előtt élt tragikusok műveiből jóformán semmi sem maradt ránk, és így természetesen nem is ítéltjük meg kellőleg azt a lépést, melylyel e lángész a drámát előre vitte. Annyit mindenesetre el kell fogadnunk, hogy sok előmunkása volt, s hogy Thespis, Phrynichos, Choerilos és Pratinas tragédiái már formailag közel állhattak az övéihez. A kar már ezekben is elveszthette túlságos nagy jelentőségét, de csak Aeschylos némely darabjában kezdett egészen háttérbe szorulni. Mig ő előtte a tragédia csak a magánszereplő és karvezető közti párbeszédből állott : nála már két magánszínész is megjelent, akik azáltal, hogy folyton változtathatták szerepeiket, bármely hosszabb mesét is előadhattak.

De ez a mese Aeschylosnál még egészen egyszerű, bonyodalom nélküli. Az antik tragédia különben sem ösmerte az érdekfeszítés ama nemét, melyet a drámában ma keresünk. A közönség a többnyire mythologiai cselekvényt töviről-hegyire tudta és ezért itt meglepő fordulatokról stb. szó sem lehetett. De ha a későbbi tragikusok már legalább a cselekvény gyors haladása, változatos jelenetek által iparkodtak az érdekfeszítés egy nemét alkalmazni : Aeschylosnál még ennek is kevés nyomát találjuk. A cselekvénynek csak kezdete és vége van, expositioja és megoldása : ami annyit tesz, hogy voltaképen még nincs is drámai cselekvény.

Azért aki Aeschylos szindarabjait bírálni akarja, óvakodjék oly követelményekkel előállani, aminőket e tekintetben a mai drámával szemben szoktunk támasztani, s ne feledkezzék meg arról, hogy Aeschylos korában a drámai technika még bölcséjében szunnyadott. Aristoteles, szemben a későbbi »bonyolult«-tal, »egyszerű«-nek nevezi e legrégibb tragédiát. Itt még csak egyetlen szilárd, megállapodott helyzetet tár elénk a költő, s az egész drámai actio csak abban áll, hogy e helyzetet jobban-jobban kifesti. Az alább közölt »Lelánczolt Prometheus« mintaképe ez »egyszerű tragédiá«-nak, s belőle legjobban megláthatja az olvasó, milyen volt az az ős-dráma, melyből a legmagasabb költői műfaj shakspere-i tökélyig birt fejlődni. Már mindjárt az első jelenetben lelánczolja Prometheust; az ezután következő szcénákban a bilincsre vert isten beszél az okeanidákkal, beszél Okeanossal, Io-val, Hermessel: de e beszélgetések folyamában a cselekvény hűvelyknyivel sem mozdul odább; csak a hős alakját látjuk folyton növekedni, folyton magasztosabb fényben ragyogni. Vagy ott vannak a »Perzsák«; a dráma elején megtudjuk, hogy a görögök legyőzték Xerxest, és már most az egész tragédia nem egyéb, mint egyre sötétülő képe e szörnyű vereségnek.

Vannak Aeschylosnak olyan tragédiái is, melyek már kissé közelitnek a »bonyolult«-hoz; ilyen pld. az alábbi »Áldozatvívők« is. De hogy mennyire nem iparkodott Aeschylos maga a cselekvény által kelteni érdeklődést, itt is kitünik. Orestes visszatér honába, hogy megölje Agamemnont; de a szerző nem éri be azzal, hogy az expositioban bőven elmondhatja hősével e szándokot: nem — még azt is meg kell tőle jó eleve tudnunk, *mily módon* fog eljárni. »Oda fogok menni a kapuhoz — úgymond — mintha imént érkezett utas volnék; ezt meg ezt fogom a királynak mondani, s így meg így fogom levágni.« S amit a nézők előtt megjósolt, nagyrészt a nézők előtt hajtja is végre. Ily eljárás a mi szemünkben primitívnek tetszhetik: az akkori közönségre nézve Aeschylos tragédiái tele voltak a legmerészebb ujtásokkal.

De ha a drámai szerkezet mostani szabályait nem is alkalmazhatjuk Aeschylos műveire: egy szerkezeti részletben a modern tragikusok is mintaként tarthatják szemök előtt a

»Prometheus« alkotóját. Úgy exponálni a cselekvényt, mint ő, kevés drámaíró tudta századokkal őutána is. Az »Áldozatvivők«-ben pdl. elég az első jelenet pár kezdő sora, hogy mindenki tisztában legyen a helyzettel. Mintha a függöny felgördültével villamos lámpa fénye hullana az összes szereplő személyekre: úgy birunk végigtekinteni mindazon, ami készülően van.

Itt van helyén megemlítenünk Aeschylos ama sajátosságát is, hogy darabjait rendszeren három tragédiából álló csoportba, úgynevezett trilógiába fűzte. Sem előtte, sem utána nem találkozzunk ilyféle szerkezettel, s ez tán feljogosít bennünket ama véleményre, hogy ez is egyike Aeschylos számos újításainak. Teljes trilogiánk csak egy maradt tőle: az »Orestia«, melynek részei (»Agamemnon«, »Áldozatvivők« és »Eumenidák«) oly szoros tárgyi kapcsolatban vannak egymással, hogy majdnem egy nagy tragédia három felvonásának lehetne őket tekinteni. Bizonyos, hogy a »Lelánczott Prometheus« is ily trilogia-rész; ugyanezt gyanítják, és bizonyára joggal, az »Esdeklők«-ről és a »Hetén Trója ellen« című tragédiákról is, míg a »Perzsák«-at illetőleg e föltevés annyi valószínűséggel már nem bir.

Jellemek. Nyelv. Aki fogalmat akar szerezni ama gígási alkotó erőről, melylyel Aeschylos megteremté jellemeit: olvassa el a »Lelánczott Prometheus«-t. Az a fenség, mely ez alakban egyesül, csodálatra, álmélkodásra fogja készítenni; e sötét, impozáns kép szinte megmerevíti a lelket! És hogy megmutassam, hogy Aeschylosnak nemcsak ily titáni arányok iránt volt érzéke, elég utalnom az »Áldozatvivők« öreg dajkájára; e fecsegő, zavarodott vén asszony képe valósággal Shakspeare ónjára emlékezteti az olvasót; valódi genre-alak, megfestve azaz az igazi húmorról, melyet az antik drámában még nagyon ritkán élvezhetünk.

Ha már bámulnunk kell ama phantasiát, mely Prometheus meg birta alkotni, még inkább kell csodálnunk amaz erőt, melylyel Aeschylos e fenséges alakot *beszéltetni* tudja. »Az istenek csak így szólhatnak egymással!« kiáltott fel egy görög műbíró, mikor e tragédiát hallgatta. Ama fejlődési fok, melyen Aeschylos korában a tragédia állott, természetsszerűleg magával hozza, hogy a »Prometheus« költőjénél még jóval több a

lyrikus és epikus részlet, mint a későbbi tragédiában. A kar sokat énekel, az egyes személyek sokat elbeszélnek. De ez énekek magasröptű nyelve, ez elbeszélések eleven színei feledtetik velünk, hogy általuk idegen elem vergődik a drámában túlsúlyra. Ámde azért ne higyük, hogy Aeschylosnál nem találjuk meg a tragikai dictiot oly értelemben is, amilyenben ma felfogjuk. Az alábbi mutatványokban nem egy drámai dialogus van, mely vágás és visszavágás gyorsaságára, »verve«-jére nézve becsületére válnék Shakspeare-nek is. És minthogy már többször csúszott tollunk hegyére az »avoni hattyu« nagy neve, jegyezzük meg zárjel között, hogy a »King Lear« megteremtőjén igen sok helyütt mutatkozik hellen szellemrokonának hatása — még pedig nemcsak nyelv, hanem helyzetek tekintetében is. »Hamlet« pdl. már tárgyánál fogva is rokon az »Áldozatvivők«-kel. S Orestes önkénytelenül emlékeztet a dán királyfira, midőn anyja meggyilkolása után töprengeni kezd, vajon Clytaemnestra csakugyan vétkes-e:

Megtette-é, vagy nem? Ez itt a kérdés . . . .

Nem lehet eléggé sajnálnunk, hogy Aeschylos *komikai* nyelvéről épen semmi fogalmat sem alkothatunk magunknak. Csak annyit tudunk, hogy a nagy tragikus költő sok ugynevezett satirdrámát is írt, melyek az akkori szokáshoz híven a tragédiák után kerültek színre. Aeschylosnál a dolog úgy volt, hogy egy-egy tragikus trilogiát rendesen egy-egy ilyen satirdráma követett, úgy hogy ezzel együtt a trilogia voltaképp tetralogiává (négy darabból álló csoporttá) változott.

Igy hát az alábbiakban csak azzal a néhány szomorujátékkal foglalkozhatunk, mely a körülbelül hetvenre rúgó aeschylosi szindarab közül ránk maradt. E darabok mindegyikének egész irodalma van, aesthetikai bonczolásuk mindegyik nemzet szaktudósainak adott munkát. E könyv terjedelme, fájdalom, tiltja az egyes tragédiák bővebb elemzését; be kell érnem azzal, hogy elmondjam meséjüket és a fogékony olvasót a szemelvényekhez utasítsam. Minthogy ez utóbbiakban két tragédiát úgy mutatok be, hogy azok lehetőleg hézagtalan képét adják az egésznek: alább a »Prometheus« és az »Áldozatvivők«-et elmellőzőm és csak a többi öt színművet fogom tartalmilag ismertetni. A két említett tragédia fordítására nézve

csak annyit, hogy a »kar« szerepeltetését illetőleg e helyütt Wolzogen hypothesisét követtem; Aeschylos e kitűnő német fordítója ugyanis ott ahol a görögben a »choros« mint beszélő személy és nem mint énekkar szerepel, az egész »kar« helyett, pdl. az Áldozatvivőkben, az 1. rabnőt, a 2. rabnőt stb. beszélteti.

Az Esdeklők még nagyon emlékeztetnek a tragédia fejlődésének ama korára, melyben az voltaképen még csak karének volt. E darab hőse ugyanis a danaidák kara. Danaos király ötven lánya nem akar frigyet kötni Aegyptos király ötven fiával s ezek elől Pelasgos fejedelem országába menekül; itt ennek óltalmáért *esdekelnek*. (Innen a darab czime). Pelasgos této-vázik: egyrészt nem akarja megsérteni a vendégszeretet törvényeit, másrészt nem akarja népét háboruba keverni az egyiptomiakkal. E zavarából akkép szabadul, hogy azt mondja, népétől fogja függővé tenni az elhatározást. A lányok atyja és Pelasgos király a nemzetgyűlésbe mennek, ahonnan amaz örömhírrrel tér vissza: a pelasgok befogadják az esdeklőket. De alig engedik át magukat a boldogság kitöréseinek, hajó közeleg a part felé. Egyptomiak jöttek, visszahurczolni a danaidákat. Az agg Danaos rémülten siet a városba, segélyért, és Pelasgos király még idején érkezik a helyszínére, hogy meggátolja az egyptomiak erőszakos tettét. Heves szóváltás indul meg közte és az egyptomi hírnök közt, mely aztán hadizenettel fejeződik be. A danaidák háladalt énekelnek Pelasgos királynak és ezzel véget ér »a görög vendégszeretet czénekek éneke«, mint e drámát egy francia irodalom-történész találóan elnevezte. — Az »Esdeklők« bizonyára csak első része egy nagy trilógiának, melynek többi két darabja fájdalom nem jutott hozzánk.

Heten Théba ellen. Utolsó része egy trilógiának, melynek két első darabja a »Laios« és »Oedipus« című tragédiák voltak. — Eteocles és Polynices, a Labdakidák átoküldözte családjának sarjadékai, abban egyeztek meg, hogy felváltva fognak Thébán uralkodni. De mikor Eteoclesen a sor, ez számúzi fivérét; Polynices elmegy Argosba s elvevén az ottani király

leányát, ipja hadával Theba ellen vonul, boszut állani. Hét vezére van az ostromló seregnek, akik a város hét kapuja elé oszolnak szét. Thébában általános a rémület, s Eteoclesnek kemény szavakkal kell ráförmednie a siró-rívó asszonyokra, kik jajaikkal a harcosokat is megfélemlítik. Jön egy kém, aki elsorolja az argosi hősöket és megmondja azt is, Eteocles melyik kapu előtt táborozik. Alig hallja ezt Polynices: már szilárdul áll határzata — fivrével akar megküzdeni. Nemso-kára megjön híre az ütközet eredményének is: hat kapu előtt visszaverték az ellent, de a hetedik előtt két nagy vitéznek kellett elbuknia: Eteoclesnek és Polynicesnek. Majd hozzák tete-möket is, s az egész nép siratja vesztöket. De a nemzet keser-vénél szívszaggatóbb az elhunytak két hugának gyásza: Anti-gone és Ismene-é. A »kétségbeesés e duo«-ja Aeschylus poezi-sének legszebb gyöngyei közé tartozik. Bánatukkal véget ér-hetne a tragédia, de a költő még hozzáfűggeszti azt a temetési tilalmat is, mely Sophocles legszebb tragédiájának, az »Anti-gone«-nek tárgya. Polynicest nem szabad eltakarítani, így határáz a thebai tanács; de Antigone fellázad e végzés ellen. »Ha senkisémet temeti el, eltemetem én.« Így szól s a nővéri szeretet e magasztos képe zárja be a darabot.

A Perzsák. Ez az egyetlen előttünk ismert görög tragé-dia, melynek tárgya nem mythikus, hanem szorosan vett törté-nelmi. A helleneknek a perzsák fölött vitt győzedelmét dicsőíti benne a költő, aki maga is végigharcolta ama fenséges küzdel-meket, melyek annyi gyászt hoztak Xerxesre. Nem a diadalmas görögöket hozza színpadra, nem hízeleg honfitársainak: hanem elvisz bennünket a vesztesek földjére, a perzsa királyi udvarba, s így, szinte közvetve, zengi Hellas nagyságát. — Susában va-gyunk, Darius mausoleuma előtt, hol perzsa aggastyánok cho-rusa rossz sejtelmektől gyötörve beszél a távoli Xerxesről. Semmi hír sincs felőle, senkisémet tudja, mi történt hadaival. A király anyja, Atossa is színre lép s elmondja, mily vészes álma volt fia sorsát illetőleg. Álmát csakhamar beteljesülni is látja. Hírnök jó Salamis tájairól, aki rémes színekkel ecseteli amaz óriási catastrophát, mely a perzsákat sujtotta. Atossa földidézi Darius király szellemét, mely csakhamar ki is kel a sír mélyé-ből s megkérdi, mit jelent a perzsák jajja? S mikor elmondják

neki, az istenek büntetését pillantja meg a csapásban. Xerxes túlságos elbizakodottságában lánczra akarta verni magát a Bosporust, s íme most Poseidon megbüntette. A gög a bűn kalászáat érleli meg: ne emelje az ember soha túlságos magasra fejét! Végül megjelenik a tragédia voltaképeni hőse, Xerxes, s a »nagy király« mérhetetlen gyászának hangjai teszik teljessé a szomorú, de a görögökre nézve annyival lélekemelőbb képet.

Agamemnon. E darab, mint említők, első része az Orestea-trilógiának; tárgya ama gyilkosság, melynek a Trójából visszatért Agamemnon esik áldozatul. — Midőn a cselekvény megindul, éj van Argosban. A vártorony őre keservesen panasolja, hogy már tíz év óta kell ott lesnie ama tűzjelet, mely Kis-Ázsiából bérczről-bérczre terjedvén, tudtára adja az argosiaknak Trója bukását. Hirtelen észreveszi ez ókori táviratjelt — a szomszéd hegyen fölcsap a láng —, Agamemnon hát viszza fog térni. Azonnal siet is megvinni a hirt Clytaemnestra királynőnek, aki azt színlelt örömmel fogadja. Az argosi agastyánok komoran emlegetik, mennyi vérnek kellett ömölnie amaz egyetlen asszonyért, s szomoruan cseng ki dalukból, hogy a bűn mindig új bünt szokott nemzeni. Agamemnon e hadjárat kedvéért kész volt feláldozni leányát: s az igazság istennője torolatlan nem hágy semmit sem. — Alig beszélte el egy hírnök Trója ostromának és bevételének részleteit, már közeleg maga Agamemnon király is. Clytaemnestra túlzott öröm-nilvánításokkal fogadja, melyeket azonban a rosszat sejtő király nem hall szívesen. Agamemnon magával hozta Cassandrárt is, s ez, míg a palotában végbe mén a gyilkosság, látnoki szemeivel mindent észrevesz; Phoebostól ihletetten, folyton növekvő izgatottsággal jósolja meg az ottbenn készülöket, s végül, bár tudja, hogy vesztébe rohan, maga is befut a palotába. Majd megjelenik Clytaemnestra és dicsekedve, őmaga mondja el, hogyan ölte meg férjét. A trójai agastyánok eleinte fel akarnak lázadni Aegisthos ellen, kit a fejedelemnő új férjeként mutat be nekik: de aztán beérik azzal, hogy megjósolják az elkerülhetetlen boszút: — *Orestes* neve röppen el ajkaikról. . . . Mint teljesül be a jóslat, a trilógia második részében, az »Áldozatvivők«-ben irta meg a költő.

Az Eumenidák. A gyilkosság boszulói, az Erinysek üldözőbe veszik Orestest; s midőn megindul a trilogia harmadik része, már ott látjuk őt Apollo delphi-i templomában, körülte a fúriák, akik egész idáig követték. De Phoebos szenderbe meríti őket s az alatt Orestest kivezeti a templomból. Clytaemnestra véres árnyéka fölébreszti a boszuló istennőket, s ezek látva, hogy Apollo megszöktette előlük martalékukat, vad dühvel támadnak Orestes védőjére. De ez kiüzi templomából az Erinyseket; azután pedig elmegy Athenbe, ahova Orestest is küldte, hogy ez ott Pallas templomában, biztos menedékhelyen várja be. S most a költő idevarázsol bennünket, Pallas szentélyébe. A fúriák az istennő szobrához menekült Orestes körül rémes tánczot lejtnek, ez pedig magát Pallast hívja segítségül. Az égi asszony megjelenik s miután meghallgatta az Erinysek vádját, elhatározza, hogy egy athéni polgárokból álló bíróság, az areopag ítéljen fölötte. S most egy formaszerű törvényszéki tárgyalás indul meg, melyben Apollo szerepel Orestes védőjeként. A bírák beadják szavazataikat: az urnában hat fehér és hat fekete kavics van. De minthogy Pallas szavazata kettőt számít, Orestes föl van mentve. A boszuló istennők elkeseredéssel lázadnak föl ez ítélet ellen, de Pallas megnyugtatta őket és rábeszélő szavainak engedve, az Erinysek jótevő istennökké, Eumenidák-ká változnak, s mint ilyenek nyernek Athenben templomot és oltárt. E nagy engesztelő jelenettel ér véget a darab.

A LELÁNCZOLT PROMETHEUS.

A Prometheia-trilogia második része.

S z e m é l y c k :

Hephaestos	Az Okeanidák, lányai
Erő	Io
Hatalom	Prometheus.
Okeanos, a tenger istene	Hermes.

Szinhely: puszta, sziklás vidék a fekete tenger mellett.

(Hephaestos, Erővel és Hatalommal a megkötözött Prometheust egy sziklahasadékhoz viszik.)

Hatalom. A föld végére eljutánk tehát,
 El Szittyahon kietlen vadonába.
 Tudod, Hephaestos, mit rendelt apád;
 Lánczold le hát e nagy gonosztevőt
 Széttörhetetlen vasbilincseiddel
 E meredek sziklának tetejére!
 Mert elrabolta legfőbb dicsőséged',
 A mindent-alkotó tűz erejét,
 S az embereknek adta. E bűnéért
 Ő lakolással tartozik a mennynek.
 Tanulja meg becsülni Zevs hatalmát,
 S mondjon le már ember-szeretetéről!

Heph. Ti megtevétek, Hatalom s Erő,
 Mit Zevs kívánt. Már vége tiszteteknek.
 De én . . . én félek, egy rokont, egy istent
 E szélvész-járta csúcson lánczra verni!
 Ám bátorságom össze kell hogy szedjem —
 Zeus szavát meg nem fogadni, vészes! (Prom.-hoz)
 Oh igazságos Themis bölcs fia,
 Örök bilincscsel e rideg kövekhez
 Lekötnöm téged, fáj magamnak is,
 Nemcsak neked. Itt kit se látsz, se hallasz,
 De perzsel majd a nap szuró heve,
 Mely elpusztítja tested üde színét.

Örülni fogsz, midőn hevét elüzi
 A csillogó palástu éjszaka,
 S örülni, hogyha elüzi a napfény
 A hűvös hajnal csipős harmatát.
 Oh mert soká, soká nyögöd e terhet —
 Még meg se született, ki tőle megvált.
 Ezt nyerted ím, mert szeretéd az embert;
 Isten levén, nem féltél istenektől
 És túlsokat szerzél a földieknek!
 Most büntetésül őrzöd ezt a sziklát,
 Álmatlanúl, térdet se bírva hajtni!
 És h'jába lesz keserved, jajszavad.
 Zeusnak szíve hajh! kérlelhetetlen —
 Mind zord, ki újan szerzett trónon ül!
Hat. (türelmetlenül) Miért e késés, mért e szánalom?
 Nem gyűlölöd, kit gyűlöl minden isten?
 Ki halandóknak adta birtokod?
Heph. Erős kötél rokonság s jó barátság!
Hat. De tán csak nem szegülsz apádnak ellen?
 Még több okod vón' akkor félelemre!
Heph. Könyörtelen vagy — és orcátlan is!
Hat. Segítsz-e rajta, hogyha siratod?
 Ne üzd hiába, minek haszna úgy sincs!
Heph. Művészetem! oh jaj, hogyan gyűlöllek!
Hat. S mért gyűlölöd? Hiszen az ő baját
 Talán csak nem okozta e művészet!
Heph. Bár osztályrészül kapta volna más!
Hat. Csakhogy ti is parancshoz vagytok kötve.
 Független isten egy van csak: Zeus!
Heph. Ezt tudom úgyis. Nincs mit rá felelnem.
Hat. Siess hát és vasald meg íziben,
 Hogy Zeus meg ne lássa késedelmed!
Heph. Jól van, no! Készek már a pereczek.
Hat. (Erő segítségével odavonszolja Prometheust a sziklához)
 Fogd, s rakd kezére hát e gyűrűket,
 S a sziklacsúcsra jól szegezd le őket.
Heph. Meglesz. E pillanatban kész vagyok.
Hat. Verd erősebben! Ne hadd oly lazán!

Furfangja széttör bármi lánczot is!

Heph. Többé e kart már ki nem szabadítja.

Hat. (Prom. balkarjára mutatva)

Emezt is, jó erősen! Lássa bé:

Ha ravasz is, Zeusnál nem erősebb.

Heph. (odalánczolta a bal kart is. Prom.-ra mutatva)

Joggal csak ez gyalázza majd művem!

Hat. S most biztos kézzel verd át kebelén

Könyörtelen fogát e vasdarabnak.

Heph. (habozva) Prometheus! hogy sírok jajodon!

Hat. Késel, siratva Zeus ellenét?

Csak magadat ne kelljen majd siratnod.

Heph. Oh iszonyú e látvány szemeimnek!

Hat. Iszonyu? Ez csak méltó büntetése!

De fond a lánczot hát öve köré!

Heph. Ne parancsolgass! Tudom én, mi kell!

Hat. Parancsolok — még kiabálok is!

Most szállj le és vasald meg czombjait.

Heph. (megtette) Már kész ez is. . . Nem tartott sok időig.

Hat. Most lábát békózd meg — de csak erősen!

Munkádnak szigorú birája lesz!

Heph. Amily vad arczod, olyan vad beszéded!

Hat. Ám légy te gyöngéd! Mert szivem kemény

S forr benn' a düh: kár ócsárolnod engem.

Heph. (elvégezte munkáját; mély fájdalommal:)

El innen, el! Már minden tagja lánczon. (El.)

Hat. (Prom.-hoz) Most dicsekedjél, s lopd ékét a mennynek

Hogy nékik add, akiknek egy nap éltök!

Hogy' könnyithetnek ők most kínodon?

Rosszúl neveztek el Prometheusnak!

»Gondoskodó«?! A' kéne neked is,

Hadd mondaná meg, hogy' tépd szét e békót!

(Hatalom és Erő el.)

Prometheus. Óh szüzi éther! óh gyorsröptü szellők!

Folyók forrása! tengeri haboknak

Végetlen mosolya! Föld, mindnek anyja!

S te nap, mely látod az egész világot:

Óh nézzetek rám : isten magam is,
 Az istenektől mennyit szenvedek !
 Nézzétek, milyen szörnyű gyötrelemben
 Kell majd vergődnöm ezredeken át !
 Számomra ily gyalázatos bilincset
 Talált a mennynek új uralkodója !
 Óh jaj, jaj ! Nemcsak mostani kinom',
 De a jövőnek kínját is nyögöm . . .
 Mikor lesz vége szenvedéseimnek ?
 De mit beszélek ? Hiszen a jövőndőt
 Én már előre is jól ismerem !
 Nincs baj, mely engemet váratlan érne !

El kell hát túrni sorsom' könnyű szívvel.
 Jól tudva, hogy a Végzet győzhetetlen !
 De ilyen sorsban egyformán nehéz
 Hallgatni is, meg nem hallgatni is !
 Ajándokot hozék a földieknek,
 S oh jaj ! ezért igáznak ily nyomorba !
 Nádszárba rejtve lehozám nekik
 A tűznek magvát, amely nagy vezérök,
 A művészetben mesterök leve.
 S hibámért mostan ekkép lakolok,
 Az ég alatt, bilincscsel megkötözve !

Hah ! hah !
 Mi zaj, mi ösmeretlen illat ez ?
 Égből jövő ? vagy földi ? vagy keverve
 Van mindakettő ? Eljött valaki
 E távol szikla mellé, látni kínom,
 Vagy tán egyéb miatt ? Oh nézzetek
 Engem, nyomorgó, lebilincselst istent,
 Zeusnak ellenét, kit meggyűlölt
 Mindegyik égi, ahány csak lakik
 Zeusnak udvarán — csak mert az embert
 Nagyon szerettem ! Jaj, jaj, jaj nekem !

Miféle madaraknak nesze az,
 Mit most meg itten, közelembé' hallok ?

Susog a lég, mint halk szárny-lebbenéstől . . .

Megijjeszt minden, ami közeleg!

(Az Okeanidák kara megérkezik a légen át, szárnyas szekéren.)

1. *Okeanida*. Mitől se félj! Barátként jött hadunk

Gyors szárnyveréssel eme bércz felé,

Csak nagynehezen lágyíthatva meg

Apánknak szívét. Sebesröptü szellők,

Azok hozának engemet ide!

Mert az aczélnak szörnyű csörrenése

Barangjainknak mélyeig hatott,

S elűzte tőlem a komoly szemérmet,

És rávetém magam' sarútlanul

Szárnyas kocsimra.

Prometh.

Jaj nekem, oh jaj!

Sokgyermekű Thetysnek lányai,

Nemzeti annak, ki örök folyással

Köröskörül bezúgja egész földünk:

Az Óceánnak — nézzetek ide!

Lássátok, mily bilincscsel megkötözve

Kell örzenem — ah! átkozott egy őrség —

E szikla legmagasabb fokait!

1. *Okeanida*. Látom, Prometheus, s rémületemben

Könyeknek fellege száll szemeimre,

Amint itt nézem, nézem testedet,

A melynek oldhatatlan kötelékben

Kell majd e csúcson elsorvadnia.

Mert új kormányozók gazdái immár

Az Olymposnak! Új törvény szerint

És zsarnokul uralkodik Zeus,

S mi hajdanában óriási volt,

Most ő megsemmisíti!

Prometh. Bár sujtott volna le a föld alá

A holtat-rejtő Hades mélyibe,

Le, le a mérhetetlen Tartarusba;

Bilincselte volna ott le ily vadúl,

Széttörhetetlen lánczczal! Ottan aztán

Nem örvendett vón' kínomon sem isten,

Se más valaki. Óh de most, de most,
 Játéka vagyok itten a szeleknek,
 S óh nyomorúlt én! amit szenvedek,
 Az vígságára szolgál ellenimnek!

1. *Okeanida.* S mely isten, mondd csak, oly keményszívű
 Hogy ilyenén örül? Kivéve Zevst,
 Van-é, aki nem szánja kínaid'?
 De ez örök dühvel s hajthatlan észszel
 Lenyűgzi Uranos faját s nem hagyja abba
 Mig vagy jól nem lakott vele szive,
 Vagy bárki csellel el nem vészi tőle
 Az oly nehezen víható erőt.

Prometh. (félíg magában.) Pedig a boldogoknak fejedelme
 Rám fog szorulni bizonyára még,
 Bár tagjaim szilárd bilincsre fűzte;
 Rám fog szorulni, hogy tudtára adjam
 Az új határozatot — azt, amely őt
 Megfosztja majd jogartól s tisztelettől.
 S nem lágyít engem meg a rábeszélés
 Méznyelvű csábjainak általa,
 Se félve vad fenyegetéseit,
 Nem fődözöm fel néki azt eladdig,
 Míg czudar lánczaimból föl nem old,
 S nem engesztel ki e gyalázatot!

Kar (aggodalommal.) Oh bátor lélek! a keserű balság
 Meg nem fékezhetett! De túlmerész vagy!
 Reszketteti szivem vad rémület;
 Aggaszt a sorsod — kínaid határát
 Ki tudja vajjon, mikor láthatod?
 Mert hajthatatlan Kronosnak fia
 S tudod, hogy szíve milyen kérlelhetlen!

Prometh. Tudom, hogy engesztelhetetlen úr,
 S hogy amit ő akar, az az igazság!
 De majd, ha én ez úton megtörém,
 Tudom, hogy egyszer enyhlelkü leszen,
 Sötét haragja majd lecsendesül,
 S sietve épugy, miként enmagam,
 Baráti frigyre nyújtja kezeit!

(Az Okeanidák most arra kéri Prom.-t, mondja el nekik történetét. Prom. elbeszéli, hogy ő a Cronos és Zeus közti harcban ez utóbbi részén volt s hogy az új uralkodó csak neki köszönheti trónját. Ámde Zeus, midőn hatalomra jutott, nem csak mitsem gondolt az emberek fájával, hanem azt végkép ki is akarta irtani. Egyedül Prom. szegült ellene e szándéknak. Ő adta az emberiségnek a reményt, ő a tüzet, mely minden mesterség alapja.

Ekkor jó az agg Okeanos is, aki fölajánlja Prom.-nak segítségét. Inti, ne szóljon oly gőgösen Zeusról, hanem iparkodjék kinyerni ennek bocsánatát; Prom. visszautasítja Okeanos közbenjárását s ez szomoruan távozik.

Erre Prom. folytatja elbeszélését. Elmondja, hogy ő tanította meg az embereket házat építeni, földet művelni, írni, számolni, ő adta nekik az emlékező tehetséget; tőle tanultak hajózni, kocsizni, jósolni — szóval minden művészetre, minden tudományra ő tanította a halandókat.

Jön Io, akit Zeus szeretett, s kit ezért a féltékeny Here tehénné változtatott át. (Az illető színész két kis szarvat tett fejére, ezzel jelezve az átváltoztatást). A leánynak örülten kell bejárnia a földet s most bolyongásai között Prom.-hoz ér. Io elmondja az Okeanidáknak, mint hagyta őt el Zeus, amire aztán Prom. fölkiált: »Ime, Zeus itt is csak Zeus maradt! Isteni akarata e földi nő csókjaira vágyott s most ily bolyongásra engedi kárhoztatni!« De azzal vigasztalja a leányt, hogy Zeus sem marad örökké a trónon. El fog venni egy nőt, akinek fia megfosztja őt hatalmától. Végül megjósolja Ionak azt is, mennyi földet kell még bejárnia, míg végre nyugalmat lelhet. Iora ekkor hirtelen rájön tébolyodási rohama s örülten elszalad.

Kevéssel távozta után jön Hermes.)

(Hermes lecsap a légből és Prometheustól kis távolra megáll).

Hermes. Tehozzád fordulok, te szócsiszár,

Ki pittegsz-pattogsz, mint más senkisé,

Ki istent sértél, megbecsülve embert,

Te tűz-lopó! Azt rendeli apám:

Mondd meg, mi házassággal vagy oly nagyra,

Mely őt ledöntené a hatalomról?

S ne mondd ki tán ezt holmi rejtett szóokban —
 Magát a dolgot mondd, Prometheus,
 S vigyázz, ne kelljen kétszer idejönnöm,
 Tudod, Zeus a magadforma néppel
 Nem szokott bánni nagyon nyájasan.

Prometh. Be magas hangon szólsz, be tele göggel —
 Ép mint egy isten inasához illik!
 Ti új divat szerint uralgotok,
 Új istenségek! Hiszitek valóban,
 Hogy várotokba semmi bű se férhet.
 Pedig hát — nem láttam csak magam is
 Két zsarnokot ledönteni e várból?
 És látom én a harmadikat is,
 A mostani királyt is majd lebukni,
 Fölötte csúfosan s fölötte gyorsan.
 Olyannak nézel-e, ki fél, ki reszket
 Azok előtt az új urak előtt?
 Sok kell oda — vagy nem is sok, de minden!
 Te meg siess, menj vissza, merre jöttél —
 Abból, mit kérdesz, tőlem mitse tudsz meg.

Hermes. No lám! Hisz azelőtt is csak e dacz,
 Ez volt, mi ennyi szenvedésbe döntött!

Prometh. Hát tudd meg, értsd meg: nem cserélem el
 E nyomorom' se szolgáltatódért!
 Mert hidd el, jobb szolgálni ezt a sziklát,
 Mint lenni »Zeus apánk hű követé«-nek!
 Ki sért, azt így kell visszasérteni!

Hermes. Úgy látszik, büszke is vagy helyzetedre?

Prometh. Hm, büszke? Oh bár látnám ellenim'
 Ép ilyen büszkén s köztük téged is!

Hermes. Tán vádolsz engemet is bajodért?

Prometh. Kimondom én: gyűlölök minden istent!
 Jót tettem velök s gazsággal fizetnek!

Hermes. Én azt hiszem, valami nagy betegség
 Eszed' vevé el.

Prometh. Az volnék, beteg,
 Ha betegség: gyűlölni ellenségit.

Hermes. Tevéled senkise férhetne meg,

Jó sorsban hogyha volnál.

Prometh. Jaj nekem!

Hermes. E szót, hogy »jaj« Zeus nem ismeri.

Prometh. Mindent tanít az agguló idő!

Hermes. S lám: bölcsnek lenni, ehhez ma sem értesz!

Prometh. Azért állhattam szóba egy cseléddel!

Hermes. Hát mitse mondasz, mit apám akar?

Prometh. Oh hogyne! hisz adósa is vagyok —

Íránta hálám' tartozom leróni!

Hermes. Te csúfolsz, mintha volnék kis gyerek!

Prometh. Gyerék? Dehogy! Te annál együgyűbb vagy,

Ha azt hiszed, hogy megtudsz valamit!

Nincs megalázás, nem lesz csselfogás,

Mely rávihetne, hogy azt elbeszéljem,

Mig gyász-bilincsem szét nem töri Zevs.

Egyébiránt — tessék csak lehajítani

Szikrázó mennykövet, feldúlni mindent,

Tessék rombolni fehérszárnyu hó

És földalatti dörrenések által:

Mert engem nem fog megingatni semmi,

Hogy elbeszéljem, őt a végezet

Ki által dönti le a hatalomról.

Hermes. Segít ez rajtad? gondold jól meg ezt!

Prometh. Rég megfontoltam, rég meggondolám.

Hermes. Merj végre gondolkozni épeszűn,

Te örült, nézve azt, ma mennyi kínod.

Prometh. Hiába bosszantsz! Mintha víznek szólnál!

Sohse is jusson hát eszedbe az,

Hogy megijedve Zevs határozatától.

Asszony-szívű leszek és mint a nők,

Kezem tördelve kérek gyűlölt istent

Hogy oldja fel bilincsem. Sohasem!

Hermes. Úgy látszik, itt sokat hiába szólok.

Nem hat reád, nem lágyul meg szived

Kéréseimtől. Harapod a zablát,

Miként először befogott csikó,

Mely toporzékol s küzd a gyeplő ellen.

De gyöngé egy okoskodáson nyugszik
 Tüzeskedésed! És a dacz, magában,
 Annál ki nem tud gondolkodni jól,
 A semminél is kevesebbet ér.
 S fontold meg azt: ha meg nem győz szavam
 A szenvedések milyen vihara,
 Mily kikerülhetetlen tornyos habja
 Fog rád zúdulni! Mert apám először
 Mennydörgés s villámának tüze által
 Széthasogatja majd e zordon sziklát;
 A roncsok ölelése megragad
 S elrejtí testedet, el, le a mélybe.
 S ha nagy időt töltöttél odalenn,
 Majd újra feljöhetsz a napvilágra.
 De eljön Zevsnek szárnyas ebe is,
 A véres keselyű és nagy-mohóan
 Testedből ki- kitép egy darabot.
 Naponta ott lesz a hivatlan vendég
 S fekete tápjaként fölfalja májad'.
 S addig ne várd e kínnak véghatárát,
 Amíg egy isten meg nem jelenik,
 S a bajtűrésben hogy legyen utódod,
 Nem száll a naptalan Hadesbe le,
 S sötét örvényibe a Tartarosnak. —
 Vess számot hát magaddal. És ne vedd ezt
 Csak amolyan üres hetvenkedésnek:
 A szók, melyeket ejtél, komolyak.
 Hazudni nem szokott Zeusnak ajka,
 Ő teljesíti mindegyik szavát.
 Magad pedig hányd s vedd meg ezt a dolgot —
 Hidd, jobb eszesnek lenni, mint felesnek!

2. *Okeanida.* Nem véljük rossznak azt, mit Hermes mondott.

Kér, hagyd el végre nyakasságodat
 S az okosságnak útjait kövesd!
 Engedj neki; hibában megrögzöni —
 A bölcsre csakis ez szégyenletes!

Prometh. Ez olyan követséget hirdetett,
 Mit jól ismertem. Az nem meggyalázó,
 Ellentül hogyha sujtatik az ellen!
 Ah, most pedig vessék reám a tűznek
 Hullámos-mentü, kettősélü kardját,
 Hadd reszkettesse meg a levegőt
 A dörgés s vad szeleknek tombolása,
 Hadd ingadozzék hát lehelletüktől
 A föld is alapjában, gyökerestül;
 A tenger habja bőszült áradattal
 Egymást keresztöző ösvényeit
 Zavarja meg az égi csillagoknak,
 Testem' pedig ám hadd zúdítsa már
 A Kényszerűség vad forgószele
 A Tartarusnak fekete ölébe:
Egészen semmi meg nem ölhet engem!

. . . . .
 (Szörnyü vihar Prometheus sziklája körül, az ég lángol, a szelek
 üvöltenek, iszonyu dörgés).

Prometh. Most már való igazság,
 Nem csak fenyegetődzés . . .
 A föld megindult,
 S a dörgés rekedt hangja vele bőg . . .
 Csillog-ragyog
 A villám fénylő kígyóvonalá. . .
 Forgó szelek kavarnák föl a port — —
 Előront minden egyes szélvész,
 S mint lázadó hadak
 Egymással szembe fúnak — —
 S a tenger elvegyül a léggel.
 Tudom, Zevs küldé rám ilyen vihart,
 Hogy megrémítsen!
 Anyám, te istenségem, s te, oh aether,
 Mely fényt közösen osztasz mindenkinek:
 Ah nézzetek rám, mennyit szenvedek
 Az igazságért!

Vége a tragédiának.

AZ ÁLDOZATVIVŐK.

Az Oresteia-trilógia második része.

S z e m é l y e k :

Clytaemnestra	Kilissa, Orestes dajkája
Electra	Aegisthos
Orestes	Szolgák
Pylades, Orestes barátja	Szolgálók

Szinhely: tér az argosi királyi palota előtt. Középpütt Agamemnon sírja.

(Orestes és Pylades a sír elé lépnek és amaz elmondja hogy Loxias (Apollo) parancsa folytán jött ide, boszut állani anyján Clytaemnestrán, amiért ez megölte Agamemnon, neki édes atyját. Elmondja azt is, hogy anyja már mint kis gyermeket elküldte hazulról és Phocisban neveltette. — Ekkor gyászruhás rabnők menete közeleg — ezek az »áldozatvivők« — mögöttük Electra. Orestes és Pylades a sírhalom mögé rejtőznek. A rabnőktől megtudjuk, hogy az éjjel a királynőnek rossz álmai voltak s ezért rendelte el, hogy engesztelő áldozatot mutassanak be a megölt Agamemnon sírján).

Electra. Rabnők, cselédjei e palotának!

Ti vagytok társaim e könyörgésnél,

Hát adjatok nekem tanácsot is!

A síri áldozat öntése közben

Vaj mit beszéljek? Jámbor szót hogy' szóljak?

Apámat vaj' mi módon kérlelem?

Vaj mondjam-é, hogy anyám küldi ezt —

A drága feleség a drága férjnek?

Vagy kérjem-e, hogy mint szokás a földön,

Egyforma mértékkel fizessen annak,

Ki ideküldé ezt a koszorút,

S mit néki ad, egyenértékü légyen

A rosszal, melyet amaz rajta tőn?

Nincs bátorságom ehhez! Nem tudom,

Mit szóljak, amidőn sírján apámnak

Kiöntöm e nedűt? — Vagy tán ne szóljak,

S mert bűn ejté meg, tiszteletlenül
 Csak oda öntsem, hadd igya a föld?
 És aztán menjek s elfordított szemmel
 Dobjam hátam mögé edényemet,
 Miként az öntisztító dobja szennyét? *)
 Oh adjatok tanácsot, kedvesim,
 Kiket e házban közös gyűlölet
 Köt vélem össze! Senki el ne rejtse
 Akárkitől is tartva, gondolatját,
 Mert hisz a végzet egyformán ura
 Szabadnak s más kezétől nyűgözöttnek!
 S most szólj, ha van mit ehhez szólanod.

1. *rabnő*. Tiszteelve oltárként apádnak sírját,
 Elmondom, mit hiszek, mert úgy kívánod.

Electra. Szólj hát, ha tiszteled sírját apámnak.

1. *rabnő*. Mondj arrul jót, aki javát akarta.

Electra. És kikről mondhatom: javát akarták?

1. *rabnő*. Rólad s Aegisthos minden ellenéről.

Electra. S említsem neved' is nevemmel együtt?

1. *rabnő*. Megértél! azt gondoltad, amit én!

Electra. S vaj kit csatoljak kettőnk neve mellé?

1. *rabnő*. Orestest ne feledd, bár távol is van!

Electra. Igaz! mi jó, hogy figyelmeztetél!

1. *rabnő*. Gondolj a bűnre és a gyilkosoknak —

Electra. Mit szóljak róluk? Oktass, nem tudom.

1. *rabnő*. Teremjen nálok istenség vagy ember —

Electra. Hogy' érted? Mint bíró vagy boszuló?

1. *rabnő*. Kimondom: gyilkosok gyilkosaképen!

Electra. Hát szabad ilyet kérnem istenektől?

1. *rabnő*. Ellennek bűnnel fizetik a bűnt.

Electra. A fönn meg ittlen élő istenek

Nagy hírnöke, oh földalatti Hermes,

Segíts nekem és add tudtomra majd,

---

*) Az öntisztító-áldozatnál az illető rendszeren valami piszkos tárgyat tartott kezében, mely ama szennyet képviselte, melytől az áldozó meg akarta tisztítani lelkét. E tárgyat az illető áldozás közben háta mögé dobta.

Hallják-e vajjon könyörgésimet
 Ott leun az istenek, apám vérét
 Kik őrizik és hallja-e a Föld,
 Mely mindent szül és hogyha fölnevelte,
 Uj csiraként fogadja be' megint!
 E szent nedűt a holtnak im kiöntöm,
 S apámat híva, szólok: Könyörülj,
 És bárhogy is, de oh vezérelj vissza
 E lakba drága, jó Orestesem'!
 Im hogy' nyomorgunk, mert az a ki szült,
 Elárult minket, s más helyetted férje:
 Aegisthos, megölésed czinkosa.
 Én rabnő — az vagyok itt, semmi más,
 S Orestes számkivetve birtokából.
 A te munkádnak gyümölcseiben
 Ők kéjelegnek döllyfel, vakmerően.
 Esdek: valami véletlen szerencse
 Orestest hozza meg! Oh halld, apám:
 S tedd: szívem tisztább légyen mint anyámé,
 És jámborabb karom. Kettőnknek ezt add!
 De elleninknek támaszsz, óh apám,
 Valakit, aki téged megboszúljon:
 Ki gyilkolt, hadd lakoljon gyilok által...
 Kimondtam íme vészes átkomat,
 E vészes átok hadd hulljon fejökre!
 De adj minékünk csupa boldogságot
 Segélve istenektől és a Földtől
 S az Igazságtól, mely győzelmet oszt!
 Ez áldozatom' ily imával öntöm.
 Jajjal kísérni azt, titeket illet —
 Zengjétek a halottnak hymnusát:

1. rabnő (dalol.) Ejts könyűt a hősért, kit megöltek!
 Míg ez áldoz, ejts sírjára könnyet!
 Védőfala e sír veszedelemnek,
 Ez tart messze tőlünk undok szennyet!
 Hallgass rá, imádat tárgya
 Elborúlt szívem jajára!
 Jaj, jaj, jaj!

2. *rabnő*. Érczgerelylyel jöjjön valaki
Ezt a házat szabadítani.
Szittyá Aresként feszítsen íjat,
Adjon röptöt két keze a nyílnak.
Függjön oldalán a kardja,
S markolatját jól kezébe tartsa!

A rabnők kara. Ejts könyüt a hősért, kit megöltek stb.

Electra. Apám megkapta e földitta nedvet!

De ah! figyeljetek — ez új dolog . . .

1. *rabnő*. Beszélj, beszélj már! szívem félve reszket!

Electra. Egy hajfürt — ide tették le a sirra!

2. *rabnő*. Mely ifjué? vagy szépövű leányé?

Electra. Azt könnyű kitalálni bárkinek!

1. *rabnő*. Oh fiatal, hát oktass engem, aggot.

Electra. Az ottben lévők közzül senkisé.

1. *rabnő*. Kik fürttel gyászolhatnak: ellenségi!

Electra. De hisz e hajfürt mindenben hasonlít —

1. *rabnő*. Kiéhez? Mond meg, tudni akarom!

Electra. Hasonlít mindenkép a magaméhoz.

2. *rabnő*. Talán Orestes, az hozá titokban.

Electra. Való, nagyon hasonlít az övéhez!

1. *rabnő*. De idejönni! mint merészelé?

Electra. Apjának küldte tán ez emlékfürtöt!

2. *rabnő*. Oh jaj, milyen keserves az nekem,

Hogy ezt a hont nem éri lába többé!

Electra. Szivembe' megdagadt a bűnárja,

Ugy érzem, nyíl csapott reája le.

És szemeimből, mint viharzó zápor,

Oly bőven ömlenek a könnyeim,

Amint e fürtre nézek. Hogy' hihetném,

Hogy eme szálak más valakiéi?

Nem anyáméi, aki őt megölte,

Ki vad irántunk, nem pedig anya! . . .

De mondhatom-e bizton, hogy e kincs

Azé, ki legdrágábbam e világon,

Orestesé? . . . Remény, hogy' csábítasz! . . .

E fürt miért nem szólhat, mint a hírnök?

Ne hányna többé ennyire a kétség!
 Ha ellenségé, *köpnék* majd reá,
 Ha meg fivéré, hadd gyászolna vélem,
 Mint kegyeletnek éke itt, e síron.

Hah! lábnyomok — ez új jel! — olyanok,
 Mint az enyéme. . . . Ah, kettős a nyom!
 Ez egyé, amaz útítársaé. . . .

A sarok és a talp lenyomatába
 Imé a lábam épen beleillik.
 Oh reszketek, oh minden érzék elhagy!
 Nagy istenek, titeket hívlak én,
 Mindentudók! Vad fergeteg kapott meg
 S hány, mint hajóst! De hol *ti* adtok üdvöt,
 A kis csirából nagy fa tör elő!

Orestes (előlép.) Csak imádkozzál. S arra kérd az istent

Hogy így hallgassa meg minden imádat.

Electra. Hát eddig mibe hallgatott meg isten?

Orestes. Im látod, akit oly rég látni vágytál.

Electra. Hát mely halandót vágytam látni én?

Orestes. Orestest látni — ez vala fohászod.

Electra. S vaj' e fohászom mikép teljesült?

Orestes. Orestes én vagyok — legjobb barátod.

Electra. Mi csellel hálózol be, idegen?

Orestes. Hisz enmagam' hálóznam bé e csellel!

Electra. Tán gúnyt űesz velem és gúnyt kínommal?

Orestes. Ha a tiéddel, az enyémmel is.

Electra. Való hát? Orestessel szólanék?

Orestes. Hát most, hogy íme látsz, reám nem ösmersz?

E fő, mely a tiéddel egyszínű,

Fivéredé! Imént, hogy megpillantád

Levágott emlék-fürtömet e síron,

Imént, hogy vizsgálgattad lábnyomom',

Örömtül reszketél s már látni véltél!

Nézd, ez a hajfürt innen van levágva,

Nézd, ezt az öltönyt kezeid szövék,

S belé e sok vadállatot te hímnéz!

Térj észre! Ne ragadjon az öröm

Magadon kívül. . . . Oh tudom, tudom :
A hozzánk legközelbek ellenségink —

Electra. Oh szemem fénye, négyszeresen drága!

Hisz tégedet kell *apa*-számba vennem,
S *anyám* iránti szeretetem is
— Mert van jogom gyűlölni őt! — tied!
Vadúl feláldozott *hugom'* te pótlod,
S *bátyám* vagy, aki mindig szeretett.
Apai házunk édes gondja-tárgya,
Fajunk üdvének siratott reménye!
Te, bízva hős erődben, ura léssz,
Oh ura léssz megint az ősi laknak!
Csak légy te vélünk, óh Erő, s te Jog,
S te Zeus, mind között a legnagyobb!

Orestes. Zeus, Zeus, oh esdek, légy tanunk!

Oh lássad árva fiait a sasnak,
Ki meghalt, meg, a szörnyü viperának
Gyűrűdző tekergései között;
S ím az apátlan madárfiakat
Sorvasztó éhség gyötri; nem vihetnek
Fészükbe prédát, úgy mint hajdan apjok!
Itt állok én és itten áll *Electra*:
Nézz ránk, akiknek apját elrabolták
S kik számkivetve vannak önlakukból!
S ha annak így pusztítod el fáját,
Ki annyit áldozott s ki úgy imádott:
Ajánl-e néked fényes lakomát
Több ilyen férfi is? Ha kiölöd
A sasnak kölykeit, lesz-e halandó,
Ki csudajeidben megbizik?
Ha engeded e fejedelmi törzset
Hogy kiszáradjon: majd oltáraidra
Nem hinthet árnyat! Oh gondolj reánk!
Mely olyan mélyen porba bukhatott:
Emeld fel ujra ezt a nagy lakot!

(Orestes elmondja, hogy a delphi-i jóslat mily szörnyű kínokkal fenyegette, ha boszut nem áll apja meggyilkolásáért: honában meddő lesz a föld, ő maga hirtelen megöregszik és betegen kénytelen menekülni az üldöző Erinysek elől. Erre mind Orestes és Electra, mind a kar siratják Agamemnon szomoru vesztét s imádkoznak, hogy sikerüljön a boszu műve. A rabnők részletesebben leírják Clytemnaestrának már föntebb említett álmát: a királynő álmában szörnyeteget szült, mely amidőn szoptatta, tejével együtt kiszívta véréit is. Orestes elmondja, mint fogja végrehajtani tettét. Álsruhában, mint phocisi idegen fog bekopogtatni a királyi lakba, szállást kérve. Erre ő is, Pylades is elmegy, hogy kis vártatva visszatérjenek. Mindketten, és kísérik is utazó köntösben vannak).

Orestes (kopogtat.) Hé, rab! nem hallod, hogy kopogtatok?
 (még egyszer kopogtat) Még egyszer, szolga! nincs itt senkise?
 (harmadszor is kopogtat) Harmadszor is, már jöjjön valaki,
 Ha vendégszerető a nagy Aegisthos!

Szolga (kijön.) Már hallom! Honnan jön? hová való?

Orestes. Jelentsd a ház parancsolóinak,
 Hogy őhozzájok jöttem, fris hirekkel.
 Egymásután! Homályos kocsijában
 Már fölvonúl az éj! Ideje már,
 Hogy horgonyt vessen szíves házi népnél
 Az utazó! Jöjjön ki egyik gazdád:
 Akár az asszonyod, akár — mi illőbb —
 A ház ura. Ki szól tartózkodón,
 Homályosan beszél. A férfi nyiltan
 Csak férfinak jelenti gondolatját.

Clytaemnestra (kijö.) Idegenek, mondjátok, mit kívántok?
 Van mindentünk, mi ilyen házba' kell:
 Jó ágy s baráti, nyájas indulat.
 De hogyha komoly ügy forogna szóban:
 Ez férfi dolga — izenek uramnak.

Orestes. Én Phokiából, Daulisból jövök.
 Ahogy úgy mentem s vittem bugyromat

— Épugy, amint itt látsz magad előtt —
 S Argosnak tarték: hát egy ismeretlen
 Megszólít s kérdi, hogy hová megyek;
 Megtudja tőlem s most a phokisi
 — Megmondta később, Strophiosnak híjják —
 Így szólt: »Ha amugy is Argosba mégy,
 El ne feledd, de semmiképen ám,
 S Orestes szüleinek add hírül,
 Hogy fiok meghalt. S kérdezd, hogy övéi
 Inkább honába vitetik-e vissza
 Vagy itt temessük-é el, idegenben?
 Mi elsirattuk s mostan hamvait
 Ércz-urna rejti.« Ezzel elbeszéltem,
 Amit izent. Ámbár még nem tudom,
 Annak beszéltem-é el, akit illet?
 Rokonnak-é? Mivelhogy úgy való,
 Hogy apja mindjárt tudja meg a dolgot.

Clytaemn. Oh jaj! oh jaj! szavad kétségbe ejt!
 Oh te! lakunk leküzdhetetlen Átka,
 Hát meglátsz mindent? mindent ér nyilad?
 Azt is, mi bizton volt már, messze tőled?
 Én nyomorúlt! akit csak szereték,
 Megfosztasz mindentől! Oda Orestes,
 Kinek már élte boldog lehetett vón',
 Mert távol állt e gyásznak mocsarától!
 El van hát veszve ez az egy remény is,
 Örült keservünk végső gyógyszerere!

Orestes. Hol ily dicső, ily szíves nép fogad,
 Szerettem volna mondani örömhirt!
 Gazdának vendég mindig jót kíván!
 De hát — istentelennek hittem volna,
 Hogy *ily* hirt ne vigyek meg a szülőknék,
 Ha szavam adtam s azok *így* fogadnak!

Clytaemn. Oh így is megkapod, a mi megillet —
 Ezért kevésbbé szívesen ki látna?
 Ha te nem, elbeszélte volna más!
 De elfáradtatok a hosszú uttól —

Ideje, kényelembe' lennetek. (A szolgálhoz)
 Kisérd a háznak vendégtermibe
 Ezt s úti társait, kik véle vannak.
 Kapják meg, mire testök rászorúl :
 Fürdőt meg pihenést. *Te* felelsz róla,
Neked parancsolom. Én elmegyek
 E ház urának megviszem a hírt,
 S barátainkkal aztán megbeszéljük.

(Mind el, kivéve a rabnőket).

1. *rabnő*. Hát nem emeljük fel hangos szavunk,
 Orestes győzedelmeért, oh rabnők?

2. *rabnő*. Oh drága föld, imádott sírhalom,
 Mely boritod hajók urának testét,
 Hallgass szavunkra!

Mind. Óh segélj nekünk!

1. *rabnő*. Oh csalfa Rábeszélés, küzdj te értünk,
 Oh sírok őre Hermes, járj elől,
 Oh járj elől e véres küzdelemben.

Mind. Oh járj elől!

1. *rabnő*. A mi »idegenünk«

Úgy vélem, már is hozzáláthatott.
 Jajgatva jó Orestes szoptatósa. (A kijövő dajkához.)
 Mondd, mért hagyod a házat el, Kilissa?
 Béretlen útitárs, *bú* van veled.

Dajka. Azt mondta urnőm, hijjam íziben

Aegisthost, jőjjön ez idegenekhez,
 S kérdezze ki a férfit ő, a férfi —
 Hadd tudja meg a hírt, mely érkezett.
 Oh persze! a cselédjei előtt
 Búsan tekint s elrejti nevetését!
 Az ami végbe ment, öröm neki!
 Oh de az idegenek hozta hír
 Gyász mindenképen erre a családra!
 Tudom, ez is örül majd, hogyha hallja!
 Én nyomorúlt! E házban eddig is
 Oly sok baj ért, mely szívem keseríté,

S melyet bizony nehéz volt elviselni:
 De sohsem értem még meg ily csapást!
 A többit, azt csak általszenvedém —
 De jaj! Orestes, egyedüli gondom . . .
 Kit én tápláltam . . . (Sír) Anyja rám bizá . . .
 Amikor éjjel sírt, én csitítottam . . .
 Mennyit vesződtem véle — és hiába!
 Hát kérem, az aféle apróságot,
 Kinek még esze sincs, úgy kell etetni,
 Ahogy az állatot . . . hát hogyne, kérem?
 Ki kell találni mindent, mit akar!
 Pólyába' van, biz az egy szót se szól,
 Éhes vagy szomjas-é, vagy más mi bántja?
 Kis hasacskája nem vár semmire!
 Az ember csak találgat . . . és bizony
 Sokszor csalódik. . . . Hát olyankor aztán
 Biz én kimostam néki pelenkáját —
 S mosónő s dajka voltam egy személyben!
 Csak én végeztem mindakét teendőt,
 És így neveltem föl szegény Orestest.
 S most azt beszélik itt, hogy neki vége! . . .
 De már megyek ahoz a férfához,
 Ki ezt a házat úgy elpusztította —
 Tudom, hogy örömet szerzek neki!

1. rabnő. Mit mondott urnőd, hogyan jöjjön el?

Dajka. Micsoda? mondd még egyszer! Nem értettem!

1. rabnő. Mit mondott? Őrrel jöjjön vagy maga?

Dajka. Azt mondta, jöjjön el lándzsás-csapattal!

1. rabnő. Ne mondd gazdánknak ezt; aggasztaná.

Hadd jöjjön gyorsan, hanem egyedül,

Hallgassa meg, de úgy, hogy mitse féljen.

Rossz hírt a hirnők jó hirrre tehet.

Dajka. Hát jót remélsz te ettül a dologtul?

1. rabnő. Még minden bajtul megmenthet Zeus.

Dajka. Hogy-hogy? mikor e ház reménye meghalt?

1. rabnő. Meg-é?! Nem jól lát, aki ezt se látja!

Dajka. Micsoda? hát te mást tudsz, mint azok?

1. *rabnő*. Csak menj, amint parancsolák, s jelentsd azt.

Az istenek kezébe' van, mi itt lesz!

Dajka. Megyek hát immár s hajtok szavaidra!

Az isten bár fordítna jóra mindent! (el).

(Következik a kar imája, melyben a rabnők Orestes művére az ég áldását kérik. Jön Aegisthos, hogy a palotába menjen. Alig lépett be, jajkiáltása hangzik. Hirtelen egy szolgálja a palotából kirohan a színre).

Szolga. Jaj jaj! a fejedelmet megölek!

Oh jaj, jaj, jaj nekem! Oh jaj nekem!

Nincs már Aegisthos! Gyorsan, íziben,

Nyissátok föl a női termeket,

Be kell az ajtót verni! Hé, egy embert!

Itt tenni, tenni kell! Segíteni persze

Ő rajta aki holt, már nem lehet!

Már késő! . . . Hé, hát siketeknek szólok?

Én kiabálok s itt mindenki alszik!

Hol Clytaemnestra? Mit csinál? Fölötte

Már szintén lóg a bárd. A bosszu mostan

Őt sujtja le!

Clyt. (kilép) Mi az? mit kiabálsz?

Szolga. Azt mondom: holtak ölnek elevent!

Clyt. Jaj, értem már talányos szavadat!

Mi csellel öltünk s minket is csel ejt meg!

Fejszét hamar! Hadd tudjuk, hogy ki győz,

Mi-é vagy ő? . . . Hát erre kelle jutnunk!

Orestes (Pyladessal kijő). Kereslek téged is. Neki elég már!

Clyt. Meghaltál, férjem? Kedvesem, erőm!

Orestes. S te szereted ez embert? Jó tehát,

Egy sírba fogsz nyugodni majd velem!

A holthoz holtan hű leszel örökké!

Clyt. Megállj, fiam! Oh tiszteld ezt a keblet,

Amelyen szunnyadál, mely szoptatott!

Orestes (megdöbben). Pylades, mit tegyek? Ne öljem-é meg?

Pylades. Hát feledéd-e Loxias parancsát,

Melyet a Pythia jelente ki?

Felejtet esküd' ? Hadd gyűlöljön inkább
 Egész világ is, hogysem ez az isten !
Orestes. Győztél. Te jót tanácsolsz. (*Clyt.-hoz*) S most kövess,
 Majd ő mellette foglak én megölni !
 Mig élt is, többre becsüléd apámnál —
 Szunnyadj mellette halva is ! Szeretted.
 S kit *kellett* vón' szeretned, gyűlölöd.

Clyt. Tápláltalak — hadd legyen véled aggá !
Orestes. Velem ? te ! Te, apámnak gyilkosa !
Clyt. A Végzet, hidd el, az okozta mindezt !
Orestes. Jó. Itt is majd a Végzet fog ledöfni !
Clyt. Nem féled-é anyádnak átkait ?
Orestes. Azét, ki szült, aztán nyomorba döntött ?
Clyt. Apád egy barátjához küldtelek !
Orestes. Eladtál kétszer ! Fiát egy szabadnak !
Clyt. Hát hol a díj, amelyet adtak érted ?
Orestes. Pirúlok nyiltan szemeidre hányni !
Clyt. Ne, ne pirúlj ! Mondd apád vétkeit is !
Orestes. Ne szidd, ki harczolt, míg te itthon ültél !
Clyt. Nagy fájdalom, ha nőt a férje elhagy !
Orestes. S míg küzd a férj, a nő mulatozik !
Clyt. Hát igaz-é ? Te megölnéd anyádat ?
Orestes. Magad ölod meg magadat, nem én !
Clyt. Reszkess anyád dühös ebeitől ! *)
Orestes. Ha nem teszem, apám falkája üldöz.
Clyt. Ah, látom itt e sirnak közelében
 Hogy hasztalan kesergek én, az élő !
Orestes. Apámnak végzete ítelt halálra !
Clyt. Oh jaj ! s e mérges kígyót én szülém !
Orestes. A félelem, mely álmodból eredt,
 Jós volt. Kit nem lett vón' szabad, megölted,
 Hát tórd te is, mi nem lett vón' szabad !

(Behurczolja a palotába.)

(A rabszolganők még kinn maradnak és rövid beszélgetésben örülnek azon, hogy Agamemnon házának dicsősége újra

---

*) A Fúriáktól, kik az anyagyilkost üldözik.

helyre áll. Ekkor kijő a palotából Orestes. A nyílt középő ajtón át megpillantja az ember Clytaemnestra és Aegisthosnak egy ravatalon nyugvó tetemeit).

(Orestes kezében az a lepedő van, mely Agamemnonnak fürdőkádjárá volt borítva, midőn Clyt. megölte).

Orestes. Imé hazánknak mindkét zsarnoka,
Kik házam földulák, apám' megölték.
Ők büszkén ültek együtt trónjukon,
S társak maradtak ím a vészben is —
Hűségi esküjök meg nem szegék.
Ők megfogadták, vesszen el apám,
Hogy »együtt éljenek és haljanak.«
Nos, bételt esküjök. S nézzétek ezt —
Hisz hallhattátok ennek is a hírét! (a lepelre mutat)
Szegény apámnak a hálója ez,
Bilincs kezén és kötelék a lábán.
Ám bontsd e leplet szét, hadd járjon körbe!
Hadd nézze az apa — nem az enyém,
Hanem a Nap, mely mindent észrevesz —
Anyámnak ezt az átkos eszközét,
Hogy törvényszék előtt tanúm lehessen,
Mi joggal büntetem anyámat *így!*
Nem szólok én Aegisthosról — a törvény
Ezt méri úgyis házasságtörőre —
De arrul, aki ily bünt tett az ellen,
Kinek a gyermekit méhébe' hordta . . .
Szerette őket s aztán hogy' gyűlölte!
Nos hát, mi véleményetek e nőről?
Vipera! olyan vipera, amely
Ha csak hozzád ér — nem kell hogy harapjon! —
Rothaszt gyalázatos lehével is! . . .
Ah! hogysen ilyen legyen feleségem:
Ne legyen inkább soha gyermekem!

2. *rabnő.* Mi csúfság! milyen undok egy halál!
De aki téged túlélte: az is szenvedt!

Orestes (majd a kezében lévő lepedőre, majd *Clytaemnestra* holtteste felé nézve.)

Megtette-é vagy nem — ez itt a kérdés . . .

E szövet itt tanúm. Ő ebbe szurta

Aegisthos kardját. Ime itt a vérfolt,

Mely az idővel együtt e szövetnek

Meghalványítá tarka színeit.

Óh minék híjjalak, mi vagy, szövet,

Bármily szelíd a szó, melylyel nevezlek?

Vadaknak szánt hurok? avagy talán

Lábtakarónak használt gyászlepel?

Mindegy! hurok, lepel, vagy lábbilincs!

Ily hálót szívesen használ a rabló,

Az idegent hogy törbe csalja véle!

Ha pénze elfogyott, hogy' megörül,

Ha mennél többet tud hálóba ejtnei!

Apám e gyilkos szövetére nézek,

S feloldom magamat a bűn alól. . . .

De azután keservre kell fakadnom

Siratva, ami történt: szenvedésim',

Siratva egész nemzetségemet . . .

Győzelmemért a kiengesztelés

Iszonyu lészen!

1. *rabnő*. Egy ember se tölti

Bú nélkül s bizton teljes életét.

Ma ezt sujtolja kín, holnap meg azt.

Orestes (mindinkább zavartan.) De halljátok már most — mert

Mi lesz a vége ennek! Mint a pályán [nem tudom,

Vadúlt csikók a kocsit elragadják:

Érzékim elragadják szellemem' . . .

A félelem dalol szivemben s szívem

A félelemnek nótájára tánczol . . .

Mig tart eszem, kimondom híveimnek:

Hogy igazságos volt, anyám megölnöm —

Apámnak vére száradt kezein,

És még az istenek is meggyűlöltek!

S kimondom azt is, hogy mi ösztökölt

E bátor tette: Pytho jóslata
 És Loxias szava; mert ő ígérte,
 Ha megteszem, hogy bűnvád sohsem ér,
 S ha nem teszem . . . ah! nem mondom, mi lesz,
 Mert annyi kint nem ér föl senki észszel.
 Látjátok íme, hogy most kész vagyok,
 E koszorúval és ez ággal itt
 A föld-középre elzarándokolni,
 Hol Loxias lakik s örök tűz ég.
 Futok e vértől, mely velem rokon.
 Ó rendelé, hogy más oltárt kerüljek. . . .
 S hiszem, hogy valamennyi argosi,
 Ha megjön ideje, tanúm leszen,
 Hogy mennyi rosszat tőn anyám. . . . Megyek,
 Elbolygok számüzötten e hazából.
 De amíg élek s ha meghaltam is:
 E tettnek híre nem fog elenyészni!

1. *rabnő*. Hisz jót tevél — mért jövendőlni rosszat?
 Ily végzetes szót mért kimondanod?

2. *rabnő*. Te Argos városát tevéd szabaddá,
 Midőn levágtad két sárkány fejét.

Orestes (merően néz a levegőbe.)

Hah! ott! azok a nők! sötét ruhában!
 Miként a Gorgonál, hajukba' kigyó!
 Nem! nem! tovább itt nem maradhatok!

1. *rabnő*. Mi árny, oh legkedvesb fia apádnak,
 Készt futni? Állj meg! Oh ne félj, oh győzz!

Orestes. Nem árnyak ama szörnyetegek ott:
 Anyámnak dühös eb-falkája az.

2. *rabnő*. Kezeiden még friss a vér, mit ontál,
 És ez zavarja tán meg lelkedet.

Orestes. Uram Apollo! Mennyen vannak, mennyen!
 Hogy néz rám vértől csepegő szemök!

1. *rabnő*. Hiszen tudod módját a tisztulásnak!
 Érdj Loxiashoz s mentve léssz kinodtól.

Orestes. Ti mitse láttok — ah! én látom őket!

El, el! El, el! Itt nem maradhatok!

(Örülten elrohan, az Erinysek utána vágatnak).

2. *rabnő.* Hát ég veled! A kegyes istenek

Hadd védjenek, hadd óvjanak bajodban!

(A rabnők a sír egy lépcsőjére menve, onnan néznek a menekülő után; csak azok, akik szólnak, maradnak komoly meghatottsággal az előtérben)

1. *rabnő.* Ez volt tehát a harmadik vihar,

E palota fölött mely elsüvített.

Először fiait évé Thyestes,

Aztán egy hős volt, aki szenvedett —

(A hadvezért fürdőbe' konczolák fel!)

S most itt a Szabadító — vagy uj átok?

Mikor szünöl meg, bőszharagu végzet?

Mikor jön percze majd a szendergésnek?

Vége a tragédiának.

SOPHOCLES.

(497 -- 405. Kr. e.)

Élete. Mint a görög színmű valamennyi nagyja, úgy Sophocles is Attikának fia volt. Egy Colonos nevű kisebb helységben született, ahol atyja kovács-mesterséget űzött. Ifjúsága idejéből említésre méltó, hogy a salamisi győzelem alkalmával őt választották ki, hogy az ünnepi tánczot járó gyermekek sorait vezesse. Nyilvános szereplése 25 éves korában kezdődik. Ekkor írta legelső drámáját, »Triptolemos«-t, melylyel oly nagy szerencséje volt, hogy vele Aeschylus elől elnyerte a pálmát. Kilenczven éves koráig folyton a dráma mûsájának élt, s ez idő alatt száztizenöt darabbal gazdagította az athéni színpadot, negyvenszer első és hatvanszor második díjat nyerve. »Antigoné«-je annyira föllelkesíté honfitársait, hogy hadvezérré nevezték ki, ami bizonyára nem a legcsekélyebb volt ama töménytelen kitüntetés között, mely élete utolsó napjáig érte. Regélik, hogy késő aggkorában egyik fia, Iophon, gyengeelméjűség czímen meg akarta őt fosztatni a vagyona fölötti rendelkezés jogától. Sophocles nem tett egyebet, mint hogy felolvasta a bírának ép akkor készülõ tragédiája egyik kardalát, s ez teljesen elég volt arra, hogy a vádaskodó fiut egész Athén megvesse és kikaczagja. Meglehet különben, sőt valószínű is, hogy ez is csak egyike ama számos költött történetnek, melyek majdnem minden nagy hellen költőről köz-szájon forogtak. Midõn Sophocles 92 éves korában elhunyt, a nép elhatározta, hogy emléket esztendõnként halotti áldozattal fogja megtisztelni. Sírjára érczből vert szirént emeltek, s halála után negyven évvel Aeschylus és Euripides szobraival együtt az övé is ott díszelgett az athéni színház nézőterén.

Sophocles ujtásai. Láttuk Aeschylusnál, hogy akkor a görög dráma technika dolgában még némileg kezdetleges volt. Említettük, hogy van egy darabja, melyben még a *kar* a volta-képeni tragikai hős, hogy nála a magánszínészek száma még csak kettő, hogy az ő drámáinak meséje egészen bonyodalom nélküli, a cselekvénynek még csak kezdete és vége van, hogy a költő úgyszólván csak egyetlen szilárd, megállapodott helyzetet tár elénk, s hogy aztán az egész actio e helyzetnek mind jobban-jobban való kifejtésére szorítkozik. Végül utaltunk Aeschylus ama szerkezeti sajátosságára is, hogy darabjait rendszeren három tragédiából álló csoportba, úgynevezett trilogiába fűzte, melynek egyes részei egymással tárgyi kapcsolatban voltak.

Sophocles mind e tekintetekben előbbre vitte a görög drámát; s a haladás, mely a tragédia formáját illetőleg nála jelentkezik, oly nagy, hogy már maguk e technikai tökélyesbítések is elégségesek volnának arra, hogy Sophoclesnek a dráma történelmében örök nevet biztosítsanak. Nézzük ez ujtásokat egyenként.

Sophoclesnél a *kar* már oly kevésbé lényeges, hogy dalait a drámai hatás legcsekélyebb kockáztatása nélkül tisztán mellőzni lehetne. Nála a *kar* már csak költői ékesség, mely a cselekvény menetére inkább gátlólag hat, mint előmozdítólag; e módosítás által elő van készítve a karnak teljes elmaradása, mely azonban már csak a modern tragédiában ment végbe. — Sophocles második ujtása a *harmadik színész*, a tritagonista behozatala; hogy ez mennyire élénkíti nemcsak a beszélgetést, hanem az egész mese folyamát, azt tán felesleges bővebben fejtegetni. Áttérhetünk azért mindjárt a nagy tragikus harmadik reformjára, mely tán egyuttal a leglényegesebb is: arra, mely a drámába beleviszi a bonyodalmat. Aeschylus a színmű szervezetének középső részével, annak »hátgerincz«-ével nagyon kurtán végzett; egyszerű, nagy vonásokkal odavetett expositio után mindjárt a katasztróphára megyen át. Sophocles a cselekvény szálaít összecsomózza, komplikálja, s így halad aztán a sorsfordulat, a peripetia felé, hogy végül eljusson a csomó megoldásához. Aeschylus álló helyzetei helyett Sophocles lüktető életet ad.

Nevezetes költőnk amaz újítása is, mely az aeschylosi trilogiát eltörölven, megadja minden egyes drámának a maga önállóságát. Minden darabja önmagában befejezett egész, és tudjuk, hogy minden nemzet dráma-irodalma ezt a műformát, nem pedig az aeschylosit, fogadta magáévá.

Az aeschylosi és a sophoclesi tragikum. Az aesthetikának kevés kérdése adott annyi vitára okot, mint a tragikum mibenléte, s a felfogások különbözősége épen a görög szomurujáték a két nagyjánál nyilvánul a legszembetűnőbben. Főleg két nézet áll egymással szemben, melyek egymással merőben ellenkezőek. Az egyik azt hirdeti, hogy Aeschylos tragédiáiban a hős feltétlenül alá van vetve a *végzet* szeszélyeinek, s hogy ezzel ellentétben Sophocles tragikuma az emberi *szenvedélyek* harcából ered. A másik amaz álláspontot foglalja el, hogy Aeschylosnál a végzet csupán a gondolkodás törvényinek megillető, *észszerű szükségesség*, míg Sophoclesnél az emberi szenvedélyek harcra kelnek ugyan egymással, de a harc kimenetelét mégis csak az istenek irányozzák. Ez utóbbi nézet bizonyára szélsőség; szélsőség annyiban, amennyiben ha áll is pdl. Oedipus királyra, ahol tényleg bajos tragikai vétséget találni, mint-hogy a hős öntudatlanul követi el a megjósolt bűnöket: de semmiképen sem illik Sophocles egy másik remekművére, az »Antigone«-re. Itt a hősnő két kötelesség között állva, tudatosan megszegi az egyiket (a király ama rendeletét, hogy Polynicest ne temesse el), hogy teljesítse a nővéri szeretetből folyó másik parancsot, mely szerint meg kell adnia az elhunyt fivérnek a végső tisztességet; bukása ennél fogva valóban tragikus.

Mínthogy alább épen az »Oedipus király«-t közöljük mutatványképen, érdekesnek tartjuk az a tragédiáról föntebb mondottakhoz még néhány szót függeszteni. Kiváló hazánkfia, J. L. Klein, a »Geschichte des Dramas« című ép oly terjedelmes mint mélyszellemű munkájában behatóan fejtegeti az »Oedipus király«-t, s e mű tragikumáról a következőket jegyzi meg: »Schneidewiu, aki mindenképen erősíti az Oedipus király alapeszméjének igazán tragikus voltát, az eszmét így formulázza. »A halandó, bármily jó is, a legnagyobb vigyázattal sem

kerülheti el, hogy ballépést ne tegyen; bármily éles elmével ösmerje is meg a helyes utat, ez mitsem használ neki, ha híján van az istenek szeretetének.« E formula pálczát tör ama tragikus elv fölött, melyet dicsőíteni vél. *A kétségbeesés tragikumának* alapeszméjét fejezi ki, nem pedig az istenivel való megbékülését — oly alapeszmét, mely teljes ellentétben van nemcsak a bölcsészet és »a szellem vallása« által megtisztult isten-fogalommal: hanem nyílt ellentétben van az aeschylosi tragikummal is, mely ennek ép ellenkezőjét erősíti: azt a halandót, aki a jó és az igaz eszméi szerint él és cselekszik, az istenek szeretete sem hagyja el. Mert mi nyerhetné meg az istenek szeretetét, ha nem az igaz- és jónak akarása és gyakorlása, amik voltakép isteni dolgok? Sőt mi több, Aeschylosnál összeütközés esetében az istenek maguk kelnek síkra az emberek érdekében a sors kérlelhetlen joga és annak még az égiektől is félt boszulói ellen! (Lásd Apollo fellépését az Orestest üldöző Erynisekkel szemben.) Így hangzik a nagy, valóban igaz tragikumnak, minden idők tragikumának alapeszméje; ez az eredeti isteni kinyilatkoztatás, mely magába rejtve hord minden más jóslatot. Sophokles tragikai eszméje az, ami Goethe hár-fásáé, aki az »égi hatalmakról« így énekel: »Bevisztek az életbe, a szegényt bűnbe ejtitek, és aztán átengedetik a kinnak, mert a földön minden bűn megboszulja magát.« Oly tragikai eszme, mely épannyira nem-isteni, mint amennyire embertelen, tehát erkölcstelen, mégha az ókor legtisztább jámborságu, legharmónikusabb költői lelkéből fakadt is.«

Az hiszem, hogy ez idézet, mely tán kissé hosszúra is nyúlt, fölment a czimben jelzett kérdésnek további fejtegetésétől, mely amúgy is túlmenne talán az e könyv elé szabott korlátokon. Ha tehát szabad volt néhány perczig a sophoclesi nap egy-két foltját is szemlélnünk, fordítsuk el már most tekintetünket e sötét pontoktól s nézzük csak a ragyogókat.

Sophocles jellemei és nyelve általában nem oly fenségesek már, mint Aeschyloséi; hőseiben már nem találunk titáni vonásokat; fölöttünk állanak ugyan, de mégis közel hozzánk. Ennek megfelelőleg nyelve is híján van ama némelykor dithyrambusi lendületnek, melyet az Oresteia költőjénél tanultunk

csudálni: alakjai beszédjükben is emberiebbek. Ami őket ezenkívül is megkülönbözteti az aeschylosiaktól: az ama sok apró, finom árnyalat, melylyel ki tudja őket domborítani; elődje inkább nagy vonásokkal rajzolt s óriás alakjai gyakran köd-gigásökként tűnnek fel előttünk.

Oedipus Colonosban. Áttérve e vázlatos jellemzés után Sophocles műveinek tartalmi ismertetésére, itt is úgy járunk el, mint az előbbi fejezetben, amennyiben ama tragédiát, melyet alább mutatóványként adunk, e helyütt mellőzzük, s mindjárt a czimben jelzett darabnak kerítjük sorát. — Oedipus, miután kétségbeesésében kiszúrta szemeit, nem hagyhatta el mindjárt Thébát; egy jóslattól kényszerítve meg kellett maradnia bűnei színhelyén. De utódja, Kreon, később mégis elűzte Thébából — elűzte akkor, midőn az agg király már inkább szeretett volna nem távozni, és elűzte önfiainak, Eteocles és Polynicesnek beleegyezésével. És megindul a világtalan fejedelem; lányától Antigonétól vezetve, elbolyong Attikába, s a darab elején éppen egy Kolonos nevű faluba érkezik, mely Athén szomszédságában van. Pihenni tér az Eumenidák szentelt berkébe, ahol pedig embernek nem volt szabad tartózkodnia. Az odajövő kolonosiak sürgetésére el is hagyja a helyet; de midőn megmondja nevét is, a pórok félve honuk befertőztetésétől, azt akarják, hagyja el egész vidékeket is. Most Oedipus másik leánya, Ismene jó; azt a hirt hozza Thébából, hogy Polynices és Eteocles közt testvérháboru folyik, s hogy egy jóslat szerint azé lesz a diadal, akinek földjén Oedipus tartózkodik, »élve vagy halva.« Eteocles kérésére Kreon már útban is van, hogy Oedipust visszavigye Thébába. De a vak király nem akar visszatérni azokhoz, kik száműzték, kiket elátkozott; Attika földjén akar maradni, mely menedéket nyújtott neki. Szinre lép Athén királya, Theseus is, aki nemes barátsággal fogadja az aggastyánt és biztosítja őt ótalmáról. Be is váltja később szavát, mert amikor jön Kreon és nem vihetvén el magát Oedipust, túszoikként elrabolja lányait, Antigonét és Ismenet: a hős fejedelem a rablók után vágat és megfosztja őket zsákmányuktól. A harcra kelt fivérek másika, Polynices, maga jön el atyjához, hogy őt

megkérlelve, visszatérésre bírja. De ő is hiába járt: Oedipus ismétli rája szórt átkait, aztán elmegy, hogy fölkeresse sirját. Egy szent szikla mellett hal meg, rejtélyes halállal. Maga isten ajka hívja föl a magasba: »Oh jer, jer Oedipus! — és ő megdicsőülten, sóhajtság nélkül, kórtól menten húny el.

Antigone. Miután Oedipus király meghalt, Antigone és Ismene visszatértek Thébába, ahol Eteokles fivérökkel Kreon gondnoksága alatt éltek. Az Eteocles és Polynices közt folyt háboru véget érven (l. 136. l. »Hetten Théba ellen«), a király parancsa szerint csak Eteoklest temették el, míg Polynikestől, aki önhazáját ostromolta, megtagadták e végtisztességet. Ám Antigone nem akarja fivére holttestét a ragadozó állatok martalékaul hagyni. Bár agyonkövezés fenyegeti azt, aki megsérti Kreon tilalmát, ő mégis kész e tetre. »Én sírt árok neki — így szól — s ha meghalok, dicsőség lesz rám a halál!« Alig távozott a leány, Kreon lép fel, akinek egy őr nemsokára jelenti, hogy valaki eltemette Polynicest. A tettest kiderítik s Antigonét odahurczolják Kreon elé. A magaslelkű leány nem is tagadja, amit elkövetett: arra született, úgymond, hogy szeressen, nem hogy gyűlöljön. S minthogy az ártatlan Ismene is magára vállalja a bűnrészséget, a fejedelem mindakettőt elhurczoltatja. Hiába kéri saját fia, Haemon, Antigone vőlegénye, kegyelmezzen meg a leánynak: Kreon fölháborodásában fiát is a kétségbeesés szélére űzi. S most Antigone keseregve megyen végső útjára: elevenen fogják eltemetni. Tiresias, az agg jós is eljön; ő is kéri a fejedelmet, bocsássa szabadon Antigonet és temesse el Polynicest, s midőn az ahelyett, hogy hallgatna az intelemre, még gyalázza Tiresiaszt: a jövőmondó szörnyű, vész közelegetét jelenti a keményszivű királynak. Most megdöbben Kreon és elsiet, hogy Polynices meggyalázott tetemét mégis kiengesztelje. De midőn a holttest mellől távozva, ama barlangba ér, melybe Antigonét befalazták, már késő. Antigone hurokba font finom fátyollal a nyakán, a légben függ, s mellette jegyese, az ifju Haemon kesereg. Ez megpillantja atyját, kardot ránt s azt önszivébe mártja. De még ezzel sincs vége Kreon bűnhődésének: neje, Eurydike is öngyilkossá lesz.

Elektra tárgyát már ismerjük az »Áldozatvívők«-ból. Sophocles is Orestes bosszu-művét tárja elénk, azzal a különbséggel, hogy Electra jellemét sokkal inkább előtérbe állítja, s ez alakot, bár gyöngédebb nővérek, de anyja iránt majdnem visszataszítóan vad leánynak mutatja be. A »gyűlölet frencsiája«, mely benne él, annál hatásosabb, minthogy Electra szembe van állítva gyáva-lelkű, önző hugával, Chrysothemissel. — Orestes és Pylades megérkeznek Argolisba, s a velők jött agg szolgát megbízzák, jelentse a királyi párnak, hogy Orestes egy kocsi-versenyen életét vesztette. Távoztuk után Electra lép színre, aki évek óta egyre várja fivére megérkeztét, hogy az végre bosszút álljon atyja gyilkosain. Szidalmazza hugát, Chrysothemist, aki jobbnak találta belenyugodni sorsába és a bosszúról hallani sem akar. Majd jön a királynő, aki egy közte és Electra közt lefolyt heves párbeszéd után imádkozik Apollóhoz, hogy távoztasson el tőle minden veszélyt. Már-már azt hiszi, hogy az ég meghallgatta imáját, mert az említett szolga eléje lép és Orestes halálát jelenti neki. Electra, kétségbeesve, már most maga akarja végrehajtani a megtorlás gyilkos munkáját; de ime jön egy idegen, aki Orestes állítólagos hamvait hozza el neki. Alig áztatta könnyeivel a gyászos urnát, midőn az idegen fölfedi magát előtte: ő maga az, Orestes. A visszatért a legkisebb habozás nélkül végzi el művét; mint egy áldozó pap a szentelt barmot, úgy vágja le szülő-anyját, szenvedélytelenül, némán, és még össze sem rázkódik, midőn ez feléje kiált: »Fiam! szánd meg anyádat!« S Clytaemnestra után következik Aegisthos. »Dobd testét a kutyák elé, kiált Electra, midőn ez is porba hullt — hadd temessék el azok!« S e pathossal, mely már az undok határához közelít, ér véget a tragédia.

Ajas. A görögök táborában Achilles halála után nincs hősieb fejedelem, mint Ajas. De amily vitéz, ép oly gőgös is, és nagy elbizakodottságában kétszer sérti meg Pallas-Athenét. Az istennő ezt nem bocsátja meg neki és Sophocles tragédiájának éppen Ajas bűnhődése képezi tárgyát. A holt Achilles fegyvereit a görögök nem Ajasnak, hanem Odysseusnak ítélik oda. A mélyen sértődött hősnek haragja egész őrzöngéssé fokozódik, és e Pallástól ráküldött csze-veszettségében a nyáját

kezdi kaszabolni, azt vélvén, hogy kardja az Atridákat és a tábor többi vezéreit mészárolja le. De másnap észretér, látja, hogy cselekedete nevetség tárgyává tette az egész sereg előtt és lesujtva e szégyenérzettől, öngyilkosságra határozza el magát. Neje, Tecmessa, sejti e szándokát és édes szavakkal iparkodik őt arról lebeszélni. Emlékezteti gyermekökre, a kis Eury-sacesre, s midőn később ezt kihozza eléje, Ajas megható 'apai gyengédséggel szól szereteteihez. Bár már úgy tetszik, mintha engedne Tecmessa esdekléseinek: de ez engedékenységek csak látszólagos; nemsokára elmegy a táborból, s egy elhagyott vidéken kardjába dől. Halálával a főcselekvény tulajdonképen végére jutott, de még a darab egy ideig folytatódik Ajas holtteste körül, melyet az Atridák nem akarnak eltemettetni. A köztük és Ajas fivére, Teucros közti szóharcz már-már úgy tetszik mintha új bonyodalomra vezetne, de Odysseus közbenjárására helyre áll a béke és Ajasnak meg lehet adni az utolsó tiszteletet.

Philoktetes. Midőn a görögök Trója elfoglalására indultak, útközben Philoktetest megmarta egy kigyó. A genyedő sebnek oly szörnyű bűze volt, hogy Odysseus a hőst kitétette a hajóról Lemnos szigetére. Kilencz évig tengődött itt Philoktetes, elhagyatva mindenkitől, és folyton táplálva kebelében a hűtlen vezértársai iránti gyűlöletet. Achilles halála után azonban ez utóbbiak azt a jóslatot nyerik, hogy Tróját csak Philoktetes és Neoptolemos segélyével fogják meghódíthatni. Elhivatják hát Neoptolemost s őt Odysseussal együtt elküldik Lemnos szigetére, Philoktetesért. A jóslatban ki volt kötve, hogy Philoktetesnek a maga jószántából kell eljönnie, s mint-hogy ezt rábeszéléssel nem igen remélik elérhetni, Odysseus cselhez folyamodik. Sophocles tragédiájának e kísérletek képezik tárgyát: egyfelől Odysseus ravaszsága küzd Neoptolemos nemes őszinteségével, másfelől Philoktetes hányódik a gyűlölet és a bizalom, a testi szenvedés és a remény között. Végül Odysseus belátja, hogy ifju uti társában csalódott; Neoptolemos harátságot fogad Philoktetesnek és felvilágosítja, hogy az a hajó, melyen elviszik, nem honába, hanem Trója elé fogná szállítani. A bonyodalmat most a »deus ex machina«, egy hirtelen feltűnő isten oldja meg. Egy felhőben megjelenik He-

rakles, elrendelve Philoktetesnek, hogy mégis csak Trójába menjen. Előre hirdeti, mennyi dicsőség vár ott reá, hogy sebe majd begyógyul, s hogy a görögök legvitézebb harczosuknak fogják elismerni. Philoktetes nem szegül ellen az égi parancsnak s Odysseussal és Neoptolemossal együtt hajóra száll.

A trachisi nők. Herakles számos hőstett elvégzése után visszatér nejéhez, Dejanirához s rabnői között magával viszi Iolét is, Eurytos király leányát, akit szeret. Midőn Dejanira megpillantja a szerencsétlen foglyot, eleinte mély szánalom ébred benne; de később megtudván, hogy Iole tulajdonképen vetélytársnője, a szánalmat féltékenység váltja föl, s azon gondolkodik, mint őrizhetné meg Herakles szerelmét a maga számára. Dejanira egyszer Nessos kentaurtól egy mérges genyedséggel tele inget kapott, melyről az álnok kentaur, akit Herakles sebzett halálra, azt állította, hogy ez által biztosíthatja legjobban férje hűségét. Herakles, mielőtt házába térne, áldozatot akar bemutatni az isteneknek és egy szolgáját nejéhez meneszti, tiszta ruhát kérni. Dejanira elküldi neki a Nessosinget, melynek mérge úgy égeti Herakles testét, hogy ez a kínok elől menekülendő, máglyára lép. Mikor a féltékeny nő megtudja fiától Hyllostól, hogy mi történt, öngyilkossá lesz. Felesleges mondanunk, hogy a darab címe itt is az abban szereplő chorustól van véve.

OEDIPUS KIRÁLY.

Tragédia.

Személyek:

Oedipus, Théba királya	Egy pásztor.
Jokaste, neje.	Egy szolga.
Kreon, sógora.	Két gyermek, a király leányai (néma személyek).
Tiresias, vak jós.	Thébai aggastyánok kara.
Egy pap.	
Egy korinthusi követ.	

Színhely: szabad tér a thébai királyi palota előtt.

(Jobbról ifjak és gyermekek menete lép színre, élükön idős papokkal. Kezüikben az esdeklők szokásos olajfalombja, s letelepszének a palota előtti oltár lépcsőzetére. Az egyik pap (aki szól) állva marad. A király kíséretével együtt kilép a palotából.)

Oedipus. Ős Kadmos ifju nemzedéke ti,
Oh fiaim, mi végből ültök itten?
Az ődők lombja kezetekbe' mért van?
Im városszerte tömjénillat árad,
És jajszó s hymnus zeng mindenfelé.
Nem akarám, hogy hírnök mondja el:
Magam jövék, megtudni az okát,
Magam, kit mind »dicső«-ként emlegettek.
(A paphoz). Mondd hát, oh agg — az ő nevükbe' szólni
Tenéked illik — mért is ültök itt?
Mitől remegtek? Mit óhajtotok?
Én szívesen segítek bármiben —
Vad vón', kit meg nem hatna esdekléstek!

Pap. Ám jó, honom királya, Oedipus!
Im mindenféle-koru ember ül
Oltáraidnál: kis gyerek, ki fészkrét
Csak most hagyá el; pap, kin aggkor súlya —
Köztük Zeusnak papja, én magam —,
S ott ifjaink virága. S aki nincs itt,

Lombbal kezében más-más téren ül,
 Pallasnak kettős temploma előtt,
 Vagy ott, hol hamuból folyik a jóslás,
 Ismenos partján. Látod magad is,
 Hogy süllyedez a város, és a vérhab
 Hogy már-már összecsap feje fölött!
 Pusztúl a mag, mit elveténk a földbe,
 Pusztúl a csorda s nem fogan az asszony
 Több gyermeket. Villámot szóró démon,
 Rohant az ádáz pestis városunkra,
 S míg Kadmos háza semmivé leszen,
 Vész-jajban gazdagúl a barna Hades.
 S ha mostan tűzhelyedhez eljövénk
 — Én s e fiúk — nem tettük, mintha hinnők:
Isten vagy: ámde hiszszük, hogy te vagy
 Véletlen s végzet száz csapási közt
 Legfőbb segítőnk. Hiszen el te törléd,
 Hogy közelegtél Kadmos városához,
 A szörnyü énekesnő *) adaját!
 S közülünk senki rá nem oktatott:
 Egy isten adta, mentned életünket!
 Hát most is, óh király, fejünk, hatalmunk!
 Akár istennek hallod szavait,
 Akár egy ember az, kitől tanúlod:
 Tehozzád esdünk, nyujts, oh nyujts segélyt!
 Bölcs férfiú ahol tanácsot adsz,
 A balszerencse üdvvé változik!
 Hát rajta, földi lények elseje,
 Gondolj reánk — segítsd a várost talpra!
 A régi jóért lám a nép ma is
 Mentőnek szólít: óh, de milyen emlék
 Marad utánad, ha azért emeltél,
 Hogy most meg bukni hagyj? Honunk had' álljon
 Ismét szilárdul! Hajdan üdvöt adtál,
 S szerencsés jósmadár hozott ide. . . .
 Légy most is az, mi akkor! Ha e földön

*) A sphinx. L. a tárgymagyarázatokat.

Uralgni vágysz, mint most uralkodol:
 Gondold meg, szebb, ha népes, mint ha puszta!
 Hajó mit ér, mit ér a bástya tornya,
 Ha aki lakja, nincsen férfiú?

Oed. Tudom, szegények, mért jövétek esdni!
 Hogy is ne tudnám! Mind szenvedtek, úgy-e? . . .
 Ah annyit egy se szenved, mint magam!
 Mindőtöket a *maga* bűja nyomja.
 És senki másé; de az én szívem
 Hazámért jajgat, értem s értetek.
 Nem ébresztettetek föl álmaimból —
 Csak ott feküdtem s hulltak könnyeim,
 S elmém sok úton bolygott erre-arra.
 Jól néztem mind meg s leltem is egy írt,
 S használok is. Mert süvemet, Kreont.
 Menoekeus fiát, Pythoba küldtem:
 Phoebos lakában tudakolja meg,
 Mi tett, mi szó az, mely védőnk lehetne?
 S ha számitom, mióta jár oda,
 Aggódni kezdek; mert már kelletténél
 Tovább van el — már itt lehetne rég.
 Mihelyt ő megjön: átkozott legyek,
 Ha nem teszem meg, bármit mond az isten.

Pap. (egy pár ifju odalép hozzá s súg valamit neki)
 Ezt szépen monád. S ím, ép most jelentik,
 Hogy már közelget is felénk Kreon.

Oed. Hogy' fénylik két szeme! Uram Apollo,
 Hát bárcsak hozna is szabadulást!

Pap. Örvendni látszik; üdvhozó babér
 Külömben hogy' övezné fürtjeit?

Oed. Megtudjuk rögtön; hallhat már, közel van. (A szünpad
 Fejdelmi rokonom, Menoekeusfi, [szólóléről :]
 Phoebostól mily jövendölést hozol?)

Kreon (szüre lép.) Jót. Azt hiszem, ha helyes útra lépünk,
 Még minden balszerencsénk jóra fordul.

Oed. De mit beszélt? Nem érthetem szavadból,
 Vaj bátorodjam avvagy féljek-e?

- Kreon.* A nép előtt ha kívánsz hallani,
 Ám szólok itt is; hogyha nem: bemennénk.
- Oed.* Csak szólj előttük. Óh nem féltem úgy
 A magam éltét, ahogy sorsuk aggaszt!
- Kreon.* Hát jól van; halljad, mit beszélt az isten.
 Kimondta nyiltan Phoebos fejedelem:
 Mossuk le, mely honunk földére száradt,
 A szenny, s ne hagyjuk kiengeszteletlen.
- Oed.* Mi szenny? s mi legyen kiengesztelése?
- Kreon.* Vagy száműzés, vagy élet életért!
 Mert vér folyt s az hozott vihart honunkra.
- Oed.* S vajon ki sorsát érti Phoebos isten?
- Kreon.* E földnek Laios volt ura s királya,
 Minek előtte trónra te jutál.
- Oed.* Hallottam róla; látni, sohse láttam.
- Kreon.* Nos hát, Apollo nyílt parancsa az,
 Hogy ennek gyilkosán kell bosszút állnunk.
- Oed.* De hol van ő? És mint akadhatunk
 Ily régi bűnnek megfakúlt nyomára?
- Kreon.* E honban. Megkerül, ha rögtön üldik,
 Mig hogyha halogatják, nyomavész.
- Oed.* S e gyilkosságtul hol veszett el Laios?
 Otthonn? A réten? vagy tán idegenben?
- Kreon.* Azt mondta nekünk, jóslat-kérni megy,
 De hajna, elment s nem tért sohse vissza.
- Oed.* S nem látta hírnök, avagy útitárs,
 Ki megjelenté s ekkép nyomra vitt?
- Kreon.* Mind ott veszett. *Egy* volt, ki elinallott,
 S ez is csak egyet mond el a dologról.
- Oed.* S mi az? Ez egy sok mást is fölfedezhet,
 Reménynek kurta szála ez lehet!
- Kreon.* Rablók ütöttek rajt' s nem *egy* ölé meg:
 Egész csapat volt.
- Oed.* S rabló merne ilyet,
 Ha ármány innen föl nem béreli?
- Kreon.* Ezt hittük mink is; ám, hogy meghalt Laios,
 Nem kelt föl bosszuló, mert más bajunk volt.

Oed. S mi gátolhatta meg a kutatást.

Midőn királyotok volt, aki elhullt?

Kreon. A Sphinx talányos éneke üzött

A titkot hagynunk s néznünk, mi közelb volt.

Oed. Én földérem. Méltó Apollóhoz

És méltó hozzád, hogy ama halottra

Írányul gondotok. S természetes,

Hogy frigyetekben láttok engem is.

Eleget téve istennek s honomnak.

Hisz ezt a bünt nem távol jó barátoknak:

Magamnak kedveér' kell torlanom.

Hisz amely őt megölte, vajmi könnyen

Sujtolhat engemet is az a kar.

Istent követve, magamon segíték. —

Gyorsan, fiúk, el e lépcső-fokokról,

Tartsátok egyenesen lombotok. *)

Valaki menjen, népem idegyűjteni;

Most mindent megkísértek; dőljön el,

Hogy vélem-e az ég, vagy bukom-e? (Ő és Kreon be a palotába)

Pap. Hát keljünk fel, fiúk; amért jövének,

Ő megígérte. Óh hát vajha Phoebos,

Ki ezt a jóslatot küldé nekünk,

Megváltónk lenne s bajunk szüntetője!

(Pap és a többiek el. Csakhamar gyülekeznek a népgyűlésre hivottak: thébai aggastyánok. Egy kardalban leírják a dögvész borzalmait és segílyt kérnek az istenektől. A dal végével ismét föllép Oedipus.)

Oed. Könyörgesz? Amit óhajtsz, a segílyt,

Az átok szüntét, el is érheted,

Ha hallgatsz rám és küzdesz a baj ellen.

Én nem tudom, a hírben mi való;

A tett miképen történt, nem tudom.

S mit ér a kutatás bűnjel nekül?

Későn levék csak polgártársotok,

S azért így szólok, Kadmos nemzedéke:

---

*) Ima közben lehajlítva kellett tartani.

Ki tudja, Laiost, Labdacos fiát
 Ki ölte meg: parancsolom, hogy az
 Mindent amit tud, mondjon nékem el —
 Még akkor is, ha ezzel maga ellen
 Zúditna vádat. Bántódása nem lesz,
 Sértetlen' hagyja majd el városunk'.
 Vagy ha ki tudja, hogy *más* thébai,
 Vagy tudja, hogy egy idegen a gyilkos:
 Ne rejtse az se; mert nagy jutalom
 S hálám lesz díja. Ám ha mégse szóltok,
 És bárki félve, vagy barátot félve,
 Szóm föl se venné: hallja, mit teszek:

Megtiltom ím, hogy ebben a hazában,
 Melynek hatalma, trónja az euyém,
 Akárki az a bűnös, valaki
 Lakába befogadja, üdvözlje,
 Templomba, áldozat elé bocsássa,
 Szenteltviz-tartót nyújtson kezibe.
 De minden ember lökje ki a házból,
 Mert *Pytho jóslata* kimondta nyiltan:
 Ő az, ki városunk fertőzteté!
 Én hát Apollo híveként cselekszem
 S cselekszem, mint a holtnak frigyese,
 S megátkozom a tettest, bár maga
 Vagy czinkosokkal együtt rejtezik:
 A nyomorúlt hadd tengjen nyomorúltul.
 S ugyanez átok, melyet másra sujtok,
 Hadd verjen engem, ha lakomban élt,
 Entüzhelyemnél, és én tudtam azt!

Ti meg tegyétek, mire kértelek
 Énért, isten s e hon kedvéért,
 Mely vész siváran, égtül elhagyatva.
 Mert bár nem isten parancsolta volna,
 Torlatlan hagyni úgy sem illenék
 A legjobb ember és király kimúltát,
 S nyomozni kéne! Így hát mostan én,
 Ki melyet ő birt, azt a trónt birom,

S birom a nőt, ki hajdan az övé volt
 -- Úgyhogy, ha gyermekét nem sujtja balsors,
 Az enyéimmal együtt nőne fel --:
 Mivel a végzet lecsapott fejére,
 Megküzdök érte, mintha vón' apám,
 S fürkészem, megkisértve minden eszközt,
 Hogy' akadok reá, ki megölé
 A Polydorfi Labdacos fiát,
 Az Agenorfi Kadmos sarjadékát!
 S ki nem tesz szintígy, annak azt kívánom,
 Hogy föld ne nyújtson néki soha termést,
 Ne szüljön néki asszony gyermeket:
 E pestis írta ki vagy még nagyobb baj!
 De titeket, ti többi Kadmiónok,
 Kik vélem tarttok, a segítő Díke
 És minden isten óvjon mindörökké!

(A vének azt tanácsolják, kérdezze meg Oedipus a jós Tiresiaszt.
Oed.: Már kétszer hivatam; csudálom, hogy még nincs itt. Végre
 jön a vak próféta és a király kéri, nevezze meg Laios gyilkosát.)
Tir. (magában). Ah! Szörnyű a tudás, hol nem hoz üdvöt!

Ezt mindig mondtam s lám, most feledém,
 Külömben el nem jöttem vón' e helyre!

Oed. Mi ez? E csüggedt arc vaj mit jelent?

Tir. Bocsáss haza, és higgyed el nekem,

Hogy rám is, rád is sokkal jobb lesz így.

Oed. Ezt mondni nincs jogod. Bántod hazádat,

Mely fölnevelt, ha meg nem magyarázod

A jóslatot.

Tir. De látom, helytelent kérsz,

S hogy én is helytelent ne cselekedjem — (mennni készül).

Oed. Az égre! el ne menj! Oh szólj! Mi mind

Könyörgve borulunk le lábaidhoz!

Tir. Hát nem tudjátok mind, hogy mit csináltok.

(*Oed.-hoz*) Tenátkod leplezem 'le, hogyha szólok.

Oed. Mit mondasz? Nem beszélsz, holott tudod?

Hát árulónk léssz? elvesztet honunkat?

Tir. Én jajt se rád, se énrám nem hozok.

Hiába kérdesz — tőlem mitse hallasz.

Oed. Hah, nyomorúlt! felháborítanál

Egy sziklát — fogsz-e mindjárt szólani?

Itt állasz érzéketlen' s makacsúl?

Tir. Szídsz, hogy makacs vagyok? S nem látod-e,

Hogy sokkal makacsabb vagy tenmagad?

S te engem vádolsz?

Oed. S ne lázítna föl

A szó, amelylyel sérted városunkat?

Tir. Bár hallgatással fődjem, kiderül.

Oed. Azt kérdem épen, mi fog kiderülni?

Tir. Nem mondom; haragudjál, hogyha tetszik,

S ám légyen haragod a legvadabb!

Oed. Hát jó: s e haragomban felfödöm,

Mit gondolok. E bünt te terveléd

S te hajtád végre, bár nem *karod* ölt.

De vádolnálak ezzel is, ha *látnd!*

Tir. Valóban? Én meg azt mondom: ne folytatd

A vádolást, s ne szólj e naptul fogva

Se hozzám, sem pedig ezekhez itt.

Bűnös *te* vagy, honunk *te* szennyezed be!

Oed. Orczátlan! ezt? nekem? És azt hiszed,

Hogy boszum elkerülöd?

Tir. *Országos Széchenyi* Mitse félek.

Hatalmas az igazság, mely velem van.

Oed. S ki tanított rá? Tán biz mesterséged?

Tir. Magad. Mert szólani te kényszerítél.

Oed. (gondolkozik). Mit mondtál? ... Ujra mondd, hogy jobban

Tir. Hát még nem értéd? Többször is kimondjam? [értsem!]

Oed. Nekem még nem világos. Mondd csak újra!

Tir. Azt mondtam: kit keressz, *te* vagy a gyilkos!

Oed. S kétszer gyalázol? kínját vallod ám!

Tir. S mondjak még egyet, mi dühöd' növellje?

Oed. Amennyit tetszik! Úgyis h'jába szólsz!

Tir. A leggyalázatosb kötél füz össze

Azokkal: akik legdrágábbjaid;

S te mitse tudsz s nem sejtet tennem-átkod'.

Oed. S véled, hogy mindez torlatlan marad?

Tir. Az, hogyha van erő az igazságban.

- Oed.* Van ; ámde nálad nincs. Mint szemre vak vagy,
Oly vak vagy fülre s vak vagy észre is.
- Tir.* Boldogtalan ! és nemsokára nem lesz,
Ki ugyanezt ne mondaná terólad.
- Oed.* Éj főd be téged. Már nekem nem ártlhatsz,
Se másnak, aki látja még a napfényt !
- Tir.* Sorsod nem az, hogy kezecimtől ess' el ;
Bír véled Phoebos ; az ő dolga ez.
- Oed.* S Kreon koholta ezt ki, vagy magad ?
- Tir.* Magadnak tudd be gyászod', ne Kreonnak.
- Oed.* Oh kincs, oh trón, s te bölcsesség, amely
Ez irigy élet legfőbb dísze vagy :
Hah mily gyűlölség járhat nyomotokban,
Ha e kormányért, melyet sohse kértem,
Melyet e város úgy adott nekem,
A hű Kreon, e régi jó barátom
Titokba lest hány, s megbuktatni vágy !
Eféle táltost bérel ellenem,
Ravasz szélhámost, álnok cselszövőt,
Ki épszemű, ha szó van nyereségről,
De vak művészetében. Rajta, szólj hát,
Mikor mutattad jósnak magadat ?
Midőn a dalos eb itt énekelt,
Miért nem mondtál szabadító eszközt ?
Hisz közönséges ember azt a rejtélyt
Nem oldhatá meg : jósra várt e munka !
De téged nem világosíta föl
Sem isten, sem madárjel ! — S jöttem én,
S a *nem-jós* Oedipus lám öneszéből,
Madárjel nélkül leveré a sphinxet !
S ez Oedipust akarnád te elűzni,
Hogy *Kreon trónja* mellett jobb helyet kapj ?
Te, s aki mindezt koholá, sirással
Adjátok árát majd ez elűzésnek !
... Csak vén ne volnál : bánnád jóslatod' !
- Kar.* Ha összevetjük szavadat s szavát,
Azt hiszszük, mindakettőt düh sugalta.

Kár ilyen szókért; hadd vizsgáljuk inkább,
Mint teljesítsük isten jóslatát.

Tir. Habár király vagy is: megfelelek.

Van rá jogom. Én nem szolgállak *téged*,
De Loxiast! S így arra sem szorúltam,
Hogy Kreon védjen. — Szidtál: vak vagyok.
Nos hát, te látsz, s nem látod nyomorod',
Nem: mily helyen, nem: hogy kivel lakol.
Tudod, ki szült? . . . Nem sejtet még magad sem,
És ellensége vagy a tieidnek,
Élőknek s holtak! Szörnyű kettős Átok
— Apád s anyádé — fog majd számukra,
S ki most napot: majd akkor csak homályt látsz.
Mi part, mi bérce Kitheron hegyének
Nem fogja viszhangozni jajjaid',
Ha megtudod, mi frigy az, melyre léptél,
S hogy boldog útnak milyen zátonya?!
És még ezernyi más bajt szinte' nem látsz,
Mely rád és gyermekidre fog szakadni!
. . . S most káromoljad Kreont s ajkamat:
Nincs, nincs oly ember, akit iszonyúbb ér!

Oed. S én hallgatok, s én tűnök ily beszédet?

Vessz el, czudar! El innen, el azonnal!

S még késel? Rögtön el e ház elől!

Tir. Nem jöttem volna, hogyha nem hívsz.

Oed. Ha tudom azt, hogy örült lesz beszéded,

Meggondolom, hogy érted küldjek-é?

Tir. Te azt hiszed hát, hogy örült vagyok;

Pedig a szüleid okosnak hittek. (Menni akar.)

Oed. Kik hittek? Állj meg! S kik a szüeim?

Tir. E nap ad néked vesztet és szülét.

Oed. Hagyd el talányos, titkos szavaid'!

Tir. (gúnyosan). Talányfejtéshez te legjobban értesz!

Oed. Hah! s dicsőségem' hányod a szememre?

Tir. Ez a *dicsőség* veszt el tégedet.

Oed. S ha elveszek! megmentém ezt a várost!

Tir. Hát jó, megyek. Jőjj gyermekem, vezess.

Oed. Vezessen is! Már bánt a jelenléted;

Siess el innen — ingerel, ha látlak.

Tir. Megyek; de még előbb kimondom azt,

Amért hivattál. Arczod nem ijeszt —

Te meg nem ölhetsz! Hát kimondom újra,

Hogy akit rég fürkészel fenyegetve,

S kit Laios gyilkosának állítasz:

Itten lakik. Azt vélik, idegen,

De ki fog tűnni, hogy idevaló,

És ő nem örvend rajt. Ma lát, de vak lesz,

Ma dús, s szegény lesz, s bottal tapogatva

Fog hont keresni. S ki fog tűnni majd,

Hogy apja s bátyja gyermekeinek,

S annak ki szülte, fia és ura,

Megölte apját s ennek birja nőjét.

Most menj lakodba s gondold végig ezt.

S ha hazugságon érsz: ám monddad akkor,

Hogy jósló-tudományhoz mitsem értek. (*Oed.* s *Tir.* el.)

(A kar azt éneкли, hogy nem hiheti *Oed.*-t gyilkosnak. Jön *Kreon*, aki hallotta, mivel gyanúsítja őt a király s ártatlanságát erősíti. Majd visszatér *Oed.* s hevesen rátámad sógorára. Kivált azzal érvel *Tir.* ellen, hogy mért nem említette ez sohasem. amit a gyilkosság felől tud, mért ép most jutott eszébe őt vádolni. *Kreon* az összeesküvés gyanúja ellen védekezve, felhossa, hogy ő sokkal jobban érzi magát így, midőn a király kötelességei nélkül élvezheti annak *jogait*, és semmi kedve a trónra. *Oed.* nem hallgat rá s meg akarja öletni. Ekkor jön *Jocaste* királyné. Az ő és a kar közbenjárására *Oed.* végre elbocsátja *Kreon*-t, bár meg van győződve bűnös voltáról s ezért a karra is gyanakszik már. *Jocaste* most tudakolja férjétől, mért haragudott meg *Kreon*-ra.)

Joc. Az istenért, oh mondd, uram királyom,

Mi gyújta benned ily nagy haragot?

Oed. Ám jó; te nem vagy olyan, mint ezek: (a karra mutatva)

Halld, mit kovácsolt *Kreon* ellenem.

Joc. Nos, mondd ki nyiltan, mivel vádolsz?

Oed. Rám fogja azt, hogy Laiost én ölém meg.

Joc. S magátul mondja vagy hallotta mástól?

Oed. Egy hitvány bűvészt küldött a nyakamra.

Hogy ne piszkítsa önnön-ajkait.

Joc. Eh! hagyd el ezt s figyelj az én szavamra,

S tanuld meg: ember látnok nem lehet.

Bebizonyítom egy pár kurta szóval.

Laiosnak hajdan azt jövendőlék,

— Nem Phoebos, ámde Phoebos papjai —

Hogy sorsa: halni annak a kezétől,

Akinek éltet ő meg én adunk.

S lám azt beszélük, idegen zsványok

Szurták le hármass útkeresztvezőn.

Pedig fiunk három napos se volt még,

S már gúzsba kötöztette lábait

S kiteteté járatlan hegyoromra.

S így Phoebos jóslatát nem teljesíté:

A fiu nem lett apja gyilkosa,

S Laios se vérzett önfia kezétől,

Mint rettege. S lám mindezt jós beszélte!

Hát jóslatokkal többé ne törődj'.

Mit *akar* isten, maga földeríti.

Oed. A lelkem tébolyg, megrendült eszem —

Olyan szót mondtál most ki, feleség!

Joc. S mely szó zavart meg? Miért mondd ezt?

Oed. Mint hogyha azt hallottam volna tőled:

Hármass keresztuton döfök le őt.

Joc. Ezt mondták akkor s még ma is beszélük.

Oed. S mely tájon érte ez a balszerencse?

Joc. Phokisba', mondják: ott, hol összeér

A delphi-i s a dauliai ösvény.

Oed. S azóta hány év telhetett le már?

Joc. Nem sokkal azelőtt ment szét a híre,

Hogy idejöttél hozzánk s trónra léptél.

Oed. Oh jaj, Zeus, mit végezel felőlem!

Joc. De Oedipus, mi csüggeszt annyira?

Oed. Még most ne kérdezd. Inkább írd le nekem,

Mily természetű volt Laios s mily idős?

Joc. Sudár volt, immár őszbe vegyülő,

Hasonlított az arcza a tiédhez.

Oed. Hah! végem! Így hát azt a rémes átkot

Ma öntudatlan' enfejemre szórtam?

Joc. Mit szólsz? Ah, borzadok, ha rád tekintek.

Oed. (csüggedten). Félek, hogy mégse *vak* volt az a jós...

De még csak egyet; ez lesz a bizonyság!

Joc. Borzad szívem. De kérdj csak: felelek.

Oed. Mondd: egyszerű polgárként utazott,

Vagy sok dárdással, fejedelmi módra?

Joc. Mindössze öten voltak, hírnököstül;

Szekér csak egy volt s azon Laios ült.

Oed. Hah! mindent látok. . . És ki hozta hírét?

Joc. Egy szolga; csakis ő birt menekülni.

Oed. S e szolga itt van mostan is a házban?

Joc. Nincs. Mert hogy visszatért s Laiost a sírban

Téged meg trónon látott: arra kért,

Kezemet megragadva, küldjem el

A legelőre, ki a gulya mellé,

Mentől messzibbre innen. S elbocsátám;

Ennél nagyobb kegyet is érdemelt vón'.

Oed. S ide lehet hívadni szaporán?

Joc. Ide. S miért kívánod?

Oed. Azt hiszem,

Hogy immár túlsokat is értek abból,

Amért e szolgát látni akarom.

Joc. Jó, eljön; ám tán megérdemlem én is,

Hogy tudjam, mi emészthet ily nagyon!

Oed. Nem titkolom hát, milyen szörnyű kétség,

Amely gyötör. Hisz van-e méltóbb nálad,

Akinek elmondhatnám helyzetem'?

Atyám *Polybos*, Korinth fejedelme,

Anyám a dorsi Merope volt.

Legelső polgár én valék honomban,

Amignem olyas történt meg velem,

Min méltán ütközém meg. Ámde kár volt

Haragra gyulnom érte. Valaki,

Hogy elborozgatánk ebéd után,

Rám förmed ittasan: »te apahíjas!«

Még *aznap* visszafojtám dühömet,

De másnap rögtön elmenék panaszra
 A szüleimhez. Szörnyü nagyba' vették
 A sértést, melylyel amaz illetett.
 S ez jól esett nekem. De az a szó
 Mindegyre kínozott, rágódott szívemben.
 Honn nem is szólva, mentem Delphibe.
 Amért jövék, azt meg nem mondta Phoebos,
 De mást jövendölt, rémest, iszonyút:
 Hogy végzetem: anyámmal egybekelni,
 Hogy átokverte fajt hozok világra,
 S apámat, aki nemzett, megölöm.
 Ezt hallva, attul fogva elkerültem
 Korinthosi honomnak csillagit.
 Futottam messze, hogy sohase lássam
 Én vészes jóslatomnak teljesültét.
 És így jutottam arr' a helyre is,
 Ahol, mint mondod, Laiost megölék.
 Hát halld az igazat. Ott jártam épen
 A hármass kereszttúton, melyet emlétsz:
 Egyszerre látok, négy-csikós szekéren.
 Egy hírnököt s egy olyanféle embert,
 Minőt leírtál. Az öreg s kocsissa
 Az útról erőszakkal félrelöknek.
 Nekem se kell több, s aki meglökött,
 Rávágok a kocsisra. Az öreg
 Lesett s mikor keze ügyébe estem,
 Kétágu ostorával főmre csap.
 De rosszabb érte őt; fogom a furkóst,
 Egy vágás — s lebukott a kocsiról.
 Oszd' mind megöltem. . . . Ah de hogyha Laios
 S ez idegen . . . valahogy . . . rokonok.
 Lehet-e nálam boldogtalanabb?
 Az istenek előtt van-é gyűlöltebb?
 Polgár vagy idegen be nem fogadhat,
 Nem szólhat hozzám, kítaszít a házból!
 És én valék, ki szórtam ezt az átkot,
 Ennenfejemre! És akit megöltem,
 Most annak fertőzőm be nyughelyét!

De hisz már nem vagyok *rég* átkozott,
 S tisztátalan? Honomból számkivetve,
 Viszont nem láthatom szüleimet;
 Nem léphetek hazámba, félve attól,
 Hogy enanyámmal kell majd frigyre lépnem
 És meg kell ölnöm Polybost, apámat:
 Azt aki nemzett, aki fölnevelt!
 S nem mondok igazat, ha azt hiszem,
 Kegyetlen démon küldé ezt reám?
 ... Oh szent fölségek ottfenn! Az a nap
 Rám ne viradjon soha, sohase;
 Hogysem beteljék rajtam annyi gyász,
 Hadd tűnjek inkább el a föld színéről!

(*Oed.*-nak csak egy reményszála van. *Joc.* azt mondta, több zsvány ölte meg Laiost, pedig ő csak maga volt. Nehezen várja a pásztort, aki erről felvilágosítsa. Mindketten el. A kar egy éneke után visszatér *Jocaste* s imádkozik *Phoebos*hoz, világosítsa meg a homályt. Jön egy *korinthusi követ*, aki hírül hozza, hogy *Oedipus* vélt apja, *Polybos*, meghalt, s hogy a nép *Oedipust* akarja utódul kikiáltani. Híjják a királyt.)

Oed. Oh drága nőm, *Jocaste*, mért hivatál?

Joc. Halld, mit beszél ez ember, s lásd be végre,

Mi lett az isten dicső jóslatából!

Oed. Ki az az ember és mi hírt hozott?

Joc. *Korinthusi hírnök*; azt jelenti épen,

Hogy nincs már *Polybos*, meghalt apád.

Oed. Mit mondasz, idegen? Magad beszélj!

Követ. Ha már e híren kell hát kezdenem,

Értsd meg, hogy ő bizony már oda van.

Oed. S mi ölte meg? Betegség? Árulás?

Köv. Agg testet gyöngé szellő porba dönt.

Oed. Hát eszerint kór ölte meg szegényt?

Köv. Az. S legkivált, hogy már nagyon öreg volt.

Oed. Lám, lám! Mit kérdeje hát, oh hitvesem,

A delfi jósnő tűzhelyét az ember

Vagy fenn repülő madarak szavát?

Azt hirdeték, hogy megölöm apámat;
 S ihol, a földnek mélyén nyugoszik,
 S én itt vagyok és fegyverhez se nyúltam,
 S csak úgy halt általam, ha az ölé meg,
 Hogy egyre énutánam epedett.

Hadesbe szállt — s vele a hiu jóslat!

Joc. Nem régtől fogva ezt hajtottam-e?

Oed. Ezt! Megsüketített a félelem.

Joc. De már most verd ki mindezt a fejedből!

Oed. S anyámnak násza ne rémítsen-e?

Joc. Mit félnél? Sors vet minket erre-arra,

És a jövőbe nem lát senkisem.

Jobb élni, könnyen véve bármit is!

Hát kár remegned az anyai násztól!

Álmodja sok, hogy anyját vette el,

S csak az, ki ilyesekre rá se gondol,

Világát könnyen csak az élheti.

Oed. Jól mondtad volna mindezt, ha ki szült,

Nem élne többé. De életbe' van még,

S így bármi szépen szólsz, van félnem ok.

Joc. S apádnak sírja vaj' nem fénysugár-e?

Oed. Bevallom, az; de ijjeszt, aki él még.

Köv. S miféle asszony rémit ennyire?

Oed. Hát Merope, a Polybos neje.

Köv. És mi okod van, kérlek, félni tőle?

Oed. Oh idegen, egy szörnyű jóslat aggaszt.

Köv. Megtudhatom tán én is, vagy titok?

Oed. Nem; azt mondotta nékem Loxias,

Hogy frigyre lépek egyszer enanyámmal,

S apámnak vérét enkezemmel ontom.

Ez számüzött korinthosi hazából.

Bár boldog számüzés, de nincsen édesb,

Mint látni azokat, kik éltet adtak.

Köv. És ettől félve, távozálsz Korintheból?

Oed. Hogy ne lehessenek apám gyilkosává.

Köv. És én, hi úgy ohajtom javadat,

E rettegéstül föl nem oldtalak még?

Oed. Méltó jutalmat nyersz, ha megteszed.

Köv. Hisz abban a reményben is jövék,

Hogy majd ha visszatérsz, jól foly a dolgom.

Oed. Sohase térek vissza szüleimhez.

Köv. Fiam, úgy látom, tévedésbe' vagy!

Oed. Hogyhogy? Az égre! hát világosíts föl!

Köv. Ha csak azért kerülsz honodat. . .

Oed. Azért! Apollo jósigéje aggaszt.

Köv. Hogy ne követhess bünt el a szülőden?

Oed. Igen, öreg; szünetlen ez remegtet.

Köv. Hát nem tudod, hogy félni nincs okod?

Oed. Nincs?! Nem vagyok-e szüleim fia?

Köv. Hisz Polyboshoz nem köt vérrokonság!

Oed. Mi ez? Nem Polybos volt, aki nemzett?

Köv. Csak épen annyira, mint jómagam!

Oed. Apám csak annyi, mint ki nem apám?

Köv. Azért mert ő se nemze téged, én se.

Oed. Hogy' mondhatott hát akkor gyermekének?

Köv. Ajándék voltál, s ép tőlem kapott.

Oed. S más gyermekét hogy' szerethette úgy?

Köv. Mert néki nem volt sohse gyermeke.

Oed. S te engem *vettél* vagy apám *te* voltál?

Köv. Találtalak, egy kitheroni völgyben.

Oed. S vajon mi dolgod volt tenéked arra?

Köv. Hát, nyájam' őrzém, ott legelt a hegyben.

Oed. Pásztor valál csak, s bérért kóborogtál?

Köv. Ha az is: mégis megmentőd valék.

Oed. S mily bajba' lettél, milyen fájdalomba?

Köv. A lábaid még mostan is mutatják.

Oed. Oh mért is említéd e régi bajt!

Köv. Én átfurt sarkad' megmentém a guztól.

Oed. Mily szörnyü pólyát kellett elviselnem!

Köv. S aztán e baj után neveztek el. *)

Oed. Az égre, mondd: apám avagy anyám

Bánt vélem ekkép?

---

*) Oedipus = dagadt lábu.

Köv. Már ezt nem tudom ;

Majd tudja az, ki nékem átadott.

Oed. Hát mástól kaptál ? Nem magad találtál ?

Köv. Egy másik pásztor adott kezeimbe.

Oed. De kicsoda ? Talán tudod nevét is ?

Köv. Azt mondták, Laios egy cselédje volt.

Joc. (megdöbbenve néz a követre, s ettől fogva nagy lelki kínnal hallgatja a beszélgetést.)

Oed. Azé a Laiosé, ki itt király volt ?

Köv. Azé ; ő annak volt a pásztor.

Oed. S életbe van még ? Láthatom talán ?

Köv. (a karhoz). Idevalóknak kén' ezt tudniok.

Oed. Van köztetek, oh ti körültem állók,

Olyan, ki azt a pásztort ösmeri,

Ki látta itt vagy künn a réteken ?

Az szóljon ! Hadd derítsük végre fel !

Köv. Azt gondolom, hogy ugyanaz a pásztor,

Kit látni épen az imént kívántál.

De majd Jocaste jobban tudja ezt.

Oed. Azt véled, nőm, hogy az akit hivattunk,

Ép az a pásztor, kiről ez beszél ?

Joc. (ijedten fölrcttenve). Kiről beszél ? ... Ne bánd ... feledjed el...

Haszontalanság, amiket fecseg.

Oed. Ne törekedném tudni származásom',

Mikor már ennyire nyomon vagyok ?

Joc. Oh ne kutasd, ha szereted az éltet,

Az égre, ne ! ... Ah, oly beteg vagyok. ...

Oed. Ne félj ; silányabb nem lesz rangod azzal,

Ha rabnő is volt tán a *szépanyám* !

Joc. Hallgass reám ! Hagyd abba ezt a dolgot !

Oed. Sosem beszélhetsz rá, hogy ne akarjak

Átlátni tisztán mindent.

Joc. Oh pedig,

Javad' kívánom s jót tanácsolok.

Oed. Hisz ép e »jó« kinez régóta már !

Joc. Boldogtalan, bár sohse tudd, ki vagy !

Oed. (boszúsan) Hát híjja rögtön valaki a pásztort?

Ezt hadd tegye kevélylé származása!

Joc. (kétségbeesetten). Ah átokverte!... Ennyit mondhatok csak

S nem is fogok mást többé mondani! (Elrohan).

(*Kar*: Félek, hogy a királynő hallgatása nagy bajok előjele.

Oed.: Jöjjön aminek jönnie kell; tudni akarom származásomat.

Rövid kardal után odaér a pásztor).

Oed. Előbb, korinthy, hozzád fordulok:

Erről beszéltél?

Köv.

Erről, akit itt látsz.

Oed. Most hát, öreg, nézz rám, s felelj, ha kérlek.

Te hajdan Laiosnak cselédje voltál?

Pásztor. Az, csakhogy nem *vett* — házában születtem.

Oed. S miféle munkát bíztak rád? Hogy' éltél?

Pásztor. Hát, majdnem mindig pásztoroskodám.

Oed. S gulyád' leginkább merre legeltetted?

Pásztor. A Kithaeronon, vagy nem messze onnan.

Oed. Ösméred *ezt* itt? Láttad valahol?

Pásztor. Hol láttam volna? . . . Melyiket is érted?

Oed. Ezt, aki itt áll. Nem volt véle dolgod?

Pásztor. Nem a' . . . azaz, hogy . . . nem jut biz eszembe!

Köv. Uram király, biz az nem is csuda!

Majd felfrisítem, amit elfelejtett.

Tudom, hogy látott Kithaeron hegyén;

Én egy gulyát, ő kettőt őrizett.

Háromszor tölténk ott félévet együtt,

Tavasztul őszig. S ahogy jött a tél,

Én nyájamat az én tanyámra vittem,

Ő meg a Laios istállóiba. (A pásztorhoz:)

Hát mondsza, kérlek, úgy volt, vagy nem úgy volt?

Pásztor. Úgy volt biz a'; igaz, hogy rég esett!

Köv. Hát mondd, emlékszel-é, hogy nekem adtál

Egy gyereket. neveljem mint sajátom'?

Pásztor. Mi ez? Mi kell? Mi okból kérded ezt?

Köv. No nézd hát, pajtás, *itt* van az a gyermek! (Oed.-ra mu-

Pásztor. (súgva). Nem hallgatsz mindjárt? Elment az eszed! [tatva]

Oed. Ne gáncsoskodjál, hallod-e, öreg!

Szavadban inkább volna gáncsra ok!

Pász. Kegyelmes jó királyom, mi a vétkem?

Oed. Miért nem szólsz már a gyerek felől?

Pász. (a követre mutatva:) Eh, mit tud ez! Csak trécsel, jár a szája!

Oed. A szép szó nem fog? Majd fog az ütés!

Pász. Ne bánts, jaj kérlek, engem, szegény aggot. . .

Oed. Azonnal hátraköttetem kezéd!

Pász. Jaj! s mért? Hát mit akarsz megtudni tőlem?

Oed. Te adtad ennek azt a gyermeket?

Pász. Én. Óh bár haltam volna meg csak aznap!

Oed. Most halsz meg, csak ne mondd ki a valót!

Pász. Még bizonyosb halálom, ha kimondom!

Oed. Úgy látszik, szót akarnál szaporítani?

Pász. Dehogy! 'sz rég mondtam, hogy én adtam át.

Oed. S honnan vevéd? Fiaid volt, vagy a másé?

Pász. Hogy lett vón' a fiam! Úgy kaptam én is. . .

Oed. Kitől? Miféle házból? Válaszolj!

Pász. Uram király, ne kérdezzess tovább!

Oed. Véged, ha ismételnem kell e kérdést!

Pász. Hát . . . Laios háza volt . . . ott született.

Oed. Rab fia volt vagy Laios rokona?

Pász. Ah iszonyú az, amit mondanom kell!

Oed. És nékem hallanom; de mondd ki mégis.

Pász. Azt mondták, hogy a Laios fia volt. . .

De ottben nőd — az jobban fogja tudni.

Oed. Hát tőle kaptad?

Pász. Tőle én, uram.

Oed. S mi végbül?

Pász. Avvégből, hogy elveszítsem.

Oed. Az anyja. . . ! Szörnyü!

Pász. Félt rossz jóslatoktól.

Oed. S mit mondtak?

Pász. Azt, hogy megöli szüléit.

Oed. S mért adtad által ennek az öregnek?

Pász. Sajnáltam. . . Azt gondoltam, elviszi

Más, messze tájra. Meg is óvta, hajh!

De szörnyü bú számára óvta meg!
 Ha te vagy, akit ő mond: átkozott vagy!
Oed. Oh jaj! világos minden már előtttem!
 Nemzettek, kiknek sohse kellett volna,
 Elvettem, kit elvenni nem lehet,
 Megöltem, akit nem szabad megölni —
 Hát lássalak utólszor ma, oh Napfény!
 (Berohan a palotába. A párszor és a követ szintén el. Csak a kar marad).

Kardal.

- I. Óh halandók nemzedéke,
 Hiu, semmis bármi dolgod!
 Több üdv nem száll földi lényre,
 Mint hogy azt alítja: boldog —
 S ah! be gyorsan észre tér!
 Balszerencsét, szörnyü sorsod,
 Oh Oedipus megtanít:
 Boldogokként ne dicsérjem
 Embereknek magzatit!
- II. Legmagasbra lőtted vessződ
 És a legfőbb üdv lett részed.
 Azt a karmos talányzengőt,
 Oh Oedipus, te öled meg,
 Védőbástyánk te valál!
 Nyertél fejedelmi széket
 Lől magasztalt hős király
 És a fényes-lírü Thébén
 Nagydicson uralkodál.
- III. S most, ki nyomorútabb nálad,
 Több kín s átok vaj kit ére?
 Mért kellett fiú- s apának
 Szállni ugyanabb' a révbe
 S osztozkodni egy frigyen?
 Hogy' lehet, hogy annyi éve,
 Szerencsétlen kárhozott,
 Elviselte honi földünk,
 Hogy te is még taposod?!

IV. Rád akadt im valahára
 Az idő, mely mindent bélát,
 S átkot mondott arr' a nászra,
 Mit fiú meg anyja él át.
 Mért is ösmert meg honunk?!
 Siralmamnak nincs határa,
 Könyeim csak ömlenek —
 'sz hajdan álmom te hozád meg,
 S visszaadtad életemet!

Hírnök. Oh tiszteletre méltó főurak,
 Mit kell majd látnotok és hallnotok!
 Minő lesz bútok, hogyha Labdacosnak
 Még egyre hűn vonzódtok törzsökéhez.
 Nem mossa le a Duna meg a Phasis
 E palotának rejtett szennyeit!
 Látjátok mindjárt tenmagatok is,
 Hogy ez a jaj már nem szándéktalan.
 Pedig nincs búsabb önkeltette jajnál!

Kar. Eléggé szörnyű az már, mit tudunk,
 S te még azonkül hirdetsz valamit?

Hírnök. Pár kurta szóval elbeszélhetem.
 Az isteni Jocaste halva van.

Kar. A szerencsétlen! S mi okozta hunytát?

Hírnök. Önkarja. Oh de abban, ami történt,
 Mi a legrémeseb, nem is sejtitek,
 Mert nem láttátok. De ahogy birom,
 Hűn elbeszélem szenvedéseit.
 Kétségbesetten amint áthaladt
 A csarnokon: rohant a nászterembe,
 Haját tépdese mindakét kezével.
 Belép, bezárkozik s kiáltja Laiost,
 Ki régen meghalt. . . . .
 Mikép veszett el végül, nem tudom.
 Mert ekkor ronta ép be Oedipus,
 Ordítva, s így nem láthatám kimultát.
 Mind erre néztünk. . . Vágtatott le-fel,
 Futásban egyre kardot követelve,

S kérdezve tölünk, hol van a neje?
 Talán egy isten mondta meg neki,
 Mert közölünk nem mert felelni egy se.
 Szörnyűt üvöltött, s mintha csak vezetnék,
 A kettős ajtó-szárnynak törtetett,
 Letépte zárát s a szobába rontott.
 S most láttuk, mint lóg hurkon a királyné. . . .
 Ő megpillantja, felbőg rémesen,
 S leoldja. . . . Ott feküdt szegény a földön.
 És ekkor iszonyú következett.
 A holtnak köntöséről leszakítja
 Az arany csattot — s bele, önszemébe!
 »Ti nem láttátok veszedelmem', úgymond,
 Ti nem láttátok, milyen bűnbe estem :
 Ne lássátok hát, kiket mért is láttam?
 Ne ösmerjétek, akiket ohajtottok!
 Ilyet kívánva, föl-fölhúzta többször
 Szeme pilláit, s a golyókba szúrt,
 Melyeknek vére elöntötte arcát.
 S nem lassan hullt az, nem cseppekbe' folyt :
 Fekete zápor zuhatagjaként! . . .

Boldogtalan volt mindakettejük,
 S egyszerre haltak is férj s feleség.
 A régi üdvöből — s mily valódi volt az! —
 Hörgés meg átok lett, halál, gyalázat. . . .
 Amennyi rossz csak van, mind egyesült itt!

Kar. S kinjába' mit tesz most a szerencsétlen?

Hírnök. Kiált, hogy nyissák meg a kapukat,
 Hadd lássa meg a nép az apagyilkost,
 Ki anyját — — szörnyü szó, nem ejthetem ki!
 Azt mondja, számüzi magát honunkból,
 Mert önmaga átkozta meg magát.
 De nincsen ereje, nincs vezetője,
 S anélkül szenvedése tűrhetetlen!
 Majd mindjárt látod . . . nyílik a kapú. . . .
 Nézd, nézd : halálos ellensége szánná!

(Oedipust kivezetik a palotából.)

Kar. Ah mily csapás! rémítő rá tekintni!
 Nincs, nincs, ki ennél látott rémítőbbet!
 Oh szerencsétlen! mily düh tébolyíta?
 Átkos sorod mi démonok tetézték
 A legnagyobbnál is nagyobb csapással?
 Boldogtalan! rád nézni sem merek.
 Pedig be sok volt kérdeni valóm,
 Sokat kívántam tudakolni, látni. . .
 De nem: te borzadálylyal töltesz el!

Oed. Jaj jaj! Én nyomorúlt! Hová vezettek?
 A föld melyik zugába? Merre téved
 A szó, mely ajkaimról tovarebben?
 Ah hova döntél, sors!

Kar. Iszonyu jajba,
 Minőt még ki se látott, ki se hallott.
Oed. Gyűlölt, sűrű setétség! Vak homály!
 Rémes, határtalan, oszolhatatlan!
 Jaj! százszor jaj nekem! Egyszerre kínoz
 A testi seb s a mult emlékezetje!

Kar. Oh nem csoda, hogy annyi baj között
 Ezt is meg azt is kétszeresen érzed!
Oed. S te, jó barátom, még hivem maradtál?
 Hát nem felejtetd a szegény vak embert?
 Nem, nem csalódom . . . bár homály takar,
 Fölismerem szavad', fölismerem!

Kar. Iszonyut tettél! Hogy s mint vágthatád ki
 Szemedet így? Mi démon ösztökélt?

Oed. Apollo volt, barátim; az, Apollo. . .
 Ő, ő az okozója bajaimnak,
 Gyötrelmes szenvedésim ő szülé.
 Nem karja sujtott rám — nem! Enkarom.
 Mért látni, hogyha jót már úgy se látunk?

Kar. Ah, igazat beszélsz!

Oed. Kim is maradt,
 Kit látva, hallva, akihez beszélve,
 Örülne szívem? . . . Óh, vigyetek innen. . .
 Veszedelem vagyok — nincs nálam szevényesb —
 Nincs, kit az ég jobban gyűlölné nálam.

Kar. Boldogtalan vagy gyászodért magáért

S boldogtalan, mert úgy átérezed!

Oh mért is kelle, hogy ösmerjelek!

Oed. Vesszék el az, ki ott a rengetegben

Feloldta lábaim vad kötelékét,

Ki — gyászos jótét! — megmentette életem!

Ha akkor meghalok, szeretteimre

S magamra annyi jajt nem hozhaték!

Kar. Igaz — oh bár hát lett is volna úgy!

Oed. Nem lettem volna sohse apagyilkos,

Se férje annak, aki szült. . . .

Ha van, mi százszor rosszabb még a rossznál,

Abból vevé ki részét Oedipus!

Kar. Utolsó teted mégse volt helyes.

Inkább nem élni, mintse vakon élni!

Oed. Ne mondd, hogy nem a legjobb, mit tevék,

Ezt elhítni vélem ne akard!

Majd egykoron, az alvilágba jutva,

Mily szemmel mertem vón' apámra nézni,

S szegény anyámra, kiken azt tevém,

Minek a megfojtás is enyhe bére!

De gyermekim' — akárhogy s mint születtek

Igaz, hogy látnom mégis jól esett vón' . . .

De nem! Őket se bírnám nézni már,

Sem ezt a várost, sem e bástya-tornyot,

Sem isteninknek szentelt szobrai!

Én nyomorúlt! Előbb itt a legelső,

Mindezt magam raboltam el magamtól!

Kimondtam, üzzék el a becstelent,

Kit Phoebos monda befertőztetőnek,

S ki Laios gyermeke. . . . S hogy fölfedeztem

Ily szégyent: bírjak szembe nézni véled?

Nem! S hogyha épígy el lehetne tömni

A hang forrását: ott se tétováznék

S elzárnám testemet, hogy így se lássak,

Se halljak! Legjobb a boldogtalannak

Az érzéketlenségnek érzete!

Oh Kithaeron! mért kelle befogadnod?
 S ha befogadtál, mért hogy meg nem öltél,
 Hogy ki ne tűnt vón' sohase, *ki* szült?
 Oh Polybos! Korinth s te palota,
Apai háznak véltem ősi lak:
 Mi gyászra nőttem fényes termeidben!
 Fertőző lettem s fertőző fia!

Hármas keresztút, árnyas völgy, liget
 S te keskeny ösvény, melyek fölszívátok
 Apámnak enkezem ontotta vérét:
 Gondoltok-é rá, színetek előtt
 Mit leltem akkor? . . . És tudjátok-é,
 Hogy idejőve, miket tettem itt is? !
 Oh jaj te nászágy! . . . Oh de mért kimondni,
 Amit megtenni oly förtelmes!

Siessetek hát! Minden istenekre!
 Valami messze tájra rejtsetek,
 Vagy öljetek meg, dobjatok a vízbe,
 Hogy soha többé meg ne lássatok!
 Ne röstelld, hozzám nyomorúlthoz érni!*)
 Ne félj, oh tudd meg! Olyan szörnyű kínom,
 Amilyen másra el sem is ragadhat!

Kar. Im épen jókor itt közelg Kreon.

Mit kérsz, ő megteszi, s majd ad tanácsot;
 Hisz néped őre már most ő leszen.

Oed. Jaj! jaj! Hogy merjek hozzá szólani?

Van-é jogom, hűséget várni tőle,
 Kihez imént még oly gonosz valék!

Kreon (jö). Nem jöttem, hogy belőled csúfot üzzek,

Szemedre hányjak mult sérelmeket. (A szolgálkhoz, kik *Oed.*-t
 De ti, ha már embert nem néztek is: [kivezették:]

Nem féltek, ittkünn hagyni leplezetlen'

Az életosztó, lángzó Nap előtt

Egy fertőzöttet, ki beszennyezi

A fényt, a földet és a víz színét?

*) Átok alatt levőhöz idegen nem nyult, csak rokon.

(A szolgákhoz:) Gyorsan vigyétek bé a palotába!
Mert látni s hallani rokon jaját,
Mást meg nem illet, csakis a rokont.

(A szolgák közelednek *Oed.* felé; ez távoztatólág int.)

Oed. Az égre! minthogy – amit nem reméltem —

Kegyes vagy ím a legbűnös iránt:

Halld szóm; nem magamért beszélek — érted!

Kreon. S mi óhajodnak tegyek eleget?

Oed. Oh űzz, oh űzz el mielőbb e tájról,

Ahova ember szava nem hat el!

Kreon. Megtenném, elhidd, ha előbb az istent

Nem vágnám megkérdezni: mit parancsol?

Oed. De hisz az isten már nyilatkozott:

Hogy veszszelek el, én undok apagyilkos!

Kreon. Igaz; de most, hogy ez lett ím belőle,

Másodszeren is meg kell kérdenünk.

Oed. Másodszor is? miattam, nyomorúltért?

Kreon. Most legalább már hinni fogsz szavának!

Oed. Legyen. S most kérlek — s jól kösd ezt szívedre

Temesd el azt a nőt . . . ki odabenn van. . .

Hisz ezzel tartozol neki — hugodnak.

De azt ne várja őseim hona,

Hogy lakosa legyek — nem, amig élek!

Csak hadd tanyázzom ott Kitheronomban.

Ha már siromnak szánták szüleim:

Hadd halljak ott meg, úgy, mint ők akarták.

De ah! fölötte jól tudom, hogy engem

Se kór, se más egyéb el nem veszít.

Halálra szánva, lett vón ki-utam,

Ha nem valami szörnyebb várna rám?

De bármint: teljesedjék végzetem.

S most: gyermekim közül a fiukat

Én gondjaidba külön nem ajánlom.

Hisz férfiak; nem fognak sanyarogni,

Bárhol. De ládd, van két szegény leányom.

Az asztalomhoz mindig vélem ültek,

Osztotva mindenem amim *nekem* volt;

E két boldogtalant, oh kérlek, óvd!

S még ezt: oh engedd átkarolnom őket,
És vélok sírnom!

(Kreon int egy szolgának, aki bemegy a palotába.)

Nemesnek születtem:

Tedd meg, királyom! Őket átkarolva,
Majd azt hiszem, hogy még az enyimek,
Mint mikor *láttam*! De mi ez? Nagy isten!
Hisz kedvesimnek hallom zokogását!
Megszánt Kreon, és drága ivadékim'
Elém bocsátja? Igazán? Elém?

Kreon. Megtettem. Én vezettetém ki őket;
Tudtam, mi örömet szerzek vele!

(A szolga kihozza Antigonet és Ismenet.)

Oed. Isten fizesse meg! s jótétedért
Őrizzen jobban, mint magamat őrzött.
Hol vagytok, lányaim? Jertek felém,
Testvéri karjaimba, melyek íme
Apátok hajdan fényes szemeit
Igy széjjeldúlták! . . . Se kérdett, se hallott,
S az által lőn apátok, aki szülte;
Nem látlak bennetek', de arczotok'
Könyűim mossák. . . . Végiggondolom,
Hogy éltetek mi gyász közt fog letelni!
Mily körbe jöttök, milyen ünnepekre,
Hogy ne zokogva, s nem éldelve semmit
Térnétek vissza? S fölserdülve nászra,
Ki osztaná meg majd mindazt a szégyent,
Mely szárad rajtotok, apátokon,
S anyátokon? »Ah, mennyi borzadály!
Hisz önnönapját ölte meg apátok,
Önanyját vette el, és ugyanattól,
Akitől ő, eredtetek ti is!« —
Ezt vágják egyre szemetek közé!
S így: vaj ki kér meg, lányaim? Ah senki!
Hervadni fogtok meddőn, nász nélkül!
Csak te maradsz nekik, Menoekeusfi,
Te léssz az apjuk — mert mi elveszünk,

Kik őket nemzők! Hát ne hagyd el őket.
 Ne bolygjanak férj nélkül, nyomorogva!
 Hisz rokonid! . . . Sorsom fejök' ne érje!
 Szánd őket! Nézd, mi zsengek! Semmijök sincs,
 Csak, mit te adsz nekik! Mondd: »megteszem«,
 Adj rá kezet, oh nemes-szívű te!
 Nektek, leányim, adnék sok tanácsot,
 De még nem érttek! S így csak azt kívánom,
 Bármerre jártok, legyen éltetek
 Apátok életénél boldogabb!

Kreon. Oh menj be már! Elég a könybül ennyi!

Oed. Megyek, ha nem megyek is szívesen.

Kreon. Mindennek meg kell, hogy legyen határa!

Oed. De egyet kikötök —

Kreon. Mit? hadd tudom!

Oed. Megyek: ha messze száműzésbe küldesz!

Kreon. Olyat kívánsz, miről isten határoz.

Oed. De hisz az istenek ugys gyűlölnek!

Kreon. Hát kérted annál inkább teljesül!

Oed. Valóba'?

Kreon. Nem mondom, mit nem hiszek!

Oed. Úgy hát vezess!

Kreon. Bucsúzz el lányaidtól!

Oed. Ne fossz meg tőlük!

Kreon. Mindent ne kívánj!

Amit elértél is, gyászodra fordult!

(Oedipust elvezetik. Csak a kar és a nép marad.)

Kar. Oh Théba népe, lássad Oedipust

Aki megoldta a híres talányt.

Ki oly dicső volt s senkinek az üdvét

Nem irigyelte: a balsorsnak árja

Mily mélyre taszítá! A végnapot

Kell hát bevárni, és ne mondja senki

Hogy boldog az, aki a lét határát,

Csapástul mentve, át nem lépte még!

Vége a darabnak.

EURIPIDES.

(480—406. Kr. e.)

Élete. Euripides 45 évvel volt ifjabb Aeschylosnál, s csak 15 évvel Sophoclesnél, aki öt néhány hónappal túl is élte. Az nap, melyen született, vívták a salamisi ütközetet, hol az »Oresteia« költője is a harczosok soraiban küzdött s az »Antigone« alkotója vezette a diadalmi kartánczot. Apja szegény csapláros, anyja zöldség-árusnő volt, őt magát pedig eleinte athlétának akarták nevelni. Hajlamai azonban a bölcsészet felé vonzották és lelkesülten hallgatta az akkor hírneves philosophok, Prodikos, Protagoras, Anaxagoras tanításait, melyeknek költészetében is mély nyoma van. Semmi kedve sem volt belevegyülni az athéni állam politikai harczaiba, visszavonulva a közélet zajától, csupán csak a tudománynak és az irodalomnak élt, s biografusai följegyzik, hogy könyvtára egyike volt az ókor legnagyobbjainak.

Első tragédiáját ő is huszonöt éves korában adatta elő, de nem oly nagy sikerrel, mint nála sokkal erősebb vetélytársa, Sophocles. Általában csak ritkán nyert díjat: 92 darabja közül mindössze ötöt találtak ily kitüntetésre érdemesnek. Sőt az is megesett rajta, hogy a közönség egy-egy tragédiája előadását a nem-tetszés oly viharos nyilatkozataival zavarta meg, hogy a színészeknek abba kellett hagyniok a játékot s Euripidesnek az eképen elítélt művet egészen át kellett dolgoznia. Életét nagyon megkeserítették a vígjáték-írók gúnyolódásai is, akik közül főképp Aristophanes használta gyakran elmésségei célpontjául. (L. alább Aristophanes Békáinak tartalmát.) Családi élete sem volt olyan, hogy az Athénben való tartózkodást rá nézve kedvessé tehetné volna, s így, bár a közönség általában szerette, mégis 68 éves korában elhagyta Athént.

ezentúl a macedoniai királyi udvarnál tartózkodott. Itt is halt meg s Athén hiába törekedett földi maradványait visszahoztatni; azok ott maradtak, messze Attika téreitől, de mélyen meggyászolva magától az agg Sophoclestől is, s körülvéve az egész ókor kegyeletos csodálatától.

A görög tragédia hanyatlása. Sophoclessel a hellen szomorujáték elérte virágzása tetőpontját s Euripides már sok tekintetben süllyedés jeleit mutatja. Vizsgáljuk e jeleket egyenként. Euripides az expositiot tetemesen megkönnyítette magának, amennyiben mindazt, ami a darab előzményeire vonatkozik, prologusban mondatja el. A tragédia elején megjelenik egy isten vagy egy hős, tudunkra adja, hogy' híjják, miért jött, mily helyen játszik a darab, mi történt eddig, mi folyik most le, sőt némelykor azt is, mit fog a néző mindjárt látni.

Amily művészetlenül *kezdté* Euripides a tragédiát, oly művészetlenül szerette be is fejezni. Amit az eddigi görög színműben csak egy helyütt, Sophocles »Philoctetes«-ében látunk: a »deus ex machina« nála egészen közönségessé válik. Ha nem tudja, miként oldja meg a csomót, vagy nem akar e megoldással soká bíbelődni: ott a színházi gépezet, melyen egy isten ereszkedik le a színpadra vagy marad lebegve a felhőkben, s ez aztán kielégítő véget ad a dolgok menetének, amennyiben a drámai csomót, még ha az gordiusi is, egyszerűen ketté vágja.

Ennyit a tragédia kezdetéről és befejezéséről. A bonyodalomban szintén hamis műelveknek hódolt Euripides. A cselekvény egységével nem nagyon sokat gondolt, és minthogy minden áron hatást akart elérni, halmazta a katasztrófákat, rendkívül szerette a nézőt valami egészen váratlan fordulattal meglepni; nála találkozunk először a modern francia dráma ama gyakori hibájával, hogy mindent elejt egy hatásos jelenet kedvéért; nem törődik a jellemek következettségével, nem a cselekvény valószínűségével — csak »furore«-t csináljon.

E hibák azok, melyek Euripidesnél leggyakoribbak. De ne higye senki, hogy minden darabjában kísértének. Maradtak ránk oly euripidesi drámák is, melyek szerkezeti tekintetben a sophoclesiek mellett is megállhatnak, s ahol ha az említett

fogyatkozások egyike vagy másika élénk is tűnik, a velök szemben álló előnyök akkorák, hogy a mérleget határozottan a költő javára billentik le. Mielőtt ez előnyöket is felsorolnók, ejtsünk néhány szót Euripides egy oly sajátságáról is, mely kortársai nagy részének szemében hiba volt ugyan, de a mi szemünkben az nem lehet. Euripides a görög vallás mythosait és ezernyi babonáját egy fölvilágosodott szellem gúnymosolyával nézte és az istenségről oly magas fogalmat alkotott magának, hogy az egyházi atyák benne Krisztus egy előzójét vélték üdvözölhetni. De természetes, hogy az athéni közönség hívő része fellázadhatott ily mondások hallatára: »Semmi sem oly esztelen, mint a jövőt a lángok alakjában, vagy a madarak röptében keresni«, »mily örülség azt képzelni, hogy az istenek meg vannak hatva, ha hus nélküli csontokat vagy égett beleket ajánlunk föl nekik, melyek a kutyának sem kellenének« stb.

Hogy azonban a mai kor őt e miatt erkölcstelenséggel nem vádolhatja, természetes; a keresztény egyházi atyák fent említett nézete dicsően fölmenti e vád alól. Hisz Euripides mondta: »Az az igaz ember, aki felebarátjáért és nem magáért él.« »A jótét az egyedüli, ami nem száll velünk sírba.« »Nyomorúlt az a gyermek, aki nem szolgálja szüleit. Aki őket tiszteli, az boldog életében és holtá után is!« Ilyen, és számos hasonló mondásokkal vannak tragédiái, mint megannyi gyöngyszemmel telehintve és bizonyára ez is nagy mérvben hozzájárult ahhoz, hogy korában betéve recitálták darabjainak annyi jelenetét.

Volt azonban ~~Aeschylus~~^{Aeschylus} ez állítólagos erkölcstelenségének egy rossz következménye is. Az a hitetlenség ugyanis, melyvel Euripides a görög mythos elbeszéléseire, tehát saját sujet-ire lenézett, azt vonta maga után, hogy ő herosait lerántotta amaz eszményi magaslatból, melyen Aeschylus és Sophoclesnél állottak, a köznapiság színvonalára. S ha emezeknek hősei nagyon is ideálisak voltak, az övéi nagyonis kicsinyesek. Istenei és félistenei gyakran olyan jelleműek, mintha athéni tímárok volnának, s ezért aztán darabjai gyakran a jelen század elején divott német »bürgerliches Trauerspiel«-ekre emlékeztetnek. Euripides nem *hitt* a mythikus alakokban s így tehát reformja csak akkor sikerülhetett volna, ha ez alakokat félre téve, igazán köznapí embereket vett volna személyekül.

A kedélyvilág költője. A sophista. Ha a dráma Euripidesnél több tekintetben hanyatlott is, némi részben igen nagy haladást is mutat föl. Egyetlen előzője sem hatolt be oly mélyen az ember érzelmi világába, nem rajzolta oly finoman, oly gondos ecsettel a legkülömbözőbb szenvedélyeket és indulatokat, mint ő. Kivált a szerelem, mely a modern drámának úgyszólván éltető elemét teszi, az szólalt meg nála legelőször. Aeschylusnál sehol sem találkozunk vele és Sophoclesnél is csak egy helyütt (Antigoné-ben), ahol azonban még egészen harmadrendű motivum és csak egy pár halvány vonással van ecsetelve. Már Quintilianus is észrevette és magasztalta is Euripides érzelemfestő erejét, midőn azt jegyezte meg róla: »Csudálatos a lélek minden indulatának festésében, de kivált azokéban, melyek szánalmat keltenek. E tekintetben nincs vetélytársa.«

Euripides kivált azért bírt a nagy közönségre oly erősen hatni, mert midőn a legkülömbözőbb viharoktól hányatva, megszólal nála a szenvedő ember: stilusa nem az a hosszú-szavu, fellegekben járó dictio, mely ő előtte leginkább dívott, hanem egyszerű, őszinte s ép azért szívhez szólóbb is. Nála a poezis nyelve már nem áll oly távol a prózáétól; a köznép beszédjéből válogatja szavait és ezekkel hat.

Hogy nyelve mennyire bővelkedik egyes sententiosus mondásokban, azt már föntebb említők. Bölcsészeti tanulmányai azonban e részben is néhol túlságig vitték. Jeles sophista volt s alapjában értette ama dialecticus fogásokat, melyekkel e beszéd-művészek a fehéret is feketének tudták bizonyítani; e képességét aztán gyakran csillogtatta dialogusaiban is, ahol a szereplő személyek, legtöbbször igen rossz időben, elmés vitatkozást kezdenek valamely közömbös témáról, pdl. arról, hogy a dárda nemesebb fegyver-e, vagy a nyíl? Persze, hogy korában, midőn annyi volt a sophista, e nyelv-csatározásoknak sok bámulója lehetett, köztük oly férfiak is, mint Socrates, aki csak euripidesi darab előadásakor ment színházba.

Euripidesnek életében is, halála után is ép annyi volt a bámulója, mint a gáncsolója. Annyi tény, hogy a római tragédiára és a renaissance új-classicus színmű-irodalmára is ő gyakorolta a legnagyobb befolyást, s hogy még manap is közelebb áll a közönség izléséhez, mint akár Aeschylus, akár Sophocles.

Hogy ócsárlói mennyi igazat mondtak, azt föntebb jeleztük; de hogy magasztalói sem ok nélkül lelkesedtek érte, arról leginkább az alábbi mutatvány fogja meggyőzhetni az olvasót. Mielőtt azonban erre áttérnénk, előbb röviden elmondjuk, mi a tartalma Euripides ránk maradt 19 színművének.

Euripides tragédiáinak tartalmi ismertetése. I. *Alkestis*.

Admetos, pherai királynak meg kell halnia, mert megsértette Artemist. Apollo azonban rábírja a sors istennőit, engedjék még élni, ha akad valaki, aki magát érte föláldozza. Alkestis, Admetos neje, erre késznek nyilatkozik és meg is teszi. Herakles, aki kevéssel ezután betér Admetoshoz, a már elköltöztöt ki ragadja az alvilágból és visszahozza férjének. — E színmű megható jeleneteit Racine rendkívül csodálta. — II. *Medea*. E fenséges képe a szerelmében megcsalatkozott, boszuvágyó nőnek egyike Euripides legegységesebben keresztülvitt drámáinak. A költő az önmagában visszataszító tárgyat (Medea kétségbeesésében gyermekeit is megöli) ritka erővel bírta feldolgozni. A rómaiaknál Seneca, a francziáknál Corneille, a németeknél Grillparzer utánózták e tragédiát. — III. *Hyppolytos*. A hős, Theseus király fia, nem akar hódolni Aphrodite istennőnek, s ez hogy őt megbüntesse, mostoha anyját, Phaedrát, iránta való szerelemre gyulasztja. De Hyppolytos visszautasítja Phaedra érzelmeit, aki ezért öngyilkossá lesz, miután még halála előtt azzal boszulta meg magát, hogy becselenséggel vádolta az ifjút. Theseus király elhiszi a vádat (hogy t. i. Hyppolytos valott szerelmet Phaedrának s nem megfordítva) s Poseidont megkéri, büntesse meg a vétkest. Hyppolytos meghal, de halála után Artemis kijelenti az apának, hogy fia ártatlanul vészett el. — Racine híres »Phaedrát«-ja e darab nyomán készült.

IV. *Ion*. Kreusának, Erechtheus athéni király leányának, Apollótól fia született, kit anyja kitétet és aztán Hermes elvisz Delphibe. Xuthos nőül veszi Kreusát, és minthogy nincs gyermekek, fiául fogadja Iont, kiről senki sem tudja, hogy anyja voltaképen Kreusa. Ez azt hiszi, hogy Ion férjének más szerelmi frigyből született gyermeke, s annyira meggyűlöli, hogy meg akarja mérgezni. E kísérlete azonban meghiúsul és a bűnös asszony Apollo oltárához menekül. A haragra gyuladt

Ion el akarja innen taszítani, de e perczen mindketten megtudják, hogy mint anya és fiu állanak egymással szemben. — V. *Hekabe*. A görögök elfoglalták Tróját s midőn visszatértükben elhajóznak Achilles sírja mellett, ennek szelleme áldozati ajándékot kér tőlük. A trójai rabnók közt van Hekabe is, Priamos neje s ennek két leánya, Kassandra és Polyxena. A görögök azt határozzák, hogy ez utóbbi legyen az áldozat. Az ifju leány elébe teszi a sírt a rabságnak és az egész tábortól megcsodálva, hősi lélekkel fogadja a halált. De más csapás is éri Hekabét. Legifjabb fia, Polydoros, Trója ostromlása alatt Polymestor thrák királyhoz menekült s ez őt most, hogy kincseinek birtokába jusson, megöli és a tengerbe dobja. Agamemnon megengedi neki, hogy fia elvesztéért boszut álljon. Polymestort meghíjják a görög táborba, ahol Hekabe az asszonyok sátrába csalja, ott meggyilkoltatja mindkét fiát, őt magát pedig megvakíttatja. A görög sereg ítélete fölmenti Hekabét. — E darab leglényegesebb hibája, hogy a két cselekvény között nincs egység.

VI. *A Heraklidák*. Eurystheus argosi király, Herakles hatalmas ellensége, a hős halála után annak anyját, Alkmenet, és gyermekeit, Hyllost és Makariát veszi üldözőbe. A szorongatottak Marathonba menekülnek, Zeus oltárához, és Attika királya ótalmat is biztosít számukra. De egy jóslat értelmében csak úgy lehet győznie az Attika ellen induló Eurystheuson, ha egy nemes hajadon a maga jószántából szenved el az áldozati halált. Makaria szívesen adja oda életét, hogy övét megmentse. Hyllos azalatt sereget gyűjtött, mely egyesülve az atheniekkel, megveri és elfogja Eurystheust. Alkmene kérésére a foglyot aztán meg is ölik. — VII. *Andromache*. Hektor neje Trója elfoglalása után Achilles fiának Neoptolemosnak lett hadi zsákmánya, s ettől egy Molossos nevű fia is született. Neoptolemos később Menelaus spártai király leányát, Hermionet vette nőül, aki midőn egyszer férje távol van hazulról, atyja segélyével meg akarja ölni a kis Molossost. A boldogtalan anya Thetis oltárához menekül, de Menelaus ide is követi és halállal fenyegeti, ha nem adja ki neki a gyermeket. »Nem, felel Andromache, nem mentem meg éltemet az övének árán«, és elhagyva sérthetetlen menekvő helyét, felkiált: »Oh gyermekem, anyád halni megy, hogy te élve maradj!« Mindakettő

elvéssz, ha nem lép közbe Neoptolemos egy ősének, Peleusnak szelleme, ki őket védelme alá fogadja. Hermione, aki fél ura szemrehányásaitól, hajdani jegyesével, Orestessel megszökik.

VIII. *Az Esdeklönők.* (I. Aeschylos »Hetén Théba ellen« című tragédiáját) A Théba előtt elesett hősök anyái megjelennek Theseus előtt s kéri, járjon közbe, hogy kiadják nekik fiaik holttestét. Minthogy a thébaiak ezt nem akarják megtenni, Theseus haddal támad rájuk; győz is és megadja az elhunytaknak a végső tisztességet. Ekkor megjelenik Pallas és az eltemetettek fiaival fogadalmat tétet, hogy honuk Argos, sohasem fog Athén ellen fegyvert fogni és abban tőle telhetőleg meg fog akadályozni másokat is. — IX. *A trójai nők.* E darab nagyon szétfolyó cselekvénye az Ilium elfoglalása után rabszolgaságra jutott trójai nők sorsával foglalkozik. Legmeghatóbb részlete az, melyben Andromachet megfosztják kis fiától Astyanaxtól, s a szerencsétlen kisdedet levetik a vár faláról. — X. *Elektra.* Tárgya ugyanaz, ami Aeschylos »Áldozatvivők« és Sophokles »Elektra« cz. tragédiáié. — XI. *Helena.* E tragikomikus darab azon fordul meg, hogy Paris nem a valódi Helenát szöktette el Trójába, hanem egy Here istennő által teremtetett ál-Helenát. A valódi Helenát az égiek Egyiptomba varázsolták, hol őt Theoklymenes királyfi üldözi szerelmével. A Trójából visszatérő Menelaust a vihar kivetí az egyiptomi partra; itt a két hitves fölismeri egymást, az ál-Helena pedig szétfoszlik a légben. Az újra egyesült házaspár csellel hajót szerez és Theoklymenes elől visszamenekül Spartába.

XII. *Iphigenia Aulisban.* (L. alább a mutatóványt.) — XIII. *Iphigenia Taurisban.* Artemis megmentvén Iphigeniát az áldozati haláltól, elviszi őt Aulisból Taurisba, és ottani szentélyének papnőjévé avatja. Évek mulva idejön Orestes is, ki egy jóslat értelmében csak úgy menekülhet az Erynisek üldözésétől, ha a taurisi Artemis szobrát elviszi Athénbe. Ámde Taurisban az a törvény, hogy Artemis oltárán minden idegent fel kell áldozni. Alig érkezik meg hát Orestes (Pylades is vele van), már meglánczolják és Iphigenia elé viszik. Ez hallja, hogy görögök s hallja tőlük azt is, hogy szeretett fivére, Orestes, még él. Levelet ohajt neki küldeni, s hogy legyen, aki azt elvigye, a foglyok egyikét szabadon akarja bocsátani. Ő Ores-

tte választá, de ez magasztos versenygéssel Pyladest ajánlja neki. Később a testvérek fölismerik egymást, és minthogy Iphigeniának sikerül kijátszani az ország királyát, Thoast, mindhárman elmenekülnek Görögországba. — E híres tragédia nyomán írta Göthe is a maga hasonlónevű színművét. — XIV. *Orestes*. Clytaemnestra megöletése után Argos népe halálra ítéli Orestest és Elektrát. Ezek segélyül hívják nagybátyjukat Menelaust, aki azonban mitsem mer tenni érdekükben. Ezért Pylades tanácsára boszúból meg akarják ölni Menelaus gyermekeit, aztán pedig felgyújtani a palotát. Apollo azonban közbeveti magát és mindent jóra fordít. — Az »*Orestes*« egyike Euripides leggyengébb darabjainak. — XV. *A phöníciai nők*. Tárgya azonos Aeschylos »Hetén Théba ellen« cz. darabjával. Eteocles és Polynices találkozása híres szépségű jelenete e tragédiának. — XVI. *Az őrző Herakles*. Lykos megfosztja Kreont Théba trónjától és a távollevő Heraklesnek Kreon ótalmára bízott családját is ki akarja végeztetni. Herakles azonban idején visszatér és megöli Kreont. Here akkor örüléssel sujtja Heraklest, aki egy rohamában három gyermekét lenyilazza. Később eszméletre tér és látva, mit tőn, meg akar válni életétől. De Theseus megvigasztalja és elviszi Athenbe, ahol kiengesztelheti az isteneket. — XVII. *A bacchansnők*. A bor istene, Bacchos bevonul Thébába, lelkesítve az asszonyokat, hogy hódoljanak neki. Pentheus királyelleneszegetül az isten cultusának s ezért az őrző bacchansnők széjjeltépik. — XIX. *Rhesos*. E darab, melynek tárgya az Ilias X. énekéből van véve, oly gyarló, hogy a legtöbb irodalom-történész méltán kételkedik, vajjon Euripides írta-e?

Utolsónak hagytam a »Cyclops«-ot, az egyetlen görög satyr-drámát, mely ránk maradt. A darab hőse senki más, mint Polyphemos, az »Odysseia«-ból jól ismert egyszemű óriás, ki itt is époly mese körében szerepel, mint Homerosnál. Odysseus kíséretében apró satyrok vannak, kik a vén Silenossal együtt Polyphemos fogságába jutottak s ennek nyájait kénytelenek őrizni, míg nem a Laertesfi csele őket is kiszabadítja. A darabon jóízű vidámság vonul végig, cselekvénye gyorsan halad, jellemei élesen vannak körvonalozva, általában az egész munka elejétől végig mulattató, s az ókori színmű-irodalom legbecsesebb dolgaihoz tartozik.

IPHIGENIA AULISBAN.

— Tragédia. —

S z e m é l y e k :

Agamemnon

Aggastyán

Kar

Menelaus

Clytaemnestra

Iphigenia

Achilles

Hirnök

Sziuhely: a görögök tábora az aulisi kikötőben.

(A darab azzal kezdődik, hogy Agamemnon hívja az aggastyánt és annak elmondja a következőket: Helena kezéért Görögország legkiválóbb fejedelmei versenyeztek. Mielőtt azonban a leány választott volna, apja, Tyndaros, esküt tétetett valamennyi kérővel: hogy, ha Helenát valaki elrabolná választandó férjétől, a többiek ezzel egyesülve fognak az illetőn boszut állani. Helena már most Menelaust választá, és midőn később Paris a híres szépségű asszonyt csakugyan elrabolta, a görög fejedelmek kötelességüknek ismerék, szavuknak állani és Menelaushoz csatlakozva, megindulni Trója ellen. Az egyesült hajóhad, mely Agamemnont választá fővezérré, szerencsésen el is érkezett Aulisba, de itt olyan tartós szélcsend állott be, hogy nem mehettek tovább. Néhánya a sereg főbbjeinek már most tanácsot kért Kalchas jóstól, aki akkép nyilatkozott, hogy a szélcsend csak akkor fog elmúlni, ha Agamemnon föláldozza Diana istennőnek a saját maga leányát, Iphigeniát. Agamemnon eleinte hallani sem akart e szörnyű tetről és inkább kész lett volna rögtön elállani az egész vállalatától. De később mégis beleegyezett — mint ő mondja, Menelaus unszolására; de egy későbbi párbeszédből kitűnik, hogy ez elhatározásban döntő része volt Agamemnon hiúságának és nagyraadásának; ily nagy háborúban az összes hellenek fővezérének lenni — e dicsőségről nem szívesen mondott volna le. S így Menelausnak és a többi fejedelemnek nem lehetett nehéz, rábirni őt, hivassa el Iphigeniát az aulisi táborba. Agamemnon az első elhatározás hevében rögtön levelet irt nejének, Clytaemnaestrá-

nak, melyben amaz ürügyet használja, hogy Iphigeniát Achilles nőül kérte és hogy az esküvőnek azonnal meg kell történnie; felszólítja őt ennél fogva, küldje hozzá Iphigeniát. De Agamemnonban csakhamar fölébredt az apai szeretet, megbánta hirtelenkedését és most arra kéri az aggastyánt, kinek mindezt elmondja, vigyen Clytaemnestrának egy másik levelet, melyben Iphigenia elküldésére vonatkozó parancsait visszavonja.

Ezzel mindketten elmennek s felvonúl a környékbeli aszszonyok kara, mely a hajóhad nagyságáról és a vállalat hőseiről szól. Majd visszatér az aggastyán, akit Menelaus utközből elfogott, elvéve tőle a levelet. Az öreg nagy kiabálására Agamemnon is színre lép, aki Menelaus eljárásától föllázítva, erre a levéltitok megsértése miatt keményen rátámad. Menelaus viszont ingatagságát veti szemére és azt mondja, hogy ha egyszer megígérte az isteneknek az áldozatot, nincs joga többé ígéretét megszegni és ezzel az egész háboru sikerét meghiusítani, annál kevésbbé, minthogy ígéretének megtevésére senki sem erőszakolta. A heves szóharcz azzal végződik, hogy Agamemnon kijelenti, nem vesz részt többé a vállalatban.

Ekkor egy követ jó, aki hírül hozza, hogy Iphigenia és anyja már közelegnek. Agamemnon keserves panaszra gyúl; szavai megindítják Menelaust is s ez már maga is kész lemondani az egész harczról. De már most késő. Agamemnonnak eszébe jut, hogy az áldozat titkába be van avatva Odysseus is, s ez bizonyára fellázítaná az egész tábort, ha Iphigenia megszabadúlna. Mindenkit Trója felé űz a harczvágy és ha megtudnák, hogy csak egy gyöngye leány halálán fordul meg az egész: ezt bizonyára erőszakkal is oltár elé hurcolnák.

Távoznak s a kar a házasság szentségéről és a női szűzességről énekel. Dalukat Clytaemnestra és Iphigenia megérkezte szakítja félbe, akik kocsin jönnek, a csecsemő Orestest is magukkal hozva.)

Kar. De ah, megálljunk, Chalcis lányai,

Segíteni a fejedelmi nőnek:

Midőn leszáll, hogy lába meg ne csuszszék.

Gyöngéden és szelíden támogatjuk

Hős Agamemnon dicső gyermekét,

Hogy ide érve, semmitől se tartson.
 Mi, idegen nők, az idegen nőknek
 Félelmet ne okozzunk vagy zavart.

Clyt. Jó jelnek vesszük e fogadtatást,
 S e kedves, szép szavak, melyeket ejttek,
 Remélnem engedik, hogy ifju lányom
 Most boldog házasságra vezetem. (Cselédjeihez :)
 Ti meg szedjétek le a kocsiról
 Leányom nászajándokit, s vigyétek
 A házba őket. De ügyeljétek ! (Iphigeniához :)
 Nos szállj le, gyermekem, tedd gyöngé-lábad
 A földre ! Ifju nők, fogjátok kissé
 És emeljétek le a kocsiról.
 Valaki nyujtsa nékem is kezét,
 Lépjek le biztosan ülő-helyemből.
 S ti menjétek csikóim símogatni,
 Mert ijedősek. Itt a kis fiam,
 Orestes, Agamemnon gyermeke !
 Még csecsemő ! . . . Hát alszol, piczikém ?
 Elaltatott a koci döcögése ?
 Ébredj vigan ! Nénéd ma lakzit ül !
 Nemes fiú vagy s nemes rokonod lesz :
 Nereus-lányuak égi magzata ! (Átadja a csecsemőt az egyik
 Maradj mellettem, Iphigeniám, [nőnek.]
 A lány az anya mellett ; jobbomon légy :
 Lássák e nők itt, mily boldog vagyok !
 Jőjj, menjünk most apádat üdvözölni.
 (Agamemnon jö.)

Imé, oh Agamemnon fejedelem,
 Kit bárkinél is inkább tisztellek,
 Eljöttünk, amiként parancsolád.

Iphig. Oh jó anyácskám, úgy-e nem neheztelsz,
 Ha szaladok, apám keblére dőlni ? (Elfut.)
 Igen, apám, elédbé szaladok,
 Hisz olyan régen nem ölelt karom,
 S úgy vágylak nézni ! (Visszafordul anyja felé.)
 Úgy-e nem neheztelsz ?

Clyt. Hogy' neheztelnék? Így van jól, leányom!

Hisz valamennyi gyermekünk közül

Te mindig legjobb' szeretéd apádat!

Iphig. (átölelve apját.) Úgy örülök, apám, hogy végre látlak!

Agam. Apád is örvend — én is örülök!

Iphig. Köszöntlek! Oh be jó, hogy ide hittál!

Agam. Még nem tudom, leányom, jó-e, rossz-e?

Iphig. Oly nyugtalan vagy! S mondád: szívesen látsz?

Agam. Királynak s hadvezérnek sok a gondja!

Iphig. Gondolj reám; ne gondolj most a gondra!

Agam. Rád gondolok, leányom, semmi másra!

Iphig. Ne ránczold homlokod' — nézz nyájasan!

Agam. No lásd, hisz örülök, ahogy bírok!

Iphig. Örülsz? s szemedből mégis könny csepeg!

Agam. Mert újra el kell válnunk, nagy időre!

Iphig. (szemérmesen.) Tudom is, mire czélzol és nem is!

Agam. Minél okosban szólsz, bűm annál fájóbb!

Iphig. Hát majd bolondozok, ha azon örvendsz!

Agam. (félre.) Jaj! nem bírom e hallgatást! (Lányához:)

Oh hagyjad!

Iphig. Apácskám, maradj otthon gyermekiddel!

Agam. Maradnék, csak hogy nem lehet. S ez búsít!

Iphig. Vesznék e harcz s Menelaus száz baja!

Agam. Már engem elveszített s mást is elveszt!

Iphig. Milyen soká időzöl itt, e révben!

Agam. S még egyre van, mi itten visszatart.

Iphig. Hol laknak, mondd, a phrygiaiak?

Agam. Ott hol bár sohse lakott volna Páris!

Iphig. Fölszedve horgonyid', mondd, messze mégy-e?

Agam. Majd messzi mégy el, gyermekem, te is.

Iphig. Bár volna illő, hogy veled hajózzam!

Agam. El fogsz úgy is hajózni s emlegetsz majd!

Iphig. Magam megyek, vagy vélem jó anyácskám?

Agam. Magad, leányom, apa, anya nélkül!

Iphig. Tán más családhoz küldesz lakni, mondd?

Agam. Hagyd el. . . Leánynak nem kell tudni ilyet!

Iphig. Jer gyorsan vissza! Végezz majd hamar!

Agam. Előbb egy áldozat vár itt reám.

Iphig. Mit szabad látni, én is láthatom? *)

Agam. Te ott leszel, közel a szent edényhez.

Iphig. Majd tánczot lejtünk az oltár előtt?

Agam (félre.) Ah, irigyellek, hogy még mitse tudsz! (Iph.-hoz)

Menj már a házba. Hisz tudod, nem illik,

Hogy ifju szüzet férfi szeme lásson.

Egy csókot! . . . egy keserű csókot! S kezedet!

Sokáig fogsz most messze lenni tőlem!

Oh szép kebel! oh arcz! oh szőke fürtök!

Mi gyászatokká lett a phryg haza,

És Helena! De nem szólok tovább. . . .

Csak hozzád érjek, mindjárt könnyem omlik. . . .

Menj, menj a házba!

(Iphigenia el.)

(Clytaemnestra tudakozódik Agamemnonnál Achilles felől, akit lánya igazi jegyesének hisz. A hadvezér nem akarja, hogy az emberáldozaton jelen legyen az anya is, és mindenemű álürügygyel visszatérésre akarja birni Clytaemnestrát. »Nem illik, szól a király, hogy megjelenj a tömeg között!« »De illik, hogy én, az anya, vigyem lányomat leendő férje elé!« »De nem illik, hogy az alatt Argosban többi lányaink egyedül vannak!« »A nők lakosztályában jól ügyelnek rájuk.« »Engedelmeskedjél!« »Nem! Argos istennőjére esküszöm!« E jelenet végeztével ismét a kar lép föl, a trójai háboruról énekelve. Jön Achilles, aki Agamemnont keresi, mert az ő népe is zúgolódik már az indulás hosszú halogatása miatt. Clytaemnestra meghallja sátrából Achilles szavát és kijő, hogy leánya vélt jegyesét üdvözlje.)

Clyt. Oh Nereida-fi! benn sátoromban

Hallám szavad' s legottan kijövék.

Achilles. Oh szent Szemérem! Vajjon ki a nő,

Kinek élembe tünt fenséges arcza? **)

Clyt. Nem ismersz? Nem csoda — hisz sohse láttál.

De szép, hogy a szemérmet tisztel.

*) Az áldozati szertartásnak csak egy része volt nyilvános.

**) Achilles megütközik azon, hogy itt a táborban egy előtte ismeretlen nőt lát, egészen egyedül. Ezért kiált fel: »Oh szent Szemérem«!

Achilles. Ki vagy? S mért jöttél a görög seregbe,
Te, nő, a pajzsos férfiak közé?

Clyt. Én Clytaemnestra vagyok, Leda lánya,
Hős Agamemnon az én hitvesem.

Achilles. Bár kevés szóval, szépen válaszoltál.

De ah! nem illik nővel társalognom. . . . (Menni készül.)

Clyt. Megállj! miért szaladsz? Add kezedet,
Mint boldog házasságod zálogát.

Achilles. Mit mondasz? Adjam kezemet? S a férjed?
Hogy érinthetném, mihez nincs jogom?

Clyt. Nincs-é? *Neked*, ki elveszed leányom'?
Oh te, a Nereida gyermeke —

Achilles. Én, lányod'? Megnémit az ámulat!
Mondd újra — tán valamit félreértél!

Clyt. Uj ismerőssel szólva házasságról
Mindenki épílyen tartózkodó!

Achilles. Én nőül sohse kértem lányodat —
Atrida vélem erről sohse szólott!

Clyt. Mi ez? Te, látom, bámulsz szavamon?
De én még sokkal inkább a tiéden!

Achilles. E rejtély mindkettőnket illet — oldd meg!
Te nekem mondál nem-valót, más néked!

Clyt. Ily méltatlanság! Nászra készülök,
Melyről kisül, hogy képzelt. . . . Ah, pirúlok!

Achilles (nyugtatólag.) Valaki játszott velem és veled!
Oh ne törődjél ezzel — sohse bánjad!

Clyt. Isten veled; nem merek rád se nézni. . . .
Hazúdtam! . . . Ah, hogy ilyen csúffá tettek!

Achilles. Köszöntlek én is. Megyek magam is,
Hogy férjed' itt e lakban fölkeressem. (Menni készül.)

Aggastyán (megjelenik Agamemnon házának kapujában.)
Várj idegen, Aeacos nemzedéke!

Szavam van hozzád, istennő fia,
S hozzád, királynő, Leda gyermeke!

Achilles (*Clyt.*-hoz.) Ki hí a kapuból? Mily izgatott!

Agg. Egy rab. S én nem vagyok e címre büszke. . .
Nincs módom benne!

Achilles. Mért hisz? Ki a gazdád?

Én nem vagyok! Hisz én meg Agamemnon
Nem tartunk közös rabokat!

Agg. Ez itten,

A ház előtt ki áll. Neki adott
Az apja, Tyndaros.

Achilles. • Várom szavad'!

Mondd, mit akarsz, amért megállítottál?

Agg. Nincs senki más itt a kapu előtt?

Clyt. Nincs senki, szólhatsz. Jer ki már a házból!

Agg. (kijő.) Oh sors! Előrelátás! mentsd meg őket,

Akiket meg akarnék menteni.

Achilles. (Hézag a kéziratokban.)

Agg. Majd látod mindjárt: nem fölösleges!

Van mért zavartnak lennem, van bizony!

(Illetni akarja Clyt. kezét.)

Clyt. Illetni akarod kezem? Csak illesd,

Ha van valami mondani valód!

Agg. Tudod, szeretlek, téged s gyermekid'!

Clyt. Ismerlek, házunk régi rabja vagy!

Agg. Még én a hozományod közt valék!

Clyt. Argosba is te minket elkísértél,

S tudom, hogy hozzám mindig hű valál!

Agg. Úgy van, tehozzád . . . férjedhez kevésbbé!

Clyt. (türelmetlenül.) Hát végre fődöd fel — mondd meg, mit

Agg. Tulajdon apja öli meg leányod'! [akarsz?

Clyt. (kétségbeesetten.) Vén ember, mit beszélsz? Ez borza-

Örült vagy! [dalmas. . .

Agg. Ártatlan fehér nyakát

Önkardja fogja béborítani vérrel!

Clyt. Én nyomorúlt! Hát tébolyúlt a férjem?

Agg. Nagyon eszén van — csak ez egy dologban,

Reád s lányodra nézve nincs eszén!

Clyt. De mért teszi? Mi gonosz szellem üzi?

Agg. Calchasnak jóslata; hogy a sereg

Indulni bírjon.

Clyt. Indulni? Oh én isten-verte asszony

És isten-verte, kit a férje öl meg!

Agg. Indulni hát! Trójába, Helenáért!

Clyt. S a végzet Helenának visszatértét

Leányom életéhez fűzheté?

Agg. Ahoz. Urad levágja Dianának.

Clyt. S e házasság, melyért hazulról elhítt — —

Agg. Ürügy, hogy szívesen hozd lányodat,

Hívén, hogy Achillessel esküszik. •

Clyt. Vesztedre jöttél, óh leányom, s én is!

Agg. Mindkettőtöknek sorsa iszonyú;

Mit Agamemnon mert, az borzadalmas!

Clyt. Jaj! meghalok! Záporban hull a könnyem!

Agg. Csak sírj! Nagy bánat gyermeket veszíteni!

Clyt. S te honnan tudtad ezt meg, öregem?

Agg. Egy második levéllel küldtek hozzád.

Clyt. S az is parancsolá, hogy hozzam el

Halálra szánt leányom? Avvagy tiltá?

Agg. Tiltá; mert akkor józan volt urad.

Clyt. Ha küldtek levelet, mért át nem adtad?

Agg. Elvette Menelaus — az oka mindnek!

Clyt. Oh hallod-é ezt, fia Peleusnak?

Agg. Oh hallom, hallom, mily boldogtalan vagy!

Mi engem illet, én ezt nem tűröm.

Clyt. Meg fogják ölni drága lányomat,

S az volt ürügyök, hogy te veszed el!

Achilles. Neheztelek férjedre magam is

S a dolgot nem veszem úgy könnyedén!

Clyt. (kitörő érzéssel.) Nem pirulok, én, egyszerű halandó,

Eléd lerogyni, istennő fia!

Mit büszkélkedjem?! Ha nem lányoméért,

Vaj miért kéne tennem bármit is?

Nagy nyomoromban nyujts nekem segílyt,

S nyujts annak is, kit mondtak jegyesednek!

— Hiába mondták . . . s mégis, nyujts segílyt!

Én úgy hozám ide, hogy hitvesed lesz,

Számodra koszorúztam meg fejét —

És im azért hozám, hogy majd leöljék!

S ha nem segíted, szégyen lesz reád is,

Mivel, bár véle nem köt össze frigy,
 Mások hitében mégis férje voltál !
 Hajfürteidre és jobboldra kérlek,
 S anyádra is : segíts ! Hisz vesztemet
 Neved okozta — mentsen is meg az !
 Oltárom nincs más, hova menekülnék,
 Mint térdeid — nincs itten más barátom !
 Hallád, uram mi vad s mi vakmerő ;
 S én, látod, itt vagyok, egy gyöngye asszony,
 Magam, e hadseregnek közepén,
 Mely amily féktelen, s elszánt a rosszra :
 Mikor akarja, képes jóra is.
 Ha ki mered fölöttem nyujtani
 Védő karod : ő akkor mentve van.
 Ha nem : számunkra többé nincsen üdv.

Kar. Mi különös az anya érzete !

Hatalmas ösztön minden női szívben,
 Hogy gyermekéért tűrjön bármit is.

Achilles. Nagy érzelem dagasztja szívemet.

Tud az örülni másnak örömén,
 Tud az busúlni másnak bánatán is !
 Mert jó utat talált, ki azt találta,
 Hogy így lehet csak bölcsen, szépen élni.
 Az ész szavával nem gondolni semmit
 Gyakorta édes, ámde sokszor üdvös
 A bölcs megfontolás is. Engemet
 Chiron nevelt, kinél nincs jámborabb ;
 S ő megtanított, nyiltan tenni s szólni.
 A két Atrída hogyha jól vezérel,
 Hajtok szavukra ; nem hajtok, ha nem jól.
 Itt is szabad vagyok, mint az leszek
 Trójában is ; és nem fog gerelyem
 Aresnek sohse szégyenére válni.
 Mi tégeid illet, kit legkedvesebbjidd
 A legkegyetlenebbül búsitának :
 A száanalom, melyet szívembe oltasz,
 Rábír, hogy mi egy ifjútól telik,

Mind megtegyem, enyhíteni bánatod.
 Nem fogja lányodat megölni apja,
 Ha egyszer kürtölék, hogy nőm leszen.
 Nem engedem meg sohasem az uradnak,
 Hogy ilyen cselbe nevem ártsa bé.
 Mert *nevem* volna, mely bár kardja nincsen,
 Elvesztné lányod'. Férjed öli meg,
 De nem mocsoktalan ám jellemem.
 Ha én miattam, nevem ürügyével
 Pusztúlna el ez ifju hajadon
 Ily iszonyú, ily borzadalmas úton.
 Ah bámulok, hogy így sérthettek *engem*,
 Mint hogyha nem szült volna Peleus,
 De holmi szelleme a rombolásnak.
 Egy törpe semmi volnék, szemete
 A görögöknek s hős vón' Menelaus,
 Ha odaadnám nevemet e bűnhöz!
 Nem! Nereusra, kit a víz nevelt,
 S kinek anyám, Thetis, édes szülöttje:
 Lányodhoz nem fog hozzányúlni férjed,
 Nem fogja illethetni köntösét se!
 Vagy akkor Sipylost, e vad hazát,
 Amelyből e vezérek származának,
 Nagyváros-számba fogják venni mindűt,
 S dicső Phthiámnak eltűnik hire!

(Clytaemnestra megköszöni Achilles ígéreteit és kérését még több érvel támogatja. A hős végül azt ajánlja, próbálja előbb ő maga (Clytaemnestra) letéríteni Agamemnon szándokáról s csak ha ez nem sikerül, vegye igénybe az ő (Achilles) segélyét. Ezzel elválnak s a kar egy ált énekel Peleus és Thetis menyegzőjéről: E dal végeztével Clytaemnestra ismét színre lép.)

Clyt. Kijöttem: hátha férjem itt találom?

Elhagyta házát, s oly soká marad!

Boldogtalan leányom egyre sír;

Egy jajgatás szegény, mióta tudja,

Hogy apja mily halálra szánta őt.
 (Megpillantja Agam.-t.) De róla szólok s íme itt jön épen,
 Majd mindjárt látja, mennyire tudom,
 Mily undokságot tervez lánya ellen.

Agam. (jön.) Jókor talállak, Léda gyermeke,
 Itt künn a ház előtt s nem lányod mellett.
 Így mostan el lehet majd mondanom,
 Mit az arának hallani nem illő. *)

Clyt. S mért mondod azt, hogy ép jókor találsz?

Agam. Mert most kívánom, hídd ki lányómat,
 Hadd jöjjön vélem. Készen már az árpa,
 Melyet a megtisztító lángba dobnak,
 Már ott az áldozati víz s a borju,
 Melyet levágnak, hogy a frigy előtt
 Diana folyni lássa barna véré.

Clyt. Beszélni jól beszélsz, de úgy cselekszel,
 Hogy nem tudom, minek nevezzem azt!
 (Beszól a házba) De jöjj ki, lányom, hisz te is tudod,
 Hogy tenszülöd mint készül bänni véled!
 Öledbe veheted öcsédet is,
 A kis Orestest. (Iphig. kijő.) Íme itt a lányod.
 Ő engedelmes; nem szól. Szólok én hát,
 Ő érte is meg ennenmagamért is!

Agam. Mért sírsz leányom? Mért nem víg az arcod?
 A földre nézel? Törlöd szemedet?

Clyt. Oh jaj! min kezdjem ezt a szörnyü dolgot?
 Az eleje, a közepe, a vége —

Mind, mind elém tolúl, hogy kezdjem rajtok!

Agam. Mi ez? Olyan zavart a szemetek,
 Oly izgatottak vagytok mindaketten!

Clyt. Majd kérdezek s te *nyiltan* válaszolj!

Agam. Fölösleges az intés. Rajta, kérdezz!

Clyt. Te fölálldozni készülsz gyermekünket?

Agam. Ah, rémitő! Hát mégis gyanitod,

Mit nem lett vón' szabad gyanítanod se?

Clyt. Maradj nyugodtan és előbb felelj!

*) Agamemnon a házasságról akar szólni.

Agam. Kérdj okosan s okos lesz válaszom.

Clyt. Kérdéseim nem térnek el a tárgytól,

Hát attól válaszod se térjen el!

Agam. Oh végzet! balsors! Oh én istenem!

Clyt. *Enyém* is az a balsors, meg ezé is —

Ah mindahárman szenvedünk alatta!

Agam. (hirtelen higgadtsággal.) De voltaképen mért pauaszkodol?

Clyt. S te kérdeztél ezt? Oh nem okos okosság!

Agam. Elvesztem! Titkomat elárulák!

Clyt. Tudom mit tervezel — mindent tudok!

S e hallgatás, e gyakori sohajtás

Fölér egy vallomással! Sohse szólj már!

Agam. Jó, hallgatok hát. Minek is hazudnám

S lennék boldogtalan s orczátlan is!

Clyt. Figyelj; kimondom, amit gondolok —

Rejtvénybe' szólni többé nem fogunk.

Először is — mert első vádam ez —

Te úgy vevél el, hogy én nem akartam;

Erőszak által szerzél meg csupán.

Megölted Tantalozt, előbbi férjem'.

Letépted kebelemről enfiam,

És földre zúztad. És midőn fivérim,

Zeus szülötti, ménjükön ragyogva,

Rád törtek: Tyndaros, én agg apám,

Kihez esengtél, megszabadított

S így végre mégis a tiéd levék.

Én akkor megbocsátám bűnödöt,

S háznak és neked — bevallod úgy-e? —

Én feddhetetlen asszonya valék:

Szemérmes, növelője birtokodnak,

S te mindig boldogan jövel haza,

És háznak mindig boldogan hagyád el.

S ily feleséget ritkán nyer a férfi,

Mig gonosz asszonyt lelhet eleget!

És végre én szülém e fiadat

S még három lányodat! S most egyiküktől

Meg birnál fosztani kegyetlen szívvel!

S ha kérdi valaki, hogy mért ölöd meg :
 Mondd, mit felelsz rá ? Vagy hát én felelek ?
 Hogy visszakapja Menelaus Helénát !
 Oh szép, nagyon szép, odadobni lányunk'
 Egy becstelen személyért ; díjul adni
 A legdrágábbat a legundokabbért !

Oh nézd ! ha elmész majd a háborúba,
 S sokáig ott léssz : vaj' mi érzülettel
 Fogom majd látni otthon, palotánkban,
 Üresen lány-szobáját, székeit ?
 Majd ott ülök magamban, őt siratva :
 »Apád, oh gyermekem, az, aki nemzett,
 Az ölt meg ! Ő, és senki más ! Az ölt meg,
 Tulajdon karja ! S ily érzést ha keltesz,
 Vaj lesz-e bátorságod visszatérni ?
 Elég egy gyöngö ár-ol, hogy magam
 És lányaim, kik otthon maradának,
 Majd úgy fogadjunk, ahogy érdemelnéd !
 Az ég nevére ! óh ne kényszeríts,
 Hogy még irántad bűnössé legyek,
 S irántam bűnös te magad se légy !

Mondjuk : feláldozod hát lányodat.
 Hát mily imát fogsz akkor mondani ?
 Leszúrva gyermeked', mi jót fogsz esdni ?
 Ha egyszer ilyen undok távozásod,
 Csak gyász lehet majd visszatérted is !
 S én is — hát kérhetek számodra jót ?
 Hisz tébolyúlnak hinnék minden istent,
 Ha jót kívánnék lánya gyilkosának !

És tán, ha visszajössz : azt véled-e,
 Hogy csókolod majd gyermekid ? Ne higgyed !
 Csak fognak-é majd rád tekintni is,
 Ha idehittad nénjöket s megölted ?
 Gondolsz-e erre ? vagy más nincs eszedben,
 Csak jogarod meg az a hadvezérlet ?
 Így kéne szólanod a görögökhöz :

»Ha el akartok menni Phrygiába :
 Sorsoljunk, kinek vesszék gyermeke !«
 Ez igazságos volna. Áldozatnak
 Miért ajánlád ép te lányodat ?
 Ez Menelaus ügye ! Azt érteném,
 Ha ő odadná lányát, Hermiónét !
 Hát én, ki szűzen őrizém lakod',
 Elveszszem gyermekem ? S az aki vétkes,
 Boldog legyen s virúljon lánya honn ?
 Felelj, ha mondtam-é igaztalant ?
 S ha nem : ne öld meg őt ! Légy eszeden !

Kar. Engedj, király, és mentsd meg véle együtt
 Tenlányodat ! Szép tett lesz az s halandó
 Nem fog akadni, aki ne dicsőítne.

Iphig. Apám ! Ha birnék Orpheus szavával,
 Hogy megbüvölném a sziklákat is,
 És elbájolna bárkit is igém :
 Most azzal élnék. Így csak azt adom,
 Mi minden tudományom : könnyeim' !
 Mást nem bírok, csak sírni. S mint a szobrot
 Az olajágnak átkarolja lombja :
 Épúgy simul térdedhez ím e test,
 Mit ez szült. (Anyjára mutat.) Óh ne vessz el ilyen ifjan !
 Hiszen oly édes látni a napot !
 Ne kényszeríts, oh ne, ne kényszeríts,
 Hogy lássam azt, mi ott a föld alatt van !
 Én legelőször mondtalak apának,
 S te gyermekednek ; ültem térdeden
 S velem enyelgtél, úgy-e, legelőször ?
 Hogy' mondtad akkor : »Óh majd látlak-é
 Jó férj lakában, boldogan, virúlva,
 Apádhoz méltón ?« S csüngve nyakadon
 Játstam szakállad szőrivel, s sohajték :
 »S én mit kívánjak néked ? Majd, ha agg léssz,
 Fogadlak-é lakom vendégeül,
 Hogy megháláljam, amért fölneveltél ?«
 Oh én e szókra jól emlékezem —

Te elfeledted őket s most megölsz!
 Oh ne! Pelopsra s Atreus apádra,
 S anyámra, aki megszült aunyi kínnal,
 És mostan ime még több kint tür el!
 Mit tartozik rám Paris s Helena?
 Parisnak útja mért okozza vesztém?
 (Szünet) Oh nézz reám! nem kérek egyebet.
 Csak egy tekintetet s egy árva csókot,
 Hogy legalább ez emlékem legyen meg
 Ha el kell vesznem s nem hat meg szavam!

(Az ölében nyugvó Oresteshez):

Oh kis fivérem! Gyöngé segítő vagy!
 És mégis: sírj velem és kérd apádat,
 Oh kérd, ne küldje halni nénikéd!
 E csecsemő is sejti ám a bajt. . . .
 Látod, papám, könyörg, bár nyelve néma!
 Oh jaj, kimélj meg, szánd meg éltetemet!
 Mindketten kérünk, mi, kik szeretünk,
 Itt ez a kisdéd s én, a hajadon!

Egy szót csupán még: tán ez győzni fog!
 Emberre nézve nincsen édesebb,
 Mint látni itt a fényt! *Mert odalenn*
Nincs semmi már! Örült, ki halni vágyik,
Mert többet ér a legdicsőbb halálnál
 Az élet, hogyha még oly nyomorúlt is!

Kar. Frigyed okozta, átkos Helena,
 Hogy ennyi baj zúdult az Atridákra!

Agam. Mi méltó szájalomra s mi nem az:
 Tudom; s szeretem gyermekimet is;
 Hisz örült volnék, hogyha nem szeretném!
 Oh nőm, hidd, szörnyű végbevinnem ezt,
 És szörnyű elmulasztanom is! Miért kell?
 Im látod, itt e nagy hajósereg,
 Az érczes csapatok e sok vezére!
 S ők nem mehetnek Iliumba el,
 És nem dülhatják Trója büszke várát,

Ha — így jósolta Calchas — meg nem öllek!
 És táborunknak olyan hő a vágya,
 A barbarok honába elhajózni,
 És véget vetni nő-rablásaiknak:
 Hogy megölnének téged s magamat,
 S Argosban lévő gyermekimet is.
 A jós-parancsot ha nem teljesítném!
 Nem Menelaus bírt erre, oh leányom,
 Nem vágya volt az, mely előtt hajoltam:
 Rákényszerített *Hellas*! És ezért kell
 — Ráállok vagy se — föláldoznom élted!
 Egész Hellással nem birkózhatom!
 Mert lányom, ha csak rajtam s rajtad áll:
Kell, hogy szabaddá legyen Graecia,
 S a görögöknek feleségeit
 A barbar ember el ne rabolhassa!

Clyt. Oh gyermekem! oh jaj, ti asszonyok!
 Mi nyomorúlt vagyok, hogy elveszítlek!
 Apád is elhagy és Hadesbe küld!

Iphig. Jaj, jaj, anyám! *Egy* énekét a gyásznak
 Kell mindkettőnknek énekelnie!
 Számomra nem süt többé már a nap,
 Számomra nincs e fénynek sugara!
 Jaj! Phrygia hófödte völgyei,
 Jaj Ída bércze, ahol hajdanában
 Priamos kitevé Paris fiát,
 Kit elvitt anyja mellől és vadaknak
 Szánt ételül! Te, a phryg hazának
 »Ídai ember«-e! Mért vitt apád
 A tiszta habhoz, hol a gulya mellett
 Pásztorfiú levél! Mért vitt oda,
 Ahol a forrás-nimfák játszadoznak,
 Üde virágok tarkázzák a rétet,
 S istennők szednek jáczint- s rózsaszált!
 Haj! odajöttek egyszer Here, Pallas,
 A ravasz Cypris s Zevs követe, Hermes;
 Cypris dicsekvék, hogy szerelmet ő kelt,

Pallas, hogy mily gerelye van neki,
 Here, hogy Zevs apánknak osztja házát.
 S vitázni kezdtek, s szépség harcra keltek —
 S ez lett halálom. Ilion felé
 Ezért vitorláz a görög sereg,
 S Diana ifju lányt kér utjokért!
 S az aki nemzett engem, nyomorúttat,
 Oh jaj, oh jaj, anyám: az elmegy — elhagy!
 Én üdvtelen! Helena gyászom, átkom!
 Oh jaj, megölnek, elveszítene! —
 Végem! Leszúr vadúl egy vad szülő!
 Bár Aulis ne fogadta volna be
 Ez érczöví hajóknak oldalát,
 Mik Ilionba mennek. . . . És Zeus
 Az Euriposra mért küld rossz szelet?
 Hisz szelet ő oszt csak az embereknek:
 S mig az örül, hogy dagad a vitorla,
 Emez csak vesztegel szomoruan;
 Az mén a révből s kifeszűl a vászna --
 Ez vár. . . .

Az ember sorsa óh mily ádáz —

Oh mennyi bajjal kell megvívnia!
 Jaj, Tyndaros leánya, mennyi bút,
 Jaj, mennyi gyászt hozol a danaokra!

Kar. Siratlak, kinek sorsa oly keserves,
 Amilyen sohse kellett vón' hogy érjen!

Iphig. (a távolba néz.) Anyám, amott egy kis csapat közelg,

Clyt. Thetis fia. Az lett vón' hitvesed.

Iphig. Nyiss ajtót, rabnő! Hadd rejtőzzem el!

Clyt. Mért futsz?

Iphig. Pirúlok látni azt a férfit!

Clyt. De mért?

Iphig. Szégyellem, hogy mi lett frigyünkéből!

Clyt. Ah! helyzetedbe' szégyellős ne légy.

Maradj; ha majd helyén lesz, távozunk.

Achilles. Oh Léda szerencsétlen gyermeke!

Clyt. Az, szerencsétlen.

- Ach.* Rémitőt beszélnek
A hadseregben. . . .
- Clyt.* Mondd meg hát: mi az?
Ach. Lányodról szólnak. . . .
- Clyt.* Már most szörnyűt sejtek!
Ach. Fel kell áldozni őt! ezt kiabálják.
- Clyt.* S nem védi senki?
Ach. Hisz már magam is
 Veszélybe' voltam!
- Clyt.* Mondd, minő veszélybe'?
Ach. Hogy megköveznek?
Clyt. És csupán azért,
 Mert meg akartad menteni?
Ach. Azért!
- Clyt.* S ki mert vón' hozzád nyulni?
Ach. Minden argív!
- Clyt.* S nem volt veled a myrmidon csapat?
Ach. Az legelőször fordult ellenem.
- Clyt.* Oh lányom, lányom! akkor veszve minden!
Ach. Hogy asszony rabja lettem, azt kiáltják.
- Clyt.* S te mit feleltél?
Ach. Azt, hogy meg ne öljék,
 Akinek nőmmé kéne lennie!
- Clyt.* Jól mondtad —
Ach. . . . s kit nekem ígért az apja —
- Clyt.* S akit Argosból ide hozatott!
Ach. De ah! levertek ordításaikkal.
- Clyt.* Oh, szörnyű átok ám a csücselék!
Ach. De mindegy. Én azért meg foglak óvni!
- Clyt.* Magad, száz ellen?
Ach. (megvetőleg.) Láttad őket vívni?
Clyt. Milyen nemes vagy! Vón' bár sikere!
Ach. Lesz.
- Clyt.* Lányomat nem fogják hát megölni?
Ach. Mig rajtam áll, soha!
- Clyt.* Eljönnek érte?
Ach. Sok ezren, Odyssevssel élükön.

Clyt. A Sisypbos fiával?

Ach. Azzal, azzal.

Clyt. S ő csak magától jó, vagy megbizásból?

Ach. Magátul is jön, és meg is bizák.

Clyt. Csúf megbizás: beszennyeződni vérrel!

Ach. Nem engedem majd!

Clyt. És ha ellenáll,

Tán elhurcolja erőszakkal is?

Ach. El, megragadva szőke fűrtjeit.

Clyt. S én mit tegyek?

Ach. Csüngj kebelén a lánynak.

Clyt. (örömmel.) Oh ha csak ez kell, nem fogják megölni.

Ach. De ha letépik így is kebeledről?

Clyt. (némán néz maga elé.)

Iph. Anyám, oh kérlek: halljátok szavam!

Te hitvesedre ok nekül neheztelsz —

Mert hát hogy' vína lehetetlen ellen? (Ach.-re mutatva.)

E férfi szívességét köszönöm.

De lásd, anyám, miért magadra vounod

A hadsereg dühét? Mi mitse nyernénk

S ő (Ach.-re mutatva) bajba jutna. Óh, anyám, figyelj!

Én meggondoltam mindent s ezt határozám:

Rászántam magamat, hogy meghalok;

Igen; de meghalok dicső halállal,

Akármi gyöngeségtől szabadon.

Oh gondold csak meg, milyen szép e terv!

Rám néz e perczben egész Graecia,

E nagy, nagy ország! A hajóknak útja,

Trójának veszte mind csak rajtam áll;

Rajtam, hogy asszonyink ne bántsa barbar,

S látván, a rabló Paris mint lakol,

A boldog Hellas nőit el ne lopják.

Ha meghalok, ez mind az én művem lesz:

Szabaddá fogtam tenni Graeciát,

És hírem égbe száll. — Meg azután

Nem is való, az éltet így szeretnem.

Egész Hellasnak szültél engemet,

Nemcsak magadnak! Lám ezernyi hősosz,
 Emelve paizsot meg evezőt,
 Mert honukat az ellen meggyalázta.
 Mi bátran indul halni Hellasért!
 És most: a *magam* élte útban álljon?
 Lehetne-é ezt joggal mentenünk?!

Még egyet. Nem kell, hogy e dalia
 Az összes argivokkal rontson szembe,
 Pusztán azért, *egy nő* hogy meg ne haljon!
 Egy férfi élte több száz asszonyénál!
 S ha Artemis kívánja testemet:
 Én, ember, álljak ellen égi nőnek?
 Ezt nem lehet. — Hellasnak adom életem:
 Áldozatok fel s rontsátok le Tróját!
 Majd errül sok-sok évig emlegetnek,
 Majd ez lesz házasságom, gyermekim,
 Ez dicsőségem! . . . Oh anyám! görögnek
 Kell uralkodni barbar nemzeten —
 S nem hellenen a *barbar* nemzeteknek!
 Ez szolga-faj — a hellen szép szabad nép!

Kar. Nemesen érzesz, ifju lány; de sorsod
 S az istennő irántad kegytelen!

Ach. Oh Agamemnon gyermeke! egy isten
 Boldoggá tett vón', kezéd nekem adva!
 Büszkék lehettek egy a másikára:
 Hellasra te, de Hellas is reád!
 Nagylelkűn szóltál s méltóan hazádhoz.
 Nem küzdesz égi nővel, ki erősb,
 És azt teszed, mit tenni kell, mi hasznos.
 De most, hogy látom lelked': az a vágyam,
 Hogy bírjalak, még sokkal hevesebb!
 Nemes leány vagy. Ládd én azt ohajtnám,
 Hogy szolgálhassalak, házamba' lakjál!
 Thetisre mondom, fájni fog, ha téged
 E nagy had ellen meg nem foglalak óvni!
 Vedd fontolóra: szörnyű a halál!

Iph. En immár semmit meg nem fountolok.

A Tyndaros-leánynak teste bája

Szült elegendő harczot s gyilkolást.

Ne öljenek meg téged is miattam,

S magad se ölj! Hadd mentsem meg honom.

Ach. Nagy eltökélés! — Többé nincs szavam.

Kivánod: úgy legyen. Nemesen érzesz —

Mert mért ne mondanám, hogy ez nemes?

De mégis, úgy lehet, megbánod ezt még.

Tudd meg tehát, mit várhatsz még karomtól.

Én elmegyek és katonáimat

Az oltárnál fogom majd elhelyezni,

Hogy majd, ha kell, gátoljam vesztedet.

Midőn nyakadhoz közeleg a bárd,

Tán majd eszedbe jut az én tanácsom!

Nem akarom, hogy elveszsz, mert magaddal

Talán eléggé számot nem vetél. —

Templomba távozom hát harczosimmal

És ott bevárlak. (El.)

Iph. Mért e csönd, anyám?

Pilláidat mért nedvesíti könny?

Clyt. Én nyomorúlt! hát búra nincs okom?

Iph. Oh szűnj . . . ellágyítasz! Csak egyre kérlek. . . .

Clyt. Szólj. Tőlem nem kell félned semmi rossztól.

Iph. Ha meghalok, ne vágd le hajadat,

Se fekete ruhát ne öltöts miattam!

Clyt. S mért mondod ezt? Hiszen ha elveszítlek —

Iph. El nem veszek. Leányod mentve lesz,

És rád is hull majd dicsósége fénye!

Clyt. Mit mondasz? Ne gyászoljam éltedet?

Iph. Nem. Mert számomra nem épül síremlék.

Clyt. Hogy' érted? Nem kell síremlék a holtak?

Iph. Az lesz majd Artemis oltárköve!

Clyt. Jól mondod, lányom, engededek szavadnak.

Iph. Boldog vagyok, mert Hellas jóltevője!

Clyt. És húgaidnak, mondd, mi hírt vigyek?

Iph. Hogy ők se öltsenek majd gyászruhát.

Clyt. S részedről ne vigyek-e búcsu-szót?

Iph. Legyenek boldogok: (Orestesre mutat.) S e kis öcsémből Embert nevelj!

Clyt. Öleld — utólszor látod!

Iph. (a gyermekhez, fájdalmas mosolylyal.) Segítél, ahogy birtál,

Clyt. S otthon, leányom, mitse tegyek érted? [drága lelkem!

Iph. De tégy. Apámat, férjedet ne gyűlöld!

Clyt. (fellobanva.) Miattad ő majd szörnyű vészbe forg!

Iph. Ő nem oka — én Hellasért halok!

Clyt. De csellel élt, nem méltón Atreushoz! (Szünet.)

Iph. Ki vezet el, hogy ne vonszoljanak

Hajamnál fogva?

Clyt. Én megyek veled.

Iph. Ne, ne! Te ne! Nem jól beszélsz anyám!

Clyt. (kitörő fájdalommal.) De én belékapaszkodom ruhádba!

Iph. Maradj! Hidd, jobb így nékem, s néked is.

Apám egy rabja, inkább az vezessen

Az istennőnek áldozó-terére. (Menni készül.)

Clyt. Oh lányom, elmész?

Iph. El, s nem látsz viszont.

Clyt. És elhagyod anyádat?

Iph. Elhagyom,

Bár tőlem meg nem érdemelte volna.

Clyt. Oh állj meg, óh ne menj. . . (Zokog.)

Iph. Ne, ne zokogj! (Átölelve tartja.)

Ti meg, leányok, himnust zengjetek

Zeusnak gyermekéhez, Artemishez,

S a görögökre üdvöt esdjetek. (Egy szolgálóhoz:)

Előkészíthetik a kosarat,

Az árpát belevethetik a tűzbe,

Apám az oltár jobb felére léphet.

Megyek s a hadnak győzelmet viszek.

(Szent lelkesedéssel:) Vigyetek engem, ki ledönti Tróját;

Fűzért fejemre! Áldozó-vizet!

S ti a magasztos, boldog Artemisnek

Majd tánczot lejtsetek oltára mellett,

Hogy vérem, testem, melyet fölládoznak

A jós-szavaknak tegyen eleget.

Oh szűz anyám, fogadd *most* könnyeim ;
 Nem illik sírnom majd az oltár mellett !
 Dalljátok, oh leányok, Artemist,
 Chalcissal átellenben aki trónol,
 Ahol im Aulis keskeny réviben
 Miattam vesztegelnek szörnyű pajzsok.
 Oh föld, anyám ! Oh Argos, oh Mycene,
 Én szép honom !

Kar. Ah ! Perseusnak városát sohajtod,
 Mit cyclopoknak épített keze ?

Iph. . . . Te Hellas mentő csillagjának szültél,
 S én halni érte szívesen megyek.

Kar. Mert halhatatlan léssen glóriád !

Iph. Oh jaj, te nap, szép fáklya-hordozó,
 Zeusnak fénye ! Más életbe szállok ;
 Más lesz a végzetem. . . . Hát ím köszöntlek,
 Te drága napsugár, oh ég veled !

(El. A nők kara dallal kíséri.)

(Kis vártatva hírnök jó, aki elmondja Clytaemnestrának az áldozati szertartás egész lefolyását. Iphigenia az utolsó perczig megőrizte hősieb bátorságát s mindenkiiben csodálatot keltett. De abban a pillanatban, midőn nyakára lesujtott a bárd, egyszerre eltűnt a görögök szeme elől és helyette egy vérző nőstényszarvas hevert a földön. Artemis megmentette a leányt. Visszajő Agamemnon is, ki örömmel erősíti meg a hirt és elbucszúzik nejétől, mert immár indul a hajósereg. Ezzel véget ér a darab.)

ARISTOPHANES.

(452 ? – 386 ? Kr. el.)

Hogy keletkezett a görög vígjáték ? Az attikai komédia eredetére nézve már nincsenek oly biztos adataink, mint a tragédiára nézve ; azonban a legvalóbbszínű, hogy ez is a szüretnél szokásos körmenetekből fejlődött. És valamint a tragédia nevét a *tragos* (bakkecske) szóból származtatják, minthogy a Dionysos-ünnepeken ezt az állatot szokták volt leölni : akképen a komédia szót is onnan mondják eredettnek, hogy az efféle ünnepeken nagy lakoma (*komos*) volt szokásban, amelynek elköltése után a benne résztvevők dalolva (*dal* = *óde*) járták végig az utcákat. Természetes, hogy az ily ünnepi processziók a legvigabb hangulatban szoktak volt lefolyni ; kiki tréfálódzott, élcelődött, gúnyolódott, visszavágva, ha őt bántották és maga is bántva másokat. A komédia e legrégibb alakja tehát egyes rögtönzésekből állott, melyek különben bizonyos szerepekre nézve később is járták. E rögtönzések helyébe aztán lassan-lassan előre megírt dialogusok következtek, míg végül számos fejlődési fokozat után azzá lett a görög vígjáték, aminőnek Aristophanesnél látjuk.

Nagyön messze vezetne bennünket, ha föl akarnók sorolni, mely görög népnél mikor és hogyan jelentkeztek a vígjáték amaz említett csirái, s azért mellőzve a megaraiak és szicíliaiak efféle termékeit, csak röviden azokról kívánunk megemlékezni, akik az athéni komédia első művelői s így Aristophanes előzői és némileg tanítói is valának. A három legjelentékenyebbnek nevei : Kratinos, Krates és Eupolis. Az első Aeschylosnak volt kortársa és a vígjátékra nézve körülbelől az, ami Aeschylos a tragédiát illetőleg. Darabjaiból mi sem maradt fenn, s csak azt tudjuk róluk, hogy az akkori politikai élet

legkiválóbbjai, köztük maga Perikles is, a legélesebben voltak bennök megtámadva. Krates a személyes gúnyt már nem üzte ily nagy mérvben; élő embereket nem vitt színpadra, mint ezt előzője tette és beérte általános típusok festésével. Végül Eupolis már kortársa volt Aristophanesnek, aki azonban idősebb versenytársát, bár hosszú és kemény tusák után, végül mégis legyőzte. Az eupolisi komédia, irányára, szerkezetere nézve, úgy látszik már teljesen megegyezett az aristophanesivel; ez csak betetőzője volt ama műfajnak, mely már Kratinos korában sem lehetett nagyon fejletlen s melyet általában »a régibb attikai vigjáték« nevén szoktak nevezni. Lássuk, milyen volt e műfaj.

A „régii attikai“ vigjáték főképen a közéletet kísérte figyelemmel s politikai, társadalmi és irodalmi kérdésekből merítette tárgyát. Körülbelől azt a szerepet játszotta, melyet korunkban a sajtó: igazi nagyhatalom volt, szabad intézmény, mely az államélet minden tényezője felett állva, azokat bírálta, gúnyolta, ellenőrizte. S valamint manap az autokrata kormányok legelőször is a sajtó szabadságát iparkodnak fékezni: úgy Görögországban Perikles is csak azzal vélte megszilárdíthatni uralmát, ha elnyomja mindenek előtt a vigjátékot. Három évig tűrte a nép a kedvencz mulatságától való megfosztást, de azután a vigjáték ismét visszahelyeztetett régi jogaiba s a »komoe-diographos«-tól jó ideig senki sem merte elvitatni azt a szabadságot, hogy bármely számottévő egyéniséget nem csak igazi nevén, hanem még arczvonásait is feltüntető álczával vigyen színpadra. A régii attikai vigjáték művelői ki is aknázták bőven ezt a rendkívüli szabadságot: odavarázsoltak az életet jelentő deszkákra mindenkit, akinek feje fölött meg akarták suhogtatni szatirájuk tövises vesszejét, a közönség elé hurczolták őket, kezdve az állam legfőbb polczára jutott népezértől le az árulkodásból élő sycophantáig.

E drámai pamphletekben különben nem csupán a tárgy természete, a szereplő személyek jellemzése szolgált az írónak eszközü: nem, ő tovább is mehetett s a karvezér ajkára adhattott olyan dalokat is, melyekben az már nem mint színész, nem mint az illető darab valamelyik jelleme szólalt meg: hanem megszólalt magának a költőnek nevében, megszólalt úgy, mintha

nem színpadon, hanem a népgyűlés szószerékén állana. A régi görög komédia eféle részleteit »parabasis«-nak, azaz »előrelépés«-nek hívják, minthogy a kar ezeknek recitálása közben elhagyta helyét és jobban közeledett a nézőkhöz. Itt a költő első személyben beszélhetett publikumával, elmondhatta leplezetlenül, miféle czélokat követ darabja, beszélhetett személyes ügyeiről, kiemelhette érdemeit és rátámadhatott ellenfeleire.

A peloponnesusi háboru utolsó éveiben nem igen akadt már olyan polgár, aki a kórus nagyon tetemes költségeit viselni akarta volna; másrészt az elszegényedett nép sem érdeklődött már annyira a közügyek iránt, mint régebben, midőn Athén még hatalmas, virágzó állam volt, s így történt, hogy e »régibb« vigjáték, melyet itt röviden ecseteltünk, lassan-lassan eltűnedezett s helyébe más lépett: olyan, amelyben kar sem szerepelt már, s melynek tárgyai is más légkörből voltak véve. A valóban létező személyek kigúnyolása divatját multa s a szerzők inkább a mindennapi élet egyes ismert alakjait kezdték szerepeltetni: élősdí hízelgőket, otromba parasztokat, erkölcstelen nőket stb. Ez az úgynevezett »közép-vigjáték«, melynek a régibbel szemben megvan az az előnye, hogy szerkezete sokkal egységesebb, cselekvénye komplikáltabb. Ez irányban még nagyobb haladást mutat az *újabb vigjáték*, melyben a közélet már egészen átadta helyét a családi életnek, a szerelmi cselszövényeknek s több ilyesnek. Sem a közép, sem az újabb vigjátékból nem maradt ránk teljes darab, de az utóbbit mégis megközelítőleg ismerjük ama latin átdolgozásokból, melyeket kivált Terentius eszközölt belőlük. A modern vigjáték fejlődésének voltaképen ez szolgált kiinduló pontjául, nem pedig ama tizenegy remekmű, melyek Aristophanes neve alatt maradtak ránk, s melyeket immár alább bővebben fogunk ismertetni.

Aristophanes élete. Görögország amaz egyetlen vigjáték-írójáról, kitől teljes művek maradtak az utókorra, nem sok életrajzi adatot őrzött meg a történelem. Sem az nem bizonyos, mikor született, sem az, hogy hol. Kleon, a híres demagog, aki ellen annyiszor szórta nyilait, egyszer bevádoló, hogy nincs athéni polgárjoga s e szerint nem is volna neki szabad bármit is előadatnia. Csak ebből tudjuk, hogy Aristophanes valószínű-

leg Attika egyik vidéki városában született s csak élte későbbi éveiben ment a fővárosba. Mint Sophoclesről és Euripidesről, úgy ōrōla is azt mondják, hogy 25 éves korában adatta elő legelső művét, még pedig másnak neve alatt, minthogy egy attikai törvény értelmében 30 éves kor kellett ahhoz, hogy valaki mint komédia-költő fellépjen. Sem ez első, sem második vígjátéka nem maradt fenn, de már a harmadikat, az »Achar-nabéliek«-et ma is olvashatjuk. Saját neve alatt Aristophanes csak negyedik darabját, a »Lovagok«-at hozatta színre, ismételve benne Kleon elleni merész támadásait; a darab, melynek főszerepét maga a költő játszotta, a nép általános örömrádala közt nyerte el az első díjat. A »Békák« előadása után még nagyobb kitüntetés érte: az akropolis szent olajfájáról kapott egy lombot. Utolsó műve az alatt közölt »Plutos« (»Gazdagság«) volt, mely — immár második átdolgozásban — 390 körül gyönyörködtette az athéni népet. Ennyi mindaz, ami ténylegest a legnagyobb görög vígjátékíró életéről tudunk.

Művei. Amaz 54 vígjáték közül, melyeket Aristophanes írt, most már csak tizenegy van meg: a már említett »Achar-nabéliek« és »Lovagok«, »A Felhők«, »A Darazsak«, »A Béke«, »A madarak«, »Lysistrata«, »A thesmophoriát ülő asszonyok«, »A Békák«, »A gyűlésező asszonyok« és végül a mutatványunkként szolgáló »Gazdagság«. E vígjátékok némelyikének előttünk különösnek látszó címére vonatkozólag elég lesz emlékeztetnünk az olvasót arra a már fōntebb, a tragédiánál tett megjegyzésünkre, hogy a görög szinműírók a darabot többnyire az abban szereplő kar után nevezték el s hogy a régi görög vígjáték szerette az aféle phantasticus karokat, melyekben az énekesek állatok vagy élettelen lényekként szólaltak meg. A középkori latin iskolai vígjátékban különben még a felhők chorusán is túlmentek, amennyiben ott a beszédrészek, gerundiumok és supinumok gyujtottak egy-egy dalra.

Minthogy azok, amiket a régi görög vígjáték jellemzésére felhoztunk, mind olyan dolgok, melyek tisztán az *aristophanesi* komédiából vonattak le: felesleges itt a már elmondottokat ismételnünk. Tudva tehát, hogy Aristophanes minden darabjában bizonyos tendenciákat követett, melyeket elébb, az egyes darabok tartalmi ismertetésénél úgyis meg kell majd jelöl-

nünk: itt csak röviden adjuk vígjátékainak e czél alapján történt felosztását. E szerint *politikai* vígjátéka négy van: »Az Acharnabéliek«, »A Lovagok«, »A Béke« és »Lysistrata«; *társadalmi* tendenciája szintén négy darabjának van: »A Felhők«, »A Darazsak«, »A Nőgyűlés« és a »Gazdaság«-nak. »A Thesmophoriákat ünneplő asszonyok« és a »Békák« irodalmi tárgyuak, míg végre a »Madarak« a legkülönbözőbb oktatásoknak szolgált leplélül.

Szerkezet. Jellemek. Nyelv. Az aristophanesi vígjáték szerkezeti tekintetben meg sem közelítheti azt a fokot, melyet a tragédia ért el Sophoclesnél. Többnyire híján van a megoldásnak; van egy kis expositio, s aztán hosszú sorozata következik a fölülmulhatlan komikumban csillogó jeleneteknek, melyek azonban gyakran csak a tendencia azonosságánál fogva függenek egymással össze. S ép a *tendencia* volt, ami Aristophanesnél a jellem alkotásra is káros hatást fejtett ki. Ő leginkább karikaturákat fest, s nem vígjátéki jellemeket — amivel azonban korántsem akarnók azt mondani, hogy nem alkotott ilyeneket is. E két hiányból folyólag mondhatta Pierrot, a neves francia irodalom-történész, hogy Aristophanes nem mint vígjáték-író, hanem csak mint satirikus áll egyedül az egész világ-irodalomban. S talán komikai előadás tekintetében is kevesen mulják felül; nyelve szikrázik az elmésségtől, verselését, lyrai kardalait báját a görögök csak Aeschylóséival bírták összehasonlítani. Fordításban e nyelv már csak azért sem lehet oly elbűvölő, mert tele van finom czélzásokkal, melyek manap már mind kommentárra szorulnak, sőt melyeknek egy részét nem is tudják már kommentálni. Sok Aristophanesben a finom szójáték is, melyeknek visszaadása még egy Arany János tollának is csak ritkán sikerülhetett.

Ha idéztük Pierrot ama mondását, hogy Aristophanes minden idők legnagyobb satirikusa, tegyük hozzá még azt is, hogy ő nem csak abban nagy, hogy eszméit ritka szellemességgel bírja drámai formában megérzéskíteni: hanem képzelme is oly meglepően eredeti, annyi kedvességgel, annyi bájjal van tele, hogy pdl a Madarakat az egész világirodalomban csak egy komédia közelíti meg, Shakspere »Szent-Iván-éji álma.« Sokat írtak már e költő-király jellemzéséről, de talán ép ő az,

akinél e jellemzési kísérletek a legritkábban sikerültek. Aristophanes valami egészen különös, valami egészen eredeti, amihez az embernek nincs mérővesszeje, amit élvezni lehet, elemezni alig. Tán legtöbbet és legtalálóbban mond róla az a sírföliirat, melyet honfitársai készítetttek számára: »A Grácziaák lakhelyet kerestek, mely sohse enyészszék: és Aristophanes szellemét találták meg.«

Az Acharnabéliek. Athénnek Spartával folytatott háborúja mélyen megszorítá Aristophanes hazafias lelkét. Minden áron arra iparkodott, hogy meggyőzze polgártársait e folytonos harcok esztelen voltáról s e nemes törekvésének kifolyása volt az *Acharnabéliek* is. A czímben jelzett nép ugyanis leginkább gyűlölte Lacedaemont s azért a költő, szembe akarva állítani a harcias pártot a békeszeretővel, amannak ábrázolására ép e népet vitte színre. Ők alkotják a kart, ők adják a darab czímét is. A voltaképeni hős azonban a becsületes Dikaeopolis s a darab tendencziájának ő a hirdetője. Látva, hogy nyugalmas hajlamai mindenütt ellenzésre találnak, ő maga köt békét az ellenséggel, de természetesen csak a saját személyére és családjá számára. S már most, míg egész Attika a háboru ezerféle baját nyögi, az ő lakában boldogság tanyázik. A környékbeli pórok az ő külön piaczára viszik élelmi szereiket, s ő szép csöndben eszik, iszik, míg körülötte az ínség sírdogál. Az ellen hirtelen beront Attikába és mindenki harczba siet: Dikaeopolis pedig egy kis dáridót rendez. A színház jobb felén Lamachos tábornok kardját és sisakját hozatja ki, bal részén Dikaeopolis kancsót meg bort parancsol. Később amaz összeviszza sebzett tagokkal tér vissza az ütközetből, Dikaeopolis pedig két csinos leánynyal a karján a lakomáról dülöng haza s a béke e drastikus apotheoziséval ér véget a darab.

A Lovagok. Aristophanes politikai vígjátékainak e másodika a már fentebb említett Kleon börgyáros ellen van intézve, ki Perikles halála után a demokrata párt élére került, s ki ellen az oligarchákhoz tartozó költő nem szünt meg harczolni. A darabban a nép (Demos) egy elhülyésedett, öreg ember alakjában jelenik meg, kire egy haszontalan inasa, Paphlagon, akkora befolyást szerzett, hogy az mindenben az ő tanácsára hall-

gat. Van azonban Demosnak két becsületes, régi szolgálja is: Demosthenes és Nikias (az oligarchák pártjának fő-emberei), akik Paphlagont valaki más által ki akarják üttetni a nyereg-ből. Megcsípnek hát egy Agorakritos nevű hentest, aki még nagyobb gazember Paphlagonnál, s akinek aztán elmagyaráz-zák, hogy ő népvésznek való, mert minél haszontalanabb va-laki s minél tudatlanabb, annál alkalmasabb e szerepre. A két vetélytárs mulatságos versenyzése tölti meg már most a da-rabot, mely tele van a legelmésebb célzásokkal Kleon egész politikai szereplésére. Végül a börgyáros csakugyan legyőzetik, Agorakritos pedig megemberelvén magát, oly jól bánik Demos-sal, hogy ezt meg is fiatalítja. Paphlagonnak az a büntetése, hogy az ex-hentes helyébe neki kell a város kapuja elé állania.

A Béke. Mint már a darab címe is mutatja, e darabnak is az a tendenciája, ami az Acharnabéliek-é. Már tiz év óta folyt a peloponnesusi háború s Athén népének javarésze békét óhajtott. Az erre vonatkozó alkudozások folyamában került színre Aristophanes e vígjátéka, mely bizonyára nagy mérvben előmozdította az ugynevezett nikiasi béke megkötését. — A darab azzal indul meg, hogy Trygaeos, egy attikai pór, föl akar menni a mennyországba, hogy megtudja Zeustól, mért sujtja Athént már annyi év óta háborúval. Paripának egy óriás ga-néjbogarat használ, melyen el is érkezik az Olympos küszöbére. Hermes, a mord kapus, itt elmondja neki, hogy az istenek, haragra lobbánva a görögök eszeveszettségén, ott hagyták palo-táikat és elhurczolkodtak olyan messze magasba, hogy ott nem is láthatják a hellenek örökös harczeit, nem is hallhatják könyörgéseiket. Az Olymposon nincs más, csak a háború isten-nője, aki a kedves Béké-t egy mély gödörben tartja elzárva. Épen készülődik, hogy a görög városokat egy rengeteg mozsár-ban megtörje, csakhogy nincs »mozsártörő«-je, mert Kleon és Brasidas, a háború e folytonos szítói, Amphipolisnál elestek. Elmegy hát, hogy más mozsártörő után nézzen és azalatt Try-gaeos, az egyes görög államokat képviselő karénekesek segé-lyével kihuzza a Békét a gödörből. Vele együtt szabadulnak ki társnői is, Opora és Theoria (aratás és ünnepi pompa) s már most a darab többi része nem egyéb, mint a béke áldásainak egy pár kedves jelenetben való megérzékítése.

„**Lysistrate.**“ A darab hősnőjének neve voltaképen azt teszi, hogy »a sereg feloszlatója.« Már ebből is látszik, hogy itt megint csak a háboru ellen intézett iránydarabbal van dolgunk, csakhogy míg az előbbi vígjátékban a békét egy férfi eszközli ki, itt egy nő hozza azt létre. Lysistrate ugyanis gyűlésre hívja a salamisi, beotiai és spartai asszonyokat, s azokat rábírja, hogy addig ne is szóljanak férjeikkel, míg ezek meg nem kötik a békét. Az összeesküvők megszállják a fellegrárat és a nejeik után vágyódó férfiak előtt csak akkor nyitják meg a vár kapuit, midőn ezek már teljesítették kívánságukat.

A Felhők. Aristophanes, a conservatív párti oligarcha, aki mindig csak a »régi jó idők« visszatértét óhajtotta, esküdt ellensége volt Socratesnek, ama nagy görög bölcsnek, akinek megjelente korszakot alkot az emberi haladás történetében s aki a hellenek között első hirdette az egy-istenség eszméjét. »A Felhők«-ben őellene fordul Aristophanes, egy kalap alá dugva őt ama számos sophistával, kik akkor Athént előzőnlőték s az igazi bölcsészet mellett nagyon is sokat foglalkoztak azzal az ál-tudománynyal, melylyel bármit is, jót, rosszat, bizonyítani és dicsőíteni iparkodtak. Az utókor, sőt maga az akkori athéni közönség is igazságot szolgáltatott a kigúnyolt bölcsnek, amennyiben a Felhők ép ez irányuknál fogva nem arattak színpadi sikert; de ha el is lehet és el is kell itélni Aristophanes támadásait, viszont a tisztán irodalmi kritika mindig csodálni fogja e zseniális drámai pamphletet.

A darab meséje ez: Strepsiades pazar asszonyt vett nőül, s ez is, meg fia tékozlása is tönkrejuttatták. Tele van adóssággal s váltig azon töpreng, hogy' lehetne megszabadulni a hitelezőktől. Végre jut eszébe valami: kéri fiát, Phidippidest, menjen el Socrateshez, tanuljon ott dialektikát, majd aztán el tudja »disputálni« az adósságokat. Csakhogy Phidippides nem akar hajtani a szóra, s így az öreg Strepsiades maga csap fel Socrates tanítványának. A híres bölcs ott van növendékei között, de nem a földön, hanem a levegőben függ egy nagy kosárban. Mikor aztán megtudja Strepsiades szándékát, földidézi az ő istennőt: a *felhőket*, s kezdi bizonyítani, hogy a mennydörgés és villámlás ezektől ered, nem pedig Zeustól. (A költő itt Socrates-sel sok olyan természettudományi dolgot mondat, amiken az

akkori közönség meglehet hogy még józüeket kaczagott, de melyeket most már minden iskolás fiu tud.) Strepsiades a tanítás folyamában igen tehetségtelennek bizonyúl; hazamegy tehát és nagy nehezen mégis elhossa fiát, Phidippidest. Ezen aztán fog is a tanítás, melynek legelső eredményei abban nyilvánulnak, hogy — megveri tulajdon édes apját, sőt be is bizonyítja neki, hogy ez kötelessége. Mert — úgymond — ha a fiunak mindent, amit atyjától kapott hasonlóval kell fizetnie: vissza kell adnia a verést is. Az elkeseredett apa boszut áll azokon, akik fiát ilyenekre oktatták, fölme gy Socrates háza tetejére s azt felgyújtja. Ez »örömtüz«-zel ér véget a darab, melyre nézve tán fölösleges még megjegyeznünk, hogy chorusa, a felhők által Socrates tanainak üressége van jelképezve és hogy a légben függő kosár amaz ingatag alapot symbolizálja, melyen a költő szerint Socrates okoskodásai mozogtak.

A Darazsak. Athénben nem voltak rendes bírák, hanem az egész nép látta el e tiszttet; minden athéni, ha túl volt a harmincz éven, lehetett bíró vagy esküdt, s a húszezer szabad polgár közül hatezer mindig a törvénykezés dolgaival foglalkozott. Míg nem járt érte fizetés, csak az elaggott, munkaképtelen emberek teljesítették e tiszttet, de amidőn a rapidíj lassan-lassan emelkedett és Kleon alatt már három obulusra nőtt: az egész polgárság szenvedélylyel rávetette magát a bíráskodásra, elhanyagolva minden egyebet. E mánia ellen harczol Aristophanes a jelen vigjátékban, hol a törvénykezők kara hosszú fulánkkal, darazsak képében lép színre. A költő tendenciájának az ifju Bdelykleon (Kleon-gyűlölő) a hordozója, aki már gyöngült elméjü apját, Philokleont, (Kleon-kedvelő) nem akarja elereszteni bíráskodni. Be is zárja a házba, honnan azonban az öreg mindenképen szabadúlui akar. Főkép akkor keseredik el, mikor megpillantja barátait, akik már korán reggel a törvényszékhez vonulnak, megszolgálni a három-obulust. Ezek aztán szemére hányják Philokleonnak kegyeletlenségét. Apa és fiu közt nagy vita támad, melyben az utóbbinak végül sikerül meggyőznie összes ellenfeleit, hogy a bíráskodás mániája veszedelmes az államra és hogy akik a három-obulusos intézményt behozták, voltakép megcsalják a népet. Bdelykleon rá engedi magát bíratni, hogy otthon maradjon; de mivel már el nem

lehetne egy kis pör nélkül, odahaza ül törvényt, még pedig egy kutya fölött, amely egy darab sajtot lopott. E rendkívül mulatságos karikatúrája az attikai törvénykezési eljárásnak azzal végződik, hogy Bdelykleon tévedésből fölmenti a vádlottat. Eleinte el van keseredve, de utóbb megvigasztalódik és egészen nekifiatalodva kezd dáriódzni. Ezzel ér véget a darab.

A Nögyülés. Aristophanes e vigjátékában két olyan tárggyal foglalkozik, melyek elég vitát keltenek még ma is: a nő-emancipációval és a vagyon helyesebb elosztásának, illetőleg a communismusnak kérdésével. A régi Athénben is sokan ábrándoztak már olyan társadalomról, melyben a férfiak a nőkkel egyenlő jogokat gyakorolnának, a családi élet egészen el volna törölve, a tulajdon pedig végképen megszűnnék. Aristophanes vaskos komikummal teszi nevetségessé ez eszméket, bemutatva az asszonyok uralma alá került Athént. A nők ugyanis férfiaknak öltöznek, becsempéskednek a népgyülésbe s ott szótöbbségre jutva, elhatározzák, hogy ezentúl a kormánynak az ő kezökben kell lennie. Az új kormány feje Praxagora lesz, akitől az egész terv kiindult s aki most a legkorlátlanabb kommunizmust létesíti. A darab innentől fogva kacagtató jelenetekben állítja a nézők elé ama felfordult viszonyokat, melyek ez újítás következtében létesülnek. — Aristophanesnek tán ez ama darabja, melyet régibb és újabb vigjátékirók a legsűrűbben utánoztak. — Ugyancsak a vagyon elosztásának kérdésével foglalkozik az alább mutatványként közölt »*Gazdagság*«, melyre nézve csak azt akarjuk megjegyezni, hogy a kar benne már majdnem egészen eltűnik s hogy parabasisa sincsen. A darab már ezeknél fogva is közel áll a fentebb jelzett »közép vigjáték«-hoz, melyhez különben a politikai czélzat teljes mellőzésénél fogva is átmenetet képez.

A Thesmophoriákat Ünneplők. Euripides, aki szintén az új eszmék embere volt, nem kerülhette el Aristophanes gúnyjának nyilait. Ő, aki az új philosophia eszméit színpadra vitte, aki nyíltan föllépett a görög vallás babonái ellen, aki a drámában meghonosította a rhetorok dialektikáját, aki a szerelemnek első adott teret a tragédiában: mindezek miatt gyűlöletes volt a régihez ragaszkodó vigjáték-író előtt, aki majd minden művében kikelt ellene. Az a darab, melyről most szólunk, vala-

mint az alábbi »Békák« is. kizárólag Euripides ellen van intézve. — A Thesmophoriák ünnepét Demeter és Persephone tiszteletére ülték, s szertartásain csak nők lehettek jelen. Egy ilyen ünnepen azt akarják elhatározni az athéni asszonyok, hogy megölik Euripidest, mert darabjaiban annyi rosszat mond felőlük. A tragédia-költő nőruhába bujtatja apósát, Mnesilochost s ezt elküldi a gyűlésre, hogy ott neki védelmére keljen. Mnesilochos meg is teszi, de felfedezik kilétét s egy oszlophoz kötik. Euripides most eljön, hogy megszabadítsa apósát; előbb mint Menelaus jelenik meg, aki Egyiptomból el akarja szöktetni Helenáját (lásd a 211. lapon Euripides »Helena« című tragédiája ismertetését), majd mint Perseus jő, hogy megmentse a sziklához bilincselte Andromédát, végre pedig mint a visszhang tündére próbál szerencsét. (Mind e jelenetek Euripides hason tárgyu tragédiáinak kacagtató paródiái.) Végre aztán akkép ér célta, hogy egy szép tánczosnőt visz oda, akit az őrt álló szittya úgy megszeret, hogy kedvéért ott hagyja a fogoly Mnesilochost.

A Békák még hevesebb támadás Euripides iránya ellen és darabnak is jóval magasabb színvonalon áll az előbbinél. Az alvilágban játszik, ahova a Heraklesnek öltözött Dionysos azért megy le, hogy az odajutott tragikusok valamelyikét visszahozza Athénbe. Megunva azt a sok rossz szomorujátékot, melyeket ünnepein elő szoktak adni, szolgájával, Xanthiassal együtt, sok mulatságos úti viszontagság után, melyek nagyon emlékeztetnek a Don Quijote és Sancho Pansa kalandjaira, végre elérkezik a Hades ama helyére, hol ép Aeschylus és Euripides vitatkoznak egymással. Emez ugyanis, alig hogy a Styx partjaira jutott, le akarta taszítani Aeschylust a tragédia trónusáról s maga akart helyébe ülni. Dionysos elhatározza, hogy azt viszi föl magával, aki a nagy szóharcban győzni fog. S már most megindul a küzdelem, mely bár komikus alakban van tartva, fényes tanuságot tesz Aristophanes rendkívül éles ítélőtehetségéről. A vita természetesen Aeschylus győzelmével végződik, aki mie őtt fölmenne az istennel a napvilágra, meghagyja, hogy mig ő odajár, trónusát Sophocles foglalja el. — A darab onnan vette címét, hogy míg Dionysos átevez a Styxen, a békák kurtyoló dala adja az ütemet.

A Madarak. E bűbajos, phantasticus remekmű igen sok dolgot adott Aristophanes magyarázóinak, kik a legkülönbözőbb czélzatokat akarták rátukmálni. Vannak, akik azt hirdetik, hogy az athéniek uralomvágyának, merész tervelgetéseinek satírája, s a sok közül tán ez a nézet bír még legtöbb valószínűséggel. A darab hősei két atheni polgár, Pisthetaeros és Enelpides, akiknek sehogys sem tetszik a pártok folytonos herce-hurczája s akik azért egy csóka- és egy varjuval együtt fölkerekednek, hogy találjanak egy új, boldogabb hazát. Találkoznak a bűbos bankával s azt a tanácsot adják neki, hogy építsenek a madarak az ég és a föld között egy fellegvárat, mert ezzel megszakítják az istenek és az emberek közti közlekedést s ők lehetnek a mindenség uraivá. A banka közli a tervet a csalogánynyal, akinek az szintén tetszik, majd jönnek a többi madarak is, s általános lelkesedés között elhatározzák, hogy fölépítik *Fellegkakukvárát*. Meg is kezdődik a munka s alig készülnek el a várfalak, már tódul a sok kalandor az új birodalomba. Jön a rongyos köpenyű poéta, aki ünnepi ódát akar írni Fellegkakukvára tiszteletére; jön az inzellér, aki az országot föl akarja mérni, a jogtudós, aki dekrétumokat akar gyártani, a sycophanta, aki kémkedni és árulkodni óhajt: de Pisthetaeros valamennyiöket elkergeti. Végül az istenek is, akiktől el van zárva az áldozatok füstje, követeket küldenek Madárországba; Pisthetaeros meg is köti a békét azzal a föltétellel, hogy megkapja Zeus villámát, Basileiá-t pedig, a világ fölötti uralmat, nőül adják hozzá. Fellegkakukvára e nagy diadalával ér véget a darab.

G A Z D A G S Á G.

— Vigjáték. —

S z e m é l y e k :

Chremylos	Chremylos neje
Karion, Chremylos szolgálja	Igaz ember
Gazdagság	Egy sycophanta
Földművelők kara	Egy vénaszszony
Blepsidemos, Chremylos ba- rátja	Egy ifjú
Szegénység	Hermes
	Zeus papja

Karion, Chremylos, Gazdagság (jönnek az országuton.)
Karion. Zeusra s minden istenekre mondom,
 Bolondos úrnak rabja lenni szörnyű!
 A szolgálta mondhat bármi jó tanácsot:
 Ha egyszer rá se hederít a gazda,
 Urával együtt ő is iszsza árát!
 Mert sorsa az, hogy bár övé a teste,
 Azzal se ő parancsol — hanem az,
 Ki megvevé! . . . Hjah! hogyha egyszer így van!
 De Loxias-, az aranyszékü jósra
 Biz isten, nagy okom van haragudni!
 Mondják, hogy orvos, bölcs jövődömondó:
 S imé, a gazdám mostan még bolondabb!
 Ni! ő megyen a vak után — pedig
 Ép megfordítva szokták tenni ezt:
 Mi, látók, szoktuk a vakot vezetni!
 Ez itt meg a vak embert követi,
 És magamat is erre kényszerít.
 Én kérde, kérde — azt se mondja: *röff!*
 (Chremylosnak:) Eh! nem birom tovább a hallgatást!
 Ha nem szólsz, mért követjük ezt az embert,
 Faggatlak érte únos-úntalan!
 Most úgy se verhetsz — fejemen a füzér!*)

---

*) Olyat, kinek fején áldozati koszorú volt. nem volt szabad megütnei.

Chrem. De lekapom, ha bosszantsz! Zeus uccse!

Majd aztán annál jobban fáj a hátad!

Karion. Bolond beszéd! Én abba nem hagyom,

Mig meg nem mondd, kicsoda ez itt!

Külömben — ilyen erőszakosan

Csak jó szándékkal kérdezősködöm!

Chrem. No jó, nem titkolódzom. Hisz te vagy

Legagyafurtabb s leghivebb cselédem!

Én, jámbor, igazságos férfi lévén,

Mindennel fölsülék, s szegény maradtam.

Karion. Nagyon is jól tudom!

Chrem. Sok más pedig

Jól megszédé magát: aféle rhétor,

Meg sycophanta *), gaz szentségtörők — —

Karion. No, meghiszem!

Chrem. Elmentem hát, megkérdeni az istent.

A magam élte — nyomorult egy élet! —

Hajh! látom, úgyis már a végét járja;

De tudni vágytam, egyetlen fiam,

Ne hagyja-e el jó erkölcsseit,

Hogy legyen áluok semmirevaló?

Manapság ez az üdvös, úgy hiszem.

Karion (álpathossal.) S füzéri közzül mit kiálta Phoebos? **)

Chrem. Mindjárt! Ezt mondta ki világosan.

Ki legelőször akad majd elém,

Ha kimegyek, azt ne ereszszem el,

S vegyem rá, hogy velem lakomba jőjjön.

Karion. No és hát ki akadt eléd?

Chrem. Ez itt, la.

Karion. Jaj, jaj! ügyetlen! Hát még ezt se érted?

Az isten nyíltan arra czélozott,

Fiad tegyen »honi szokás szerint«!

Chrem. Hogy' mondaná ezt?

---

*) Ókori detektiv-féle, csakhogy önkénytes.

**) Ily álpathosos helyek jobbára az akkori tragédia-írók műveiből vett idézetek. Leginkább Euripidest gúnyolja bennök az író.

Karion.

Látja a vak is,

— Így érti nyilván — hogy manap az olyan,
Ki semmire való, legtöbbre jut!

Chrem. Dehogy! A jóslat ezt nem értheti!

Valami más, nagyobb dolog a nyitja!

Csak ez hát mondaná meg, kicsoda?

Miért, mi czélből jött ide velünk?

Igy megtudhatnók, mit jelent a jóslat.

Karion (Gazd.-hoz.) Egymásután: ki vagy? ... Mivel különben

Nem szóval kérdem. Mondd hát szaporán!

Gazd. Majd jajgatsz mindjárt!

Karion. (Chrem.-hoz.)

Hallod, minek híjják?

Gazd. Ez csak neked szólt, nem pedig nekem!

Mit kérded olyan durván, oly hülyén?!

(Chrem.-hoz.) Ha szereted a tisztességes embert,

Hát mondd meg énnekem!

Gazd.

Majd rihatsz mindjárt!

Karion. No bezzeg hálát adhatsz istenednek

Ez emberért s ezért a jóslatáért! (Nevet.)

Chrem. Szent Déméterre! nem soká nevezsz!

Karion. Csak meg ne mondd, te csúf — csúf lesz a véged!

Gazd. Barátim, azt mondom, békét nekem!

Chrem. (gúnyosan.) Ne mondd!

Karion (Chrem.-hoz.) Tanácslok egyet, az a legjobb!

Én rútul elveszejtem ezt az embert.

Majd sziklacsúcsra víve, ott hagyom —

Hadd essék majd le s szegje a nyakát!

Chrem. Csak vidd hát szaporán!

Gazd.

Ne, ne vigy el!

Chrem. Hát szólsz-e már?

Gazd.

Ha hallod, mi nevem',

Tudom, majd bántasz s el sem is eresztess!

Chrem. Dehogy nem! Az csak rajtad áll, biz isten!

Gazd. Hát jó: előbb bocsássatok!

Chrem. (elereszti).

Mehetsz már!

Gazd. Hát figyelem! Látom, ki kell beszélnem,

Mit el akartam pedig rejteni!

Nevem Gazdagság!

Chrem. Rosszak rosszja te!

Te vagy a Gazdagság s hallgatni mertél?

Karion. Micsoda? Gazdagság? Te, nyomorék?

Chrem. Szent Phoebosom! Nagy és kis istenek!

Zeus!! mit mondtál! Az volnál valóban?

Gazd. Az hát!

Chrem. Saját maga?

Gazd. A »legsajátabb«!

Chrem. Hát honnan jössz te ilyen piszkosan?

Gazd. Én? Patroclestől, ki mióta él,

Még sohse mosdott!*)

Chrem. Hát e bajba, mondsza,

Hogyan jutottál?

Gazd. Zevs bánt így velem —

Az emberekre oly nagyon haragszik!

Gyerek-koromban azzal fenyegettem,

Hogy nem megyek, csak ahhoz aki jó,

Meg bölcs, meg igazságos. Erre aztán

Ő megvakított: ne ismerjem őket!

Zeus a jóknak ilyen irigye!

Chrem. Pedig hát őt is csak az igazak

S a jók imádják.

Gazd. Persze, hogy azok!

Chrem. Izé . . . Hát mondd csak, hogyha újra látnál

Miként előbb, szöknél a gonoszoktól?

Gazd. Szökném bizony!

Chrem. S csak jókhoz látogatnál?

Gazd. Csak jókhoz! . . . Olyan rég nem láttam őket!

Chrem. No nem csuda. Én épszemű vagyok,

És mégse láttam.

Gazd. Most ereszszetek —

Már tudtok rólam mindent.

Chrem. Micsoda?

Most annál inkább nem ereszthetünk!

Gazd. Lám mondtam, hogy majd bántani akartok!

---

*) Aristophanes itt egy ismert gazdag cynicust gúnyol, akinek rondasága közmondásos lett.

Chrem. Oh nem! de kérlek, hallgass meg s ne hagyj el!

Énnálam derekabbat úgyse lelsz!

Karion. Bizony nem! Egy sincs derekabb — csak én.

Gazd. Ezt mondja mind. S ha megkaparítottak,

Ha fölgazdagszanak: határa sincsen

Gazságaiknak.

Chrem. Nincs! De mégse *mind* rossz!

Gazd. Mind! Egytől egyig az!

Karion. Te! rád ütök!

Chrem. De legalább hát tudd: ha itt maradsz,

Mi hasznod abból! Elmondom: figyelj!

Szentül hiszem, — az ég is úgy segéljen! —

Vakságod' elveszem s majd látsz megint!

Gazd. Ah! sohse tedd! Én látni nem kívánok.

Chrem. Mit mondasz?

Karion. Olyan a természete,

Hogy szereti a nyomorát!

Gazd. Ha Zevs

Megtudja, mit akarnak e bolondok,

Elveszt.

Karion. Hát mostan nem-e azt teszi,

Hogy így bolyongsz, mindennek nekimenve?

Gazd. Lehet, hogy azt. De félek tőle szörnyen!

Chrem. Félsz? Leggyávábbja minden isteneknek!

Hát azt hiszed, hogy Zeus mennyköve

S egész hatalma ér egy rézfityinget,

Ha újra látsz, ha csak egy perczre is?

Gazd. Istentelen! ne mondj ilyet!

Chrem. No hallgasd:

Kimutatom, hogy sokkal több erőd van,

Mint Zevsnek.

Gazd. Már mint énnekem?

Chrem. Neked,

Biz isten! Mert Zeus mi által úr

A többi istenen?

Karion. Hát pénze által;

Legtöbbje néki van!

Chrem. S ki szerzi néki?

Karion. (Gazd.-ra mutat.) Ez itt.

Chrem. S miért áldoznak néki egyre?

Nem-e ezért?

Karion. Hát! Azt könyörgi mind:

Gazdag legyen — de mindjárt!

Chrem. Ugy-e mindent

Ennek köszönhet? És ha ez akarná,

Mindennek könnyen véget bírna vetni!

Gazd. Hogyhogy?

Chrem. Nem áldozhatna néki senki

Ökröt, lepényt, vagy bármi kicsiséget,

Ha te nem akarod.

Gazd. De hogy'?

Chrem. De hogy'!

Hát senkise vehetne néki semmit,

Ha nem adsz rája pénzt. S így azután,

Ha bánt Zeus, megdöntheted uralmát!

Gazd. Ne mondd! *Miattam* áldoznak neki?

Chrem. Miattad, hogyha mondom! És az ember

Mi szépet, pompást, kellemest se nyerhet,

Ha csak nem általad. Mert mind e dolgok

Csak tőled függnék.

Karion. Lám én rab vagyok

Egy pár fitying miatt. Nincs, mennyi kéne! *)

Chrem. . . . Minden művészetet meg tudományt

Érted találtak föl az emberek.

Ez ott ül egyre s szeldeli a bőrt —

Karion. Az meg kovácsol, amaz házat épít —

Chrem. Ez ötvös, tőled kapva aranyát —

Karion. Ez útonálló, az meg betörő —

Chrem. Emez csapó —

Karion. Az gyapju-tisztító.

Chrem. Emez tímár, az hagymaáruló!

Gazd. Szegény fejem! S ezt mind nem tudtam eddig

Karion. S a perzsa nagy-király nem erre büszke?

---

*) Hogy kiválthassa magát. A » . . . « azt jelenti, hogy a fordító valamit elhagyott.

Chrem. S nem ő miatta mennek népgyűlésbe?*)

Karion. Harczossal nem te töltöd meg hajóink'?

Chrem. Nem véle tartunk Korinthosba zsoldost?

... Mi az, mi nem te általad leszen?

Te vagy »legegyedűlibb« okozója

Mindennek, jónak, rossznak — tudd meg ezt!

Karion. Még harczban is azé a győzelem

Kik erre támaszkodnak!

Gazd. S egymagam

Meg birnék tenni ennyi mindenfélét?

Chrem. Zeus uccse, meg! S még ennél többet is!

Tevéled senki jól nem lakhatik.

Mindentől meg lehet csömörölni:

A szerelemtől —

Karion. a kenyértől is —

Chrem. Zenétől —

Karion Nyalánkságtól —

Chrem. Dicsőségtől —

Karion. Meg pogácsától —

Chrem. hősi küzdelemtől —

Karion. Fügétől —

Chrem. Becsvágytól —

Karion. No meg pitétől —

Chrem. A vezérségtől —

Karion. S lencsepéptől is!

Chrem. De véled nem lakott jól soha senki!

Kinek talentoma van tizenhárom,

A foga mindjárt tizenhatra fáj!**))

S ha ennyit is kap, negyven kéne néki,

S ha nincs, az élet néki — élhetetlen!

Gazd. Magam is azt hiszem, hogy jól beszéltek;

De egytől félek —

Chrem. Ejnye no, mitől?

---

*) A polgárok nagy része oly közömbös lett az államügyek iránt, hogy a népgyűlésbe senki sem ment el. Ezért aztán 3 obulus napidíjat tűztek ki a résztvevők számára. (L. A Darazsak tartalmát. 244. l.)

**) Egy talentom : körülbelül 2500 frt.

Gazd. E hatalomnak mint leszek ura,
Mely — úgy mondjátok — voltakép enyém?

Chrem. No bezzeg! kürtölik is széltibe:

A Gazdaságnál semmi sincs, mi gyávabb!

Gazd. Ugyan! Egy betörő koholta ezt;
Hogy egyszer a lakomba belopódzott,
Nem lelt, mit elvigyen, mert mindenem
Jól bé volt zárva. Gondosságomat
Ő merte gyávaságnak mondani.

Chrem. No, csak ne aggódj! Légy te magad is
Jó indulattal dolgaink iránt:

S külömb szemed leszen, mint Lynceusnak. *)

Gazd. De hogy' telik ki tőled, földi lénytől?

Chrem. Áh! az után, mit Phoebos monda nékem,
Rezgetve babérfája lombjait,
Remélhetek. **)

Gazd. S be vón' avatva ő is?

Chrem. Be hát.

Gazd. Vigyázz!

Chrem. Mitől se tarts, barátom!

Mert tudd meg, én ezt meg fogom csinálni,

Ha bele halok is!

Karion. Ha tetszik, én is! *Könyvtár*

Chrem. Lesz sok segítőd azonkívül is:

Azok, akiknek megvolt becsületjök,

De ép ezért nem volt meg kenyerök!

Gazd. Jujujujj! No ez lesz ám a szép segítség!

Chrem. Szép-e? Csak egyszer dúsak legyenek!

(Karionhoz) De most eredj és gyorsan szedd a lábad!

Karion. Oszt' mit csináljak? Mondsza!

Chrem. Hívd ide

Szántóvető pajtásimat e helyre;

Majd ott találod őket a mezőn;

Ott nyomorognak. Jöjjön ide mind,

S a Gazdagságból mind vegye ki részét.

*) Mythicus hős. Belátott a föld gyomrába is.

**) A lombsuttogásból jósoltak a delphii papok.

Karion. Megyek: de ezt a húst itt valaki

A házbeliék közül vigye el.

Chrem. Majd lesz rá gondom! Menj csak szaporán! (*Karion el.*)

S te, minden isten leghatalmasabbja,

Jőjj vélem ide bé; ez az a ház,

Melyet ma meg kell töltened vagyonnal,

Mindegy: igaz vagy nem igaz uton!

Gazd. Hajh! bizony isten, mindig rettegek,

Ha ösmeretlen házba kell bemennem!

Eddig seholsem érzém jól magam!

Ha egy fukarhoz botlik be a lábam,

Ucczu neki! legott a földbe ás;

S ha jó egy tisztességes jó barátja,

S kér tőle kölcsön bármi keveset

Megesküszik, hogy színemet se látta!

Ha meg aféle örülthöz vetődöm,

Az odavet rossz nők meg koczka közzé:

Egy percz — s kírüg az ajtón, meztelen!

Chrem. Mértékletest még, látom, nem találtál —

Hát *énnekem* ez a karakterem!

Én szeretem a takarékoságot,

Mint senki más, de költök szívesen,

Mikor helyén van. No de hát jövel be,

Hadd lásson nőm s egyetlen gyermekem,

Kit legjobb szeretek — utánad persze!

Gazd. No jól van, hát hiszek neked!

Chrem.

De kérlek,

Miért nem mondanám meg a valót?

(Mindketten be a házba.)

(Most visszajő *Karion* a földmivesek karával. Elmondja nekik, hogy ezentúl öröm- és jóllétben fognak élni, mert gazdája magával hozá a Gazdagságot, aki majd mindnyájokat fölgazdagítja. Van nagy öröm; a földmivesek víg nótára gyujtanak, s ennek eléneklése után kijő a házból *Chremylos*.)

Chrem. Már régi, rothadt szólás vón', barátim,

Ha egyszerűen »jó napot« kívánnék.

Csókollak bennetek, hogy ily hamar,

Buzgón, iparkodón jövétek el.
 Így tegyetek hát minden másban is.
 Segítsetek őrizni azt az istent!

Kar. Ne félj — majd azt hiszed, szemembe' Mars van!

No furcsa volna, hogy a népgyűlésben
 Ott lökdösődünk három obolért,
 S a Gazdaságot el hagynók rabolni!

Chrem. Nini, kit látok? Ott jön Blepsidemos!

Beh gyorsan lépdél! No, világos immár,
 Hogy ő is hallott szólni a dologról!

Bleps. (szinre lép.) Hát mennyiben van a história?

Hogy' lett Chremylos dússá ily hamar!
 Nem, nem hiszem! Pedig, Herakles uccse,
 A borbélyoknál másról sem beszélnek,
 Csak arról, milyen dús lett egy csapásra!
 Csak azt furcsállom: ha valóba' jól járt,
 Miért hivatja össze társait?

Hisz e' már régen nem divat minálunk!

Chrem. Pajtás! nem titkolom, nem istenuccse:

Jobban vagyunk, mint tegnap, s néked is jut!
 'sz te is barátaimhoz tartozol!

Bleps. Hát gazdag lettél? Hát igaz e hír?

Chrem. No nem sokára az leszek biz én,

Ha isten is akarja! Egy bibém van!

Bleps. Ugyan mi?

Chrem. Hát —

Bleps. Ne »hát«-ozz, mondd ki már!

Chrem. Ha jól sül el, mind boldogok leszünk

Örök időkre; elveszünk, ha rosszul!

Bleps. Tyűh! ez a »ha« nagyot nyom ám a latba,

És nincs nyemre! Ki egyszerre dús lesz,

Aztán meg retteg, rossz fát tett a tűzre!

Chrem. Rossz fát?

Bleps. Te most a templomból jössz, úgy-e?

Tán ottan csentél aranyat, ezüstöt,

És félsz, hogy meg ne kelljen majd siratnod.

Chrem. Ne hagyj, Apollo! Ilyet tenni? én?

Bleps. Ne kerepelj — már tisztán látok mindent!

Chrem. De már ilyesmivel ne gyanusíts!

Bleps. Haj! nincsen hát erényes ember egy se —

A birhatnámság elbuktatja mind!

Chrem. Demeter uccse! hallod, ne bomolj már!

Bleps. Így elhagyhatta régi becsületjét!

Chrem. Egek! no ennek elment az esze!

Bleps. Már nézni se néz úgy, mint azelőtt!

Szemébe' látni: csúf dolgot művelt!

Chrem. Károgi csak, rajta; tudom, mért teszed:

Azt mondd, loptam, mert hát részt szeretnél!

Bleps. Részt? Hát miből?

Chrem. De a dolog nem úgy van,

Másként van a'!

Bleps. Hát nem loptál? *Raboltál?*

Chrem. Őrült vagy!

Bleps. Hát senkit ki nem raboltál?

Chrem. Ugyan!...

Bleps. Jaj, szent Herakles, mit csináljak?

Hát csak nem mondd meg az igazat?

Chrem. Szóhoz se juttatsz, csak vádaskodol!

Bleps. (halkan.) Eligazítom olcsón dolgodat,

Még mielőtt neszét veszik. Pár mína

A réthoroknak *) száját betömi.

Chrem. No persze! három mínát költenél,

És, úgy ismerlek, húszat mondanál be!

Bleps. Már szinte látom, hogy' fogsz ott csücsülni,

Könyörgő-pálczikával a kezeden,

A törvényszék előtt; veled a nő

Meg gyermekid — akár a Heraklidák

Pamphilos képén!

Chrem. Látsz ám, szócsiszár!

Csak tisztességes, ügyes, okos embert

Fogok majd gazdagítani!

Bleps. Mit beszélsz?

Hát annyit loptál?

Chrem. Thyűh! a mindened' —

Elvesztesz!

*) Közvádlok.

- Bleps.* El, te tennenmagadat!
- Chrem.* Hogy-hogy', te hunczut?! Házamban lakik
A Gazdagság!
- Bleps.* A Gazdagság? Miféle?
- Chrem.* No hát, a gazdagságnak istene!
- Bleps.* S hol van?
- Chrem.* Hát ott benn.
- Bleps.* Ottben? De hol ottbenn?
- Chrem.* Énnálam!
- Bleps.* Nálad?
- Chrem.* Nálam!
- Bleps.* Menj pokolba!
- Tenálad vón' a Gazdagság?
- Chrem.* Bizisten!
- Bleps.* S igazán mondod?
- Chrem.* Hogyne! igazán!
- Bleps.* Szent Hestiára?
- Chrem.* S Poseidonra is!
- Bleps.* A vizek istenére esküszöl?
- Chrem.* Ha más Poseidon is van, arra is!
- Bleps.* S nem küldéd hozzánk, jó barátaidhoz?
- Chrem.* Hohó! még nem jutottunk ennyire!
- Bleps.* Mire? hogy osztzkodjunk?
- Chrem.* Nem bizony.
- Előbb még —
- Bleps.* Mondd no!
- Chrem.* A szeme világát
- Kell vissza adunk!
- Bleps.* Micsoda? kinek?
- Chrem.* A Gazdagságnak! Bárhogy is csináljuk,
De kell, hogy újra lásson, mint előbb.
- Bleps.* Hát vak? Valóban?
- Chrem.* Bizony isten, az!
- Bleps.* Most értem, mért nem bukkant sohse rám!
- Chrem.* Ha ég akarja, eztán rád akad!
- Bleps.* Nem kéne mindjárt orvost híni hozzá?
- Chrem.* Van is itt orvos! Nem fizetik őket,
No aztán nem is tudnak semmit ám!

Bleps. (gondolkozik.) Lássuk csak.

Chrem.

Nincs ha mondom!

Bleps.

Nincs bizony.

Chrem. Én azt gondoltam mindjárt eleinte,

Asklepiosnak templomába' háljon.

Ez lesz a legjobb!

Bleps.

Isten uccse, ez.

Ne is habozz hát, végezd szaporán.

Chrem. Már megyek is.

Blepsz.

Siess!

Chrem.

Hisz sietek!

(Midőn el akar távozni, eléje lép a Szegénység rongyos nőalakja.

Bleps. és Chrem. hátrálnak előle.)

Szeg. Mi vakmerő büntetthe' sántikáltok,

Ti örült, törpe emberek? Hová,

Hová szaladtok? Álltok meg azonnal?

Bleps. Jaj, szent Herakles!

Szeg. Gazúl veszejtlek benneteket el,

Gazemberek! Ily hallatlan merény!

Még ember ilyet nem mert sohase —

Még istenek se! Mindjárt végetek!

Chrem. Ki vagy te! Hűj, be halovány az orcád!

Bleps. Tán egy tragédjabéli fúria!

Oly örült, tragikus nézése van!

Chrem. De fáklya nincs vele!

Bleps.

Eldöngetem!

Szeg. Hát vajjon minek néztek engemet?

Chrem. Csaplárosnénak, lencsepép kofának!

Különben nem csaphatnál ily zsvajt,

Ha nincs, ki bántson!

Szeg. Nincs-é? Hogy' bántanátok iszonyúbban,

Mint így, hogy ki akartok ebrudalni

Egész országotokból?

Chrem.

Ott az örvény,

Hová a gazokat szokták belökni!

De végre mondd meg ízibe'; ki vagy?

Szeg. Az, aki megsiratja véletek,

Hogy el akartatok e helyről úzni!

Bleps. Talán ez itt a szomszéd korcsmárosné,

Hamis mértékivel ki egyre befón?

Szeg. Nevem Szegénység. Véletek lakom

Már évek óta!

Bleps. Édes Phoebosom

S ti minden istenek! Hová szaladjak?

Chrem. Hé, mit csinálsz? Be gyáva egy barom vagy!

Nem állsz meg?

Bleps. Nem biz én.

Chrem. Ugyan maradj!

Két férfi egy asszonynyal el ne bánna?

Bleps. Oh szerencsétlen! Hisz ez a Szegénység,

Ki legszörnyebbjé minden szörnyetegnek!

Chrem. Ha mondom, állj meg!

Bleps. Zeus uccse nem!

Chrem. De kérlek: vón'-e borzasztóbb dolog,

Mint hogy ha ettől félve elinallnánk,

És elhagynók az istent, *harcz nélkül?*

Bleps. Hát honnan vennél fegyvert meg erőt?

Hol az a páncél, hol van az a pajzs,

Mit ez az undok nő — zálogba nem csap?

Chrem. Bátorság! Épen az az isten ottben,

Az győzhet ilyenforma ellenen!

Szeg. Oh ti szemétnép! S még mukkanni mertek,

Ily szörnyü tetten érve?

Chrem. Ejnye no!

Hát mért jössz hozzánk, adta veszedelme,

S szídsz minket, akik még hozzád se nyúltunk?

Szeg. Óh istenem! Nem nyúltatok? S a' semmi:

A Gazdagságot tenni épszeművé?

Chrem. Hogy-hogy? Hát azzal bántunk tégedet,

Ha jót cselekszünk minden emberen?

Szeg. Ugyan mi jót bírtok ti cselekedni?

Chrem. Mit? Tégedet kidobni Graeciából!

Szeg. Kidobni engem? S ennél van-e rosszabb,

Mit emberekkel el lehet követni?

Chrem. Van ám: ha most, hogy neki készülünk

Elállnánk tőle.

Szeg. No vigyázz! Előbb majd

Elmondom én ez ügyről érveim.

S ha kimutattam, minden javatoknak

Hogy én vagyok csupán a kútfeje,

És hogy nem éltek csakis általam:

Ti buktok; ámde ha ki nem mutattam,

Tehettek majd velem, amit akartok.

Chrem. S mersz ilyet mondani, te undok asszony?

Szeg. Te most csak hallgass! Könnyű lesz, hiszem,

Meggyőznöm téged, mennyire hibázol,

Ha azt, ki jó, mind gazdaggá teszed.

Chrem. Tyűh! adta... Furkóst, hegedőt*) nekem!

Szeg. Ne szidj s ne lármázz! Hallgass rám előbb!

Bleps. Hát ki nem »tyűh!«-get ilyek hallatára?

Szeg. Kinek esze helyén.

Chrem. De hogyha vesztesz,

Milyen birságra ítélnék el?

Szeg. Akárminőre.

Chrem. Jó.

Szeg. De ez a föltét

All tireátok is, ha vesztetek.

Bleps. (Chrem.-hoz.) Mít gondolsz: hús halál elég lesz-e?

Chrem. Ő néki hús; nekünk elég a kettő.

Szeg. Lesz részetek benn'. Mert elvégre is:

Nincs aki engemet legyőzne okkal!

Kar. Nos rajta, szóljatok most ügyesen

És czáfoljátok győzve állításit.

Csak semmi gyöngesség!

Chrem. Mi engem illet,

Én azt hiszem, egész világ belátja:

Úgy illik, hogy a jó — jó sorsban éljen

És rosszban, aki rossz s istentelen.

Mi ezt óhajtók s tervet eszelénk ki,

Szépet, dicsőt és mindenképen üdvöst.

Ha lát a Gazdagság s nem bolyg vakon,

---

*) Kinzó szerszám, melylyel lezárták az ember tagjait, hogy nem mozdulhatott.

Csak jókhoz mén el s el se hagyja őket —
 Istentelentől, rossztól futni fog!
 S így egy csapásra minden egyes embert
 Gazdaggá, jóvá, jámborrrá teszen.

Hát leltek-é már ennél hasznosabbat?

Bleps. Nem! bizonyítom én is! *Ezt* (Szeg.-re mutat) ne kérdd.

Chrem. Lássuk, miként folyik manap az élet.

Nem téboly ez, hallatlan örülés?!

Hány van, ki dús, bár hitvány, s vagyonát
 Úgy lopta össze! S mennyi van, ki jámbor —
 És teng, nyomorg s mindig *te* vagy körültek!

Bleps. Ha lát a Gazdagság s kiirtja ezt itt,

Az emberekkel olyasmit teszen,

Aminél jobbat nem tett soha senki!

Szeg. Oh jaj, ti csökönyös, vén eszelősök,

Ti testi-lelki jó barátai

A Csácsogásnak, a Bolondulásnak:

Csak történnék meg az, mit ti kívántok;

Majd lenne nektek! Hisz ha újra látna

A Gazdagság, s az emberek között

Egyformán osztózódnék szét az isten:

Ki üzne mesterséget, tudományt?

S ha nem lesz ilyen, ki ver majd vasat?

Hajót ki bárdol, kereket ki hajlit?

Ki varr, ki szab sarút, téglát ki vet?

Ki mos, ki cserz? a talajat ekével

Ki hasogatja? S Demeter gyümökcсит

Ki szedi be, ha élhet minden ember

Henyén és mindezekkel nem törődve?

Chrem. Bolond darálás! Amit elsoroltál

Mindazzal rabjaink fognak vesződni!

Szeg. De honnan vészsz rabot?

Chrem. Hát szerzek pénzen.

Szeg. De ki ad el, ha pénze néki is van?

Chrem. Hát majd csak bójó holmi kapzsi kalmár

Thessaliából — tele van ilyennel.

Szeg. De hisz, ha úgy lesz, amint te kívántad,

Hogy' volna ember-kalmár? Ha ki dús,

Nem kockáztatja éltét ilyen úton!*)
 Magadnak kell majd szántanod, kapálnod,
 Meg mindent tenned, s életed bizony
 Keservesebb lesz, mint a mostani.

Chrem. Fejedre szálljon ez a jóslatod!

Szeg. Nincs vége még. Nem ágyba' fogsz alunni,
 Mert nem lesz ágy. Se puha szőnyegen,
 Mert hát ki szőne, hogyha pénze van?
 És ha a házba menyecskét viszel
 Le nem föccsentheted szagos olajjal,
 Se nem vészsz drága, tarkaszínű köntöst!
 S vagyon mit ér, ha híjad mindezekben?
 Míg általam mindent megszerzetek,
 Mí kell. Én kényszerítem, mint királynő.
 A kézművest a szükség s nyomor által,
 Keressen módot a megélhetésre.

Chrem. Bírsz is te jót szerezni! Legfőlebb,
 Hogy közfürdőbe' lábunk hólyagos lesz!
 Hallhatjuk ríni éhes gyermekinket,
 S vén satrafák hogyan sipítanak!
 Hát még a balha, a tetű, a szúnyog,
 Mik rajzanak az ember füle táján,
 S fölkeltik: »Ébredj! Nem lesz mit harapnod!
 S még ez se mind. Rongyunk van, nem ruhánk,
 Gyékényünk ágy helyt, s abban is csimaz,
 Mely nem hagy nyugtot; takarónk pedig
 Elrothadt szalmafonadék; s a párnánk —
 Egy jó nagy kődarab; kenyér helyett
 A mályva fiatal hajtásit eszszük,
 Kalács helyett rosz retek-levelet,
 Székünk egy eltört amphora fedője,
 A sütő-teknőnk holmi hordó-donga,
 Az is repedt! No ugy-e mennyi jó van,
 Amit az ember teneked köszönhet?!

Szeg. Csakhogy nem sorsom az, amit leirtál:

A koldus sorsa!

---

*) A szolgál-kalmárok gyakran szabadembereket loptak el, hogy őket rabokként eladják. E bűnt halállal büntették.

Chrem. Nem hiába mondják:

A Szegénységnek Koldusság a nékje!

Szeg. Tinektek az, mert nektek Thrasybulos

Meg Dionysos közt nincsen különbség!*)

Az én sorom nem volt s nem is lesz olyan.

A koldus-élet, melyről te beszélsz,

Annyit tesz: élni pusztán semmiből.

De a szegényé: takarékosan

Megélni abból, amit megkeres,

Hogy ámbár nem dúskálhat semmiben,

De semmiben sincs híja se neki.

Chrem. No szép egy élet, Demeterre mondom,

Azé a te szegényedé. Kuporgat,

Izzad — oszt' nem marad, min eltemessék.

Szeg. Te gúnyolódól meg komédiázol,

Nem hogy beszélnél kellő komolyan.

Hát nem tudod, hogy jobbá is teszem

Az embert, mint a Gazdagság teszi,

Szellemre s testre is. Ki véle van,

Podagrás, nagyhasú, meg túlkövér,

Meg vastagcombu. Énnálam soványak,

Meg karcsuak, az ellen rémei.

Chrem. Koplaltatsz vélők: így oszt' »karcsuak!«

Szeg. A mi pedig erényük' illeti:

Kimutatom, hogy nálam a szerénység,

A Gazdagságnál meg a dölyf lakik.

Chrem. No szép szerénység: lopni meg betörni!

Bleps. Ki lop, az elbuvik: e' nem szerénység?!

Szeg. Hát nézd a városoknak rhétorit!

Amig szegények: állam s nép iránt

Mind igazságos; s ha fölgazdagodtak

A község zsirján: mind igaztalan,

A törvény ellen mind ármánykodik

Hadat üzen a népnek!

Chrem. Rossz a nyelved:

De hát ez egyszer nem hazudtál mégse!

*) Egy honmentő meg egy zsarnok közt.

De sohse bízd el ám azért magad';
 Megbánod mégis, hogy itt bizonyítod,
 Hogy többet érsz, Szegénység, Gazdagságnál!

Szeg. De lám: te nem birsz megczáfolni mégse,
 Te csak hadarsz meg kapkodsz!

Chrem. Hogy van a',

Hogy mégis fut előled minden ember?

Szeg. Mert megjobbítom őket. Nézd, a gyermek,

Apjátul az is hányszor elszalad,

Pedig az apja *csak* javát akarja!

Nehéz ám megismerni, mi helyesb!

Chrem. Hát Zevs se ösmeré meg, teszerinted,

Mert gazdagságot nála is találisz.

Bleps. A mi nyakunkra meg *ezt* küldi le!

Szeg. Juj, milyen vastag eszetek csipája;

Zevs is szegény, kimutatom azonnal!

Ha gazdag volna: ama versenyen,

Melyet Olympián ő alapított,

Hogy odagyűjtsön minden ötöd-évben

Ezernyi hellent, győzelem-díjúl

Vaj tűzne-e *olajfa-koszorút*?

Csak volna dús: arany-koszorút adna.

Chrem. Ez is mutatja mennyire becsüli

A Gazdagságot! Zsugoriskodik,

Nem költ, és díjúl semmiséget ad,

A gazdagságot megtartván magának.

Szeg. Te olyat fogsz rá, ami csúfosabb

A szegénységnél: ha valaki gazdag

És mégis oly kevésbé bőkezű,

Oly kapzsi!

Chrem. Hát csak irtana ki Zevs,

Olajfa-koszorúddal fejedet!

Szeg. S tagadni mernéd, hogy tinálatok

Csak a szegénység minden jónak anyja?

Chrem. Csak Hekatétől kérdd meg, mi a jobb:

Gazdagnak lenni vagy pedig szegénynek?

Elmondja majd: a dúsak hónaponként

Szent oltárára ételt küldenek,

S alig van ott: a koldusok megették.
De már most aztán hordd el ám magad —
Többet ne krákgj itten énnekem!

Mert meg nem győzől, ha meggyőzől is!

Szeg. Halld, Argos városa! miket beszél!

Chrem. Pausont sohajtsad — az az evőtársad*!)!

Szeg. Jajjaj, mi lesz velem?!

Chrem. Vigyen a kánya!

Szeg. Jaj, merre menjek!

Crem. Kalodába, lelkem!

S ne hímezz-hámozz! Pusztulj szaporán!

Szeg. Lesz nap, hogy értem küldtök oda is!

Chrem. Akkor jöhetsz majd! Most azonba' lódulj!

Inkább inyemre van gazdagnak lenni!

Te kiabáld ki csak a torkodat!

Bleps. Legyek csak gazdag — milyen tort csapok

A feleségemmel s a gyermekimmal!

Megfürdöm s kenve illatos olajjal,

Ha majd a fürdőházból kijövök,

Olyat köpök a mesteremberekre

Meg erre a Szegénység asszonyomra! (A Szegénység el.)

Chrem. Elment ez az akasztani való!

Most vigyük el az istent szaporán,

Hadd háljon Aesculapnak templomában.

Bleps. Jó lesz nem késni: még jöhetne más is

És a dologtól visszatartana!

Chrem. Hé! Kárion fiam! pokróczokat!

Vezesd a Gazdagságot is — vigyázz ám! —

Mindent kihozz, mit előkészítettünk.

(Itt aztán új fölvonás kezdődik. Karion visszajön a templomból s nagy örömmel elmondja, hogy Asklepios csakugyan visszaadta a Gazdagságnak szeme világát. Az öreg földmivesek persze nagy örömmel fogadják a hírt; majd kijő Chremylos felesége is, s Karion részletesen elbeszéli, mi történt

---

*) Szegény festő.

azóta, mióta az öreget elvezették a templomba. Előbb megfürösztötték a tenger vizében, majd oda siettek az isten berkébe, áldoztak szentelt pogácsát, s a Gazdagságot a szokásos czeremónia szerint lefektették. Ők is lefeküdtek s elaludtak. Hanem Karion ébren maradt s látta, mint szállt le Asklepios szobra talapzatáról, hogy' törle meg a Gazdagság szemehéját, hogy' nyalták le a szent kígyók az öreg pilláit, s hogy' ugrott föl ez, látva. Hol van hát a Gazdagság? Kérdik Kariontól. Jön ő is, felel ez; nagy néptömeg fogta körül; akik eddig szegények voltak, mind nyalják-falják, a gazdagok meg haragszanak rá. Az asszony bemegy a házba, hogy a közelgő menet elé szokás szerint fűgét meg diót vigyen, melyeket aztán Gazdagságra akar önteni. Ekkor szüire lép a menet, élén a látó Gazdagsággal, a ki szól:)

Gazd. Köszöntelek, oh Nap! köszöntelek,
Dicső Athéne híres földje te,
Cecrops vidéke, amely befogadtál!
Előbbi sorsom ím pirúlni kész.
Mit tudtam én, hogy kikkel voltam együtt?!
Azoktól, akik méltók hajlamomra,
Én nyomorúlt, tudatlan' elfutottam!
Oh milyen rosszul tettem ezt is, azt is!
De minden másként leszen ezután!
Majd megmutatom én az embereknek,
Hogy nem akarva tarték gonoszokkal!

Chrem. (a feléje tolongókhoz.) A kakas csípje meg! nincs
E sok »barát«-nál, a ki nyomban ott van, [terhesebb
Mihelyt jó dolga lett valakinek!
Hogy' lökdösődnek! Eltörik a lábam!
Jó indulatját hogy' mutatja mind!
Ma bezzeg mind köszönt! A piacon
Jaj, hány öreg legény fogott ma környül!

Chrem. neje. Hozott az isten, édes jó uram,
És téged is, óh Gazdagság. Im engedd,
E csemegéket ős szokás szerint
Rád öntenem.

Gazd. Nem engedem. A házból,

Hová először lépek, s látva lépek,
Nem illik mitse *ki-*, hanem *be*vinnem!

Chrem. n. Hát csemegéim' el nem fogadod?

Gazd. Majd bent a tűzhely mellett; úgy szokás.

Igy elkerülünk egy otrombaságot.

Mivel bizony nem illik, hogy a költő

A hallgatóknak csemegét dobasson,

Hogy ilyen úton költsön nevetést.

Chrem. n. Igaz! Lám abb' a sorba' föl is állt már

Fügét kapdosni Dexinikos urfi!

(Uj fölvonás.)

Karion és a földművesek.

Karion. Be szép, barátim, kényelemben élni,

Kivált, ha minkbe sem kerül. Imé,

Minálunk csöbstül hullt a jó a házba,

Pedig hát semmi bűnt el nem követtünk.

Így gazdagodni föl — e' szép dolog!

A tekenőnk lisztláanggal van tele,

Az amphorákban illatos, piros bor,

Minden fiókban annyi az arany

Meg az ezüst, hogy igazi csuda;

Színig tele az olajos verem,

Korsós szám áll az illatos kenet,

S fügével rakva odafönn a pallás.

Mind réz: a tál, az eczetes edény,

A fazekak! S a sok rohadt fatányér,

Min halat ettünk, immár színezüst.

De még egérfogónk is elefántcsont!

És mi cselédek is arany-statérral*)

Játszunk »fej-é vagy írás«-t? Most a gazdánk

Koszoruzottan áldoz odabenn

Bakot, kost, disznót. Kiüzött a füst;

Nem állhatám meg, úgy csipkedte pillám'!

*) Egy arany statér körülbelül 10 frt.

Igaz ember (szinre lép, a vele lévő szolgálóhoz.) Menjünk, fiam!

Keressük föl az istent!

Chrem. (Kijő a házból.) Ki vagy te hé?

Ig. em. Hát olyan férfi volnék,

Aki előbb nyomorgott, most meg boldog.

Chrem. Te is jó ember vagy hát? Látni rólad.

Ig. em. De jó ám.

Chrem. Mit kívánsz hát?

Ig. em. Ide jöttem

Az istenséghez! Hajh! velem be jót tett!

Apámról szép örökség szállt reám,

S én arra költém, hogy barátimat,

Ha megszorúltak, szépen fölsegítém;

Azt hittem, jobbat ember nem tehet.

Chrem. Így persze birtokodnak jó hamar

Nyakára hágtál!

Ig. em. Hamarosan ám!

Chrem. S szegénynyé lettél?

Ig. em. Azzá. S abba' voltam,

Hogy majd azok közt, kikkel jót tevék,

Találok én majd biztos, jó barátot,

Ha megszorúlok... Hátat fordítottak

És rám se néztek!

Chrem. Tán ki is csufoltak?

Ig. em. Ki ám. Elöttük mindjárt halva voltam,

Mihelyt a ládafia kiürült!

Chrem. De most nem úgy vagy?

Ig. em. Ép'azért jövök,

Hogy az istennek hálát adjak érte.

Chrem. De mi köze ez ócska köpenyeghez,

Mit itt czepelel rabod, az istenségnek?

Ig. em. Hát, áldozatként hoztam el neki.

Chrem. Ezt hordtad úgy-e mikor beavattak

A nagy misterjumokba?*)

Ig. em. Dehogyan ezt.

De benne jártam tizenhárom évig.

Chrem. Hát e sarú?

*) Ma azt mondanák: Tán ebben béráltak meg?

Ig. em. Velem telelt az is.
Crem. Hát áldozatnak hoztad ezt is el?
Igaz. em. Annak.
Chrem. No szép ajándék mindakettő!

(Jön egy sycophanta.)

Sycoph. Jajjajjjaj! végem! én boldogtalan!
 Három halál ért — négy, öt, tízezer!
 Jujjujj! leégtem! ilyen nyomorúság!
Chrem. Apollo s minden isten, mentsetek meg;
 Mi baj! Ugyan mi érte ezt az árvát?
Sycoph. Nem szörnyőség-e, ami engem ért?
 Elvette mindenem ez az uj isten!
 De hogyha van bíró Athénbe még — —

Ig. em. Hm! gyanitom már a históriát!
 Alighanem csufúl folyik a dolga!
 Úgy nézem, rossz csont!

Chrem. Akkor Zeus uccse
 Úgy köll neki!

Sycoph. Hol jár, ki azt ígérte,
 Dúsakká teszi valamennyiünket,
 Csak újra lászon! S ím hányunkat elveszt!

Chrem. S vaj kit veszített el?

Sycoph. Hát engem is!

Chrem. Talán gazember voltál? betörő?

Sycoph. Nem én! *Ti* vagytok semmirevalók!

Tinálatok kell lenni vagyonunknak!

Karion. Jaj, Demeter anyám! Be gyorsan eljött
 A sycophanta. Éh-kórsága van!

Sycoph. Jösz egybe' vélem törvényszék elé?
 Meghalsz különben! Majd kerékbe törnek,
 S tudom, kivallod minden bűnödöt!

Karion. Majd elkotródol!

Ig. em. Védő Zeusom!
 Hálára készít biz isten minden hellent,
 Ki ezt a csúfos sycophanta-fajt
 Kiiirtja csúfosan!

Sycoph. Jajjjaj nekem! Te is hát gúnyolódol?

- No várj... Hol vetted ezt az új ruhát?
 Még tegnap rongyos köpenyegbe jártál!
Ig. em. Lármázhatsz tőlem! Talizmán-gyűrűm van;
 Egy drachmát adtam érte Eudamosnál.
Chrem. A sycophanták harapása ellen
 Még az se véd meg!
Sycoph. Vélem üzni gúnyt,
 Ez szemtelenség! Mit kerestek itt?
 Áh, nem mondjátok! Rosszba sántikáltok!
Chrem. No rád, biz isten, nem lesz jó, fiacskám.
Sycoph. Mert mindjárt pénzem' raboljátok el!
Chrem. Hazudsz, de te gebedj meg *ígazán*,
 Még pedig éhen a tanúddal együtt.*)
Sycoph. S még tagadjátok? Enyje, ti bitangok!
 Nem sül-e ottben hal meg hús özönnel?
 (Szaglálgat.) Hmmm! Hmmm!
Chrem. Hát mit szagolgatsz, adta nyomorúltja!
Ig. em. Talán bizony a hideget szagolja,
 Mivelhogy olyan vékony a köpenyje!
Sycoph. Ezt meg nem állom, édes Zeusom!
 Így sértni *engem*! Jaj, megfulladok!
 Ilyet kell tűrni jámbor honfinak!
Chrem. Te jámbor? S honfi?
Sycoph. Bárkinél különb.
Chrem. No jó, hát kérdek egyet-mást; felelj majd.
Sycoph. Szólj.
Chrem. Földmives vagy?
Sycoph. Tán bolondnak nézel?
Chrem. Kereskedő?
Sycoph. Ha kell, rámondom: az.**)
Chrem. Mi vagy hát akkor? Mesterséget tudsz-e?
Sycoph. Nem, istenuccse.
Chrem. Hogy' élsz hát, miből élsz,
 Ha nem tész semmit is?

---

*) A sycophanták minden hamis vádra tanut vásároltak. Ilyen tanu rendesen velök is járt. E sycophantával is jött egy.

**) A kereskedők bizonyos állami terhek alól föl voltak mentve.

Sycoph.

Fölügyelek

Az állami s magánügyekre.

Chrem.

Te?

S mi czímen?

Sycoph.

Ej no, a magam czimén!

Chrem. S becsületes te volnál, te zsvány,

Mindenbe hogyha bédugod az orrod,

Mi semmiképen rád nem tartozik?

Sycoph. Hazám szolgálni teljes ereimből —

Ez rám nem tartozik? Oh birka te!

Chrem. No szép szolgálat: árulkodni egyre!

Sycoph. Szép hát. A törvényt lábra én segítem,

És jól vigyázok, senki meg ne szegje.

Chrem. Hm! nem nevez ki bírát hát az állam,

Hogy az vigyázzon?

Sycoph.

Jaj, de ki a vádló?

Chrem. A ki akar.

Sycoph.

No ládd, én akarok!

A közügy eszerint rám tartozik.

Chrem. No, Zeus uccse, czudar őre van.

S nem vón' inyedre, elhallgatni inkább,

S elélni békén?

Sycoph.

Birka-módra, úgy-e?

Csak kell csinálni valamit e földön!

Chrem. Hát nem tanulnál-é valami mást?

Sycoph. Nem, bár magát a Gazdagságot adnád,

És Battos minden pénzét!

Chrem.

Le a köntöst!

Karion. Hé-kám, neked szól!

Chrem.

Oldd meg sarudat!

Karion. Ez is neked szól!

Sycoph. No jó, csak tessék! Merjen idejönni,

Akinek kedve van!

Karion.

Van énnekem! (Feléje ront.)

Sycoph. Kifosztanak fényes nappal. Jajajajj!

Karion (üti.) Hát más levébe' vagy kanál? Így élsz meg?

Sycoph. (hátraszól.) Te látod mit tesz! Majd tanúskodol!

Chrem. Csakhogy már ott fut az a te tanúd!

Sycoph. Magamra hagytak! Jaj!

Chrem. Na úgy-e jajgatsz? (letépi ruháit.)

Sycoph. Jaja! Jujuj!

Karion (az igaz emberhez.) Add, kérlek, köpenyed,

Hadd aggatom nyakába!

Ig. em. Nem biz én:

A Gazdagságnak szántam, áldozatkép.

Karion. Eh! nincsen ennek jobb helye sehol,

Mint ily mihasznán, ilyen csúf zsványon.

A Gazdagságra szép ruha való.

Ig. em. A saruimmal már most mit csináljak?

Karion. No majd a homlokára szegezem.

Mint olajfára szentelt adományt!

Sycoph. Megyek, mert látom, én vagyok a gyöngébb.

De hogyha csípek társat valahol,

Akárcsak akkorácskát, mint az ujjam,

Siratja majd az isten, bármily izmos,

Hogy így, magába', mind halomra dönti

A demokracziát, s polgárgyűlésre,

Államtanácsra rá se hederít!

Ig. em. No addig is, ha már magadra vetted

Fegyverzetem': a közfürdőbe futhatsz,

Állj ott az első sorba s melegedj',

Mert ott volt nékem is a törzshelyem.

Karion. De majd a fürdő-szolga kiröpíti!

Csak rá kell néznie: meglátja mindjárt,

Hogy ez aféle rosszveretű pénz. (*Sycophanta el.*)

Chrem. (az Igaz emberhez.) No jer be most velem s imádd az
[istent.

(Ezzel véget ér e jelenet. A következőben egy vén aszszony jön, aki elpanaszolja Chremylosnak, hogy volt neki egy fiatal vőlegénye, akinek ő eddig már igen sok pénzt adott, s aki most — maga is meggazdagodván — hűtlenül elhagyta. S jön a fiatal ember is s mulatságosan gúnyolja a banyát, aki midőn az ifju szökik előle, utána siet. Ennyit tartalmaz a körülbelül 150 sornyi jelenet. Most jön Hermes.)

Hermes (kopogtat az ajtón.)*)

Karion (kijő.) Hé, ki kopogtat? Nincs itt senkisé?

Úgy látszik senki. Tán bizony az ajtó

Csak úgy magától véletlen nyikorgott?

Hermes (előlép.) Hé, *Karion*! Nem hallod? Itt maradj!

Karion. Te kopogtattál oly erősen?

Hermes. Én?

Csak most *akartam*, de te megelőztél.

Fuss szaporán és hidd ide ki gazdád,

A feleségét s a gyermekeit.

Meg a cselédeit, meg a kuttyáját,

Meg magadat, no meg a malaczat!

Karion. Mondjad mi baj?

Hermes. Mi baj? Csak az, te lurkó,

Hogy *Zeus egy* zsákba gyömöszöli mind,

S a gonosztévők örvényébe dobja.

Karion. A nyelvét szokták ám kitépni annak,

Ki ilyen hírt hoz! S mért akarja ezt?

Hermes. Tehettetek-e volna iszonyúbbat?

Mióta Gazdagságnak szeme ép lett,

Tömjént, borostyánt, barmot, süteményt

A többi isteneknek kisem áldoz.

Karion. Nem is fog! Gondunk rosszul viselétek!

Hermes. A többi istenekkel nem törődném,

De nékem is, ládd, fölkapik az állam.

Karion. Okos legény vagy!

Hermes. Ejhaj! ezelőtt

A csaplárosnék már hajnalban adtak

Boros kalácsot, mézet meg fűgét,

No szóval mindent, mi nekem dukál.

Most ülök éhen, s lógatom a lábam!

Karion. Úgy köll neked! Nyakig valál a jóban,

És mégis hagyta őket bírságot!

Hermes. Én szerencsétlen! Hol van a kalács,

Amit sütöttek hó nyegedikén!**))

*) A görög ajtók kifelé nyillottak s így, midőn *Karion* a kopogtatásra kijő, *Hermest* aki félreállt, elfödi az ajtó.

**) Ünneppnap, melyen *Hermesnek* áldoztak.

Karion. Sohajtasz? Ami nincs, azt ne keresd!

Hermes. Hol az a füstölt czomb, amelyből ettem?

Karion. Rakd füstre most a magad czombjait.

Hermes. Hogy' faltam ah! a forró beleket!

Karion. Tán kólikád van, hogy a bélre gondolsz?

Hermes. Hol az a serleg, melyben annyi bor,

Amennyi víz!*)

Karion. Hörpintsed képzeletben.

De aztán pusztulj, mert megjárhatod.

Hermes (bizalmasan.) Egy kis baráti szívességre kérlek!

Karion. No hogyha tellik tőlem, megteszem.

Hermes. Szerezz egy jó darabka kenyeret.

S adj falnom abbul a friss húsbul is,

Melyet áldoztok odabenn a házban.

Karion. Abból a húsból nem lehet kivinni.**)

Hermes. Pedig, ha loptál valamit uradtól,

Én tettem, hogy a csíny reád ne süljön!***)

Karion. Hát persze, tolvaj! Részt kapál belőle;

Egy-egy lepény mindig jutott reád!

Hermes. Jutott ám. Csakhogy azt is te evéd meg!

Karion. Hjah! a verésből részt sohase kértél,

Mikor rajt' értek egy-egy hunczutságon!

Hermes. Oh ne neheztelj, város-döntő hérosz!

Fogadjatok be hát az ég nevébe!

Karion. S a többi istent elhagynád, hogy itt élj?

Hermes. Már hogyne! jobb ám nálatok!

Karion. De kérlek:

Hát illik az: honodbul elinallni?

Hermes. Eh, ott a hon, hol jól folyik a dolgunk!

Karion. Oszť vajjon mit csinálnál itt nekünk?

Hermes. Állítsatok majd a kapúhoz, örül.

Karion. Kapúhoz örül? Ejnye már ne »örül«-j!

Hermes. Fogadjatok be, mint kereskedőt.

Karion. Dúsak vagyunk! nem kell nekünk szatócs!

*) Rendesen kevesebb volt, mint a mennyi víz.

**) Mert szentelt hús.

***) *Hermes* a főtolvajok istene, egyuttal ház-őr, a kereskedők védő ura, a család istene, az utak istene, a versenyjátékok felügyelője.

Hermes. Hát mint a cselnek istenét!

Karion.

A cselnek?

Még úgyse! Nem kell minekünk csalás.

Jó erkölcs, az kell!

Hermes.

Hát fogadjatok be,

Mint utak istenét!

Karion.

Már épszemű

A Gazdagság, már nem kell vezető.

Hermes. Hát mint a versenyeknek istenét!

Ez ellen már csak nem lesz kifogásod!

A Gazdagságtól várhatók leginkább

A testi és a dallos versenyek!

Chrem. Be jó neked, hogy ilyen sok czimed van!

Mégis csak leltél módot, hogyan élj meg!

A mi napos biráink sem bolondok!

Kétfélekép iratják bé nevök,

S így két betű alatt kerülnek sorra.

Hermes. *E tisztre* hogyha kellek: bémegyek.

Karion. Csak menj s a kútnál öblits beleket,

Hadd lássuk mindjárt, értsz-e a dologhoz.

(Hermes és Karion bemennek.)

Egy pap jö.)

Pap. Nem mondanád meg, merre Chremylos?

Chrem. Mi hír barátom?

Pap.

Hát mi volna? Rossz hír.

Mióta lát a Gazdagság, biz engem

Elveszt az éhség. Nincs egy harapásnyim —

S a védő Zevsnek én vagyok a papja!

Chrem. Haj! isten az apám, hogy' lehet a'?

Pap. Nem áldoz senki.

Chrem.

Mért?

Pap.

Mindenki gazdag.

Mig nem volt semmijök: jött holmi kalmár,

Aki hajótörésből menekült,

S hálából barmot áldozott. Az eljött,

Mivel feloldták. Más jóslatott,

S szép jóslatért traktálta a papot.

Most kisem áldoz, még felénk se jönnek.

Hát én Zeusnak »'csés jó estét« mondtam,
S szeretném sátorfámat itt felütni.

Chrem. Ne félj, barátom, minden jóra fordul.

Mert idebenn van a valódi Zevs,
A ki magától jött az én lakomba.

Pap. Ejhaj, de jókat mondasz!

Chrem. Elmegyünk most — (a Pap megindul.)

No várj hát! — elmegyünk, s a Gazdagságot
Beszállásoljuk régi templomába,
Ahol Athéne kincsét őrizé.

Fáklyát ide: te vidd a menet élén
Az istenség előtt!

Pap. Jó lesz biz a'!

Chrem. Valaki híjja ki az istenünket!

Vénasszony. (kiszalad a házból.) Lesz dolgom nekem is?

Chrem. Vidd ezt a bögrét,

Amely az installációra kell.

Fejedre tedd s vidd méltóságosan.

Hisz úgyis czifra vagy — majd elröpülsz.

Vénasszony. Mi lesz hát azzal, azért idejöttem?

Chrem. Rendjén a szénád. Majd az ifiúr

Estére nálad lesz.

Vénasszony. Szerelmes Zevsem,

Ha ezt ígéred, akkor hát viszem!

Karion. Más bögre lesz ez, mint a többi bögre,

Emitt a ránczos bőr *alatta* van!*)

Kar. Immár barátim, mise késlekedjünk;

Vonuljunk vissza; ha a menet indul

Mi is kísérjük őket nóta-szóval.

Vége a darabnak.

---

*) Más bögrében, melyben pld. tej van, fölül képződik a »rán-
czos bőr.«

THEOCRITOS.

(290 ?—210 ? Kr. e.)

Athén politikai hanyatlása maga után vonta annak irodalmi süllyedését s a chaeroneai csata, mely a hellen népet Macedoniától tette függővé, válóponthoz képez a görög szellemi élet történelmében is. Nagy Sándor hódításai folytán az attikai műveltség lassan-lassan a külföldön is elterjedt s a Kr. e. 300-dik évvel megkezdődött a hellen irodalomnak ama korszaka, melyben a görögül írók már jobbra Görögországon kívül, Alexandriában vagy Rómában működtek. Az említett évtől fogva mintegy másfél századig kivált Alexandria volt az akkori világ kulturális mozgalmainak gyűpontja; tudomány és költészet itt találtak hatalmas maecenásokat, itt ragyogott fel újra — bár már halványabb fényben — a hellen múzsák derűs világa. Ámde a régiek utánzása között, mely e korszak íróinak főfoglalkozását tette, nagy költő nem támadt. Az egész alexandriai korszak csak egy, igazán jelentékeny alkotó tehetséget bír felmutatni: azt, akinek neve e fejezet élére van írva.

Theocritos Syracusában született s ott is töltötte életének nagy részét. Mimdazonáltal huzamosabb ideig tartózkodott Ptolemaeos Philadelphos alexandriai udvaránál is, melyet midőn elhagyott, a siciliai Hieron vendégszeretetét élvezte. Művei közül nem sok maradt fenn: néhány epigramm, egy pár töredék, és végre az a harmincz költemény, melyek Theocritost az *idyll* apjává avatták fel.

Nincs itt helyén, fejtegetnünk e műfaj sajátosságait; csak annyit kell megjegyeznünk, hogy a theocritosi *idyll* voltaképp nem tisztán pásztori vers, amilyenek pl. az újkori német irodalomban Gessner efaju művei. E görög szó »eidüllion« annyit jelent, hogy képecske, vagy modern szóval élve: genrekép; s ezért a görög *idyll* tárgya lehetett bármi egyszerű festés, akármi »vázlat«; rokonságban állt korunk ama prózai műfajával, melyet »rajz«-nak szoktak nevezni. Ez elnevezés kivált ama theocri-

tosí idyllekre alkalmazható, melyeket az irodalomtörténészek »mimikus idyllek«-nek mondanak, s hola költő jobbára a közönséges életből vett apró jeleneteket tár elének, dramatizált formában. Hogy mekkora élethűséggel, mily nagymérvű — hogy úgy mondjuk — realismussal vetette oda e kedves kis képeket: eléggé látható az alábbi mutatóványból (»A syrakusai nők«), mely Theocritos enemű versei között a legelső helyet foglalja el

Idylljei második csoportjába a »bucolicus« idylleket osztják, tehát azokat, melyeknek manap is »idyll« a nevök Theocritos, mint már említettük, Sicíliában nevelkedett, ahol a népköltészet, kivált pedig a pásztorok költészete jobban ki volt fejlődve, mint Görögországban. E költészet hatása alatt teremtette ő meg ama genret, melyben a természet egyszerű naiv fiai vannak elének vezetve, a maguk egész valódiságában, minden finomítás nélkül. Theocritos színgazdag, eleven stílusa, mely tele van a nép ajkáról ellesett képekkel, szólásokkal, rendkívül elbájolta Alexandria közönségét, mely beleunhatott már az akkori irodalomban dívó mesterkéltségek, csinált, természetellenes érzelmekbe és kifejezési formákba. Theocritos követői közül már nagyon kevesen bírták eltalálni a szereplő személyekhez illő hangot; már Vergiliusnál is pásztorgunyába bujtatott urí emberek szólalnak meg, akikkel politikai czélzásokat mondhat a költő, egészen kivetkőztetve a műfaj eredeti alakjából. Hogy milyen volt ez alak, az alább közölt mutatóványok másodikából fogja megítélni az olvasó.

A SYRACUSAI NŐK.

— *Gorgo. Praxinoa.* —

Gorgo. Vajon még itthon-é Praxinoám?

Praxinoa. Jaj lelkem, Gorgo! Bizony itthon ám!

Késtél! No végre jössz — isten csudája!

Eunóá, széket gyorsan! vánkost rája!

Gorgo. De minek!

Praxinoa. Ül le, édes!

Gorgo.

Jaj, te! végem!

Alig hogy általvergődhettem épen

A sok kocsin! Ah! milyen néptömeg!

Mindütt katona-csizma s köpenyeg!

Meg az az út is mekkora! Tudod,

Hogy tőlünk szörnyű messze van lakod?

Praxinoa. Mihaszna férjem végén a világnak

Bérelt egy rongyos viskót, nem is házat —

Hogy elválassza a jó szomszédokat!...

Irgy kutya! mindig ilyen marad!

Gorgo. Ej, ne szapuljad férjed' annyira,

Ha itt a gyermek. Nézd, hogy' rád mered!

Praxinoa. Csitt, kis Zopyrion, nem a papa!

Gorgo. Jaj, szent Istennőm, megérté a gyermek!

A papa szép, ugy-e?

Praxinoa. Hallgass ide!

A másik »szép papa« — csak azt beszélem,

Mi nemrég történt — boltba siet,

Salitromot s füstéket hozni nékem,

És konyhasót hoz! H'jába kétöles!

Gorgo. Eh! az a pénzfaló Diocliides,

Az én uracskám, épen ennyit ér.

Öt kutyaszőrü báránygyapjuér'

Hét drachmát fizetett! Csupa piszok!

No tudom, lesz vele elég dolog!

De vedd a köpenyed s csatos ruhádat;

Menjünk dicső Ptolemaeos királynak

Adonis-ünnepére. Azt beszélik,

Hogy a királyné csuda-látványt készít.

Praxinoa. A gazdag mindent gazdagon csinál.

Gorgo. Oszt' elmeséled, amit láthatál,

Olyannak, aki nem volt ott. De jer!

Praxinoa. Kinek nincs dolga, mindig ünnepel!

Eunóá, vedd fel a szövésemet,

S megint a szoba közepére tedd —

Hadd háljon majd a macska jó puhán!

Ugyan, szuszogj! Víz, egymásután!

Víz kell előbb, s nem-é szappant hozott?

Add már, no! Ostoba! hisz már e' sok!

Hiszen leöntözöd egész ruhám'!

Elég!... No végre megmosakodám;
 Meg, úgy a hogy! A szekrény kulcsa hol van?
 Eunóa te, hozd már elő, de nyomban!

Gorgo. Lelkemre, ez a szép, csatos ruha
 Jól illik rád, szivem Praxinoa!

Mennyit fizettél, mondd, a szövétér'?

Praxinoa. Jaj, mért, hogy rája emlékeztetél!

Kézpénzbe' két mínánál többet adtam!

Oszt' mennyi munka! Majd hogy megszakadtam!

Gorgo. De sikerült is ám gyönyörűen!

Praxinoa. A' már igaz, magam is elhiszem!

Hozd hát elő a köpenyegemet,

A kalapom' meg jól fejemre tedd!

Nem viszlek el, fiam! Künn mumus áll!

A ló harap! Csak ríj hát! Úgy-e bár,

Hogy nyomorék légy? No most elmegyek!

Hé Phrygia! vedd már a gyermeket!

A kutyát hidd be! Zárjad bé kapunk!

(Az utcára érnek.)

Jaj mennyi nép! Át rajta hogy' jutunk?

Mint hogyha csupa hangya nyüzsgene!

Ah Gorgo lelkem, mit fogunk csinálni?

Nézd, nézd! a király harczy paripái!

Barátom! el ne gázolj! érted-e?

Nézd azt a pejt, hogy' fölágaskodik!

Milyen tüzes! Te meg mit állasz itt,

Eunóa? félre! No ez még lepottyan!

De örülök, hogy fiam el nem hoztam!

Gorgo. Ne félj! legott elhagyjuk ezeket!

Most parádéra vonul a sereg!

Praxinoa. Kezdek magamhoz térni. Ló- s kigyóra

Nem nézhetek rá gyermekségem óta!

Siessünk! Ott mily áradat tolong!

Gorgo. Anyó! a palotából jösz-e? mondd!

Öregasszony. Onnan, leányom!

Praxinoa. Be lehet-e menni?

Öregasszony. A görögök próbálták, szép hugom,

S Trójába is bementek, úgy tudom!

Próbálni kell — nincs lehetetlen semmi!

Gorgo. No lám! meg volt a jóslat s tova áll!

Praxinoa. Hiába! mindent tud az asszonyfélt,

Azt is, hogy' kérte Hérát meg a férje!*)

Gorgo. Nézd, mennyi nép van ott a kapunál!

Praxinoa. Ez szörnyűség! Add Gorgo, kezedet!

Te meg, Eunóa, fogjad Eutychozt!

Jól tartsd, egymástól el ne vesszetek!

Együtt, egyszerre menjünk majd be most!

Nézz ránk, Eunóa! . . . Jaj, no most megjártam!

Kettészakítá valaki a fátylam'!

Barátom, áldjon meg Zeus kegyelme,

De hát vigyázz egy kissé köpenyemre!

Idegen. Nem rajtam áll! Teszek, amit lehet!

Praxinoa. Milyen tolongás! Mind hogy' lököget, —

Igazi disznók!

Idegen. Rajta, rajta, bátran!

Lám itt vagyunk már végre, biztonságban!

Praxinoa. Jó ember! vajha, mert pártunk fogád,

Lehetnél mindig s mindűtt biztonságba'!

Szives, derék egy férfi! — Ej no, ládd,

Eunóa most is ott szorong! Te gyáva!

Törj át csak! — Jól van! »Itt benn már mindnyája!«

Szól, aki bécsuká a nász-szobát.**)

Gorgo. Jer, nézzük e sok tarka szőnyeget!

Szép, pompás! Mintha isten műve volna!

Praxinoa. Szent Pallas! hát e szálakat ki fonta?

Ily élethűen vaj' ki hímezett?

Hogy' állnak s járnak! Mind természetes!

Vélnéd, hogy nem szövés, de élet ez!

Az ember bölcs teremtés, mindhiában!

Nézd őt magát, Adonist; ezüst ágyban

*) Közmondás.

**) A menyasszony kísérei elvezették a leányt a nász-szobáig, ahova azonban ők már nem mehettek be. Mihelyt az ara benn volt, a vőlegény fölkiáltott: »Mind itt benn már!« s becsapta előlük az ajtót. — A két asszony most végre elér abba a terembe, ahol gyönyörűen himzett szőnyegek közt Adonis viasz-szobra fekszik, ezüstös ágyon.

Ah milyen elragadtatón hever!
 Most serked állán ifjui pehely.
 Oh kedves, szép Adonis! tégedet
 A Tartarus vidéke is kegyel!

Egy idegen. Hallgassatok, ti szerencsétlenek!

Ti csörgő szarkák! Minden szótagot
 Fél órán által is elnyujtotok!*)

Gorgo. Mennyköbe! Vajjon kend miféle, lelkem?

Mi köze ahhoz, ki hogyan beszél itt?
 Csak regulázza otthon a *cselédjít*,
 Ne syracusi nőket! Mert mi ketten
 — Hogy tudja meg — korinthis vagyunk.
 Korinthis volt Bellerophon is, érti?
 Peloponesusi a szózatunk —

Dór nőnek tán szabad dórul beszélni?

Praxinoa. Persephoném! Elég nekem *egy* férfi,

Többet ne adj már! *Ezzel* nem törődöm —
 Nem mérheti szűkebbre búza-köblöm!**)

Gorgo. Csitt! Argos csengő dalhoz értő lánya.

Már készül ím Adonis himnusára!

Sperchisre is ő zenge gyászdanát:

Szép lesz! Lám, illegeti már magát!

(Az asszony énekel. Ének után:)

Gorgo. Praxinoám! hogy' énekel e nő!

Ah! milyen boldog, ah! milyen dicső,

Hogy ennyit tud s ily édes hangja van!

De immár menjünk! Éhes lesz uram!

Haragos ám! kivált ha nagy az éhe,

Olyankor sohse jó kikötui véle!

Ha visszatérsz, Adonis, te s ez ünnep,

Lelj víg örömben valamennyiünket.

*) A dóri dialektus, melyben a két nő beszél, nagyon szerette nyujtani a magánhangzókat.

**) Nem vagyok szolgálója; nem tehet nékem kárt.

A Z A R A T Ó K.

— *Milon. Battos* —

M. Ej pajtás, mondd meg, mi lelt tégedet?
 Oly görbe rendet mért vág a kaszád?
 Úgy elmaradsz, mint juh a nyáj megett,
 Ha tövisek a talpát megszurák!
 Hajnalban ilyen immel-ámmal kezdve,
 Mit szölsz majd délben? hogy szuszogsz majd estve?

B. Te győznéd holnapig!... Kőszívű te,
 Nem vágytál még egy tőled messze lényre?

M. Nem én! Parasztnak nem való eféle!

B. Még Eros álmod el nem vette-e?

M. Az kéne még! Meggyülne majd a dolga!

B. S már engem üldöz egy pár hónap oltá!

M. Könnyű neked! A hordód még tele!

Nekem már nincsen, csak a söpreje!

B. A kunyhóm táját ezért fedí gaz!

M. S ki így gyötör, kinek a lánya az?

B. A Polybóté! Az, ki minapában

Oly jól dalolt Hippotion lakában!

M. Be megvert isten! Kellett ez neked?

És te majd ezt a tücsköt öleled?

B. Ne csúfolj, mondom! Egyformán vakok

Plutos meg Eros! Kár boszantanod!

M. Dehogy boszantlak! Fogd a sarlót, rajta,

És gyűjts hamar egy jó szerelmi dalra!

Könnyebben dolgozik, ki énekel:

'sz te híres nótás vagy — hát kezdjed el!

B. (dalol.) Dalt mondanom egy karcsu lányra.

Pieridák, segítsetek!

Úgy foly csak szépen a dal árja,

Ha ti nyujtjátok kezetek!

Szép Bombykám! Azt hajtják mások:

Szír lány vagy, vézna s napsütött!

Mit bánom én! Ép barnaságod,
Ez az mi engem lekötött!

Sötétszinű virág a jáczint,
Sötétszinű az ibolya —
S legszebbnek ez a kettő látszik,
Ha fűzve van koszorúba!

Zanót kell egyre a gidának,
Farkas megyen gida után,
A daru ott jár, merre szántnak —
Én ott, ahol te, Bombykám!

Ha annyi pénzem volna nékem,
Amennyi Krösusnak vala,
Hát Aphrodite szentélyében
Aranyos szobrunk állana!

Virág vagy alma vón' kezedbe',
Jobbodba tartnád furulyád,
Én új sarúban ékeskedve,
Viselnék pompás, új ruhát!

Tudom, hogy lábad mily parányi,
A hangod milyen bővülő! —
Ah hát csak tudnám kitalálni,
Hogy a szivecskéd is minő?

B. Be szép egy nóta! Hogy' meg van csinálva!
Hogy' ki van mérve a harmoniája!
Szakállam h'jába nőt ily hosszúra —
Csak egy dalom van: aratók dala.

(Dalol.)

Demeter! hozzád könyörgünk,
Sok-kalászu, sok gyümölcsű nő!
Hadd munkáljuk könnyen földünk',
Hadd legyen termése bő!

Rajta, gyorsan kösd a kévét,
 Ne mondhasssa, aki erre jár :
 »Ejnye nézd, mi lusta népség !
 Ilyet megfizetni kár !«

Zephirosnak, Boreasnak
 Fordítsd a képéknek rendjeit!
 Feje a buza-kalásznak
 Így lesz aztán még telibb !

Kelj együtt a fülmilével,
 Munkád azzal együtt kezdve meg !
 Dolgozz addig, míg az éber,
 S délbe' hunyd le csak szemed' !

Kinek csépelés a dolga,
 Délbe' sem szabad pihennie :
 Déli órán száll a polyva
 Legkönnyebben messzire !

Nincsen a kerek világba'
 Olyan boldog, mint a békahad !
 Sohsincs gondjuk az ivásra —
 Ott előttük foly a hab !

Adta kapzsi vén sáfárja,
 Mért nem főztél lencsét mára ?
 Köménymagot hasogatod,
 Ucczu vágd meg jól a karod' !

Ki fárad, izzad forró nap hevébe',
 Annak nincs kedve csak az ily zenére ;
 Te csak nyögelld szerelmes, bús danádat,
 S ha reggel fölkel, fújd el a — mamádnak !

„ANTHOLOGIA GRAECA.“

A görög epigramm, mely legrégebben nem volt egyéb, mint egy házra, sirra, vagy bármi másra szánt fölirat, lassanként oly irányban fejlődött, hogy mindenféle jó ötletet, csattanós éleztet, satiricus támadást, ha röviden és dystichonos formában volt előadva, e névvel illettek. Így aztán a szellemes görög nép-nél rendkívül nagy kiterjedésű epigramm-irodalom keletkezett, melynek gyöngyeit a Kr. előtti első században gadarai Meleagros kezdte összegyűjteni. A tizedik századig folyton tökélesbítették ez anthológiát, melyet végre akkor Konstantinus Kephalus közzé is bocsátott. Körülbelül 4500 epigrammot tartalmaz, több mint 300 szerzőtől, köztük számos valóban becses költeményt.

K O S Z O R Ú.

E koszorút, oh Rhodocleia vedd
Sok szép virágból én fűzém neked.

Kötöttem bele kékszin violát,
Nárczist meg liljomot meg rózsaszált.

És most övezzed fürtjeid vele,
És tégy e büszke daczról végre le.

Ma még virítasz te és koszorúd,
Tán holnap mindkettőtök elvirúlt.

Rufinus.

AZ ORVOS FIA.

Egy orvos küldé hozzám a fiát,
 Tanuljon nálam majd grammatikát.
 S hogy tudta: »Zengjed...«, »sok jajt okozott...«*)
 S elővém a másik mondatot:
 »Hadesbe küldé sok hős szellemét« —
 Az orvos úr kifogja gyermekét.
 S hogy meglát, így szól: »Köszönöm nagyon,
 De arra magam is oktathatom.
 Hadesbe én is sok hőst küldök el —
 S grammatikus magamnak sohse kell!«

Lucilius.

SÍRFÖLIRATOK.

I. A THERMOPYLAEI SZOROSNÁL ELHUNYT SPARTAIÁKRA.

Vidd e hírt, vándor, ha elérsz a spártaiakhoz:
 Törvényét követők s most ime itt pihenünk.

Keosi Simonides.

II. TIMOCRITOSRA.

Az aki itt nyugszik, hős volt mindég a csatában;
 Kímél gyávát Mars — s azt, aki bátor, öli.

Anacreon.

III. AESCHYLOSRA.

Ki tragikus hangon fenséges dalt legelőször
 Zenge sulyos szókkal: Aeschylos itt nyugszik.
 Euphorion fia! messze pihensz eleusisi földtől —
 Sírhalmod, hajh, fényt Szigiliára derít.

Thessaloniceai Antipater.

---

*) Az »Ilias« eleje.

O R P H E U S.

Nem vonsz többé már elbűvölt tölgyet utánad,
 Sziklát nem csábítsz s künn legelő vadakat.
 El nem csöndesited többé a szelet meg a záport,
 Sem bős hó-zivatart, tornyosuló habokat.
 Holt vagy. S gyászolnak Mnenosyné múzsa-leányi;
 S legjobban gyászol Kalliopé, aki szült.
 Ember sírhat-e hát fia vesztén, hogyha a mélybe
 Még egy istennő önfia is lemerül.

Antipatros.

OSZK
 Országos Széchényi Könyvtár

BETÜRENDES TÁRGYMAGYARÁZATOK. *)

Adonis-ünnep: Adonis a görög mythos szerint szép ifjú volt, akit Aphrodite és Persephone is szeretett, s aki Zeus végzése szerint az év egy harmadát ennél töltötte. Ősszel lement az alvilágba, tavasz felé pedig ismét visszajött. Az A.-mythos a természet elhalásának és ujjá ébredésének jelképe; az A.-ünnepet Egiptomban, kivált a Ptolemaeusok korában nagy pompával ülték meg. Az ünnep első napja a vigiságnak, második napja az A. távozta fölötti szomorúságnak volt szentelve.

Aeacus: Achilles nagyapja.

Aegis-rázó: Zeus mellékeve. Aegis: Zeus pajzsa.

Aglae: l. Charisok.

Alexandros: Paris.

Alfeus (Alpheios): peloponnesusi folyó.

Artemis: a vadászat istennője. (Diana.)

Asclepios (Aesculap): a gyógytudomány istene.

Atridák: Atreus utódai, Homerosnál többnyire Agamemnon és Menelaus.

Augias: Herakles egyik munkája az volt, hogy kitisztítá A. istállóját.

Aulis: Kikötő-város Boeotiában.

Bellerophon: Korinthetai származású mythikus hős.

Boldogok: gyakran e helyett: istenek.

Boreas: északi szél.

Castalia: a múzsák kedvencz forrása.

Cecrops: Athen mythicus alapítója.

Chalcis: Euboea legnagyobb városa, az Euripos tengerszoros mellett.

Charisok (Gráciák): a kellem istennői. Hárman voltak: Aglae, Euphrosyne és Thalia.

Chiron (Cheiron): tudós centaur. A centaurok lótestü és emberfejü mythicus alakok.

Cypris: Aphrodite (Vénus), a szépség istennőjének mellékeve.

Demeter (Ceres): a növényvilág és kivált a gabna istennője.

Dike: az igazság istennője.

Dionysos (Bacchos): a bor istene.

Eos: a hajnal.

Erinnysek: a boszu istennői.

Eros: a szerelem istene.

Erdők lombja: az imádkozók lombbal kezekben járultak az oltár elé.

Euphrosyne: l. Charisok.

Euripos: tengerszoros Euboea mellett.

Földrázó: Poseidon mellékeve.

*) A szók csak amaz értelemben és ama vonatkozással vannak megmagyarázva, melyben e könyvben előfordulnak.

Gorgo : mythicus nőalak, melynek tekintete kővé változtatja az embert.

Hades : az alvilág.

Hekate : alvilági istennő.

Hekatomba : az áldozatok egy neme, melynél száz darab barmot vágtak le.

Here : Zeus neje (lat. Juno).

Hermes : az istenek hírnöke (Mercur.)

Ino : Athamas király neje, aki a tengerbe ölte magát és halála után tengeri istenség lett.

Kadmos : Thebe mythikus királya.

Kithaeron : erdős hegység Boeotia, Attika és Megaris között.

Lajos, voltakép Laios, Oedipus atyja.

Loxias : Apollo mellékneve.

Maenadok : Bacchos kísérőnői, örjöngő asszonyok.

Makar, Helios és Rhodos fia, ki egy gyilkosság miatt Lesbosba menekült.

Messzelövő : Apollo mellékneve.

Mina : körülbelül 50 forint.

Miniek : mythicu nép, melynek fővárosa Orchomenos volt.

Mnemosyne : a múzsák anyja.

Moera : a végzet istennője.

Nereida-fi : Achilles Thetisnek, Nereus lányának volt fia. Nereus leánya = Nereida.

Obolos : mintegy 8 kr.

Ogygia : mesés sziget Homerosnál.

Okeanida : Tengeri nimfa.

Olympos : hegység Thessaliában, melyen az istenek tanyáznak.

Pallas : a bölcsesség istennője.
Parnassos : Apollonak és a múzsáknak szent hegysége.

Peleus : Achilles apja.

Pelion : hegység Thessaliában.

Persephone tája : az alvilág, mint-hogy P. az alvilág urának neje.

Phasis : kisázsiai folyó.

Phrygia : tartomány Kisázsiaiában.

Phtia (Phtiotis) : Thessalia egy tartománya.

Pieridák : a múzsák.

Podarge : a háрпиák egyike.

Poseidon : a tengerek istene (Neptun.)

Pythia : a delphii jósló papnő.

Pytho : Delphi, ahol Apollo hires jósdája állott.

Rábeszélés : a r. istennője, Peitho.

Rhadamanthos : alvilági bíró.

Rhea : az olymposi istenségnek anyja.

Scheria : a phaeakok földje.

Semele : Dionysos anyja, aki földi nő volt.

Simois : folyó Trója mellett.

Sipylos : hegyes vidék Lydiában.

Sphinx : Théba előtt tanyázó szörnyeteg, aki minden útasnak talányt adott fel, s aki azt meg nem fejté, azt megfojtotta. Végre Oedipus megoldá a talányt, a Sphinxet pedig megölte.

Talentom : körülbelül 2600 forint.

Tartaros : alvilág.

Thalia : l. Charisok.

Thyestes : Atreus fivére, aki mit sem sejtve, önfíát ette meg.

Tithonos : Eosnak, a hajnalnak öreg férje.

Zephiros : nyugati szél.

TARTALOMJEGYZÉK.

	<i>Lapsz.</i>		<i>Lapsz.</i>
Előszó.	II—VIII	A n a k r e o n	113
A görög költői irodalom át- nézete	9	<i>Mutatványok:</i>	
H o m e r o s	11	Dalok I—VI.	114
<i>Mutatványok.</i>		P i n d a r o s	117
A z I l i a s b ó l .		<i>Mutatványok:</i>	
I. Hektor búcsuja Andro- machétól	46	I. Orchomenosi Asopichosra	121
II. Achilles újra harcza ront	50	II. Etnai Hierora	122
III. Hektor megöletése	54	III. Agrigenti Theronra	124
IV. Priamos elmegy fia holt- testéért	69	A e s c h y l o s	129
A z O d y s s e á b ó l :		<i>Mutatványok:</i>	
I. Kalypso	73	A lelánczott Prometheus	140
II. Nausikaa	79	Az áldozatvivők	151
III. Odysseus és Penelope	89	S o p h o c l e s	167
H e s i o d o s	96	<i>Mutatvány:</i>	
<i>Mutatványok:</i>		Oedipus király	176
Typhoëus	98	Euripides	205
Az emberiség öt korszaka	100	<i>Mutatvány:</i>	
Callinos és Tyrtaios	103	Iphigenia Aulisban	213
<i>Mutatványok:</i>		A r i s t o p h a n e s	236
Harci riadó (Callinos)	104	<i>Mutatvány:</i>	
Csatára fel! (Tyrtaios)	106	Gazdagság	248
T h e o g n i s	108	T h e o c r i t o s	279
<i>Mutatványok:</i>		<i>Mutatvány:</i>	
Gnómák	108	A syracusai nők	280
Remény	103	Az aratók	285
S a p p h o	110	»Anthologia Graeca«	288
<i>Mutatványok:</i>		<i>Mutatvány:</i>	
Istennek látszik	111	Koszorú (Rufinus)	288
Aphroditéhez	111	Az orvos fia (Lucilius)	289
		Sírfőliratok I.—III.	289
		Orpheus (Antipatros).	290
		Betűrendes tárgyma- gyarázatok	293
		T a r t a l o m j e g y z é k	294

Irodalom történeti anthologia I.

LATIN KÖLTŐK

Szemelvények magyar fordításban.

Az írókat s műveiket ismertető bevezetésekkel

IRTA

Dr RADÓ ANTAL.

Afím. vallás- és közoktatásiügyi miniszterium 1885. évi 41.888. sz. átiratában a középiskolák tanári és ifjúsági könyvtárai számára való beszerzésre ajánlatott.

TARTALOM:

A latin költői irodalom átnézete. — Plautus. — Terentius. — Lucretius. — Catullus. — Vergilius. — Horatius. — Tibullus. — Propertius. — Ovidius. — Phaedrus. — Seneca. — Lucanus. — Persius. — Juvenalis. — Martialis. — Betűrendes tárgymagyarázatok.

8-ad rét 272 lap. Ára 1 frt 80 kr.

Az a nagy tetszés, melylyel a sajtó e munkát fogadta, legjobban bizonyítja mennyire hézagpótló volt, és mennyire megfelel az ilyenféle műhöz kötött igényeknek. Jó gondolat volt — szól a Vasárnapi Ujság — oly művet szerkeszteni, mely a régi klasszikus irodalomból állít össze gyűjteményt, mert bármennyiszer történik is hivatkozás ezekre és költőikre, kevesen olvassák, a latin nyelv pedig a nagy közönség előtt igazi holt nyelv. A római költők általános ismeretét művelt olvasó alig nélkülözheti. »A szemelvények — így ír az Ország-Világ — gyöngyei a latin irodalomnak. Nemcsak a tanárok- és tanulóknak, de a nagy közönségnek is, mely eredetiben nem olvashatja a klasszikusokat, melegen ajánljuk figyelmébe ez irodalom-történeti anthológiát.« »Ami a mutatóványokat illeti — jegyzi meg a Pesti Hírlap — ezeknél Radó arra törekedett, hogy a szerzőket nekünk ne csak bemutassa, de hogy alkalmat nyújtson velük mulathatni is. Minden szerzőből éppen annyit nyújt, amennyi a szerző kellő jellemzésére szolgál. A külformára nézve Radó részint megtartotta az eredetit, részint modern versformákat használt. (Következik egy mutatóvány). Ily s hasonló sikerült »modernizálások« után szinte sajnáljuk, hogy ezt Radó nem alkalmazta valamennyi könnyed tartalmu lírai versnél, noha az eredeti versformák nyüge sem érzik meg egy cseppet sem irányának tisztaságán, szörfüzésének természetességén, nyelvének gördülékenységén. . . Radó könyvéből látszik, hogy az igazi poezis nem víz, mely fölött, ha sokáig áll, penészgombák uszálnak, hanem megmarad bornak, mely annál jobb, minél régibb, csak jól kell kezelni. Radó pedig ért hozzá.« »A munka nem volt csekély — szól az Egyetértés — és dicsérnivalón ült ki. A latin költők ez anthológiája rokonszenves és kellőleg tájékoztató tolmács. Kivánatos, hogy a görög költészet is hasonlóan legyen ismertetve.« A Nemzet »a kiváló műfordító e jeles munkájára« fölhívja ugy a nagy közönség, mint a szak-
körök figyelmét. A Fővárosi Lapok szerint Radó »gonddal és sikerrel« fordított, jól megválasztva a közléseket. »Általában könyve jó képet ad a klasszikai latin költésről. Részünkről — folytatja később — üdvözljük törekvését, elismerjük munkája jelentős sikerét s reméljük is annak jó hasznát.« »Dr. Radó — így ír a »Magyar Salon — virtuozitással oldotta meg a nehéz feladatot.« »Radó vállalkozása — szól a N. Pester Journal — rendkívüli érdeme; nemcsak igen érezhető szükséget pótol, hanem méltóan sorakozik a külföld hasonló mű munkái mellé is, melyeket némely szempontból fölül is mul. A fordítások egytől-egyig kitűnőek; — írja a Pesti Napló — aligha talál benne még a gáncsot kereső is kivetni valót. . . A kötethez irt Radó bevezetést is, mely világosan, tömören adja elő a latin költői irodalom átnézetét. Ezenkívül mind a tizenöt költőnek megvan életrajza, műveinek tartalma, tendenciája, a francia mód szerint alcímekre osztva, áttekinthetővé téve. A bő betűrendes tárgymagyarázó rész még használhatóbbá teszi a jelen művet. . . Radó vállalkozása nagyhasznu irodalmi munka« stb. stb.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár